

**16. YÜZYILDA YAZILAN
ŞİTÂİYYELERİN MUHTEVÂ
YÖNÜNDEN İNCELENMESİ**

**MUTLU MUHAMMET AKTAŞ
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI
ESKİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI**

**T.C.
ORDU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**16. YÜZYILDA YAZILAN ŞİTÂİYYELERİN
MUHTEVÂ YÖNÜNDEN İNCELENMESİ**

MUTLU MUHAMMET AKTAŞ

**TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI / ESKİ TÜRK
EDEBİYATI BİLİM DALI**

**AKADEMİK DANIŞMAN
YRD. DOÇ. DR. MUHAMMET KUZUBAŞ**

ORDU – 2014

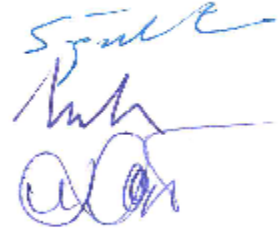
T.C.
ORDU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu çalışma jüriniz tarafından 11/03/2014 tarihinde yapılan sınav ile Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı'nda YÜKSEK LİSANS tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Doc. Dr. Saadullah GÜTEN

Üye : Yrd. Doç. Dr. Muhammet KURUBAŞ

Üye : Yrd. Doç. Dr. Ahmet DAZLI

ONAY :

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

03/03/2014

Doc. Dr. Saadet İSNER
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

BİLDİRİM

Bu tezdeki tüm bilgilerin akademik kurallara ve etik ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim.

19.08.2014

M. Muhammet AKTAŞ

ÖZET

[AKTAŞ, Mutlu Muhammet]. *[16. Yüzyılda Yazılan Şitâiyyelerin Muhtevâ Yönünden İncelenmesi]*, [Eski Türk Edebiyatı], Ordu, [2014].

16. yüzyılda Osmanlı Devleti sosyal, kültürel ve ekonomik yönden çağının oldukça önünde yer almaktadır. Bu nedenle 16. yüzyıl Osmanlı Devleti'nin zirve dönemi olarak kabul edilir. Klasik Türk edebiyatı da bu gelişmişlikten yeterince yararlanmışır. Özellikle şâirler, bu dönemde yetişen kudretli padişahlara, devlet adamlarına ve ilim yönünden toplumun önünde yer alan şahsiyetlere övgülerini sunmaktan geri kalmamışlardır. Bu nedenle kasîde nazım türü bu dönemde oldukça gelişmiştir.

Klasik Türk edebiyatı şâirleri, yazdıkları kasîdelerde insanı bütün yönleriyle ele almışlardır. Şâirler, bunu konularına göre oluşturdukları farklı türdeki kasîdelerle sağlamışlardır. Bu türlerden biri de nesîb bölümlerinde kışı anlatan şitâiyyelerdir. Şitâiyyelerde şâirler, çoğu zaman insanın kış karşısındaki çaresizliğini anlatır. Aslında kış, şâirlerin içlerinde bulunduğu durumu anlatmak için kullandıkları bir simgedir. Bu özelliği ile şitâiyyelerde hüznün ve duygusallık hâkimdir. Şâirlerin zorluklardan şikâyet eden nağmelerinin akisleri şitâiyyelerde rahatlıkla duyulabilir. Bunun yanında bazı şâirler için de kış, güzelliği temsil eder. Çünkü kış sadece çile değildir. Gülde diken, sevgilide naz olması onun güzelliğini yok etmeyeceği gibi tabiatta kış mevsiminin olması da tabiatın güzelliğine zarar vermez. Aslında kış, tabiata yeni güzellikler katar. Çünkü kış sayesinde tabiat tazelenir; toprak dinlenir. Gökyüzünden yeryüzüne her yer temizlenir. Evlerde, meclislerde sohbetler derinleşir.

Şitâiyye yazmak özellikle bahâriyye yazmaya göre daha risklidir. Şâirin gülüyle, bülbülüyle canlı, hareketli ve neşeli bahar mevsimini anlatmak yerine kışı anlatması pek de kolay değildir. Bu nedenle her şâir şitâiyye yazamaz, dolayısıyla şitâiyyeler 16. yüzyılda yaşamış hünerli şâirler tarafından yazılmışır. Bu da onun klasik Türk edebiyatında ayrı bir yere sahip olmasını sağlamışır.

Anahtar Sözcükler: kasîde, 16. yüzyıl, şitâiyye, divân şiiri, kış

ABSTRACT

[Mutlu Muhammet AKTAŞ]. *[The Investigation on the Content of Winter Poem Written in the 16th Century]*, [Old Turkish Literature], Ordu, [2014].

The 16th century which is considered the peak period of Ottoman Empire is well ahead of the era. The classical Turkish literature has taken its cue from this development. Especially, the poets did not hesitate to offer praise to the powerful sultans in this period, statesmen and people who are ahead in terms of science in society. Therefore the species of eulogy are quite advanced in this period.

The poets of classical Turkish literature have added to the works of human and all the elements that affect them in eulogies. One of them is winter poem describing the winter in teşbib section. The poets often describe human helplessness in the face of winter in winter poems. In fact, the winter is a symbol that poets use to describe their situation. With this feature, the sadness and sensuality are dominant in winter poems. The melodies flow of poets who complained of the difficulty is easily audible in winter poem. As well as, the winter represents the beauty for some poets. Because, the winter is not only suffering Just as being thorns in the roses or coyness in dear will not reduce its beauty, the winter season has beauty that offers to human and nature. With winter, nature is renewed; land rests. Whatever is cleaned from heaven to earth; conversations are increased at home and in the society.

Writing winter poem is especially more risky than writing spring poem. It is not easy that poets describe the winter instead of explaining lively, bustling and cheerful spring season with roses, nightingales. Therefore, every poet cannot write winter poem, so winter poems were written by talented poets who lived in 16th century. This feature ensures that winter poems are important in the classical Turkish literature.

Keywords: eulogy, 16th Century, winter poem, ottoman poetry, winter

ÖZ GEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı:	Mutlu Muhammet AKTAŞ
Doğum Yeri ve Tarihi:	ORDU - 20/09/1979
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi:	Balıkesir Üniversitesi / Necatibey Eğitim Fakültesi / Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
Yüksek Lisans Öğrenimi:	
Bildiği Yabancı Diller:	KPDS Almanca (E Düzeyi)
Bilimsel Etkinlikleri:	Aktaş, Mutlu Muhammet. Kasîdelerde Kanûnî Sultân Süleymân'ın Adalet Anlayışı (Ordu: Dede Korkut Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi, C.1, S.1, 2012), s. 19-26
İş Deneyimi	
Uygulamalar:	
Projeler:	Ordu İl Milli Eğitim Müdürlüğü "Başarı İçin El Ele Projesi" Türk Dili ve Edebiyatı proje yazma ekibi. Ordu İl Milli Eğitim Müdürlüğü "Ben de Başarabilirim Projesi" yürütme kurulu üyesi
Çalıştığı Kurumlar:	Tokat / Niksar / MEB Gazi Ahmet İlköğretim Okulu (2001-2004) Ordu/Ulubey / Güzelyurt İlköğretim Okulu (2004-2006) Ordu/ Ulubey Lisesi (2006-2008) Ordu Kız Teknik ve Meslek Lisesi (2008-2014)
İletişim	
E-Posta Adresi:	mutlumaktas@mynet.com mutlumaktas@hotmail.com
Cep:	0505 833 78 94
Tarih ve İmza:	

ÖN SÖZ

Klasik edebiyatımızda 15. yüzyılda Necâti Bey ile başlayan şitâiyye yazma geleneğinin en güzide örnekleri 16. yüzyılda yaşayan birçok şâir tarafından verilmiştir. Şitâiyye yazma geleneği sonraki yüzyıllarda da devam etse bile 16. yüzyıldaki etkisini her geçen yüzyıl kaybetmiştir. 19. yüzyılda ise Ahmed Sadık Ziver Paşa ve Selanikli Hasan Âkif'in yazdıkları şitâiyyelerle ömrünü tamamlamıştır. Klasik edebiyat dışında gelişen edebiyat akımlarında kış şiirlerine rastlansa bile şitâiyyelerdeki sanat gücüne ve edebî olgunluğa asla ulaşamadıkları görülür.

Şitâiyyeler, canlı tabiat tasvirlerinin yanında insan-tabiat ilişkisini anlatması bakımından önemlidir. Bu kasîde türüne bakarak insanların yüzyıllar içerisinde tabiatla mücadelesi rahatlıkla görülebilir. Günümüzde bile insanoğlu teknolojinin her türlü olanaklarına sahip olmasına rağmen tabiata karşı mücadele etmekte zorlanmaktadır. Bu nedenle geçmiş yüzyıllarda yaşayan insanların tabiat olayları karşısındaki çaresizliğini anlamak mümkündür.

Klasik şiirimizde kış mevsimini şâir, hayatın bir parçası olarak görmekle birlikte aynı zamanda bu mevsime sanatsal hünerini ortaya koyabileceği bir araç olarak da bakmıştır. Boş beyaz bir kumaş parçasını andıran kış görüntüsüne bakan şâir onu nakkaş gibi iplik iplik işlediği müddetçe başarılı olacaktır. Bu bakımdan şâir için şitâiyyeler bulunmaz bir nimettir. Ancak incelediğimiz şitâiyyelerde şâirler genellikle kış mevsiminin güzel yanını görmekten uzak kalmışlardır. Kış onlar için adeta buzdan bir cehennemdir. Hayat onun gelmesiyle tamamen durmuştur. Canlılık sadece ateşin olduğu yerlerde vardır. İnsanlar gülü unutmuş, ateşi gül gibi sevmişlerdir. Etrafı türlü nağmelerle tabiatın şarkısını söyleyen kuşların sesleri değil, insanların dişlerinin takırdamaları, köpeklerin iniltileri ve karga sesleri kaplamıştır.

Çalışmamız için “16. Yüzyılda Yazılan Şitâiyyelerin Muhtevâ Yönünden İncelenmesi” konusunu seçmemizin birinci nedeni, klasik edebiyatı güçlü yapan şâirlerin bahar gibi canlı, malzemesi bol bir mevsim yerine kış gibi soğuk, çileli, sefaletle dolu bir mevsimi niçin ve nasıl anlattıklarını görmek ve göstermektir. Konuyu seçmemizin ikinci nedeni ise klasik edebiyatın toplumdan kopuk olmadığını, aksine toplumu yansıttığını anlatmaktır. Konuyu seçmemizin üçüncü ve asıl nedeni ise Osmanlı Devleti'nin yükselme

dönemi olarak kabul edilen 16. yüzyılda kış mevsimini anlatan şitâiyelere bakarak dönemin sıcak ve huzurlu havasında, soğğun ve çilenin akislerini görmektir.

Çalışmamıza öncelikli olarak 16. yüzyılda eser veren şâirleri tespit ederek başladık. Tespit ettiğimiz şâirlerle ilgili yapılmış çalışmaları ve şâirlerin divânlarını inceledik. Böylece şâirlerin divânlarındaki şitâiyeleri tespit ettik. Öncelikle şitâiyye şâirlerinin bu yüzyılda nasıl bir ortamda yaşadıklarını ve yetiştiklerini anlamak, devrin genel özellikleri hakkında bilgi vermek amacıyla 16. yüzyılda Osmanlı Devleti'ni tüm yönleriyle anlatmaya çalıştık. Ardından şitâiyyeler, kasîde nazım biçimine ait tür olduğu için kasîdeler hakkında bilgi verdik. Konumuzun temelini oluşturan kış teması ile ilgili olarak Türk edebiyatında kış şiirleri ve şitâiyye nazım türü hakkında bilgi verdik. Konumuz olan 16. yüzyılda yazılan şitâiyyeleri muhtevâ yönünden incelemek için tümevarım yöntemini kullanarak bu yüzyılda şitâiyye yazmış şâirlerin mahlaslarından yola çıkarak oluşturduğumuz alfabetik sıraya göre, şitâiyyeleri kasîde nazım biçiminde yer alan bölümlerin özelliklerine uygun olarak inceledik. Son olarak şitâiyyeler nesîb bölümlerine göre adlandırıldığı için bu bölümü genel hatlarıyla değerlendirebilmek ve şitâiyyelerin genel havasını göstermek amacıyla, şitâiyyelerin nesîb bölümlerinde belirlediğimiz kavramları kendi içlerinde bir bütün halinde inceledik.

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum bu çalışmayı, değerli bilgi ve katkılarıyla yöneten, tezimin her aşamasında yardımlarını esirgemeyen danışman hocam Sayın Yrd. Doç. Dr. Muhammed KUZUBAŞ'a ve eğitimim süresince sabırla beni destekleyen değerli eşime sonsuz şükran ve teşekkürlerimi sunarım.

KULLANILAN KISALTMALAR LİSTESİ

- age : Adı Geçen Eser
agm : Adı Geçen Makale
B. : Beyit
C. : Cilt
Haz. : Hazırlayan
K. : Kasîde
MEB : Milli Eğitim Bakanlığı
S. : Sayı
s. : Sayfa Numarası
Ş. : Şitâiyye
TDK : Türk Dil Kurumu
vb. : Ve benzeri
vs. : Vesaire
Yay. : Yayınları, Yayıncılık
YÖK : Yüksek Öğretim Kurumu

İÇİNDEKİLER	Sayfa
BİLDİRİM	I
ÖZET	III
ABSTRACT	IV
ÖZ GEÇMİŞ	V
ÖN SÖZ	VI
KULLANILAN KISALTMALAR LİSTESİ	VIII
İÇİNDEKİLER	IX
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM	3
1.1. 16. YÜZYILDA OSMANLI DEVLETİ.....	3
1.1.1. 16. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nin Siyasî Durumu	3
1.1.2. 16. Yüzyıl Sosyal ve Kültürel Hayat	6
1.1.3. 16. Yüzyıl Türk Edebiyatı.....	7
2.1. KASİDE NAZİM ÇEŞİDİ OLARAK ŞİTÂİYYE	10
2.1.1. Kasîde Nazım Şekli	10
2.1.2. Türk Edebiyatında Kış	13
2.1.3. Klasik Türk Edebiyatında Şitâiyye	16
3. BÖLÜM	21
3.1. 16. YÜZYILDA YAZILAN KASİDELERİN MUHTEVÂ YÖNÜNDEN İNCELENMESİ	21
3.1.1. BÂKÎ.....	22
3.1.1.1. Şitâiyye Be-nâm-ı Müftü'z-zamân Ebu's-su'ûd	23
3.1.2. CİNÂNÎ.....	29
3.1.2.1. Kasîde-i Der-Medh-i Mehemed Efendi Dâmâd-Râziye Kadın Kâdî-i Burusatü'l-Mahrûsa	30
3.1.2.2. Kasîde-i Der-Medh-i Defterdâr Emin Efendi.....	37
3.1.3. FUZÛLÎ	47
3.1.3.1. Kasîde-i Şitâiyye.....	47
3.1.4. GELİBOLULU MUSTAFÂ ÂLÎ	54
3.1.4.1. Şitâiyye.....	54
3.1.4.2. Şitâiyye Bî-Nazîr Der-Vasf-ı Hâce-i Şehir	59

3.1.4.3. Kasîde-i Nâdire-i Şitâyye	65
3.1.5. HASAN ZİYÂÎ	69
3.1.5.1. Kasîde-i Berf-i Şitâ Der Medh-i Fahrü'l-ümerâ Hasan Beg	69
3.1.6. MÂNÎ	75
3.1.6.1. Kasîde-i Sitâiyye-i Mânî Berây-ı Mevlânâ Ahmed Efendi	75
3.1.7. NEVÎ	82
3.1.7.1. Şitâiyye Berây-ı Bostân-zâde Şeyh'ül-islâm Mehemed Efendi	83
3.1.7.2. Şitâiyye Berây-ı Sultân Murâd Hân	89
3.1.7.3. Şitâiyye	93
3.1.8. REVÂNÎ	95
3.1.8.1. Kasîde-i Der-Medh-i Sultân Bâyezîd	95
3.1.8.2. Kasîde-i Der-Medh-i Cafer Beg Tuğracı	104
3.1.9. TAŞLICALI YAHYÂ BEY	110
3.1.9.1. Semiz Ali Paşa'ya Sunduğu Kasîde	111
3.1.10. ÜSKÜPLÜ İSHÂK ÇELEBİ	122
3.1.10.1. Şitâiyye	122
4. BÖLÜM.....	127
4.1. ŞİTÂİYYELERİN NESİB BÖLÜMLERİNİN KAVRAMSAL OLARAK DEĞERLENDİRİLMESİ	127
4.1.1. Ağaçlar, Bitkiler, Çiçekler	128
4.1.2. Ateş	133
4.1.3. Canlılar	136
4.1.4. Rüzgâr	141
4.1.5. Güneş	143
4.1.6. Mevsimler	145
4.1.7. Tarihî Olay, Kişi ve Kavramlar	147
4.1.8. Sosyal Hayat	151
4.1.9. Felekler	155
SONUÇ.....	159
EKLER.....	162
KAYNAKÇA.....	227

GİRİŞ

Kanûnî Sultân Süleymân gibi kudretli bir padişahın yetiştiği 16. yüzyıl aynı zamanda Osmanlı Devleti'nin askerî, siyasî ve ekonomik alanlarda göstermiş olduğu başarılarla sahne olmuştur. Osmanlı Devleti bu yüzyılda kara gücünün yanında çağın tüm teknolojik imkânlarıyla oluşturduğu donanmayla dünyaya hükmedebilen bir orduya sahip hâle gelmiştir. Doğudaki üstünlüğünü Yavuz Sultân Süleymân'la kabul ettiren Osmanlı Devleti, Kânunî Sultân Süleymân'la Viyana kapılarına dayanmış, III. Murad zamanında da tarihinin en geniş sınırlarına ulaşmıştır.

16. yüzyılda güçlü padişahların yanında Sokullu Mehmed Paşa gibi bir devlet adamı; Barbaros ve Turgut Reis gibi denizciler; İbni Kemâl, Ebu's-su'ûd Efendi gibi toplum üzerinde etkisi olan ve Mimar Sinan gibi mimarî alanında adından yüzyıllar sonra da söz ettiren büyük şahsiyetlerin bulunması, Osmanlı Devleti için bu dönemin zirve olma özelliğine ulaşmasını sağlamıştır.

Padişahların toplumun her kesimini kucaklayan yönetim anlayışı ile toplum müreffeh bir hayat sürmeye başlamıştır. Tüm bunların yanında padişahların ve devlet adamlarının ilim ve sanata düşkünlükleri, sayısız ilim ve sanat adamlarının yetişmesini sağlamıştır. Özellikle klasik Türk edebiyatı bu gelişmişlik düzeyine ayak uydurmakta geri kalmamıştır. Şâirlerin 13. yüzyılda diktiği fidan artık büyüyerek ağaç olmuş, bu yüzyılda meyveleri olgunlaşıp en lezzetli hâline gelmiştir. Böylece kuruluş aşamasını tamamlayan Divân edebiyatı artık kendine has ürünlerini vermeye başlamıştır. Devlet hazinesinin bereketi ve bolluğu gibi şâirlerin şiir hazineleri de değerli mücevherlerle dolmuştur. Böylece Fars edebiyatının edebiyatımız üstündeki etkisi kırılmış, nitelik bakımından onlarla yarışabilecek ve çoğu zaman da onlardan daha üstün eserler verilmeye başlanmıştır.

Dönem içinde özellikle Yavuz Sultân Selim “Selimî”, Kanûnî Sultân Süleymân “Muhibbî” ve III. Murad da “Murâdî” mahlasıyla şiirler yazmışlardır. Bâkî ve Fuzûlî gibi sadece Klasik Türk edebiyatının değil, Türk edebiyat tarihinin zirve şahsiyetleri de bu dönemde yetişmiştir. Onların önderliğinde sanat gücü yüksek olan Nev'î, Taşlıcalı Yahyâ, Figanî, Hayâlî gibi edebî şahsiyetler başarılı ürünleriyle dikkat çekmişlerdir.

Bu yüzyılda şâirler özellikle gazel türünde eserler yazma çabası içinde olsalar bile devrin kudretli padişahlarına ve devlet adamlarına kasîdeler yazmaktan da geri kalmamışlardır. Şâirlerin kimi makam, kimi akçe, kimi de samimî duygularıyla övgülerini yapmak için kasîdeler yazsalar bile hepsinde sanat güçlerinin akislerini görebiliriz. Şâirler, sanat anlayışlarının titizliği ile eserlerini meydana getirmişlerdir. Özellikle mevsimleri ve onların tabiata bıraktığı etkiyi anlatan kasîde türlerine de oldukça fazla yer vermişlerdir. Bu kasîdelerde halk kültürü de dahil olmak üzere toplum hayatının bütün özellikleri bulunabilir. Bu durum bize, divân edebiyatına karşı yapılan saray edebiyatı, zümre edebiyatı gibi eleştirilerin ne kadar haksız olduğunu göstermektedir.

Çalışmamıza konu olan şitâiyeler kışı ve onun tabiata bıraktığı etkiyi anlatması bakımından önemlidir. Kış mevsimi, görsel yönden baharın renk cümbüşüne sahip olmasa da beyazın gizeminde saklı olan türlü güzellikleri içinde barındırır. Şâirler de bu malzemeyi kullanmak konusunda geri kalmamış, hayallerinde canlandırdığı tabiatı kendi üslûplarıyla yorumlayarak eserlerini oluşturmuşlardır.

Dönemin özelliklerine bakıldığında Osmanlı Devleti'nin baharı olarak kabul edebileceğimiz 16. yüzyılda kışın izlerini bulduğumuz şitâiyeler, devrin ihtişamlı havasına aykırı bir görüntüyü bizlere izlettirir. Bu bakımdan şitâiyeler, devrin genel durumunu farklı açıdan görmemizi sağlamaktadır. Bu nedenle 16. yüzyılda yaşamış şâirler, kış mevsiminin cazibesinden kendilerini alamamışlardır. Osmanlı Devleti'nin altın çağında, şitâiyeler de altın çağını yaşamıştır.

16. yüzyılda eser vermiş olan şâirlerden Bâkî, Cinânî, Fuzûlî, Hasan Ziyâ'î, Gelibolulu Mustafa Âlî, Üsküplü İshak Çelebi, Taşlıcalı Yahyâ, Nev'î, Revânî, Mânî'ye ait toplam 16 adet şitâiyye bulunmaktadır. Şâirler kimi zaman ortak imgelerin bulunduğu eserler ortaya koysalar bile edebî kişiliklerinin tüm özelliklerini eserlerine katmışlardır. Şitâiyelerde, soğğun tabiata bıraktığı yıkıcı etkiyi ve canlılara verdiği çaresizliği bulabilirken, kış mevsiminin tabiatta oluşturduğu eşsiz manzaranın şâirler tarafından nasıl ustalıkla anlatıldığını görebiliriz.

Şitâiyeler bizlere sadece kışı anlatmaz, onlarda şâirlerin ruh hâllerini ve hayata bakışlarını, devlet adamlarıyla ilişkilerini de bulabiliriz. Böylece şitâiyeler dönemin aynası olmuş ve bizlere yüzyıllar öncesini yaşatmışlardır.

1. BÖLÜM

1.1. 16. YÜZYILDA OSMANLI DEVLETİ

İçinde bulunduğu toplumun bir parçası olan edebiyatçı eserini meydana getirirken yaşadığı toplumun özelliklerini eserine katar. Bu nedenle edebî eser, yazıldığı dönemin özelliklerini içinde barındırır. Özellikle din ve devlet büyüklerini övmek için yazılan kasîdeler, klasik Türk edebiyatı nazım şekilleri içerisinde toplumu en iyi yansıtan nazım şeklidir. Çünkü kasîdeler, toplumu ilgilendiren bayramlar, fetihler, kutlamalar, padişahların tahta çıkışları gibi konuların yanında, toplumun yaşayışını doğrudan etkileyen bahar, yaz, kış gibi mevsimleri anlatan nesîb bölümüyle başlar. Bu da gösteriyor ki 16. yüzyılda yazılan bir kasîde çeşidi olan şitâiyeleri anlamak, onlar üzerinde ayrıntılı değerlendirmeler yapabilmek için eserlerin meydana getirildikleri yüzyılın siyasî, sosyal, kültürel özelliklerini anlamak ve edebiyat anlayışını bilmek gerekmektedir.

1.1.1. 16. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nin Siyasî Durumu

16. yüzyılda Osmanlı Devleti güçlü padişahların yönetimiyle büyüme ve gelişmesini sürdürerek büyük bir imparatorluk hâline gelmiştir.¹ Bu altın çağda, üç kıtaya yayılan bir cihan imparatorluğu gerçekleşmiş, Osmanoğullarının en büyük hükümdarları ile devlet adamları gelmiştir. Padişah ve devlet adamları son ahlâk yüceliğinde, ordumuzla donanmamız tam disiplin içindedir. Adalet, yetkin mertebeye ulaşmış, İslâmlık ve Osmanlılık ülküsü içinde ırk ve din ayrıcalığı kaldırılmış, devlet ve millete hizmet eden her vatandaş için sadrazamlığa kadar yükselme yolları açık tutulmuştur.² Yüzyılın Osmanlı padişahları II. Bayezid, Yavuz Sultân Selim, Kanûnî Sultân Süleymân, II. Selim, III. Murad ve III. Mehmed'dir.³

16. yüzyılın başında II. Bayezid'in on iki yıl hüküm sürdüğü tarihler, dört oğlunun birbiriyle yaptığı taht kavgalarıyla geçmiştir. Bu mücadeleler, şiiilerin Anadolu'da faaliyetlerine fırsat sağlamış; yüzyılın başında Şahkulu isyanı patlak vermiştir. Tahta, oğlu Ahmed'in geçmesini isteyen II. Bayezid, oğlu Selim ile yaptığı çatışmada galip gelmiş;

¹ Mine Mengi, Eski Türk Edebiyatı Tarihi (Ankara: Akçağ Yayınları, 2003), s.137.

² Ahmet Kabaklı, Divân Edebiyatı (İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, 2008), s.123.

³ Mine Mengi, age, s.137.

fakat yeniçerilerin, Selim'in tahta çıkması için baskılarını arttırmaları sonucunda II. Bayezid tahtı Selim'e bırakmak zorunda kalmıştır.⁴

Tahta çıkan Yavuz Selim, ilk olarak kendisine rakip olan kardeşlerini öldürmüştür.⁵ Kardeşlerini öldürterek saltanatını sağlamlaştırıp otoritesini sağladıktan sonra Anadolu birliğini tehdit eden Şah İsmail ile onun Şiilik faaliyetlerini ortadan kaldırmaya çalışmıştır.⁶ Çaldıran Ovası'nda 1514'te Şah İsmail'i bozguna uğratmıştır. İran'ın başkenti Tebriz'i alarak adına hutbe okutmuş, birçok ganimetle birlikte İran'ın tanınmış bilim adamlarını ve sanatçılarını İstanbul'a götürmüştür.⁷

Yavuz Sultân Selim, doğunun güçlü devleti olan İran'ı yendikten sonra gözünü Mısır'a çevirmiş, Mercidabık ve Ridaniye savaşlarıyla Mamlûkları yenerek Mısır'ı Osmanlı topraklarına katmıştır. Ayrıca halifelik Osmanlılara geçmiş, Yavuz Sultân Selim ilk Osmanlı halifesi olmuştur.⁸

Aynı zamanda Yavuz zamanında Anadolu topraklarının bütünlüğü kesin olarak sağlanmıştır.⁹ 1520'de sırtında çıkan sirpençe (arşın pençesi) denilen çibandan vefat eden Yavuz Sultân Selim'in yerine tek oğlu Şehzade Süleymân tahta oturmuştur.¹⁰

Sekiz yıllık saltanatında Yavuz Sultân Selim, Batı'ya hiç sefer düzenlememiş, bütün politikasını doğu üzerine yapmıştır. Şehzade Süleymân tahta çıktığında ona çok büyük, zengin bir devlet bırakmıştır. Sultân Süleymân da kırk altı yıllık saltanatında bu mirasa sahip çıkmış, milletin ve devletin bekası için çalışmıştır. Babası Yavuz Sultân Selim'in sert yapısına karşılık oldukça nazik, hak ve adalete son derece saygılı olan Sultân Süleymân, ülkesini hak ve adaletle yönetmek için kanunlar koymuştur. Bu yüzden Osmanlılarca "Kanûnî" unvanıyla anılmıştır.¹¹

Hemen hemen yarım yüzyıl süren Kanûnî Sultân Süleymân'ın saltanatı dönemindeyse daha çok Avrupa seferlerine ağırlık verilmiş, Belgrad ve Rodos alınmış, Avusturya toprakları ele geçirilmiş, Avrupa ortalarına kadar yürüyen Osmanlı orduları Viyana kapılarına dayanmıştır.¹²

⁴ Yılmaz Öztuna, Osmanlı Devleti Tarihi, C.1 (İstanbul: Ötüken Neşriyat, 1986), s.149.

⁵ Ziya Nur Aksun, Osmanlı Tarihi, C.1 (İstanbul: Ötüken, 1994), s.204.

⁶ Halil Erdoğan Cengiz, Divân Şiiri Antolojisi (İstanbul: Bilgi Yayınevi, 1983), s.279.

⁷ Yılmaz Öztuna, age, s.154-155.

⁸ Yılmaz Öztuna, age, s.156-159.

⁹ Mine Mengi, age, s.137.

¹⁰ Yılmaz Öztuna, age, s.167.

¹¹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, C.2 (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1951), s.246.

¹² Mine Mengi, age, s.137.

Kanûnî Sultân Süleymân Avrupa'dayken Irak ve İran'da meydana gelen karışıklıklardan dolayı doğu seferine çıkmış, Bağdat'ı alarak Osmanlı topraklarının bütünlüğünü sağlamaya çalışmıştır.¹³

Bu arada Fransa'ya “kapitülasyon” denilen bir takım imtiyazlar verilmiştir. Kanûnî Sultân Süleymân döneminde geçici süreyle verilen bu imtiyazlar daha sonraki yüzyıllarda süresiz verilerek Osmanlı Devleti için zararlı hâle gelecektir. Avrupa'da Alman-İspanyol İmparatorluğu'na karadan darbe indiren Kanûnî Sultân Süleymân, Preveze ile Cerbe deniz savaşlarının galibiyetiyle Akdeniz'de Venedik hâkimiyetini çökerterek Akdeniz'i bir Türk gölü hâline getirmiş, Avrupa'nın Akdeniz'deki gücünü sarsmıştır. Ayrıca Hint Okyanusu'na donanma göndererek İspanya ile Portekiz'in yayılmacı politikasını önlemiştir.¹⁴

Kanûnî Sultân Süleymân'ın saltanatında yaptığı en büyük hata, eşi Hürrem Sultân ile Rüstem Paşa'nın, Şehzade Mustafa'ya kurdukları entrikaya inanıp oğlunu boğdurması olmuştur. Bu olay bütün orduyu etkilemiştir. Diğer oğlu Cihangir Han da üzüntüsünden hastalanıp vefat etmiştir.

Hürrem Sultân'ın kendi oğlu olan Şehzade Selim'in tahta çıkması için çevirdiği entrikalar sonucunda Şehzade Selim, kardeşi Bayezid ile yaptığı çatışmada onu yenerek tahta geçmiş, İranlılara sığınan kardeşini daha sonra idam ettirmiştir. Bütün bu taht kavgaları Kanûnî Sultân Süleymân'ın itibarını sarsmıştır. Bütün rakiplerini ortadan kaldıran Şehzade Selim, tahtın tek hâkimi olmuştur.¹⁵

Kanûnî Sultân Süleymân, hasta olduğu hâlde Avrupa'ya yaptığı seferinde vefat etmiştir. Naaş, önce Belgrad'a, daha sonra İstanbul'a getirilerek Süleymâniye Camii'ndeki türbesine defnedilmiştir.¹⁶

Kanûnî'den sonra II. Selim döneminde sadrazam Sokullu Mehmed Paşa'nın başarılı yönetimiyle imparatorluk eski gücünü sürdürmüştü; ancak yüzyılın sonunda ülkenin fazla büyümesi sonucu bazı etnik çekişmelerin, dolayısıyla aksaklıkların, rahatsızlıkların ortaya çıktığı görülmüştür.¹⁷

Bu dönemde Yavuz Sultân Selim devrinde düşünülen Hazar denizi ile Karadeniz'i kanalla birleştirme projesi gerçekleştirilmeye çalışılmış; ama bir sonuç alınamamıştır.¹⁸

¹³ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, age, s.336-340.

¹⁴ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, age, s.351.

¹⁵ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, age, s.391-397.

¹⁶ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, C.3 (Ankara: Türk Tarih Kurumu 1951), s.40.

¹⁷ Mine Mengi, age, s.37-138.

¹⁸ Yılmaz Öztuna, age, s.258-259.

II. Selim, sarayın hamamında yıkanırken ayağının kayıp düşmesiyle beyin kanamasından vefat edince¹⁹ tahta oğlu Şehzade Murad çıkmıştır. III. Murad da babası gibi devlet işlerini Sokullu Mehmet Paşa'ya bırakmıştır. Bu dönemde Afrika'ya sefer düzenlenerek Orta Afrika tamamen Osmanlı hâkimiyetine alınmıştır.²⁰ Osmanlı Devleti en geniş topraklara III. Murad zamanında ulaşmıştır.

Mesane hastalığından vefat eden III. Murad'ın²¹ ardından yerine III. Mehmed geçmiştir. III. Mehmed, oğlu Şehzade Mahmud'u idam ettirmesi sonucu üzüntüsünden ölmüştür.²² Böylece Osmanlı Devleti'nin en parlak dönemi olan 16. yüzyıl sona ermiştir.

1.1.2. 16. Yüzyıl Sosyal ve Kültürel Hayat

16. yüzyılda siyasî gelişmelerin yanı sıra Osmanlı Devleti'nin diğer kurumlarında da gelişmeler olmuştur. Eksikliği hissedilen bilim kurumlarının geliştirilmesine ve artırılmasına çalışılmış, imar faaliyetleri yoğunlaşmış, kanunlar yeniden düzenlenmiştir.²³

Bu yüzyılda sanayi dönemin en yüksek seviyesine ulaşmış ordu ve donanmanın bütün ihtiyaçları Türk tezgâhlarından karşılanmıştır. Köylü ve şehirlinin kazançları artmıştır. Uzak ülkelerin altın ve gümüşleri İstanbul'a akmakta ulu ulu kervanlar, en uzak ülkelere mal götürüp getirmektedir.²⁴

Çeşitli sanat alanlarında birçok sanatçı ve ilim adamları yetişmiştir. Nakkaş Sarhoş İbrahim, Hattat Karahisarlı Şemseddin ve onun öğrencisi olan Hasan Çelebi, Nakkaş Osman, Lütfü Abdullah, Abdullah Kirmani ve Hasan Paşa yüzyılın hattat ve nakkaşları, Tarihçi Matrakçı Nasuh ve Naksi Beg de minyatürcüleri ve ressamlarıdır. Şeyhülislam İbni Kemal, Vezirazam Damat Lütfü Paşa, Şeyhülislâm Hoca Saadettin Efendi, Gelibolulu Mustafâ Âlî, Selanikli Mustafa Efendi, Mustafa Cenabi, Abdülkadir Efendi, Matrakçı Nasuh bu yüzyılın tarihçileri; Piri Reis, Seydi Ali Reis coğrafyacıları; Yusuf bin Kemal, Hacı Muhyiddin bin Mehmed, Derviş Mehmed bin Lütfü, Cezayirli Ali bin Veli, Hızır Halife Mustafa Zeki, Abdullah bin Perviz, Hafız Mehmed bin Ali, Takuyyiddin Mehmed matematik ve astronomicileri; Ahi Mehmed Çelebi, Kayzünizade Mehmed Çelebi,

¹⁹ Yılmaz Öztuna, age, s.269.

²⁰ Yılmaz Öztuna, age, s.277.

²¹ Yılmaz Öztuna, age, s.306.

²² İsmail Hakkı Uzunçarşılı, age, s.119-120.

²³ Mine Mengi, age, s.138.

²⁴ Ahmet Kabaklı, age, s.123-124.

Sinanüddin Yusuf, İlyas bin İsa, Atufi Hayreddin, Cerrah İbrahim Derviş Nidai, Perhiz Abdullah tabipleri; Nefiri, Behram Ağa, Hasan Can Çelebi, Şeyh Abdülali, Kemeñçeci Şahkulu, Emir-i Hac, Tanburi, Hacı Kasım, Gazi Giray da dönemin ünlü bestecileridir.²⁵

Güçlü hükümdarların çevresinde büyük devlet, sanat ve ilim adamları toplanmıştır. Sokullu, Barbaros, Turgut Reis gibi devletliler ve amiraller, İbni Kemâl, Ebu's-su'üd Efendi, Şeydi Ali Reis gibi edîb bilginler, Sinan ve Davûd ölçüsünde mimarlar, Fuzûlî, Bâkî, Hayalî, Rûhî gibi büyük şâirler hep bu çağın ünlüleridir.

Başta İstanbul olmak üzere Edirne, Bursa, Konya, Kastamonu, Bağdat gibi şehirler birer kültür merkezleri olmuştur. Bu şehirlerde ilim ve sanat adamlarının toplantı yerleri birer akademik muhit manzarası almıştır.²⁶

İstanbul şehri, büsbütün Türkleşmiş, terbiyesi, nezâketi, şivesi ve gelenekleri ile millî kültürün odağı durumuna geçmiştir. İslâm dünyasının bilgin ve şâirleri buraya toplanmakta, saray ve konaklarda ince zevkli bir hayat sürülmektedir. O tarihte, dünyanın en büyük ve en kalabalık başkenti olan İstanbul; Süleymâniye, Mihrimâh, Şehzade camii gibi yeni anıtlar, saray, çarşı, çeşme, sebil ve kervansaraylar ile ebedî çehresine kavuşmaktadır. Edirne, Bursa, Manisa vs. şehirlerimiz de mimarlık şaheserleri ile donatılmıştır.²⁷

1.1.3. 16. Yüzyıl Türk Edebiyatı

On altıncı yüzyıl, Türk edebiyatının parlak devridir. Her sahada ve lehçede büyük sanatçılar yetişir. Divân şiiri; nazım tekniği, ses ahengi, dış musiki ve iç süsleme açısından geçen yüzyıllardan ileridedir. Mısraların, beyitlerin kültür ve sanat değerleri ile işleniş, yüzyılın göz kamaştırıcı hayatına uygunluk gösterir. Bir bakıma yüzyılın nitelikleri şiire yansımıştır. Mimarî minyatür ve süsleme sanatlarında görülen ince işleyiş zevki, şiirde de görülür. Şiirde musiki anlayışı, ileri bir noktaya varır. Ölümsüz şiirin ancak güzel bir sesle olabileceği düşüncesi beyitlere yansır.²⁸

16. yüzyılda Türk edebiyatının eser verdiği Çağatay, Azerî ve Osmanlı sahaları dikkate alındığında en hareketli yörenin Osmanlı sahası olduğu görülür. Bu yüzyılda divân edebiyatı iyiden iyiye gelişmiş, daha önceki yüzyıllarda örnek aldığı; İran edebiyatıyla boy

²⁵ Refik Özdek, Türklerin Altın Kitabı, C.3 (İstanbul: Tercüman Yayınları, 1990), s.589-592.

²⁶ Nihad Sami Banarlı, Resimli Türk Edebiyatı Tarihi, C.1 (İstanbul: MEB Yayınları, 1971), s.557.

²⁷ Ahmet Kabaklı, age, s.124.

²⁸ Rasih Erkul, Eski Türk Edebiyatı (Ankara: Pegem A Yayıncılık, 2007), s.65.

ölçüşecek duruma gelmiştir. Artık Osmanlı şâir ve sanatçıları da İranlı şâir ve sanatçıların verdikleri eserlerle eşdeğerde eserler vermektedirler. Böylece 16. yüzyılda divân edebiyatı, kuruluş dönemini bitirip kendi üstadlarına bağlı, yaratıcı bir klâsik edebiyat kıvamına ulaşmıştır. Bundan sonra gelenler artık Acem klâsiklerini değil Ahmed Paşa ve Necâti ile başlayan Fuzûlî, Bâkî ile daha üstünleşen kendi öz ustalarını örnek tutar olmuşlardır.²⁹

Ülkedeki genel değişmeye paralel olarak kültür ve edebiyat da gelişmiş, padişahlar bilim ve sanata önem vermişlerdir. Padişahların ve devlet büyüklerinin şiire, edebiyata önem vermeleri şâirleri ve sanatçıları koruyarak değerli eserleri ödüllendirmeleri şiir ve edebiyatın gelişmesine önemli katkıda bulunmuştur.³⁰ Yavuz Sultân Selim “Selimî”, Kanûnî Sultân Süleymân “Muhibbî” ve Üçüncü Murat da “Murâdî” mahlasıyla şiir yazar, divân oluşturur.³¹

16. yüzyılın yetiştirdiği şâirler arasında: Hayalî, Edirneli Nazmî, İshak Çelebi, Emrî, Figanî, Rahmî, Hayretî, Duaî, Nev'î, Fevrî, Lâmiî Çelebi, Gazalî, Hâkanî, Hüdayî, Cinânî, Azeri İbrahim, Taşlıcalı Yahyâ, Âgehî, Ruhî-i Bağdadî, Mesihî, İbni Kemâl, Benli Hasan Çelebî, Hâtemî, Nihânî, Revânî, Taliî, Hataî (Şah İsmail), Me'âlî, Usûlî, Nazmî, Şem'î, Şâhidî, Za'ifî, Dukakinzâde Ahmed, Muîdî, Emrî, Übeydî, Ulvî, Kabûlî, Meylî, Âlî, Behiştî, Şerifî, Sûzî Çelebi, Şükrî, Celâlî, Makalî, Murâdî, Şemseddin Sivâsî, Vafî, Gazâyî en tanınmış olanlarıdır.³²

İstanbul'un gelişmesi ile saray, konak ve medrese çevrelerinde bir şehir seçkinleri zümresi doğmuş, bu zümre divân şiiri ve inşasını bilgili, anlayışlı bir hüner pazarı ve zevk mihengi hâline getirmiştir. Yalnız İstanbul değil, Bağdat, Edime, Bursa, Konya, Budin, Üsküp, Erzurum, Harput, Diyarbakir, Vardar vs. gibi imparatorluğun büyük şehirleri de şiir, ilim, sanat muhitleridir.³³

Önceki yüzyıllarda yadırganan ve daha çok Türkçeleri kullanılan yabancı kelimeler bu sırada dilimize çok sayıda yerleşerek bilhassa nesirlerimizi anlaşılmaz hâle getirmiştir. Bu dil ile her türlü duygu ve fikir inceliğini ifade edebilen şâirler, artık Türkçeleşme

²⁹ Ahmet Kabaklı, age, s.124.

³⁰ Mine Mengi, age, s.152.

³¹ Rasih Erkul, age, s.64.

³² Ahmet Kabaklı, age, s.126.

³³ Ahmet Kabaklı, age, s.124.

kaygısına uzak bulunmuşlardır. Aruz vezninin (sonradan Osmanlıca denilen) bu dile kolay ve güzel uygulanması da bunda etkili olmuştur.

Bu dil kozmopolitliğine karşı durmak isteyenler yok değildir. Nitekim geçen asırda Aydınlı Visâlî'yle başlayan Türkî-i Basit (sade halk Türkçesi ve halka ait mecazlarla divân şiiri yazma) akımı bu asırda Tatalı Mahremî, Edirneli Nazmî adlı iki önemli aydın çıkarmıştır. Fakat asıl büyük şâirlerin iltifat etmemeleri yüzünden şiirde Türkçecilik akımı tutmamıştır.³⁴

16. yüzyıl nesrinde, yüzyılın tarihî ve medenî gelişimine uygun eserler görülür. Arapça ve Farsça kelimelerin daha çok kullanılması, yabancı kelimelerden oluşmuş tamlamaların çoğalması, söz sanatları ve kelime oyunları ile uzatılan cümleler, cümlelerin birbirine bağlanmaması ile ifadenin güç anlaşılması yüzyıl nesrinin belli başlı özellikleridir. Eserlerin konularında zenginlik ve çeşitlilik görülür. Osmanlı sahasında ilk şâirler tezkiresi, seyahat edebiyatının ilk örnekleri ve tarih eserlerinde büyük gelişme bu yüzyılda görülür.³⁵

Tarih eserleri, yüzyılın nesir özelliklerini taşır. Büyük bir gelişme gösteren tarihçilik alanında Lütfî Paşa, Hoca Sadeddin, Gelibolulu Âli önde gelen tarihçilerdir. Kınalızâde Ali Çelebi, İbn Kemal ahlâk kitaplarıyla dikkat çeker.

Nesrin uygulandığı diğer eserlerden biri de tezkirelerdir. Sehî Bey, Lâtîfi, Âşık Çelebi, Hasan Çelebi, Beyânî, Ahdî yüzyılın tezkire sahibi isimleridir.

Seyahat edebiyatının en güzel örnekleri bu yüzyılda görülür. Türk denizciliğinin dış denizlere açılan bir kuvvet hâline gelmesiyle uzak denizlere açılanlar, başlarından geçen maceraları, deniz savaşlarını hatıra ve seyahat edebiyatı eseri şeklinde yazarlar. Şeydi Ali Reis (Mir'atü'l-Memâlik), Piri Reis (Kitâb- Bahriyye) iki önemli isimdir.³⁶

Çağatay edebiyatının 15. yüzyıldaki verimliliği bu yüzyılda görülmez. Bu edebiyat 16. yüzyılda Nevâî'nin etkisinde gelişimini sürdürmüşse de güçlü bir edebi faaliyet gösterememiştir. Timur'un torunlarından Babür Şah uzun mücadelelerden sonra Kuzey Hindistan'da bir Türk devleti kurmayı başararak nispeten parlak bir kültürel dönemin başlamasını sağlamıştır. Nitekim, Babür Şah güçlü kişiliği ile düşünce ve sanat yönünden 16. yüzyıl Orta Asya Türk edebiyatının en büyük temsilcisi olmuştur. Kendisi de şiir ve

³⁴ Ahmet Kabaklı, age, s.124-125.

³⁵ Rasih Erkul, age, s.65.

³⁶ Rasih Erkul, age, s.64-65.

sanatla uğraşan Babür'ün Türkçe ve Farsça Divânı'yla bir Aruz Risalesi ve Mübeyyen adlı dini bir mesnevisi bulunmaktadır.

Azerî sahasında ise Safevi hükümdarı Şah İsmail, Hatâyî mahlasıyla şiirler yazmıştır. Ünlü Azeri şâiri Nesîmî'nin etkisi ve dedesi ünlü Şeyh Safiyüddin'in telkinleri ile tasavvufun etkisinde kalmış olan Hatâyî'nin Farsça ve Türkçe şiirler yazdığı bilinmektedir. Mezhep kurucusu olması nedeniyle Hatâyî'nin yazdığı şiirlerin çoğunda mezhep propagandası yapıldığı görülür.³⁷

Bu dönemde halk edebiyatı da gelişim göstermiş, anonim halk edebiyatı ile tekke edebiyatının yanında âşık edebiyatı teşekkül etmiştir. Daha önce kullanılan ozan kavramı, bu yüzyılda yerini âşık kavramına bırakmıştır. Halk şâirleri halk şiirinin klasik dönemini bu asırda yaşatmışlardır. Âşık tarzının şâirlerine bu asırda özellikle Anadolu ve Rumeli'nin büyük merkezlerinde, sınır boylarında, Suriye ve Mısır, Kuzey Afrika sınırlarında rastlanmaktadır. Bu asırda Bahşi, Ozan, Kul Mehmed, Öksüz Dede, Köroğlu, Hayalî, Geda Muslu, Çırpanlı, Armudlu, Kul Çulha, Oğuz Ali bu asrın son şâirleridir.³⁸

2. BÖLÜM

2.1. KASİDE NAZİM ÇEŞİDİ OLARAK ŞİTÂİYYE

Kasîde çeşitlerinden olan şitâiyyeler hakkında bilgi vermeden önce özellikle kasîde nazım şeklini bütün yönleriyle incelemek gerekmektedir. Bunun yanında şitâiyyeler, nesîb bölümlerinde kışı anlattıkları için Türk edebiyatında kış teması üzerinde durmak da yararlı olacaktır.

2.1.1. Kasîde Nazım Şekli

Kasîde belli bir amaçla yazılmış şiir demektir. Divân edebiyatı nazım şekillerinden olup daha çok din ve devlet büyüklerini övmek amacıyla kaleme alınmıştır. Kasîde yazan şâire kâsidegû, kasîde-serâ veya kasîde-pervâz denilir.³⁹

Arap edebiyatında doğmuştur. İslamiyetten önce en parlak devrini yaşayan kasîde uzun süre tek nazım şekli olarak kullanılmıştır. Cahiliyye devrinde bütün Arap

³⁷ Mine Mengi, age, s.139.

³⁸ Fuad Köprülü, Türk Saz Şâirleri I (Ankara: Güven Yayınları, 1962), s.53-58.

³⁹ İskender Pala, Divân Edebiyatı (İstanbul: Ötüken, 1998), s.58.

yarımadasının şâirleri yılda birkaç kez Ukaz denilen yerde kurulan panayıra kasîdelerini getirirler ve şiir yarışmasına girerlermiş. Burada en çok beğenilen kasîdeler altınla yazılıp Mekke kapısına asılır, halka ilan edilirmiş. Bu yüzden de bu kasîdelere Müzehhebât (altınla süslenmiş) ve Mu'allakât (ta'lik edilmiş, asılmış) adı verilmiştir. Mu'allakât içinde on kasîde, bunların da özellikle yedisi çok tanınmıştır. Bu yedi kasîdenin şâirleri şunlardır: İmrü'ül-kays, Tarafa, Zuhayr, Lebîd, Amr b. Kulsüm, Antere, Haris b. Hilliza (bazılarına göre son üçü Nabiga, Aşâ ve Alkama)'dır. Mu'allaka'nın ilk ve tanınmış kasîdelerinin şâiri İmrü'l-kays, İslâmiyet'ten yüzyıl kadar önce yaşamış, hayatı maceralar içinde geçen bir Arap emiridir. Hassas ve lirik bir şâirdir. Kasîde şekline ilk kez belirli kaideler getirmiştir.⁴⁰

Fars edebiyatında ilk kasîde örnekleri Sasaniler devrinde görülür. Rudegî, Araplardan aldığı kasîde şeklini küçük değişikliklerle daha da olgunlaştırmıştır. Ancak kasîde altın çağını Gazneli Mahmud'un sarayında yaşamıştır.⁴¹

Türk şiirinde kasîde asıl XV. yüzyılda kendini gösterir. Bu yüzyılda Şeyhî ve Ahmet Paşa'nın kasîdeleri vardır. XVI. yüzyılda Hayalî, Fuzûlî, Nevî, Bakî ve Ruhî gibi şâirlerin kalemiyle gelişen Türk kasîdeciliği XVII. yüzyılda en büyük ustasını yetiştirir: Nefî, Türk şiirinin tüm zamanlarındaki en büyük kasîde şâiridir.⁴² Nefî, XVII. yüzyılın ve Eski Türk edebiyatının en tanınmış kasîde ustası olarak; Fuzûli, Bâki, Nâili, Nâbî, Nedim ve Şeyh Galib gibi birinci sınıf sanatçılar arasına girmiş büyük bir şâirimizdir. Daha hayatta iken şiirleri takdir edilip şöhret bulmuş, bu şöhretinden dolayı devrin diğer şâirleri tarafından şiddetle eleştirilmiş olmakla beraber çağdaşı Katib Çelebi ve Tezkireci Rıza'dan başlayarak Ziya Paşa, Recâizâde Ekrem, Tevfik Fikret ve Ebuzyyâ Tevfik gibi Tanzimat sonrası edebiyatçılar tarafından kasîdecilikte üstün bir sanatçı olarak kabul edilmiştir.”⁴³

Kasîde biçim özellikleri hakkında kafiye örgüleri hariç, özellikle beyit sayıları ve bölümleri açısından farklı şekilde değerlendirilmiştir. İpekten'e göre kasîde, biçim özellikleri bakımından 9 beyitten 100 beyite kadar aynı aruz kalıbıyla yazılmış ve gazel

⁴⁰ Haluk İpekten, Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz (Ankara: Birlik Yayınları, 1985), s.46-47.

⁴¹ İskender Pala, age, s.59.

⁴² İskender Pala, age, s.60.

⁴³ Tolga Ocağ, Ölümünün 350. Yılında Nefî (Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi), C.3, S.2, Ankara, 1985, s.10.

gibi aa ba ca da... şeklinde kafiyelenen bir nazım şeklidir. Konuyu işleyiş bakımından da dört bölüme ayrılır: nesîb veya teşbîb ile başlar, medhiyye ile sürer ve fahriyeden sonra du'â kısmı ile sona erer.⁴⁴ Pala'ya göre kasîde 31-99 beyitten oluşmaktadır. Bununla birlikte daha az ve çok sayıda beyiti içeren kasîdeler de vardır. Kasîdeler, konuyu işleyiş bakımından ise altı bölüme ayrılır: Sırasıyla nesîb veya teşbîb, girizgâh (giriz, güriz), medhiye, tegazzül, fahriye ve du'â.⁴⁵ Çavuşoğlu'na göre ise kasîdeler 31-99 beyitten oluşmaktadır. Kasîdeler, konuyu işleyiş bakımından beş bölüme ayrılır. Sırasıyla nesîb veya teşbîb, tegazzül, medhiye, fahriye ve du'â bölümlerinden oluşur.⁴⁶ Tüm bunların yanında son yıllara kadar kasîde nazım biçiminin beyit sayısının en az 33 en fazla 99 beyit olduğu söylenmiştir. Ancak bu konuda gelinen son nokta kasîdenin beyit sayısının 2 ile 303 beyit arasında değiştiğidir. 16. yüzyılda Âşık Çelebi'nin 303 beyitlik bir kasîdesi tespit edilmiştir.⁴⁷

Kasîdeler nesîb bölümlerinin konularına göre adlandırılmıştır. Nesîbleri baharı anlatan kasîdelere bahâriyye, kışı anlatanlara şitâiyye ve böylece temmûziyye, îdiyye, sûriyye denmiştir. Kasîdelere bir de rediflerine göre ad verilmiştir: Su Kasîdesi, Sünbül Kasîdesi, Sözümlü Kasîdesi... Redifli olmayanlar da kafiyelerinin son harfleriyle anılırlar: râ'iyye, mîmiyye, vâviyye kasîdesi gibi. Şâir nesîb kısmının sonunda bir beyitle ve uygun bir geçişle asıl konusuna girer. Bu geçiş beytine girizgâh (aslı girizgâh: kaçış yeri) adı verilir.⁴⁸

Çavuşoğlu'na göre kasîde yazan, yazdığı kasîdenin sadece biçim özelliklerine göre yazmaz. Kasîdenin sanat değeri taşıması gerekmektedir. Bir şahsı överken mübalağada akla uygunsuzluk ve şeriata aykırılık derecelerine varmak da büyük hatalar arasındadır. Yine övdüğü kişilerden at, katır gibi isim belirterek bir şey istemek de edebe aykırıdır. Şâirin kendisini övdükten sonra kıymetinin bilinmediğini dolaylı olarak söylemesi dahi hoş karşılanmazmış. Kasîde yazan kişinin kasîdesini sunuşu da önemlidir. Sunuş, övülen kişiye

⁴⁴ Haluk İpekten, age, s.28.

⁴⁵ İskender Pala, age, s.59-60.

⁴⁶ Mehmet Çavuşoğlu, Türk Şiiri Özel Sayısı II (Ankara: Türk Dili, 1986), s.21.

⁴⁷ Mustafa İsen, Osman Horata, Muhsin Macit, Filiz Kılıç ve İ. Hakkı Aksolak, Eski Türk Edebiyatı El Kitabı (Ankara: Grafiker Yayınları, 2012), s.210.

⁴⁸ Haluk İpekten, age, s.30.

ya bir vasıta ile iletmek veya huzurunda bizzat şâiri tarafından okunmak şekillerinde olmaktadır.⁴⁹

Görülüyor ki kasîdeler, şâirin istikbâline yön çizmesi, kendini ispat etmesi için en etkili araçtır. Bu nedenle kasîdeler, yazıldığı kişilerin devletin ileri gelenleri olması bakımından titizlikle yazılması ve yazıldıktan sonra da kuralına uygun olarak devlet büyüğüne sunulması gerekmektedir.

2.1.2. Türk Edebiyatında Kış

Türk edebiyatına geçmişten günümüze baktığımız zaman "kış" mevsiminin şiirimizde önemli bir yer tuttuğu görülecektir. İslamiyetten önce koşuklarda yer bulan kış manzaraları İslâmiyetten sonra da birçok eserde yer almıştır.

"Dîvanu Lugâti't-Türk ve Kutadgu Bilig" gibi Karahanlılar devri Türkçe metinlerinde kış mevsimi ve kış manzaralarıyla ilgili pek çok unsurun bulunmasına rağmen kış mevsiminin İslâm öncesi Türk edebiyatında çokça işlendiğini söylemek mümkündür. Gerek Satuk Buğra Han Tezkire'sinde Satuk Buğra Han'ın doğumu üzerine kışın bahçelerin sevinçten çiçek açmaları motifinden, gerekse "Münâzara-ı Bahâr u Şitâ" konusunu işleyen bütün eserlerden anlaşılacağı üzere kış mevsimini edebiyatta baharın zıddı olarak kullanılmıştır. Edebî eserlerde nasıl baharda insanlar neşeleniyor, yeşilliklere çıkıyor, yeni aşklar oluşuyor vb. ise, kışın da bütün bu gelişmeler tam aksi istikamette gösterilmiştir.⁵⁰

Dede Korkut hikâyelerinde "karşı yatan karlı, kara dağlar" aliterasyonu ile söylenen manzara; ancak yücelerinde kar bulunan bahar ve yaz dağlarının manzarasıdır.

Yunus Emre, uzak diyarlara aşk ve iman götüren gezici derviş, hayatının karşısına dikilen 'karlı dağlar'a ince sitemler söyler. Aynı dağlar, Tanrı'ya giden yolda âşıkların önüne çıkan engellerdir ki, şâire Anadolu'nun, bilhassa kış Anadolu'sunun coğrafi kaderini söyletir:

Haramî gibi yoluma
Aykırı inen karlı dağ,

⁴⁹ Mehmet Çavuşoğlu, age, s.22-24.

⁵⁰ Ahmet Atilla Şentürk, XVI. Asra Kadar Anadolu Sahası Mesnevîlerinde Edebî Tasvirler (İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2002), s.255-256.

Ben yârimden ayrı düştüm

Sen yolumu bağlar mısın?

Karlı dağların başında

Salkım salkım olan bulut

Saçın çözüp benim için

Yaşın yaşın ağlar mısın?"⁵¹

Halk şiirinde tabiatla ilgili tasvirler; sade, samimi ve hayranlık doludur. Koşmalar, semaîler, mâniler, manzum bilmeceleer; ister yaz, ister kış olsun bu hâlis duyguların terennüm yeridir:

Çukurova bayramlığın giyerken

Çıplaklığın üzerinden soyarken

Şubat ayı kış yelini boğarken

Cennet dense sana yakışır dağlar

Karacaoğlan

Emrah da kışı baharın müjdecisi olan sevimli tekrarın bir parçası olarak görür:

Yüce yüce karlı dağlar

Hub eser yellerin senin

Gider yazın, gelir kışın

Kar koçar bellerin senin⁵²

Türk edebiyâtında "kar şiirleri"nin birdenbire çoğalıp yayıldığı çağlar, Servet-i Fünûn yıllarındadır. Önce Tevfik Fikret, sonbaharda sarı yaprakların dökülüşünü altın renkli, hatta altından bir kar yağışına benzetir. Doğrudan doğruya 'Karlar' adıyla yazdığı manzume hoş değildir, yapmacıklıdır. 'François Coppee'den özenerek 'Âveng-ı Şühûr' adıyla yazdığı 'aylara dâir şiirler'inde kar, yine çok güzel değil; fakat tabî ve içtimâî ıztırâbı hissedilir bir mevzûdur. Buna mukâbil Cenab Şahabeddin'in 'Elhân-ı Şitâ' şiiri, Türk edebiyatında kar mevsiminin en güzel terennümlerinden biri olmuştur.⁵³

Kış musikisi, kış ezgisi şeklinde anlamlandırabileceğimiz Elhân-ı Şita, gökten düşen kar tanelerinin bir kuşa benzetildiği mısralarla başlar:

⁵¹ Nihad Sâmî Banarlı, Kar Şiirleri (İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı, 2005), s.147.

⁵² Sadettin Eğri, Lamî Çelebi Münâzara-ı Sultân-ı Bahâr Bâ-Şehriyâr-ı Şitâ (İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2001), s. 69-70.

⁵³ Nihad Sâmî Banarlı, age, s.150.

Bir beyaz lerze, bir dumanlı uçuş,
Eşini gaib eyleyen bir kuş
gibi kar
Geçen eyyâm-ı nevbahârı arar...

Ey kulûbun sürûd-ı şeydâsı,

Bunun yanında karamsarlığı ile ün yapmış şâirlerden olan Ahmet Haşim de konuya uzak kalmamıştır. Aşağıdaki dizelere hüznünü kış nameleri ile yansıtmıştır.

Yine kış,

Yine şems-i mesâda, ah o bakış,

Yine yollarda serseri dolaşan

Aşiyansız tuyûr-ı pür-nâliš...

Tehi kalan ovalar

Sükût eder sanılır mevsimin gumûmuyla

Harab olan sarı yollarda kalmamış ne gelen,

Ne giden,

Şimdi yalnız kavâfil-ı evrâk

Mütemâdi sürüklenir bir uzak

Ufk-ı pür-ıztırâb u nevmide.

Yine kış, yine kış,

Bütün emelleri bir ağlayan duman sarmış...

İlerleyen yıllarda Anadolu köylüsünün acılarını, yaşadığı zorlukları anlatmak için şâirler kışla ilgili şiirler yazmaya devam etmişlerdir. Bunlardan biri de Yavuz Bülent Bâkîler'dir:

Kış günleri trenlerle geçtin mi uzak köylerden

Gördün mü dehşetini, tipinin karın...

Çektin mi hiç acısını istasyonlarda

Tandır ekmeği satan, yumurta satan

Yarı çıplak çocukların...⁵⁴

⁵⁴ Yavuz Bülent Bakiler, Harman (İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, 2010), s.40.

Gerek klasik Türk edebiyatı dışında gelişen Türk edebiyatında olsun, gerek İslâmiyetten önceki dönemlerden günümüze kadar şâirler kış mevsimini eserlerine aktarmışlardır. Bunu hem kendilerinin hem de başkalarının hüznlerini ve çaresizliklerini anlatmak için yapmışlardır. Yukarıda belirttiğimiz şâirler dışında da onlarca şâir şiirlerinde kışı konu edinmişlerdir.

2.1.3. Klasik Türk Edebiyatında Şitâiyye

Şitâ kelimesi, Arapça'da “kış” anlamına gelir. Öyle olunca şitâiyye de “kışlık, kışa dâir, kışla ilgili söz” demek olur. Aynı şekilde “berf” kelimesi de Farsçada “kar” demektir. Yine Farsçada zaman zaman “kış” karşılığında “zemistan” kelimesinin kullanıldığı da görülür.⁵⁵ Şitâiyye, divân şâirinin sanatsal gücünü ve kültürel birikimini renkli tasvirlerle sergilediği şiirlerdir. Tabiatın bozguna uğradığı, her yerin beyaza boyandığı bu sahnede şâirin duyguları, iç dünyasından beyitlere dökülür. Tasvirlerle ve mecazlarla süslenen her bir beyit kullanılan Arapça, Farsça ve Türkçe tamlamalarla daha da kuvvetlenmiştir. Çünkü şâirler, divân şiiri yazma becerilerini, sanatsal yeteneklerini dil gücü ile sergilediklerinden seçtikleri sözcüklere özen gösterirler. Kış mevsimiyle ilgili berf, şitâ, dey, yâh, berd, buz gibi kelimeler yoğun olarak edebî sanatlarla birlikte kullanılmıştır.⁵⁶

Klâsik manzûm metinlerde “şitâiyye” ya da “berfiyye” başlığı altında yer alan bu tür manzumelerin zaman zaman beyit sayısı değişse de, genellikle 10-15 beyitten oluştuğu görülür. Bu manzumeleri sık sık, “Kasîde-i Şitâ”, “Kasîde-i Berf-i Şitâ”, “Sıfat-ı Şitâ” ve “Sıfat-ı Sermâ” başlıkları altında görmek mümkündür.

Kasîdelerin nesîb bölümlerinde yer alan şitâiyyelerde de kış mevsiminin toplum yaşamındaki olumlu ve olumsuz etkileri çeşitli hayallerden yararlanılarak dile getirilir. Ancak, şitâiyyeler, şâirlerin bir tabiat olayından şikâyet etmelerinden çok, kış ve soğuğa dair çeşitli unsurların estetik hayaller için birer araç olarak kullanılmasından ibarettir. Şitâiyyelerdeki nükteli beyitler okuyucuya bedî haz verir. Şâirler, teşhis, hüsn-i ta'lil,

⁵⁵ Ferit Devellioğlu, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat (Ankara: Doğu Yayınları, 1970), s.1198.

⁵⁶ Meryem Yıldız Akagündüz, Klasik Türk Edebiyatında Şitâiyyeler (Kırıkkale: Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili Ve Edebiyatı Yüksek Lisans Tezi, 2009), s.13.

istiare, mübalağa vb. sanatlardan da yararlanarak rüzgâr, fırtına, soğuk, buz, kar vb. doğa olaylarını asıl söylemek istedikleri medhiyeye geçişte birer zemin olarak kullanırlar.⁵⁷

Şitâiyelerin nesib bölümünde kışın etkisini Akarca, şu şekilde anlatmıştır: "Yeryüzü kar ve buzla kaplıdır. Yeryüzüne yasemin çiçeği savrulur gibi karlar yağar. Her taraf, gümüştan bir döşek serilmiş ya da gümüş ve altın paralarla örtünmüş gibidir. Kış padişahı ve ordusu, ovaya karargâh kurmuşlarcasına etraf, beyaz çadırlarla kaplanır. Kışla birlikte onun askerleri addedebileceğimiz kar, dolu, buz vs. de gelir. Kış o kadar şiddetlidir ki, sular hep donar. Yeryüzü, âdetâ bir aynaya ya da billûr bir saraya dönüşür. Dağlar karla kaplanır; nehirler ise, hapsolür. Çünkü bütün sular donmuştur. Yeryüzündeki bitkiler, önce bir hasta gibi sararır, sonra da usulca ölür. Doğadaki canlılar, yavaş yavaş bir sona doğru yaklaşır. Özellikle divân şiirinin vazgeçilmez mekânı olan gül bahçesi, bu durumdan kötü etkilenir. Gül bahçesinin olmazsa olmazı gülden, hiçbir iz kalmaz. Goncası bir yana, yaprakları başka bir yana gider. Dikenleri bile rüzgârdan nasibini alır. Bülbül ise, gülün yokluğu ile sesini bile çıkarmadan, acı çekmektedir. Kış mevsiminde, bülbülün içinde bulunduğu bu acıdan faydalanan karga, varlığını hissettirir. Bahçede bülbülün o güzel sesi yerine karga sesleri duyulmaya başlar. Servi, kar nedeniyle üzerine bir hırka giymiş gibidir ve hiçbir yere kıvıldaıamaz. Kış, servi dışındaki bütün ağaçları kötü etkiler. Çünkü hepsi yaprağını döker ve çıplak kalır. Bu hâliyle her biri, soyguna uğramış insan gibidir. Baharın temsilcisi bâd-ı sabâ da eskisi gibi değildir. O hafif, gönle rahatlık veren hoş esintisi geçer ve sabâ giderek şiddetlenir. Hatta bir hallacın pamuk atması gibi karları bir o yana bir bu yana savurup durmaktadır. Sevgilinin kokusunu getiren bu rüzgâr artık, sonbaharın da bittiğini ve kışın geleceğini haber vermektedir."⁵⁸

Divân şiirinde tabiat manzaraları denilince baharın yıkıcı bir hâkimiyeti vardır. Sanki bahar güzelliklerin sembolüdür. Kış ise olumsuzluklar için vardır. Şitâiyelerin bilhassa medhiye bölümleri, geleneksel övgülerden ibaret olabileceği gibi, kış etrafında kurulan hayâllerden de beslenebilir. Bazı örneklerde kış-yaz (veya bahar) tezadından yararlanılarak övülen kişi, sıcak ve bahar etrafında şekillenen hayâllere konu olabilir.⁵⁹

⁵⁷ Rıdvan Canım, Eski Türk Edebiyatında Türler (Ankara: Grafiker Yayınları, 2010), s.306.

⁵⁸ Döndü Akarca, Şitâiyelerde Sosyal Yaşantı (Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, C.14, S.1, 2005), s.2-3.

⁵⁹ Mehmet Aça, Haluk Gökalp ve İsa Kocakaplan, Başlangıçtan Günümüze Tür ve Şekil Bilgisi (İstanbul: Kriter Yayınları, 2009), s.426.

Özellikle aşk mesnevîlerinde âşıkların birbirlerini ilk görüp sevmeleri, birlikte eğlenip işret etmeleri nasıl bahar tablosu içerisinde ele alınıyorsa; çoğu zaman kıskançlık yüzünden sevgililerden birinin diğerinden soğuması ve ona gücenmesi, nefret, soğukluk vb. de kış tasviri içerisinde değerlendirilmiştir. Mesela Hüsrev ü Şîrîn'de Hüsrev ile Şirin arasında bir kıskançlık yüzünden çıkan soğukluk ve dargınlık, ardından Hüsrev'in yalvarıp özür dilemek üzere Şîrîn'in kasrına gidişi sahnesi Nizâmî'de her tarafın karlarla kaplandığı, suların buz tuttuğu soğuk bir kış dekoru içerisinde işlenmiştir.⁶⁰

Bu nedenle eski şiirimizde baharla kışın savaşı çok işlenmiş, bu çerçevede çeşitli söz oyunları yapılmıştır. Şâir bahar mevsiminin tarafını tutmaktadır. Ülke bu nedenle olsa gerek her zaman baharındır. Kış, bir süre bahar sultânının zevk ve safaya fazla dalmasından faydalanarak ülkeyi işgal ederse de sonunda kaçınılmaz olarak yenilgiye uğrayacaktır. Çünkü kışın ardından gelen bahar tüm güzelliğiyle yeryüzünü himaye etmeye hazırdır. Nedim, bir kasîdesinde zalim kışın gül bahçesine ettiklerinin binde biri anlatılsa defterinin dolacağını söyler. Şeyh Galib ise kışı, gece zencisinin sırtmasına benzetir. Soğukla kar birleşince gece zencisi sırtmış, bembeyaz dişleri görünmüştür:

Semâyile berf olunca munsab

Dendânı sırtıdı zengi-ı şeb

Bahar sultânı er geç ordusunun başına geçecek ve çemende zevk ü safa yeniden başlayacaktır. Kışın zulmünü anlatan şâirler, umudun canlı tutulması gerektiğini bahar sultânının kış ordusunu yeryüzünden süreceğini belirtirler.⁶¹

Kış mevsimini anlatmak her zaman şâirler için bir risk teşkil etmektedir. Bunu Yavuz Sultân Selim'le ilgili olaydan öğreniyoruz. Yavuz Sultân Selim'in Trabzon valiliğinden beri yanında bulunan şâir Revânî, Mısır seferinde "berf" redifli bir kasîde sununca padişah "her mevsimi sıcak olup karın ne idüğü bilinmeyen bir yerde ne münasebetle bunu yazdın" deyip şâiri azarlayarak geri çevirmiştir.

Hatta o devrin şâirlerinden Sucûdî bu vesile ile şu beyti söyleyerek Revânî ile alay etmiştir:

⁶⁰ Ahmet Atilla Şentürk, age, s.255-256.

⁶¹ Beşir Ayvazoğlu, Güller Kitabı (İstanbul: Ötüken Yayınları, 1996), s.28-32.

Soğuk sözlerle doldurdun cihânı

Başuna karlar yağsun Revânî⁶²

Yine de divân edebiyatında şitâiyye yazan şâir azımsanmayacak kadar çoktur. Bu şâirlerden bazıları ve eserleri aşağıda belirtilmiştir:

XV. Yüzyıl

Necati Bey: Kasîde-i Mehmed Hân Aleyhir-rahmeti Ve'l-furkân

Mesîhî: Şitâiyye Der Sitâyîş-i Hasan Paşa

XVI. Yüzyıl

Gelibolulu Mustafâ Âlî: Şitâiyye, Kasîde-i Nâdire-i Şitâiyye, Şitâiyye Bî-Nazîr Der-Vasf-ı Hâce-i Şehi

Bâkî: Şitâiyye Be-nâm-ı Müftî'z-zamân Ebu's-su'ûd

Nev'î: Şitâiyye Berây-ı Bostân-zâde Şeyh'ül-islâm Mehemed Efendi, Şitâiyye Berây-ı Sultân Murâd Hân, Şitâiyye

Fuzûlî: Kasîde-i Şitâiyye

Üsküplü İshak Çelebi: Şitâiyye

Cinânî: Kasîde-i Der-Medh-i Mehemed Efendi Dâmâd-ı Râziye Kadın Kâdî-i Burusati'l-Mahrûsa, Kasîde Der-Medh-i Defterdâr Emîn Efendi

Hasan Ziyâ'î: Kasîde-i Berf-i Şitâ Der-Medh-i Fahru'l-ümerâ Hasan Bey

Mânî: Kasîde-i Sitâiyye-i Mânî Berây-ı Mevlânâ Ahmed Efendî

Revânî: Kasîde Der-Medh-i Sultân Bâyezîd, Kasîde Der-Medh-i Ca'fer Beg Tuğracı

Taşlıcalı Yahyâ Bey: Semîz Ali Paşa'ya Şitâiyye

XVII. Yüzyıl

Nâ'îlî: Kasîde Der-Sitâyîş-i Sultân Mehemed Bin İbrâhim Hân

⁶² Mehmet Çavuşoğlu, age, s.26.

Bosnalı Sâbî: Berây-ı Seyyid Feyzu'llah El-Müfti, Der-Sitâyîş-i Şeyhü'l-islâm Feyzu'llah Efendi

Mirzâ-Zâde Sâlim: Şitâiyye Der-Sitâyîş-i Sultân Ahmed Hân-ı Sâmi Mekân, Şitâiyye Kasîde-i Beççe Der-Sitâyîş-i Vezir ü Müşârün Bi'l-Benân İbrâhim Paşa, Şitâiyye Der-Vasf-ı Mehmed Paşa

Râmî: Şitâiyye Der-Sitâyîş-i Şeyh-i Salifü'z-zikr

Vahyî: Kasîdeyiçe-i Şitâiyye

XVIII. Yüzyıl

Kânî: Cismimiz Faslı Hazan İtmişiken Zerd-i Hazân

Arpaemîni-Zâde Mustafa Sâmi: Kasîde-i Şitâiyye Berây-i Sultân Ahmed Hân-ı Salis, Şitâiyye Berây-i Mez Emmet-i Edirne

Yahya Nazîm: Şitâiyye

Seyyid Vehbî: Kasîde Der-Sitâyîşi Ahmed Hân-ı Felek-Dergâh, Kasîde-i Şitâiyye Der-Medh-i İbrâhîm Paşa Der-Zemân-ı Ahmed Hân, Kasîde-i Şitâiyye Der-Medh-i Re'îsü'l-Küttâb Mehmed Efendi Der-Zemân-ı Ahmed Han, Kasîde-i Şitâiyye Der-Sitâyîş-i Sadrazâm İbrâhîm Paşa, Kasîde-i Şitâiyye Der-Sitâyîş-i Dâmâd İbrâhîm Paşa

Nedîm: Kasîde-i Şitâiyye Der-Zımn-ı Medh-i Pâdişâh-ı Cihân Ahmed Hân vü Vasf-ı İbrahim Paşa

Enderünlü Vâsîf: Kasîde-i Şitâiyye Der-Sitâyîş

Diyarbakırlı Lebîb: Kasîde-i Şitâiyye-i Rengîn Der-Vasf-ı Vâli-i Bagdâd Süleymân Paşayı Gevher-Nigîn

XIX. Yüzyıl

Ahmed Sadık Ziver Paşa: Kasîde-i Şitâiyye Der-Medh-i Sadr-ı Esbâk Gâlib Paşa

Selânikli Hasan Âkîf: Şitâiyye

Yukarıda belirtilen şitâiyeler gösteriyor ki Türk edebiyatında şitâiyeler azımsanmayacak kadar çoktur. Şâirler, 15. yüzyıldan itibaren sırça saraylar içindeki kış manzaralarını anlatmaktan geri kalmamış, baharın hoş ve sıcak atmosferi varken kışın soğuşunu tercih etmişlerdir.

3. BÖLÜM

3.1. 16. YÜZYILDA YAZILAN KASİDELERİN MUHTEVÂ YÖNÜNDEN İNCELENMESİ

Şitâiyeler, adlarını kasîdelerin nesîb bölümlerinden almaktadır. Şâirler, kış temasını nesîb bölümlerinde yoğun olarak işleseler bile kasîdelerin diğer bölümlerinde de kışın izlerine rastlayabiliriz. Bu nedenle 16. yüzyılda yazılan şitâiyeleri bölümler hâlinde inceleyeceğiz. Bunu yaparken öncelikli olarak kasîdelerin bölümleri hakkında bilgi vermekte yarar vardır.

Kasîdeler nesîb (teşbîb) bölümleriyle başlar. Çavuşoğlu'na göre, nesîb (teşbîb) bir mevsim, bir olay, bir manzara, bir çiçek ve başka akla gelebilecek herhangi bir şeyin tasviri olabilir. Şâir, tasvir ettiği şeyle ilgili somut görüntü ve belirtileri bilgisinin ve kültürünün elverdiği ölçüler içinde yorumlar, kendi düşünce ve duygu âlemine göre anlamlandırır. Nesîb bölümü şâirin genel kültürünü sergilemesine en uygun ve kasîde içinde de oldukça uzun bir bölümdür.⁶³

Pala'ya göre nesîb şiirin ilk bölümüdür ve genellikle 15-20 beyit arasında olur. Değişik tasvirlerle doludur. Eğer bu bölümde âşikâne duygular anlatılıyorsa nesîb; afâkî konular (bahar, kış, tabiat, bayramlar...) işlenmişse teşbîb adını alır.⁶⁴

Kasîdelerde nesîb bölümünden sonra girizgâh bölümüne geçilir. Girizgâh, kaçamak yolu, saklanacak yer; söze girmeden önceki başlangıç; bir eserde esas konuya geçmeden önceki giriş anlamına gelir.⁶⁵ Girizgâh konuya uygun, nükteli ve başarıyla söylenmiş olmalıdır.⁶⁶

Kasîdelerin yazılma amacı övgü olduğu için kasîdelerde en can alıcı bölüm medhiyedir. Bu bölüm kasîdenin sunulacağı kişinin çeşitli yönleriyle övgüsüne ayrılmıştır. Beyit sayısı konuya ve şâire göre değişen bu bölüm, kasîdenin en sanatlı beyitlerini

⁶³ Mehmet Çavuşoğlu, age, s.21.

⁶⁴ İskender Pala. Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü (İstanbul: Akçağ Yayınları, 2000), s.19.

⁶⁵ Seyit Kemal Karaalioğlu, Türk Siir Sanatı (İstanbul: İnkılâp ve Aka Kitabevleri, 1980), s.183.

⁶⁶ İskender Pala, age, s.60.

içerir.⁶⁷ Diğer bölümler medhiyeye göre dizilmekte, onu hazırlayıcı ve tamamlayıcı bir fonksiyon üstlenmekte ve ona göre şekil almaktadır. Medhiyenin karakteristik özellikleri ise gerçeğe uygun olmaması ve abartılı bir anlatımla efsanevî kahramanlara gönderme yapılmasıdır. Medhiye bölümünün olmadığı kasîde düşünülemez.⁶⁸ Çavuşoğlu'na göre, şâir medhiye bölümünde sultânlık, vezirlik, müftülük örneği yüksek makamlardan birinde bulunan kişinin o makamın gerektirdiği erdemlerin en yücesine sahip olduğunu söyler, böylece onu övmüş; ayrıca o erdemlere gerçek anlamda sahip olmasını da teşvik etmiş olur. Övgüler genellikle adalet, bilgelik, eli açıklık, düşkünleri korumak, sanat ve bilim adamlarına el uzatmak, merhamet, cesaret gibi idarecilerde bulunması mutlak olarak gerekli niteliklerdir.⁶⁹

Fahriye bölümü ise şâirin kendi övgüsünü yaptığı bölümdür. İçerik yönünden medhiyeye benzer. Beyit sayısı değişebilir. Şâir, kendisini överken daha ziyade şiirdeki kudreti, tab'ı, nazmı, inşası, kalemi, sözde kendisine eş olamayacağı konuları dile getirir ve kimisinde de belli şahsiyetleri hedef alarak yerer. Bu vesileyle şâir bu bölümde birtakım isimler zikreder. Bu isimler şâirin genellikle kendini kıyaslamak ve çoğu zaman onlardan üstün görmek, kimi zaman onlarla eşit saymak, kimi zaman onları yermek vesilesiyle anılmıştır.⁷⁰

Tegazzül ise bazen kasîdenin başında veya sonunda bulunabilir. Kasîde içinde gazel söylemektir. Her kasîdede bu bölüm bulunmayabilir. Tegazzül genellikle 5-12 beyit arasında değişir.⁷¹

Duâ bölümü ise bazen şâirin övgüsünü yaptığı kişiye bazen de devlete dair iyi dileklerini belirttiği bölümdür. Şâir, du'â bölümü ile birlikte kasîdeyi bitirir.

3.1.1. BÂKÎ

Bâkî'nin manzum eseri sadece divânıdır.⁷² Divânında 27 adet kasîde vardır. Bunlardan birisi şitâiyye nazım çeşidi ile yazılmıştır. Kasîdelerden on yedi tanesi, yaşadığı

⁶⁷ İskender Pala, age, s.60.

⁶⁸ Mustafa İsen, Osman Horata, Muhsin Macit, Filiz Kılıç ve İ. Hakkı Aksolak, age, s.209.

⁶⁹ Mehmed Çavuşoğlu, age, s.22.

⁷⁰ Mustafa İsen, Osman Horata, Muhsin Macit, Filiz Kılıç ve İ. Hakkı Aksolak, age, s.208.

⁷¹ İskender Pala, age, s.60.

⁷² Muhammed Nur Doğan, Bâkî (İstanbul: Metropol Yayınları, 2002), s. 24.

yüzyılın padişahları hakkındadır.⁷³ Geriye kalan devrin ileri gelenlerine yazdığı on kasîdesinden biri de Ebu's-su'ûd Efendi'ye yazdığı bu kasîdedir.

3.1.1.1. Şitâiyye Be-nâm-ı Müftü'z-zamân Ebu's-su'ûd

Bâkî'nin inceleyeceğimiz kasîdesi kaynaklarda "Lâmiyye" adıyla da yer almaktadır. Bâkî, 1560 yılında hocası Kadızâde Efendi ile birlikte İstanbul'a dönerken Konya'da Ebu's-su'ûd-zâde Mehmed Çelebi'yi görerek ondan babasına hitaben bir tavsiye mektubu alır. Sonra İstanbul'a döner. İstanbul'a geldiğinde de Şeyhülislâm Ebu's-su'ûd Efendi'ye bu kasîdeyi sunar.⁷⁴ Kasîdenin nesîb bölümü 13 beyitten oluşmaktadır. Bu bölümde şâir, kışla ilgili olumsuz ve sert ifadelerle birkaç beyitte yer verse de bölümün geneline karla ilgili görsel sahnelerin hâkim olduğu görülür.

Bâkî, kasîdesine tabiata karın yağmasıyla oluşan görüntüye ait bir tasvirle başlamıştır. Şâir, çemen diyarındaki ağaçların üzerine yağın karı, abdalın sinesindeki yaranın üzerinde bulunan pamuğa benzetmiştir. Şâir, bunu yaparken leff ü neşr sanatından yararlanmıştır. Aşağıdaki beyitte 1 ve 2. dizelerde yer alan "berf" ve "penbe-i dâğ" ifadeleri arasında renk bakımından; "cism-i nihâl" ile "sîne-i âbdâl" ifadeleri arasında da görünüş itibarıyla benzerlik ilişkisi bulunmaktadır. Şâirin şitâiyyeye karla ilgili bir tasviri hüner isteyen bir edebî sanatı kullanarak başlaması, kasîdenin diğer beyitlerinde de karla ilgili hayallerini anlatacağına dair bir ipucudur:

Ağardı berf ile yir yir çemende cism-i nihâl
Niteki penbe-i dâğ ile sîne-i âbdâl (Ş.1/ B.1)

Şâirin karla ilgili hayalleri kasîdenin 2 ile 4. beyitleri arasında da yer almaktadır. Şâir, aşağıdaki beyitte karla ilgili başka bir hayalini anlatmıştır. Bunu yaparken yine hüner isteyen bir edebî sanat olan tevriyeye yer vermiştir. Beyite bakıldığında yağın karlar, bād-ı hevâ ile yeryüzüne dağılmıştır. Böylece sahranın etekleri, dağların yakası, kısaca her yer beyaza boyanmıştır. Şâirin asıl anlatmak istediği ise görüntüde etrafı kaplayanın kar olmadığıdır. Ona göre etrafı kaplayan bedava dağıtılmış gümüş paradır. Burada kullanılan "bad-ı hevâ" kelimesinin birinci anlamı "rüzgâr", ikinci anlamı ise "bedava" dır. Ayrıca

⁷³ Muhammed Nur Doğan, age, s.25.

⁷⁴ Haluk İpekten, Bâkî Hayatı Sanatı Eserleri (Ankara: Akçağ Yayınları, 2011), s.14.

"akçe" kelimesinin birinci anlamı "beyaz", ikinci anlamı ise "gümüş para"dır. Şâir, böylece bu ifadelerin ikinci anlamlarını kastederek tevriye sanatı yapmıştır:

Zemîne bâd-ı hevâdan çok akçe düşdi yine

Pür itdi dâmen-i sahrâyı doldı ceyb-i cibâl (Ş.1/ B.2)

Kar, aşağıdaki beyitlerde önce marangozun ağacı tıraş ederken döktüğü odun parçaları, sonra ise feleğin dünyaya attığı gümüş olarak hayal edilmiştir:

Meger ki hokka-i çarhuñ zamâne harrâtı

Döker tırâşesini kûh u deste berf-misâl (Ş.1/ B.3)

Zemîne dâmen-i ebr ile saçdı sîmi felek

Bu hâleti göricek mâ'il oldı tâze nihâl (Ş.1/ B.4)

Şâir, özellikle 5 ile 7. beyitler arasında kış mevsiminin insanlar ve diğer canlılar üzerinde bıraktığı olumsuzluklara dikkat çekmiştir. Sadece beyitler içinde yer alan "sabır kaldı sermaye, kış kıyâmet, yahdan âyineler, garip surete girmek" gibi ifadeler bile kışın canlılar üzerinde bıraktığı çaresizliği ve şaşkınlığı bizlere anlatmaya yetmektedir:

Bu fasl içinde şu kim sabrı kaldı ser-mâye

Olur nihâl-i çemen gibi gark-ı mâl u menâl (Ş.1/ B.5)

Cihânı berf ile yah tutdı kış kıyâmetdür

'Aceb mi yir yüzine çıksa hep defâ'in-i mâl (Ş.1/ B.6)

Pür oldı şâhları üzre yahdan âyineler

Garîb sûrete girdi bu fasl içinde gazâl (Ş.1/ B.7)

Aşağıdaki beyitte şâir, yere düşen karları, badem ağacından düşen çiçekler olarak hayal etmiştir. Böylece şâir, şitâiyyesinde bahara ait bir unsuru katarak bahar mevsimine dair özlemini dile getirmiştir:

Meger ki 'âlem-i 'ulvîde nev-bahâr oldı

Döker şükûfe-i bâdâmı sahn-ı bâga şimâl (Ş.1/ B.8)

Aşağıdaki beyitlerde şâir, karla ilgili hayallerini anlatırken farklı bir manzarayı bizlere izlettirmektedir. O, sahraya düşen karların oluşturduğu görüntüyü önce kum falına bakmada kullanılan remmal tahtasına benzetmiştir. Ayrıca karın üstünde gezen kuşların ve vahşi hayvanların izlerini ise falın yorumlanmasına yarayan şekiller olarak tasarlamıştır. Böylece, fala bakmak için gerekli ortamı oluşturmuştur. Sonra ise falcı rolüne bürünmüş ve gördüğü şekillere bakarak falını yorumlamaya başlamıştır:

Döşendi berf ser-â-pâ sahn-ı sahrâya
Ağardı rûy-ı zemîn sanki tahta-i remmâl (Ş.1/ B.10)

Nişân-ı pây-ı vuhûş u tuyûr sahrâda
Çizildi rîk-i sefid üzre gûyiyâ eşkâl (Ş.1/ B.11)

Şâirin falla ilgili yorumu ise olumludur. Çünkü kuma düşen beyaz çizgiler, insanlar için yaşanan devrin uğurlu geçeceğini işaret etmektedir:

Beyâz düşdi hele şekl-i tâli'-i eyyâm
Misâl-i çihre-i baht-ı edîb-i ferruh-fâl (Ş.1/ B.12)

İpekten, Bâkî'nin kasîdelerindeki anlatım özellikleri hakkında "Soyut ya da gerçek olsun, Bâkî'de tabiat, tablolar çizilerek anlatılmıştır. Birçok beyitini, eline boya fırçasını alan bir ressam tablo hâline getirebilir."⁷⁵ ifadeleriyle belirttiği gibi incelediğimiz kasîdenin nesîb bölümünde de karla resmedilmiş bir tabiat görüntüsünün hâkim olduğu görülür. Ancak şâir kasîdenin diğer bölümlerinde kışla ve tabiatla ilgili ifadelere du'â bölümünde yer alan bir beyit dışında yer vermemiştir.

Kasîdenin 13. beyiti girizgâhtır. Şâir, Ebu's-sûd Efendi'ye dair övgülerine başlamadan önce onun vasfını ortaya koymuştur. Şâire göre Ebu's-sûd Efendi'nin en önemli vasfı, âlemin müftüsü olmasıdır. Bütün ufukları onun faziletleri sarmıştır. Bu nedenle ulu makamı güneş gibi yücelmiştir:

Ser-i efâzıl-ı âfâk müftî-i 'âlem
Sipîhr-i fazl u kemâl âfitâb-ı câh u celâl (Ş.1/ B.14)

⁷⁵ Haluk İpekten, age, s.30.

14. beyitten itibaren medhiye bölümü başlamıştır. Şâir, medhiye bölümünde Ebu's-sûd Efendi'yi hem bir din adamı hem de devlet adamı olarak övmüştür. Böylece onu din adamı olması gibi tek yönüyle anlatmak yerine devlet adamlığı yönlerini de katarak çok yönlü olarak anlatmaya çalışmıştır.

Şâir, aşağıdaki beyitlerde Ebu's-sûd'un devlet kademesindeki önemini anlatmaya çalışmıştır. Şâire göre devlet büyükleri onun emri altındadır. O, fazilet sahiplerinin, devlet büyüklerinin saf tuttuğu cemaatin imamıdır. Mübarek kişiliği ile toplumun önünde giden, hem Müslümân âleminin hem de başka devletlerin güvendiği bir kişidir. Ona eş olabilecek kişi ise sadece Ebû Hanîfe'dir ve faziletleri bakımından ondan sonra ikinci sırada gelir:

İmâm-ı saff-ı efâzıl emîr-i hayl-i kirâm

Emîn-i dîn ü düvel hvâce-i huceste-hısâl (Ş.1/ B.14)

Ebû Hanîfe-i sâni Ebu's-su'ûd ol kim

Fezâ'il içre efâzıl olupdur aña 'ıyâl (Ş.1/ B.15)

Mübarek şanı o kadar yücedir ki meclisine kim gelse, onun yüceliğinin yanında aşağıda kalır:

Şu deñlü şân-ı şerîfinde var anuñ 'azamet

Ki kendüsin yitürür meclisine gelse celâl (Ş.1/ B.17)

Şâir, Ebu's-sûd Efendi'ye aşağıdaki beyitlerde bir şeyhülislâma değil de bir hükümdara seslenir gibi seslenmiştir. Şâirin kendisi ise eski zavallı bir köledir. Bundan dolayı ondan iyiliklerini eksik etmemesini istemiştir. Çünkü o, bir devletin hükümdarı olmasa bile ilim ve irfân sahiplerinin hükümdarıdır. Onun kapısına bilgisi ve ilmiyle gelen kişi onun kapısından şanla ayrılır. Böylece o, fazilet sahiplerine faziletler katar:

Kemîne-bende-i dîrînenem hudâvendâ

Bu bende cânibini lutfuñ itmesün ihmâl (Ş.1/ B.20)

Ma'ârif ehline kapundañ irişür ma'rûf

Fezâ'il ehline tapuñdan irişür efzâl (Ş.1/ B.21)

Ebu's-sûd Efendi, özünde gizlediği şeref ve izzetle bütün dünyayı güzelleştirir. Adıyla şerefliendirdiği dünyayı düzene koyar ve onun geleceğini güzelleştirir:

Kerîm özûñle mükerrem cihânda lutf u kerem

Şerîf aduñla müşerref kabâle-i ikbâl (Ş.1/ B.22)

Kasîdenin 23. beyitinden itibaren fahriye bölümü başlamıştır. Bu bölüm 30. beyitte bitmiştir. Bu da fahriye bölümünün neredeyse medhiye bölümü kadar bir hacim oluşturduğunu gösteriyor. Bâkî'nin yaşadığı dönemde olduğu kadar, divân edebiyatının bütün dönemleri içinde değerlendirildiğinde onun şâirliği ile yücelmiş bir kişi olduğu düşünüldüğünde, kendisinden bu kadar fazla bahsetmesi normal bir durum olarak kabul edilebilir.

Fahriye bölümünün tümüne bakıldığında şâirin öncelikli olarak şâirlik gücünü övdüğü görülecektir. Bâkî'ye göre şâirliğini değerli kılan onun üslûbudur. Bu da onun belki en önemli özelliğidir ve şiirlerinin varlığını oluşturan bir cevherdir. Bâkî, bu cevheri bir iplik gibi ince hayalleriyle örmüş, ardından onu süsleyerek bir gerdana dönüştürmüştür. Dünya onun gerdanıyla süslenmiş bir gelin olmuştur:

'Arûs-ı dehre senâñı benem kılâde kılan

Güher edâ-yı girân-mâye rişte ince hayâl (Ş.1/ B.23)

Onun şâirliğini eğlenceli ve değerli hâle getiren özelliği ise seçtiği kelimelerin açık ve anlaşılır olmasıdır. Bu kelimelerle oluşturduğu şiirleri kalplere doğru akmıştır. Kalplerindeki hisleri onun şiirleriyle besleyenler, artık onun şiirlerine düşkün hâle gelmişlerdir. Çünkü onun şiirleri o kadar güzeldir ki, bülbüller bu şiirleri okusa bütün saflığıyla duran berrak sular onun ayağına doğru akar ve ayağını öper:

Selâset-i kelimâtum safâ-yı eş'ârum

Akarsu gibi kılupdur kulûbı hep meyyâl (Ş.1/ B.24)

Terâne eylese bülbül çemende güftârum

Gelüp oñinde zemîn-bûs iderdi âb-ı zülâl (Ş.1/ B.25)

Şâir kasîdenin fahriye bölümde çektiği sıkıntılardan da bahsetmiştir. Şâir için her şey görüldüğü gibi güzel değildir. Tabiatın aynasına bakıldığında her şey temiz gibi görünür; ancak yaşadığı devir onun bahtını kötü etmiştir. Çünkü hayat adeta onunla çevgân oyunu oynamaktadır. Fakirlikten ve yaşadığı felaketlerden başına gelen musibetler çevgân oyununda kullanılan eğri sopa gibidir. O da çevgân oyunundaki gûy (top) olmuştur. Felek istediği gibi onunla oynamıştır. Ona hiç acımadan vurarak onu sağa sola doğru savurmuştur:

Velîkin âyine-i tab'-ı safvet-âyînüñ

Bu rûzgârda var sûretinde gerd-i melâl (Ş.1/ B.26)

Fezâ-yı fakr u felâketde savlecân-ı kazâ

Getürdi gûy-sıfat döne döne başuma hâl (Ş.1/ B.27)

Bâkî'nin her zaman geleceği sarhoş, bahtı ise uykuludur. Bu yüzden geleceği hep belirsiz olmuştur. Bu yönüyle onun bahtı yüzük, geleceği bileziktir. Yüzük ve bilezik her ne kadar ele takılsa da onun ayağında hep halhal olmuştur. Bu nedenle onun eziyet ateşinden kurtuluşu yoktur. O, belaların nişangâhı olmuştur:

Hemîşe nergis-i ikbâl u baht hâb-âlûd

Hemîşe turra-i tâli' müşevveşü'l-ahvâl (Ş.1/ B.28)

Nigîn-i baht u sivâr-ı sa'âdet elde degül

Ayakda kodı zamâne niteki zer halhâl (Ş.1/ B.29)

Hezâr-bâr belâ pûtesinde kâl oldum

Henûz âteş-i mihnetde yok halâsa mecâl (Ş.1/ B.30)

Kasîdenin 31. beyiti taç beyitidir. Aşağıdaki beyitte şâir, du'ânın anlamlı olabilmesi için devlete yapılması gerektiğini belirtmiştir. Şâir böyle diyerek du'â bölümüne geçeceğinin işaretini de vermiştir:

Du'â-yı devletine kıl 'azîmet ey Bâkî
Murâd neydüğü ma'lûm zâhir oldı me'âl (Ş.1/ B.31)

Kasîdenin artık du'â bölümüne gelinmiştir. Şâir, nesîb bölümünden sonra ilk kez du'â bölümünde kıştan bahsetmiştir. Nesîb bölümünde baharı özleyen şâir, bu defa kıştan memnûn bir vaziyettedir. Bu nedenle kış mevsiminde dağların eteklerinden, bozkırlara kadar her yerin karla dolmasını istemektedir:

Hemîşe tâ kıla keff-i direm-feşân-ı sabâ
Şitâda dâmen-i kühsâr u deşti mâl-â-mâl (Ş.1/ B.32)

Şâir, du'â bölümünde karalardan denizlere kadar her yerin devletin sınırları içine alınıp bu yerlerin devletin izzetiyle dolmasını istemiştir. Ayrıca padişahın fermanıyla yazılan emirlerin dünyanın her yerinde tesirli olmasını, böylece işlerin daha kolaylıkla yapılmasının sağlanmasını dilemiştir. Şâir bu dileklerle du'âya son vererek kasîdesini bitirmiştir:

Eyâdi-i keremüñ berr ü bahre şâmil ola
Niteki eyleye her cânibe şümûl-i şimâl (Ş.1/ B.33)

Cihân musahhar-ı fermân ola murâdâtuñ
Müyesser eyleye dâ'im Müyessirü'l-a'mâl (Ş.1/ B.34)

3.1.2. CİNÂNÎ

Cinânî'nin divânında 41 kasîde bulunmaktadır. Bu kasîdelerinden iki tanesi de şitâiyye türünde yazılmıştır. Yaptığımız çalışmada incelediğimiz Cinânî'ye ait şitâiyyeleri, Cihan Okuyucu'nun "Cinânî; Hayatı, Eserleri ve Divânı'ndan Seçmeler" adlı eserinde tespit ettik. Bu şitâiyyerler, 46 ve 56 beyitten oluşmaktadır ve hacim olarak değerlendirildiğinde bu dönem içinde yazılan şitâiyyeler içinde en hacimli olanlar arasında yer almaktadır. Öncelikle bu şitâiyyelerden şâirin 46 beyitten oluşan Mehmed Efendi'ye yazdığı şitâiyyeyi inceleyeceğiz:

3.1.2.1. Kasîde-i Der-Medh-i Mehemmed Efendi Dâmâd-Râziye Kadın Kâdî-i Burusatü'l-Mahrûsa

Cinânî'nin yazmış olduğu kasîdenin ilk 21 beyiti nesîb bölümüdür ve kasîdenin en uzun bölümü budur. Kasîdenin 22. beyiti girizgâh, 23 ile 39. beyitleri arası medhiye, 40. beyiti taç beyitidir. Kasîde 41 ile 46. beyitleri arasında yer alan du'â bölümüyle bitmiştir.

Şâir, kasîdenin girişinde sanki günümüz olay yazılarında kullanılan hikâyeye etme anlatım tekniğini kasîdeye uyarlamıştır. Bu nedenle kasîdenin ilk üç beyitinde bir hareketlilik ve canlılık söz konusudur.

Kış mevsiminin tabiata gelişi adeta bir hükümdarın savaş meydanına gelişini hatırlatır. O, her yere emirler yağdırır. Önce gökyüzünden asker ister, gökyüzü ise kar ve soğuktan oluşan askerlerini onun emrine gönderir. Kışın padişahının emriyle yeryüzüne inen kar, işe öncelikle yeryüzüne padişahın beyaz çadırını kurarak başlar. Ardından soğukla birleşerek yeryüzünde savaşı başlatır. Kar ve soğuk çemen diyarındaki her yeri zapt eder. Bahar ve yazın askeri olan güneş ise kışın korkusuyla kendini gizler. Baharın hükümdarı da kaybedeceği savaşa girmemiş, çoktan savaş alanını terk etmiştir. Böylece savaşın galibinin kış olduğu kesin olarak belli olmuştur. Bu zaten kaderin bir hükmüdür ve yazılan neyse o gerçekleşmiştir:

Sipihre şâh-ı şitâ 'arz idüp leşker

Görinmez oldu bu havf ile hüsrev-i hâver (Ş.2/ B.1)

Çekildi geldi konup bâğ u râğa asker-i berf

Degül diraht pur itdi zemîn-i aq çâder (Ş.2/ B.2)

Kaçurdu sâh-ı bahârı hucûm-ı 'asker-i dey

Yüz aqlığın aña şâyeste gördi hükûm-i kader (Ş.2/ B.3)

Kasîdenin nesîb bölümüne bakıldığında savaşla ilgili "havf-ı tîr-i bârân, asker-i berf, leşker, nize-i yih, havf-hücûm-ı sermâ, tîğ" gibi kelime ve kelime gruplarının çok olması Cinânî'nin kış mevsiminin şiddetini ve zorluklarını anlatma çabasından ileri gelmektedir. Zaten kış, canlılarla tabiatın bir savaşıdır. Bu savaşta hücûm konumunda olan tabiattır. Savunmada olanlar ise canlılardır. Tabiatın kış mevsiminde canlılar üzerine

buzdan ve soğuktan yaptığı ok, kılıç ve mızraklarla saldırması ve korku salması tabii bir durumdur.

Aşağıdaki beyitlerde şâir, İskender, Kaydefâ ve Rüstem gibi edebiyatımızda savaşları ve kahramanlıkları ile yer alan tarihsel kişiliklere yer vererek nesib bölümünün genelinde var olan savaş havasını daha da belirginleştirmiştir:

Cihânı berf degül garğa virdi Baħr-i Sefîd
Nite ki memleket-i Kaydefâyı İskender (Ş.2/ B.8)

Kemân-ı Rüstem ile ħavf-ı tîr-i bârândan
Degül cemed cebe âyîne geydiler cûlar (Ş.2/ B.11)

Cinânî, nesib bölümünde özellikle soğğun etkisini anlatırken benzetmelerden yararlanmasının yanında aşağıdaki beyitte olduğu gibi hüsn-i talil sanatından da yararlanmışır. Kış mevsiminde gül bahçesi dahil her yerin beyaza bürünmesi tabii bir olaydır. Ancak şâir, gül bahçesinin beyaza boyanmasının sebebini, gül bahçesinin soğğun padişahının elindeki buzdan mızrağı görüp korkudan yüzünün beyazlamasına bağlamıştır. Böylece şâir, tabii bir olayı kendine göre bir sebeple anlatmıştır:

Elinde nîze-i yîh gordi şâh-ı sermânuñ
Ağardı berf degül beñzi gülşenuñ yekser (Ş.2/ B.5)

Şâire göre soğuk o kadar etkilidir ki gökyüzü, ak sakallı pîrin teni gibi gövermiştir. Ancak kış mevsiminde sabah akşam gökyüzünde bulunan bulutlar, gökyüzünü bir kürk gibi sarmış ve onu ısıtmıştır. Böylece onu donmaktan bulutlar kurtarmıştır. Bunun yanında soğuklardan bağın servisi bile etkilenmiştir. Servi ağacı, kış mevsiminde yapraklarını dökmemesine rağmen soğuklarda o da üşümüş, ısınmak için beyaz giysiler giymiştir:

İrişdi dey diyu ħavf-ı hücm-ı sermâdan
Beyâz nâfe geyer serv-i bâğ ile 'ar'ar (Ş.2/ B.6)

Nesib bölümünde Cinânî, kar yağışının tabiatın görünümüne verdiği etkiyi de anlatmıştır. Kar, dünyaya o kadar kuvvetli bir şekilde gelmiştir ki kılıç gibi duran dağlar bile ona karşı koyamamıştır. Böylece kar, dağların yakasını beyaza boyamıştır. Bununla

birlikte yağan kardan toprak da nasibini almıştır. Toprakların üstüne yağın kar, orada durmakla kalmamış, onun içine kadar işlemiştir:

Müfid olmadı tîgi elinde küh-sāruñ
Alup yaqasını cun başdı berf-i zür-âver (Ş.2/ B.9)

Nühüfte berf-i sepîd icre cirm-i hâk-i siyeh
Derûn-ı penbede mânend-i qurşa-i 'anber (Ş.2/ B.12)

Her yer karla kaplandıktan sonra rüzgârlar esmeye başlamıştır. O da ağaçlarda duran karları almış, onları gömleksiz bırakmıştır:

Meger tütüşmağa kasd itdi rüzgârla kim
Şoyındı bâğda gönlek-çek oldı sâh-ı şecer (Ş.2/ B.13)

Şâir, kasîdesinde kış mevsiminde insanın içinde bulunduğu durumu anlatan sahnelere de yer vermiştir. Aşağıdaki beyitte içki meclisinin pîrinin soğuktan elleri titremektedir. Ancak o buna rağmen elinde bulunan içki dolu kadehi bırakmamıştır:

Şovukda lerze ider desti pîr-i mey-gedânuñ
Hemîşe düşmez elinden 'aceb budur sâğar (Ş.2/ B.17)

Kış mevsiminde karlarla beyaza bürünmüş tabiat, yüzünü isfidâçla boyamış gelin gibidir. Bir de beyaz elbisesini giyince süs düşkünün gibi görünmektedir:

Sürüp ruħına 'arûs-ı zemâne isfidâc
Beyâz câme geyüp oldı mâil-i zîver (Ş.2/ B.20)

Cinânî, kışla ilgili gördüğü manzaraya dinî açıdan da bakmıştır. Şâire göre, kış mevsiminin gelmesiyle tabiatta oluşan gelin gibi görüntüye bakmak nâ-mahremdir. Şeriâtın hükmüne uygun değildir:

Dimez mi kim tükünup aña çesm-i nâ-mahrem
Ola 'itâbına hükm-i şeri'âtun mazhar (Ş.2/ B.21)

Şâir, sert bir kış manzarası çizdiği nesîb bölümünden sonra aşağıdaki beyitle girizgâh bölümüne geçmiştir. Şâir, kasîdenin girizgâh bölümünde Mehemed Efendi'nin

dinî açıdan üstünlükleri üzerinde durmuştur. Cinânî'ye göre Mehemed Efendi, din kurallarının uygulanmasında yardımcıdır. Bu nedenle o, halk içinde güvenilir bir kişidir. Ahlâkıyla övülmüş, mübarek yüzlü ve hoş tavrılıdır:

Emîn-i beyzâ-i millet mu'în-i şer'î-nî

Sûtûde-ḥaşlet ü feruḥ-likâ vü ḥüb-siyer (Ş.2/ B.22)

Kasîdenin 23 ile 39. beyitleri arası medhiye bölümüdür. Şâir, Mehemed Efendi'yi dinî, ilmî yönleriyle övmenin yanında onun fiziksel görünüşü; cömertliği, yumuşak huylu ve adaletli olması gibi kişisel özelliklerini de övme yoluna gitmiştir. Böylece şâirin Mehemed Efendi'ye yönelik övgüleriyle dolu beyitleri, kış mevsiminin kasvetli havasını dağıtmıştır.

Şâir, medhiye bölümünde Mehemed Efendi'nin özellikle ilmî yönden özelliklerine değinmiştir. Aşağıdaki beyitte onun aklının üstünlüğünden bahsetmiştir. O, akıyla Kuran'ın mana inceliklerini ayrıntılarıyla bilmektedir. Onun düşüncesinde her şey belirgindir. Bu nedenle düşünce tanesinde hiçbir karmaşıklığa yer yoktur:

Daḳîka-dân-ı nikât-ı ma'ânî-i Furḳân

Girih-güşâ-yı tefâşîl-i müşkilât-ı hüner (Ş.2/ B.23)

Şâire göre Mehemed Efendi ilim âleminin güzide şahsiyetlerinden olup, yaşadığı devirde eşsiz bir yere sahiptir. Kendinden öncekiler, sahip oldukları ilimin gücüne göre dünyayı açıklamaya çalışmışlardır. Ancak o, kendisinden önceki ilim adamlarından farklı olarak dünyayı açıklama yoluna gitmiştir. Dolayısıyla âlemin ikinci açıklayıcısı sayılmaktadır:

Şerîḥ-i sâni-i 'âlem mu'allim-i evvel

Huceste-ṭâli' ü ferḥunde-rây ü nîk-aḥter (Ş.2/ B.24)

Ferîd-i 'aşr Mehemed Efendi kim oldur

Güzide-i 'ulemâ âb-ı rûy-ı nev'î-i beşer (Ş.2/ B.25)

O, ilim alanındaki tarzıyla âlemi baştan başa aydınlatmıştır. Fen ilimleriyle ilgili meselelerin tamamını ezberinde toplamıştır. Allah'ın kudretiyle onun kaderi iyi olmuştur. İlim âlemine olgunluğuyla güç ve kudret vermiştir:

°Uşûli ile ser-â-ser fûrûâi zabt itmiş
Bilür cemî° fûnûnuñ mesâilin ezber (Ş.2/ B.33)

°Ulûma kuvvet ü kudret virüp kemâli ile
Mükemmel itmiş anı Hâlık-ı kavîyy ü kader (Ş.2/ B.34)

Mehemmed Efendi'nin en önemli özelliklerinden biri de adaletli oluşudur. Adaletiyle memleket refâha kavuşmuştur. Adaletin pınarından bolluk akar ve her yeri onunla bereketlendirir. Böylece hiçbir yerde fitne çıkmaz, insanlar her zaman bahtiyarlık içinde yaşarlar:

Hükümetiyle ğunûde tavâ° if-i eşbâh
°Adâletiyle müreffeh ahâli-i kişver (Ş.2/ B.27)

°Uyün-ı fitne açılmaz hemîşe nâ'imdür
Cihâna ideli °ayn-ı °adâlet ile nazar (Ş.2/ B.36)

O, faziletleri ve erdemiyle zorlukları ortadan kaldırmıştır. Onun olgunluğunun derecesini anlatmak için insan aklının sınırlarının dışına çıkmak gerekmektedir:

Ruķûm-ı hâmesi müşkil-ğüşâ-yı fazl u kemâl
Sütür-ı nâmesi °ibret-fezâ-yı °ıkd-ı Güher (Ş.2/ B.28)

Kemâli hâric-i ser-hadd-i hayta-i idrâk
Ki derk-i °öşrine kâdir degül °uķûl-ı beşer (Ş.2/ B.29)

O, temiz bir ayna gibidir. Kişiliğinde herkesin güzel özelliklerinden bir şeyler bulunur. Çünkü onun parlak nuru ile temizlenen aynanın içinde bütün suretlerin akisleri resmedilmiştir:

Žamir -i enveri âyine-i muşaffâdur

Hemîşe mürtesem anda  uk s-ı cümle şuver (Ş.2/ B.30)

Onun yüce erdemlerinden biri de lutfudur. Ş ir, onun lutfunu nesime benzetmiştir. Nesim nasıl havaya yayılıp tomurcuk g lleri a tırıyorsa, onun iyilikleri de her yere yayılır, zor durumda olanları bulur ve onlara yardım eder. Çiçeklerin nesimle canlanması gibi muhtaçlar da onun lutfuyla canlanır ve tazelik bulur:

Nesim-i lu fi teness m kılup ider d im

Ş k fe-z r-ı kul b-ı en mı t ze v  ter (Ş.2/ B.35)

Mehemmed Efendi'nin kişisel özellikleri yüzüne yansımıştır. Onun alnı ay gibidir, dünya mülküne nur saçar. Yüzünün parlaklığı güneş gibidir, dünyayı aydınlatır:

Cebini m h-şıfat mülk-i dehre n r-efş n

Cem li mihr-i münevver gibi ziy -g ster (Ş.2/ B.31)

O, aynı zamanda yumuşak huyludur. Yumuşak huylu olması onun üstün bir kişilik olmasını sağlamıştır. Yumuşak huyluluğu ile  nlenmiş Ahnef bile onu görse, ağırbaşlılığın ve yumuşak huyluluğun davasından vazgeçebilir:

Olurdu da v -i hilm-i va  ardan f rig

V f r-ı hilm   va arın göreydi A nef eger (Ş.2/ B.37)

Yumuşak huyluluğunu aynı zamanda cömertliği ile tamamlamıştır. İhsanının bolluğu güneşin hiç tükenmeyen  eşmesi misalidir. Onun ihsanının suyundan içen kimsenin g nl  hiçbir zaman susamamıştır. Herkes onun ihsanının suyuyla doymuştur:

Cih nda  almadı dil-teşne oldu hep s r- b

A up z l l-i  a ası mis l-i  eşme-i h r (Ş.2/ B.38)

O, cömertliği ile her zaman dinar ve dirhem dağıtır. Bu nedenle yanında taşıdığı altın ve gümüşten hiçbir zaman eser kalmamıştır. Böyle olmasına rağmen o, yine de bu huyundan vazgeçmez:

Döküp şaçar yine dīnâr u dirhemi her-dem

Yanında hâk ile yeksân hemîşe sîm ile zer (Ş.2/ B.39)

Kasîdenin 40. beyiti taç beyitidir. Medhiye bölümünde övgüde sınır tanımayan şâir, taç beyitinde de övgüsünün sınırsız olduğunu belirterek bu özelliğine vurgu yapmış ve övgüdeki meziyetini ifade etmiştir. Aynı zamanda nezaket gereği sözü uzatmaması gerektiğini de söyler. Böylece o, çoğu şâirde olduğu gibi du'â bölümüne geçeceğine dair işareti de vermiş olur:

Cinânî midhâtinüñ hadd ü gayeti yokdur

Sözi uzatma virüp tab^c-ı nâzükine keder (Ş.2/ B.40)

Kasîdenin 41. beyiti ile kasîdenin son bölümü olan du'âya geçilmiştir. Şâir, nesîb bölümünden sonra du'â bölümünde de kışla ilgili unsurlara yer vermiştir. Şâir, aşağıdaki beyitte soğukların hücum etmesiyle parlaklığının arttığını belirtmiştir. Sevginin ancak sunulduğu zaman anlam ifade edeceğini de söyleyerek sanki neden şitâiyye yazdığının sebebini açıklar gibidir:

Hücüm-ı berd ile tab^cun ziyâde toñkundur

^cArz-ı maḥabbetüñi ^carz ise kifâyet ider (Ş.2/ B.41)

Aşağıdaki beyitte şâir, kalbinin temizliği ile tavus kuşu gibi olduğunu belirtmiştir. Böylece o, tavus kuşu olup devletinin du'â bahçesinin üzerinde kanat açıp dolaşmaya başlamıştır:

Hulûş-ı kalb ile tâvüs-veş kılup cevalân

Riyâz-ı ed^ciye-i devletinde aç şehper (Ş.2/ B.42)

Şâir, kasîdenin son dört beyitini devlet için du'âya ayırmıştır. Devlet yüceldikçe insanlar da yüceleceğinden şâir, Mehmed Efendi'ye du'â etmektense devlet için du'â etmeyi tercih etmiştir. Çünkü Allah'ın emirlerini yaymak için devletin güçlü olması gerekmektedir. Devlet güçlü olduğu zaman onun kanunlarına dünya üzerinde yaşayan kadın erkek herkes itaat edecektir. Böylece kötülükler bitecek ve onun yerini iyilikler alacaktır. Herkes de bu iyiliklerden yararlanacaktır:

Hemîşe nâgeh idüp emr-i şer' i hağ icrâ
İtâ' at eyleye aḥkâm dehre mâde vü ner (Ş.2/ B.43)

Hemîşe ḥâkim-i seccâde-i şerîf' at ile
Nite ki mümkün ola celb-i nel' ü del'-i zarâr (Ş.2/ B.44)

Şâir, son olarak devletin ve Mehmed Efendi'nin amacının ve isteklerinin yerine gelmesi; onun mutluluk ve izzetle dünyanın tahtına oturup her yeri mahşere kadar yönetmesi dileğinde bulunarak du'âya ve kasîdeye son vermiştir:

Ḥuda müyesser ide her murâd u maksûdın
Esâs-ı ʿömrini pâyende eylcye dâver (Ş.2/ B.45)

Ḳılup sa'âdet ile şadr-ı ʿizzet üzre cülûs
Ḥükümet eyleye âlâḳa tâ dem-i maḥşer (Ş.2/ B.46)

3.1.2.2. Kasîde-i Der-Medh-i Defterdâr Emin Efendi

Kasîde 56 beyitten oluşmaktadır ve 16. yüzyılda yazılanlar arasında en uzun olan kasîdedir. Kasîdenin ilk 22 beyiti nesîb, 23. beyit girizgâh, 24 ile 44. beyitleri arası medhiye, 45 ile 50. beyitleri arası ise fahriye bölümüdür. Kasîdenin 51. beyiti taç beyittir. Taç beyitin bitiminden kasîdenin son beyiti olan 56. beyite kadar yer alan kısım du'â bölümüdür.

Şâir, Mehmed Efendi'ye yazdığı kasîdeye başlamasının aksine, bu kasîdeye savaş sahnelerini andıran görüntüleri anlatarak başlamamıştır. Bu şitâiyyenin nesîb bölümüne kış, soğukla gelmiştir. Kasîdenin ilk dizesinde soğğun etkisi hemen görülür. Şâir, kasîdenin giriş beyiti olan aşağıdaki beyitte soğğun etkisinin büyüklüğünü anlatmak için geniş mekân algısı yapan "sipihr, âfâk" gibi kelimelere yer vermiştir. Böyle soğukların geldiği zaman ondan her yerin etkileneceğini anlatmak istemiştir:

Geldi hengâm-ı şitâ ḥoldı bürüdetle cihân
Suret-i serdi sipihr eyledi âfâka 'ayân (Ş.3/ B.1)

Cinânî'deki kış mevsiminin savaş gibi anlatılma özelliği aşağıdaki beyitlerde de yerini almıştır. Kışın askerleri buzdan oklarıyla baharın şahına saldırmıştır. Şâirin tıpkı Mehemed Efendi'ye yazdığı şitâiyyede olduğu gibi baharın şahı savaş meydanından kaçıp çemen diyarını kışa bırakmıştır. Çünkü kış oldukça acımasızdır. Onun savaş mantığında savunma yoktur; aksine soğuktan kurulu ordusunda bulunan askerlerinin, ellerindeki buzdan mızraklarla hücum etmek vardır. Onlar, karşısındakine bir anlık bile savunma hakkı tanımaz:

Nîze-i yıl ile bezr eyledi leşker-keş-i berd
Kaçurup şâh-ı bahârı anuñ oldı meydân (Ş.3/ B.2)

Dâver-i berd ile gelup şâh-ı şitâ itdi hücüm
Aldı mulk-i çemeni virmedi bir lahza emân (Ş.3/ B.4)

Nesîb bölümüne hâkim ana tema soğuktur. Cinânî, bu kasîdesinde tabiatın görsel yönüyle ilgilenmek yerine soğğun tabiat, insan ve canlılar üzerinde bıraktığı etkiyi anlatmayı tercih etmiştir.

Aşağıdaki beyitte, havaların soğumasıyla her yerin soğğun esiri olduğu anlatılmaktadır. Önceleri bağdan taşta her yerde istedikleri gibi gezen servi boylu güzeller, artık salınarak yürüyüşlerini bırakmışlardır. Çünkü ayakları üşümüş çemen diyarında gezemez olmuşlardır:

Şöyle benzer ki şovuklatdı ayağın deyde
Bâğdan taşra anuñçün olımaz serv revân (Ş.3/ B.5)

Bu kış vaktinde ateşle beslenen Semender'in de yaşama şansı kalmamıştır. O da soğuklardan dolayı donmuş, tuzla buz olmuştur:

Şiddet-i berd ile yılhpâre olup toñmışdur
Âşiyânında Semender nice olsun şeverân (Ş.3/ B.7)

Kış mevsimi hiçbir şekilde ayırım yapmaz. O, genç yaşlı herkesi etkisi altına almıştır. Bu nedenle herkes soğuktan ürkmektedir:

Ol kadar ra'şe ider her kişi sermâdan kim
Çâre yoğdur bilinup farğ olına pîr u civân (Ş.3/ B.13)

Kış mevsiminin gelmesi ile birlikte herkes ateşi ister. Yanan mangal dahi soğuktan kendini korumak için kürk giymiştir. Her yerde soğğun etkisi o kadar fazla görülür ki insanlar cehennem ateşine bile razıdır. Cehennem bile insanlara hoş gelir. Bu nedenle ateşe düşen ondan ayrılmak istemez. Ancak ateşinse yanmaya niyeti yoktur. Kışın şiddetli günlerinde pek de kendini göstermek istemez:

Mankal-1 zerde nümâyân olımazdı aḥker
Geymese engine sincâb-1 remâdî bir ân (Ş.3/ B.8)

Ḥavf-1 sermâ ile tâ eyle düşer âteşe kim
Kâdir olmaz ki koyup ayrıla bir laḥza duḥân (Ş.3/ B.9)

Şiddet-i dey yine ol deñlü hücüm eyledi kim
Hoş gelir ḥalka cehennem nitekim bâğ-1 cihân (Ş.3/ B.16)

Dünyaya hâkim olan yalnızca soğuk değildir. Aynı zamanda, yağmur ve dolu da kış mevsiminde etkisini göstermektedir. İnsanlar soğuktan ve buzdan o kadar bıkmışlardır ki birinin ayağı çamura değse ona herkes hayran olur:

Berf u bârân u tegerg ile cihân toptoludur
Ḥalk pâ-der-gil olup kalsa 'aceb mi ḥayrân (Ş.3/ B.11)

İnsanlar soğukta tir tir titrerlerken sabretmeye dahi takatları kalmamıştır. Onlar, üzerlerine giyecek kürk dahi bulmakta zorlanırlarken aynı zamanda yokluk içinde olmanın huzursuzluğunu yaşamaktadırlar. Bu nedenle bir an önce soğuktan kurtulmak istemektedirler:

Olsa bizde günine göre geyerdük kürkin
Nice semmür-1 vaşak ḳo marala yok dermân (Ş.3/ B.19)

Çaresizlik o kadar büyüktür ki üşüyen insan için yakacak olarak her şey kesilip odun yapılabilir. Hatta yakacak odun olarak meyve ağacı dahi düşünülebilir. Bu durumda önemli olan soğuktan kurtulup canın rahat ettirilmesi ve huzura kavuşturulmasıdır:

Oldı çün fâkihe-i faşl-1 şitâ kalb-i şitâ
Aranursa n'ola hîzemdir olan râḥat-1 cân (Ş.3/ B.20)

Kışın şiddeti giderek artmaktadır; ancak ortada ateş yoktur. Herkes ateşi ararken o, çıkıp da neden tabiatta olmadığını kimseye açıklamaz:

Şiddet-i deyde kalup görmezüz âteş yüzini
Meger ahvâli yanup eyleyevüz şerh ü beyân (Ş.3/ B.22)

Kasîdenin 23. beyiti girizgâhtır. Şâir, bu beyitte Emin Efendi'nin yüceliğini gökyüzündeki güneşle tarif etmiştir. O, gökyüzündeki güneş kadar yücedir. Yüceliğini ise kişiliğinin içine kattığı adalet duygusu ile sağlamıştır. Onun sahip olduğu makamla divânda bulunması dahi divâna güç katmıştır:

Aña kim şimdi olur mihr-i sipihr-i °azamet
Zîver-i mesned-i dîvân-ı °adâlet-bünyân (Ş.3/ B.23)

Kasîdenin 24 ile 38. beyitleri arası medhiye bölümüdür. Şâir, bu bölümde kış ile ilgili unsurlara hiç yer vermemiştir. Bu bölümünde şâir, başta Defterdar Emin Efendi'nin devlet adamlığı olmak üzere, onun cömertliği, ilmî açıdan üstünlüğü ve kişilik olarak faziletleri yönünden övgülerini yapmıştır.

Şâir, medhiye bölümünün başında özellikle Emin Efendi'nin devlet adamlığına övgüde bulunmuştur. Şâire göre onun yeri yetenek ve olgunluğu ile yücelmiş kişilerin bulunduğu yerlerdir. Ancak bu durum sadece onu yüceltmez, etrafındakiler de onunla yücelir:

Qıdv-e-i cümle-i erbâb-ı kemâlât u hüner
°Umde-i zümre-i eşrâf u gürûh-ı erkân (Ş.3/ B.24)

Aldığı güzel tedbirlerle devletin hazinesi çoğalmış, divândaki işler gayretleriyle muntazam hâle gelmiştir:

Hüsn-i tedbiri ile mâl-i hazâyin mevfur
Muntazam himmet ü sa°yiyle umûr-ı divân (Ş.3/ B.26)

O, yaptığı iyiliklerle bulunduğu topluluk içindeki kişilerin ününe ün, şerefine şeref katmıştır:

Nâmesi nâm ü nişân ehline °unvân u şeref

Hâmesi mürsele peyvend-i zülâl-i ihşân (Ş.3/ B.27)

O, yaptığı iyilikler sayesinde övgüyü her zaman hak etmiştir. Muhtaç olanların gönlü onun iyiliği sayesinde yücelmiştir. Çünkü büyüklüğü, iyiliği ve bağışlayıcılığının teri ummanların engin sularından bile fazladır:

Mürtefî pây-e-i kıadrinde ser-i ehl-i niyâz

Münşerih sâye-i luğfinda dil-i muhtâcân (Ş.3/ B.29)

Mütereşşih kerem ü luğf u °atâ tab°ında

Keffine öykünemez lücce-i Bağr-i °Ummân (Ş.3/ B.30)

O, yaptığı iyilikler sayesinde Hz. İsa'nın ölümleri diriltmesi gibi dertlilerin dertlerini ortadan kaldırmış, onları rahata kavuşturarak adeta yeniden diriltmiştir:

Rûğ-perver lebi dil-mürdeye mânend-i Mesîh

Râhat-efzâ sözi derd ehline çün rûğ-ı revân (Ş.3/ B.31)

Devlet yönetiminde lutuf sahibi olmak üstünlük için yeterli değildir. O aynı zamanda ilim ve irfânıyla da yücelmiştir. İrfân mülkünün sahibidir. Allah onu irfân mülkünde kalem gibi yürütmüştür. Mana mülkü ne kadar karışık olursa olsun, eline aldığı mızrağa benzeyen kalemiyle mana âlemini ele geçirmiştir. İlimle ilgili karmaşık olan her şeyi kendisi çözer:

Mülk-i °irfânı Huda aña kalem-rev kılmış

Bârekallâh zihî mâlik-i mülk-i °irfân (Ş.3/ B.32)

Feth olur mülk-i ma°ânî ne kadar muğlak ise

Hâme aldıkça kaçan destüñe mânend-i sinân (Ş.3/ B.36)

Büyüklüğünün nesimi onu istediği her yere ulaştırır. O, bu sayede dünya üzerinde yüce bir kişiliğe sahip olur. Karşısında hiçbir kötülük duramaz. Ayağının toprağı ile bela

rüzgârlarını ortadan kaldırır. Dostları ve az sayıdaki düşmanları bile onun yaptığı iyiliklerin karşılığı olarak onun için Allah'a du‘â ederler:

Çıkarur göklere bir demde nesîm-i keremi
Anı kim bâd-ı belâ hâk ile eyler yeksân (Ş.3/ B.33)

Eger aḥbâb u eger şîrzime-i a‘dâdur
Minnet Allaha açar zıkr-i cemîlünle dehân (Ş.3/ B.34)

Yumuşak huyluluğu ve tatlı kişiliğiyle âlemde herkes tarafından tanınır. Bu nedenle kapısından kalabalık eksik olmaz. Kalabalıklar o kadar fazla olur ki insanlar kalabalığın verdiği izdihamdan rahatsız olur.

İzdiḥâm itse ḳapuñda n'ola ‘âlem ḥalkı
‘Âleme meşreb-i ‘azbuñdur olan feyz-resân (Ş.3/ B.35)

Onun kişiliğinin güzelliğini ispat için hiçbir şeye gerek yoktur. Onun adaleti her şeyin ispatıdır:

Hüsni ḥulḳ u keremüñ şâhid-i ‘âdil mi degül
Şeref-i zâtuñ işbâta ne ḥâcet bürhân (Ş.3/ B.38)

Şâir, medhiyenin sonlarına doğru kendi sorunlarından bahsetmeye başlamıştır. O, bu bölümde, adeta kendisini övmekten özellikle kaçınmıştır. Çünkü her ne kadar kendisinden bahsetse bile bu bölüm fahriye değildir. O da bunu bildiği için farklı bir yol seçerek dertlerini Emin Efendi'ye bildirmek uğruna mehdiye bölümünde kendini bir köle olarak anlatmayı tercih etmiştir. Ayrıca bunu yaparken durumunun kötülüğünü daha da etkili anlatmak amacıyla kışla ilgili unsurlara da yer vermiştir:

Aşağıdaki beyitte şâir, üzerindeki fakirliğin tedirginliği ile söyleyeceği şeylerin ağır geleceğini düşünmesine rağmen Defterdar Emin Efendi'ye seslenerek ondan kendisini bir an olsun dinlemesini istiyor:

Serverâ gerçi saña ba^cis-i taşdı^c oluyor

Bir nefes diñle beni tab^cuña gelmezse girâñ (Ş.3/ B.39)

Aşağıdaki beyitlerde şâir, Defterdar Emin Efendi için övgü dolu sözler söylemekten tamamen vazgeçmiş, kendi muhtaçlığını anlatma yoluna gitmiştir. Şâire göre onun bu dünyada ne adı ne de namı kalmıştır. O, gam yolunda paspas olup ayaklar altına alınmıştır. Fakirlik ateşi onda o kadar etkilidir ki dermânı kalmamıştır ve başı dönmektedir. Fakirliği ve muhtaçlığı ile bir köle gibidir:

Benem ol bende-i efgende vü muhtâc u faķır

Pâyimâl-i reh-i gam zerre-i bî-nâm u nişân (Ş.3/ B.40)

Zemherî oldı daħi âteşe dermânım yok

Yanaram âteş-i faķır ile alup ser-gerdân (Ş.3/ B.41)

Şâirin kışın en şiddetli olduğu zamanlarda gönlü mangal gibi yansa bile o, solgun teniyle mevsim kıştır diyerek tir tir titremektedir:

Ten-i efsürde şitâdur diyü dirdir ditrer

Sîne nâr-ı gam ile olmuş iken âteş-dân (Ş.3/ B.42)

Şâir, dertli olmasının ve dertlerini anlatmasının nedenini 43. beyitte açıklamıştır. O, dertlerini anlatması için Emin Efendi'den daha yüce ve basiretli bir kişi daha bulamadığından dertlerini ona anlatmıştır:

Vechi var rüy-ı niyâzı saña tevcîh itsem

Bulmadum sencileyin şâhib-i fehm ü iz'ân (Ş.3/ B.43)

Şâirin medhiye bölümünde kendi dertlerini bu kadar yoğun anlatması, kasîdenin içinde soğuk rüzgârların esmesine neden olmuştur. Kışın şiddetini artırdığı günlerde zaten havalar oldukça soğuktur. Şâir de durumun farkındadır. Aşağıdaki beyitte bunu itiraf etmiştir. Sözlerinin soğuk olduğunu kabul ederek bu sözlere Emin Efendi'nin layık olmadığını belirtmektedir:

Ꞑatı ıongunlığı var Şiddet-i deymen tab^cuñ

Sözlerüm bârid olup olsa n'ola nâ-çesbân (Ş.3/ B.44)

Artık medhiye bölümünün bitirilip fahriye bölümüne geçmenin zamanı gelmiştir. Şâir, fahriye bölümünün başında kendisinin övgüsünü yaparken kişisel özelliklerini anlatmak yerine çoğu şâirin yaptığı gibi şâirliğinin övgüsünü yapmıştır. Ayrıca bu bölümde kışla ilgili unsurlara da yer vermemiştir.

Cinânî'ye göre kendisinin şâirliğini anlamak için şiirlerine bakılıp onların idrak edilmesi gerekmektedir. Çünkü o, yaşadığı dönemin şâirleri içinde benzersiz ve seçkin bir yere sahiptir. Onun şâirliği tavus kuşu, diğer şâirlerinki ise kargadır. Onun tavus kuşunun yürüyüşünü gören şâirler, korkusundan kaçarken kanatlarını ve tüylerini döken kargalar gibi olurlar:

Nazm-ı eş^câruma bağ şânumı idrâk eyle

Ki benem şâ^cir-i mümtâz u ^cadim'ül-akrân (Ş.3/ B.45)

Per ü bâlini döker zâğ-ı ^cadû havfindan

Her kaçan kim ide tâvüs-ı tabî^cat cevelân (Ş.3/ B.46)

Şâir, medhiye bölümünün sonlarında yaptığıının aynısını fahriye bölümünün sonlarında da yaparak kendisinin durumundan dert yanmaya başlamıştır. Çünkü o bir kuldur ve kulluğunun vazifesi gereği hâlini arz etmesi gerekmektedir. Bunu da yaparken kendisinin ağlayıp inlemesi olağan bir durumdur. Ancak onda ağlayıp inleyecek kadar dahi takat kalmamıştır:

Gerçi kim rûy-ı ^cubûdiyyeti fersûde kıilup

^cArz-ı hâl idi baña vâcib olan nâle-künân (Ş.3/ B.47)

Aşağıdaki beyitlerde şâir kendisinin fiziksel özelliklerinin ipuçlarını bizlere vermektedir. Beyitlere bakıldığında şâirin oldukça iri yapılı olduğu anlaşılmaktadır. Şâirin belirttiğine göre kendi vücûdu ağırlaşmış, bedenindeki etler ve yağlar ile hareketsiz hâle gelmiştir. Üstelik ayakları topaldır ve yürüyemez hâldedir. Şâir, bu durumuna bakılarak bağışlanma ve yardım dilemektedir:

Lîk taqat kıomadı derd-i semîn reftâra

Laħm u şahm ile benî eyledi pâ-beste cihân (Ş.3/ B.48)

°Özr-i lengüm kıademi kııldı mübeddel kıaleme

Olsa luţfuñ n'ola müstevcib-i °avf ü gufrân (Ş.3/ B.49)

Şâir, sözlerinden hâlinin perişan olduğunu açıkça anlattığını belirttikten sonra, aşağıdaki beyitte tekrar kendisine yardım edilmesinin zamanının geldiğini söyleyerek fahriye bölümünü sonuçlandırmıştır:

N'eydügin hâl-i perişânı bilüp kıâlümden

Demidür °aynı-ı °inâyetle olursañ nigerân (Ş.3/ B.50)

Kasîdenin 51. beyiti taç beyitidir. Şâir, öncelikle artık sözü fazla uzatmaması, bu bölüme kadar anlattıklarının onun hâlinin açıklaması için yeterli olacağını belirtmiştir. Ardından hâlini anlatmaktan vazgeçerek maksadını açıklanmasının ve du'â semtine doğru meyletme zamanının geldiğini belirtiyor. Böylece kasîdenin du'â bölümüne geçilmiştir:

Gel Cinânî garazuñ °arz ise ahvâli yeter

Şimdiden şoñra du'â semtine kııl °atf-ı °inân (Ş.3/ B.51)

Şâir, kasîdenin du'â bölümünde kışla ilgili unsurlardan yararlanmışır. Böylece, nesîb bölümünden sonra ilk kez kıştan bahsetmiştir. Ancak şâir bu bölümde, nesîb bölümünde anlattığı kış temasının aksine kışın gelişinden dolayı duyduğu mutluluğu anlatmıştır. Tabiat, baharda giydiği yeşil kaftanı sonbaharda çıkarmaya başlamış, kışta ise tamamen omzundan atmıştır. Şâir, bu tabîî durumun tekrar etmesini istercesine, ağaçların tamamen giysilerinden arınmasını, gökyüzünün gövermesiyle bulutların sincabî kürklerini giymesini istemektedir:

Nitekim hîl°at-i ser-sebzi şoyup egninden

Müflis u°ür ide eşcârı şitâ ile hâzân (Ş.3/ B.52)

Nitekim faşl-ı şitâda gögerüp geçdükçe
Geye sincâb-ı şehâbî bu sipih-r-i gerdân (Ş.3/ B.53)

Şâir, kışın gelmesine dair mutluluğunun sebebini aşağıdaki beyitlerde açıklamıştır. Şâire göre kışın şiddetli günlerinde insanlar yardıma daha da muhtaç hâle gelip kendilerine sığınacak yerler ararlar. Bu durumda en önemli sığınak ise devletin ihsanının dağıtıcısı olan Emin Efendi'nin kapısıdır. Onun izzetiyle yapacağı yardımı almak isteyenler, onun kapısının eşğine gelip ondan yardım isteyeceklerdir. Fakirler, onun verdiği iyiliklerin kaftanını giyip ısınacaklardır. Böylece herkes, hem Emin Efendi hem de devletin devamlılığı için du'â edeceklerdir:

Olasın mesned-i izzetde melâz-ı eşrâf
Rûy-mâl ola işigüñde vücûde-i a' yân (Ş.3/ B.54)

Geyeler hil'at-i ihsânuñı her gün fuğara
İdeler ed' iye-i devletliñi vird-i zebân (Ş.3/ B.55)

Devlet olmayınca hiç kimsenin kıymeti olmayacaktır. Şâir de bunun farkındadır. Bu nedenle kasîdeye devletin ve Emin Efendi'nin geleceğine ve itibarına kötülük gelmemesi, olgunluğunun güneşinde hiçbir zaman eksiklik olmaması dileklerinde bulunarak son vermiştir:

Gelmesün devlet ü ikbâlüne idbâr u halel
Görmesün zerre kadar mihr-i kemâlün noksân (Ş.3/ B.56)

Cinân'ın her iki şitâiyyesi değerlendirildiğinde, şâirin özellikle nesîb bölümlerinde kışın görsel yönünden ziyade onun tabiata getirmiş olduğu soğuk etkisi üzerinde durduğu görülür. Özellikle her iki kasîdede soğuk havaların gelmesiyle tabiatın bir savaş alanına döndüğü fikri belirgin olarak kendisini göstermektedir. Şâir, bunu yaparken canlı savaş sahnelerinden yararlanmışır. Nesîblerdeki temel olgu ise zorluk ve yokluktur. İnsanlar kardan, doludan, buzdan dolayı zokluk çekerken, kış günlerinde ona yardımcı olacak temel ihtiyaçları olan ateş, kürk ve oduna tabiatta çok az rastlanır.

Kasîdelerin diğerk bölümlerinde ise şâir, içinde bulunduğukötü durumu anlatmaktan geri kalmamıştır. Bu bölümlerde kışla ilgili unsurlara az da olsa yer vermiştir. Şâir, özellikle kendisi ile ilgili olumsuz durumları anlatırken kışla ilgili unsurları kullanmıştır. Mehemed Efendi'ye yazdığı şitâiyyede kıştan nesîb dışında sadece du'â bölümünde bahsetmesine rağmen, Emin Efendi'ye yazdığı şitâiyyenin bütün bölümlerde kış etkisini göstermektedir.

3.1.3. FUZÛLÎ

Bu dönemde şitâiyye yazan şâirlerden birisi de Fuzûlî'dir. Aslında yaşadığı çevreyi kuşatan kızgın çölün kahrı ve yalnızlığı onun şiirini çok derinden etkilemiştir. Uçsuz bucaksız, verimsiz; tuğla gibi pişirdiği insanları, kurumuş yaprağadöndüren çöl, Fuzûlî'ye olduğu kadar hiçbir şâire işlememiştir.⁷⁶ Bu nedenle çölü anlatmayı seven bir şâir olan Fuzûlî'nin şitâiyye yazmasının nedeni, belki de tabiatta kış mevsiminde karla oluşmuş uçsuz bucaksız atmosferi, çölle ilişkilendirmiş olabileceği düşünülebilir. Her ikisi birbirinin tezatı gibi düşünülse de kar ve çölün tabiattaki etkileri aynıdır; çünkü ikisi de tabiata yokluk ve perişanlık getirir.

3.1.3.1. Kasîde-i Şitâiyye

Fuzûlî'nin 43 beyitten oluşan kasîdesi şâirin bir iç muhasebesidir ve kendini sorgulaması üzerine kurulmuştur. Bu nedenle şitâiyyesinin bilinen kasîde anlayışı dışında yazıldığı görülmektedir. Kasîdenin ilk 12 beyiti nesîb bölümü olma özelliğini taşıırken diğerk beyitler herhangi bir bölüm oluşturma özelliğini taşımaz.

"Bir gün..." ifadesiyle başlayan kasîde, adeta bir masalı ya da hikâyeyi okumaya başlamışız hissi verdiriyor. Divân edebiyatının anlatım özelliğine bakıldığı zaman bu giriş oldukça sıra dışıdır. Şâir, burada günümüz olay yazılarında kullanılan hikâyeye etme anlatım çeşidine benzer bir teknik kullanmıştır. Bu durum kasîdenin genelinde yer yer kendini gösterse de şitâiyyede belli başlı bir olay örgüsüne rastlanılmaz. Bu yüzyılda yazılan kasîdeler incelendiğinde bu tarz anlatım yalnızca Taşlıcalı Yahyâ ve Cinânî'nin kasîdelerinin nesîb bölümlerinde de rastlanır.

Aşağıdaki beyite bakıldığında bir gün kışın habercisi olan rüzgârların etrafa soğukluğunu yaydığı görülür. Böylece o, kışın geldiğinin işaretini vermiş ve kendi

⁷⁶ Ahmet Kabaklı, age, s.134.

varlığını az da olsa dünyaya göstermiştir. Hazan rüzgârlarının şiddetiyle ağaçlar dört bir yana savrulmuştur. Bu kötü hareketle de yetinmeyip her tarafı darmadağınık etmiştir:

Bir gün ki dey âlametin etmişti âşkâr
Tutmuştu yüz füsürdeliğe tab'-ı rüzgâr (Ş.4/ B.1)

Bâd-ı hazan yetip harekât-ı şenî' ile
Her yan dıraht-ı rahtını etmisti târ-mâr (Ş.4/ B.2)

Ardından kasırgalar büyüklük gösterisinde bulunup gül kokulularının olduğu bahçelere saldırmıştır. Bu saldırılar ağaçlarda ne yaprak ne de yemiş bırakmıştır. Gülün şahının yapraklarını da yel almıştır. Böylece dünyanın yüceliği gitmiş, itibarı kaybolmuştur:

Sarsar hücûm-ı gâret-i bu-stâna azm edip
Asliye koymamışdı ağaçlarda berg u bâr (Ş.4/ B.3)

Bergini şah-ı gül yele vermişti ser-te-ser
Ya'ni tecemmülüne cihânın ne i'tibâr (Ş.4/ B.4)

Bütün bu olanlardan sonra tabiatın yeşil döşeğinin kokusu ortadan kalkmıştır. Artık ne gül bahçesinin ne de gülün itibarı kalmıştır:

Tayy kılmış idi sebze bisatını bû-sitan
Ya'ni ki mu'teber değil esbâb-ı müste'ar (Ş.4/ B.5)

Şâir, dünyanın bu kötü durumuna bakıp kendisi için bir yer aramak istemiştir. Ardından onun da yolu saba rüzgârı gibi bir gül bahçesine düşmüş, bu bahçe içinde bir topluluk görmüştür. Burada hangi sebepten olduğu belli olmayan bir içki meclisi kurulmuştur. Herkesin elinde kadehler vardır, kadehlerin içi de şarapla doludur. Herkes ayağa kalkmış vaziyettedir. Şâir, bu meclisin neden kurulduğunun sebeplerini aramaya başlamıştır:

El böyle fasıllarda temennâ-yı künc eder
Ben eyledim sabâ kimi gül-şen yana güzâr (Ş.4/ B.6)

Bir bağa düştü reh-güzerim gördüm anda cem
Tertîb-i 'ayş kılmağa esbâb her ne var (Ş.4/ B.7)

Şâirin gözü birden lale bahçelerine dalmıştır. Sonbaharın bitmeye yaklaşmasıyla birlikte lale bahçelerinin lalesi solup bahçelerden kaybolmuştur. Doğal olarak onun yerini kırmızı rengi ile şarap dolu kadehler alacaktır. Zaten kadeh ve lale renk olarak birbirlerine benzer. Bu nedenle birbirlerinin yerine düşünülmesi normaldir:

Dolmuş kadeh şarab ile gelmiş ayağa kim
Ger lâle bitti ise benim şem'-i lâle-zâr (Ş.4/ B.8)

Aşağıdaki beyitlere bakıldığında şâir, kış mevsimin gelmesiyle birlikte goncanın ömrünün son bulduğunu; ancak kendi ömrünün sonsuza ereceğini düşünmektedir. Bu ifadeler bize tasavvufî düşünceyi çağrıştırmaktadır. Çünkü tasavvufta goncanın açmamış hâli vahdeti, açmış hâli ise kesreti temsil eder. Vahdete ulaşan zaten sonsuzluğu yakalamış olur. Fuzûlî'nin, goncanın açmadan fânî olması hâlinden bahsetmesi, şâirin vahdete ulaşma çabası içinde olduğunu bizlere düşündürülebilir:

Minâ-yı sebz lutf ile durmuş ayağa kim
Ger gonce fânî oldu benim ömr-i pây-dâr (Ş.4/ B.9)

Bütün bu olanların yanında henüz kış olmamıştır ve sonbaharda ağaçların yaprakları her yeri sarmıştır. Bu görüntüsü ile sonbahar yaprakları, kışın hücumuna mızrak gibi karşı koymaktadır:

Yığmış fezâ-yi bağa hazân bergi hıştler
Güyâ hevâ hücûmuna tutmak diler hisâr (Ş.4/ B.12)

Şâirin kendi içinde yaşadığı çelişkileri dillendirdiği ve başına gelen olaylara anlam verme çabası içinde olduğunu anlatan beyitlerle dolu nesîb bölümünden sonra, kendi iç muhasebesini yapma çabası içinde olduğunu gösteren beyitler başlamıştır. Özeleştirici niteliği taşıyan beyitler, divân şiirindeki kasîde anlayışına ters düşen özellikleri içinde barındırmaktadır. Bu nedenle nesîb bölümünden sonraki beyitleri genel anlamda değerlendirmekte yarar vardır.

Aşağıdaki beyitlere bakıldığında Fuzûlî'nin yaşantısı içinde zevk almak, isteklerini yerine getirmek çabası içinde olduğu anlaşılabilir. Bu durumdan şikâyetçi olan Fuzûlî, zevk ve isteklerinin deryasında boğulmuş, hakikat yolunu terk etmiştir. Kendisine yapılan bir iltifatla aklını feda etmiş, bir anlık heves için de ağırbaşlılığını kaybetmiştir. Şâir, özellikle aklının başında olmamasından dolayı duyduğu üzüntüyü kasîde içerisinde sıkça dile getirmektedir:

El-kıssa ol bisâtta ben germ-i şevk olup
Aldım metâ-i zevk verip nakd-ı ihtiyâr (Ş.4/ B.13)

Oldum tamâm garka-i deryâ-yi şevk u zevk
Tuttum tarîk-i râbîta-i aklden kenâr (Ş.4/ B.14)

Her dem bir iltifâta fedâ eyledim hîred
Her lahza bir hevesde nisâr eyledim vekâr (Ş.4/ B.15)

Özellikle aşağıdaki beyitlere bakıldığında tasavvuf düşüncesinin izlerine rastlayabiliriz. Şâir, 17. beyitte gördüğü sohbet meclisinin, “ervah-ı kuds” bezmi olduğunu düşünmektedir ve bunu önceden anlayamadığından yakınmaktadır. Fuzûlî'nin bahsettiği bu meclis Allah'ın ruhlara “Elestü bi rabbiküm” yani “Ben sizin rabbiniz değil miyim?” sorusunu sorduğu ve bu soru karşılığında “belî” cevabını aldığı meclistir. Fuzûlî aslında aklının başında olamamasının sebebini bulmuş gibidir. Şâir, gözünü açmış ve gerçek meclisten eser görememiştir. Zaten bu dünyanın tabiatında gerçek meclisten eser yoktur. Ancak o, bu sohbet meclisinin vermiş olduğu erdeme ilahî aşkla varabilir. Dolayısıyla şâir, bu zamana kadar bu dünya dışında var olan gerçek âlemi bulamaması nedeniyle aklının başında olmaması normaldir:

Ervâh-i kuds bezmi imiş anı bilmedim
Ben mest-i bî-hod oldum olar kaldı hûş-yâr (Ş.4/ B.17)

Açtım gözümü görmedim ol bezmden eser
Hakka budur tabî'at-i dünyâ-yi bî-medâr (Ş.4/ B.21)

Tüm bunlar olurken kış gelmiş, soğukların şiddetinin artmasıyla cefa çekmeye başlayan Fuzûlî'nin bedeni kuvvetsiz hâle gelmiştir. Başına gelen kötü hadiselerle başındaki belalar taş iken kayalıklara dönüşmüştür. Cefa çekenler, onun bedenindeki elbiseleri alıp onu soğuğa atmış, orada titretmeye ve ağlamaya bırakmışlardır. Fuzûlî'ye bu yolda ne ortak olup el tutan, ne de şefkatli davranıp yardım eden olmuştur. Allah, ona açılan rahmet kapılarını kapatmıştır:

Cismim cefâ-yi siddet-i berd ile nâ-tüvân

Başım belâ-yi hâdise taşıyle seng-sâr (Ş.4/ B.25)

Ehl-i cefâ benimde olan kisvetim alıp

Koymuş beni bürehne vü lertzân u hâr ü zâr (Ş.4/ B.26)

Ne bir refik kim ola ol demde dest-gâr

Ne bir şefik kim ola ol gamda gam-güsâr (Ş.4/ B.27)

Îzid yüzüme bağlamış ebvâb-i rahmetin

Ya'ni budur nihâyet-i isyân-i bâde-hâr (Ş.4/ B.28)

Şâir, bu zamana kadar çok fazla içki meclisinde bulunup çok şarap içmiştir; ancak bu manzarada gördüğü insanlar gibi hiç sarhoş olmamıştır. Bu durum karşısında kendini aşağılık olarak görmüş, Allah'ın katında muztarip olmuştur. Aynı zamanda şaşkınlık yaşayarak utanmıştır:

Çok bâde bezm-i devrde nuş etmişim velî

Ben hiç meyde görmemişim bu sıfat humâr (Ş.4/ B.29)

Hem zillet ile der-geh-i Halik'de münfâ'il

Hem hayret ile halk arasında şerm-sâr (Ş.4/ B.30)

Şâir, kendi özünü göremediğinden şüursuz ve perişan hâlde bulunmaktan şikâyetçidir. Eğer sohbet meclislerinde bulunup neşeyle içkisini içse ferahlığa

kavuşacaktır. Mey, onun bu kötü durumu için ferahlatıcı bir özelliğe sahip olacağından ona uygundur:

Hergiz özümü görmemişim böyle bî-şu'ür

Hergiz özümü görmemişim böyle hâk-sâr (Ş.4/ B.33)

Mey-hâreler mücâlesetinden alıp sürür

Mey tab'ıma olurdu ferâh-bahs ü sâz-kâr (Ş.4/ B.34)

Şiirin geneline hâkim olan umutsuzluk ve çaresizlik havasından şâirin kurtulma çabası aşağıdaki beyitlerde kendini göstermektedir. Şâir, talihine kendisinin bu kadar kuvvetsiz, ağlamaklı, perişan ve yaralı olmasının sebebini sormaktadır. Talihi ise bu sorulara cevap vermiştir. Ona çektiği eziyetler karşısında sabretmesi gerektiğini söyleyerek nasihatta bulunmuştur. Çünkü dünyada görülen içki meclislerine ve içkinin verdiği sarhoşluğa aldanmamak gerekmemektedir. Çünkü Allah içki içmeyi yasaklamıştır. Onun koyduğu yasaklara itibar etmek, Allah'ın hikmetinin sırrını idrak gerekmektedir:

Hâlâ ne vâkı oldu ki ettin bugün beni

Böyle zebûn ü zâr ü şikeste-ten ü figâr (Ş.4/ B.35)

Devrân cevâb verdi bu nâ-tüvâna kim

Ey haste bu musîbete sabr eylegil şî'âr (Ş.4/ B.36)

Îza-yi cism ü cân nasîhat durur sana

İdrâk ehlinin bu nasihattan etme âr (Ş.4/ B.37)

Aldanma mey neşâtına vü deme dem-be-dem

Kim anı böyle ile harâm etti Kirdigâr (Ş.4/ B.38)

Her emr u nehye ibret ilen i'tibâr kıl

Her işte i'tibârı şî'âr eyle zinhâr (Ş.4/ B.39)

Ref' oldu bu musîbet u andan ayân olan

Tahkîk-i sırr-i hikmet-i Hak kaldı âşkâr (Ş.4/ B.40)

Şâirin içine düştüğü ümitsizlik, kasîdenin son beyitlerine doğru, onun kaybettiğini düşündüğü şuurunun yerine gelmesiyle birlikte kendini ümide ve teselliye bırakmıştır. Şâir için artık temel düşünce her zaman ümitli olmanın gerektiğidir. Aşağıdaki beyitte şâir, gamla ancak ıstırap sahibi olunacağını, bu nedenle kaygılara itibar edilmemesi gerektiğini söylüyor:

V'er gitti hem gam ilen kılma ıztırâb

Sabr et kim ol küdürete hem yoktur i'tibâr (Ş.4/ B.41)

Aşağıdaki beyitlerde kış mevsiminde ağaçların çıplak görüntüsüne bakan şâir, ilkbahar geldiğinde ağaçların giysilerini yenileyip tazeliğe kavuşacağından yola çıkararak insanın da gamdan, kederden kurtulup yenileneceğini belirtiyor. Hayatta yenilenmenin en güzel yolu ise yine ümitli olmaktır. Ona göre ümitsiz olmak, aşkın gül bahçesinin yeni yetişmiş fidanının, yaprak hatırına tozla yetinmesine benzetmektedir:

Kesme bahâr-i lutf u keremden ümîdini

Tecdîd-i raht-i tâzeye olgıl ümîd-vâr (Ş.4/ B.44)

Bu resmdir bürehne olup kışda her dıraht

Tecdîd-i kisvet eylemek eyyâm-ı nev-bahâr (Ş.4/ B.42)

Sen hem nihâl-i nev-res-i gül-zâr-ı aşksın

Ger gitti berg hâtırına yetmesin gubar (Ş.4/ B.43)

Kasîdenin bitişi yine du'â bölümüyle olmuştur. Burada hâkim olan hava ise yine şâirin içinde bulunduğu kasvetli durum karşısında bir teselli ve öğüt niteliğindedir. Şâir, bu doğrultuda hayatta hep şükür etmek gerektiğine vurgu yaparak kasîdeyi sonuçlandırmıştır:

Cüz'i hâsaret ile melûl olma şükr kıl

Yeğ hâk-i der-gehine fidâ böyle sad hezâr (Ş.4/ B.45)

3.1.4. GELİBOLULU MUSTAFÂ ÂLÎ

Gelibolulu Mustafâ Âlî'nin divânında yer alan 56 kasîdeden üç tanesi şitâiyye türünde yazılmıştır. Gelibolu Mustafâ Âlî hakkında çalışma yapan Altun'a göre: "O, hem şiir yazmada hem de şikâyet ve kendini övmeye zaman zaman aşırılığa varsa da devrinin diğer şâirleriyle mukayese edildiğinde, Bâkî'yi imtihan edecek kadar olmasa da, çağdaşlarından hiç de aşağı bir şâir değildir. Özellikle tercî-i bend ve gazelleri sık örgülüdür. Doldurma beyitlere ve kelimelere pek rastlanmaz. Kasîdeleri belli şeyler umularak yazıldığı için bu durum onlarda mevcut değildir."⁷⁷

Şâirin şitâiyyelerinde, kasîdelerinin genelinde mevcut olan şikâyet etme ve kendini övme duygusu kendini biraz olsun hissettirse bile doldurma beyitlere ve kelimelere az rastlanır. Zaten şitâiyyeleri hacim olarak çok büyük olmadıkları için şâirin doldurma beyitlere ve kelimelere gerek duymayacağı düşünülebilir. Kudret Altun'un "Gelibolulu Mustafâ Âlî ve Divânı" adlı eserinde rastladığımız şitâiyyeler, 16, 28 ve 35 beyitten oluşmakta ve muhtevâ bakımından birbirlerinden farklılık göstermektedir. Bu nedenle kasîdeleri ayrı ayrı incelemekte yarar vardır.

3.1.4.1. Şitâiyye

Şitâiyyenin kimin için yazıldığı kasîdenin başında belirtilmemiştir. Hakkında yapılan çalışmalarda da bununla ilgili de herhangi bir bilgi yer almamaktadır. Şitâiyyenin ilk 11 beyiti nesîb bölümü, 12 ve 13. beyitler girizgâh bölümüdür. Hacim olarak olukça küçük olan medhiye bölümü ise kasîdenin 14 ile 19. beyitleri arasında bulunmaktadır. Şitâiyyenin fahriye bölümü ise 20 ile 24. beyitleri arasındadır. Son bölüm olan du'â ise 25. beyitle başlamış, içine kış ile ilgili unsurları katarak 28. beyitte son bulmuştur.

Gelibolu Mustafâ Âlî kasîdenin nesîb bölümünde, kış mevsiminin gelmesiyle birlikte tabiatta oluşan değişimin yeryüzüne çeşitli yansımalarını anlatmıştır. Bunu yaparken tabiatın görsel yönünü de ortaya çıkaran kelimelerden yararlanmıştır. Bunlardan bazıları "serv, hezâr, çemen, gülistan, nebât"tır. Bunlar özellikle bahar ve yaza ait kavramlardır. Şâir, böylece kış mevsiminin bunlar üzerinde meydana getirdiği değişimi göstererek tabiata kışın etkisini anlatmak istemiştir. Şâir, kış mevsiminin öncelikli olarak

⁷⁷ Kudret Altun, Gelibolulu Mustafâ Âlî ve Divânı-Varidâtü'l-Enîkâ (Niğde: Özlem Kitabevi, 1999), s. XXXVIII.

tabiatta bıraktığı görsel etkiyi anlatmakla birlikte insanlar ve diğer canlılar üzerindeki etkilerini de anlatmaktan geri kalmamıştır.

Şitâiyyenin başında güneş, yeryüzünden kaybolmuştur. Çünkü kış, bulutlarıyla gökyüzüne gelmiştir. Bulutlar, güneşin Hz.Yusuf'un yüzüne benzeyen güzel yüzünü kapatarak onu gökyüzünden uzaklaştırmıştır. Kar da yağarak dünya sarayının gözlerini kör etmiştir:

Güm eyledükde güneş Yūşufını ebr-i şitâ
Sebel-pezîr idi berf ile dîde-i mînâ (Ş.5 / B.1)

Güneşin kaybolması tabiat için önemlidir. Çünkü güneş, gökyüzünde dünyanın bir sancağı gibidir. Kış hükümdarı geldiğinde karla önce yere çadırını kurmuş, sonra da gökyüzündeki tabiatın sancağı olan güneşi almıştır. Bu her ne kadar savaşta normal olarak karşılansa bile genel olarak değerlendirildiğinde hoş bir durum olarak kabul edilmez. Ancak durum böyle olunca güneşle, kar arasında soğukluk olmuştur:

Qurınca Husrev-i Behmen hıyâm-ı sîm-ten
Sipihruñ olmuş idi zer-livâsı nâ-peydâ (Ş.5 / B.2)

Güneşle zerre ne hoş hem-dem idi berf ile ger
Aralarına bürüdet bırakmayadı hevâ (Ş.5 / B.3)

Yaşanan bu soğukluktan en çok tabiattaki canlılar etkilenmiştir. Etrafta bitki kalmamış, hepsi ölmüştür. Saba rüzgârları bunu kendine gam etmiştir. Sohbet meclislerine artık hoş kokular yaymak yerine kefen getirmiştir. Etrafta gıda niyetine hiçbir şey kalmamıştır. Tabiat adeta ölmüştür:

Terahhum itdi meger mürde-i nebâtâta
Bisât-ı bezmi götürdi kefen getürdi şabâ (Ş.5 / B.7)

Bu faşl içinde eger yerde olsa va'llâhi
Buḥûr-ı Meryem olurdu ḥar-ı Mesîh'e gıdâ (Ş.5 / B.5)

Çemen diyarında sadece servi ağacı bu ortamda ayakta kalmıştır. O da bahar ve hazanda giydiği giysileri çıkarmadığından kendini koruyabilmiştir:

Çıkarmadığı için kâkumın bahâr u hazân
Çemende serve eşer idemez bu dem sermâ (§.5 / B.6)

Bu görüntü içerisinde şâirin özellikle bahara olan özlemi hiç bitmemiştir. Bununla birlikte şâir, bahar mevsiminin geleceğine dair ümidini de kaybetmemiştir. Bütün bu olanların sebebini baharın yaklaşmasına, kışın gitmesine delalet olduğunu düşünmektedir. Bu nedenle gül bahçelerine yağın karları, tabiatın onlara yaptığı bir iyilik olarak görmektedir. Çünkü kar, gülün büyüyüp bahara hazırlanması için iyi gelir:

Yine bahâr yükün bağlamazsa hâdisedür
Bu denlü sîmi ki berf itdi gülsitîna 'atâ (§.5 / B.8)

Soğuklar kış mevsiminde oldukça etkili olarak kendini göstermiştir. Bu nedenle kış mevsiminin gelmesiyle bülbül de soğuktan korunmak için üzerine kahverengi kürkünü giymiştir:

Hezâr geymese engine kâkum-ı sincâb
Hoş aındururdu şitâ-i ateş-i Halîli aña (§.5 / B.9)

Sert rüzgârlar her yeri etkisi altına almıştır. İnsanlar için en korunaklı yerler ise sahranın etekleri olmuştur:

Kime gerekse irişdürdi bâd-ı serd zarâr
Velî görince beni tutdı dâmen-i şahrâ (§.5 / B.11)

Şâirin güneşin kaybolmasının ardından soğukların gelip tabiata hâkim olmasını ve bunun sonucunda canlıların içine düştüğü olumsuzlukları anlattığı, içinde bahara dair özlemlerini hissettirdiği nesîb bölümü bittikten sonra girizgâh bölümüne geçilmiştir.

Kasîdenin 12 ve 13. beyitleri kasîdenin girizgâh bölümüdür. Şâir, medhiye bölümüne geçmeden önce övgüsünü yaptığı kişiyi Dârâ, İskender gibi tarihî kişiliklerle kıyaslayarak onlardan adalet, yiğitlik gibi özellikler yönüyle üstünlüğünü dile getirmek istemiştir. Böylece şâir, kışın sert etkisini dağıtmış ve medhiye bölümüne geçiş için zemin hazırlamıştır:

Meğerki mesned idi binâ-ı mîr-i   âlem-g r
Ne mîr-i Hüsrev-i kisver-güşâ v  D r -r  ( .5 / B.12)

Ki ya  ni n r-ı Sikender der   G zanfer-n m
Çeker Ma abbeti t  n hez r m r-liv  ( .5 / B.13)

Kas denin 14 ve 19. beyitleri arası medhiye bölümüdür. Ő ire göre övgüsünü yaptığı kişi  l ms zlik suyu gibidir. Gecenin karanlıklarını ortadan kaldırmış, her yeri aydınlık etmiştir. Onun varlığında kimsenin kimseye kötülük etmesi düşünülemez. Bu nedenle hiç kimsenin baharda ayağının altında diken, kışta da buz bulunmaz:

Hay t  b  durur t gi z lmet-i Şebde
G r h-ı h sma seb h n idince r z-ı veğ  ( .5 / B.14)

Kimesne kimsenün ayağun almaya   ahdinde
Meger bah rda h r u Őit da yağ meŐel  ( .5 / B.15)

Ru  ma   adli kıllur b d-b z  hem-perv z
H m ya eylese Şahini tev  em n sez  ( .5 / B.16)

O, devletin temelidir. Ő ire göre devlet binasının sağlam olması için dört duvarının onun adalet ve cömertlikle ilgili sözleri ile bezenmiş olması gerekmektedir:

Bin -y  devletin n oldu  ar-d v r 
  Ad let ile Şeca  at bel gat ile se a ( .5 / B.17)

Onun Ka'be'sinin ışığının koruyucusu Ş ir olunca, medhinin  irasıyla bütün gökyüzü ıŐıkla dolmuştur:

İŞigi Kaç besin n ben olunca H ss n 
Çer g-ı medhi virür c mi  -i sipihre ziy  ( .5 / B.19)

Kasîdesinin 20 ve 24. beyitleri arası fahriye bölümünü oluşturmaktadır. Bu bölümde şâir kış mevsiminden hiç bahsetmemiştir.

Şâir, şiiirlerinin varlığı ile adeta şâirlerin sultândır; çünkü yaşadığı devrindeki şâirlere yardımcıdır. Buna rağmen çok cefalar çekmektedir. Çektiği cefalar o kadar çoktur ki kim olursa olsun buna katlanamaz. Ama yine de başına ne kadar cefa gelirse gelsin çekmeye de razıdır:

Şükür Hüdâya şehen-şâh-ı milket-i nazmımı

Benüm bu devrde var ise melce-i şu'arâ (Ş.5 / B.20)

Şu kimse kim ola mîr ü vezire hem zânû

Tahammül ide bilür mi cafâya şubh u mesâ (Ş.5 / B.23)

Sezâ mîdur gel e insâf eyle sultânüm

Bu fazlum ile çekem yine niçe dürlü cefâ (Ş.5 / B.21)

Gelibolulu Mustafâ Âlî şâirlikte kendisini o kadar üste görmektedir ki kendisi şâirler içinde papağan, diğer şâirler ise kargadır. Onun sözleri şeker gibi tatlıdır. Bu nedenle şâir, övdüğü kişinin kapısında, onun kölesi olacak kadar aşağıda olabilir. Ancak o, yazdığı şiiirleriyle övdüğü kişiyi dünyada üne kavuşturacak kadar da şâirlik konusunda üstedir:

Gül ile bülbülüñ arasına girer mi gurâb

Alur mı aâzına şekkerden özge hiç bebgâ (Ş.5 / B.22)

Çapunda benden isem n'ola ihtirâm it kim

İdem seni hat-ı nazmumla şöhre-i dünyâ (Ş.5 / B.24)

Kasîdenin 25 ile 28. beyitleri arası du'â bölümüdür. Kasîdenin büyük bir bölümünde şâir, gamlarını ve kederlerini anlatmıştır. Ancak gam diyarına yapmış olduğu seyahati, bir şekilde sonlandırması gerekmektedir. Bunun farkında olan şâir, bir an evvel

du'â bölümüne geçilmesi gerektiğini söyleyerek aşağıdaki beyitle du'â bölümüne giriş yapmıştır:

Yeter seyâhat-i etrâf-ı gussa vü endûh
Zamanıdur olalum gel garîk-i baħr-i du'â (Ş.5 / B.25)

Şâir, du'â bölümünde kış ile ilgili unsurlara yer vermiştir. O, yağın karın yaktığı meşalelerin aydınlattığı dünyanın nurlu ışıklarla dolmasını, buzdan ayna gibi duran çemen diyarının cila bulmasını istemektedir. Ayrıca kışın otağı ile fezâ âleminin şereflenmesini, yağın kar ile de dağların süslenmesini dilemiştir:

Nite ki 'âlemi pür-nûr ide meşâ' il-i berf
Niteki âyine-i yaħ bula çemende cilâ (Ş.5 / B.26)

Fezâ-yı 'âleme irsün otagun ile şeref
Niteki berf ile zeyn ide kûhsârı şitâ (Ş.5 / B.27)

Du'â bölümüne, övgüsüne nail olan kişinin kılıcıyla düşman bölüğüne soğukluk ettiği müddetçe, dostlarının içine sıcaklığının dolması dileğiyle son vermiştir:

Gürûh-ı düşmene tîğün bürûdet itdükçe
Bıraħ derûn-ı eħibba tâbiş-i germâ (Ş.5 / B.28)

3.1.4.2. Şitâiyye Bî-Nazîr Der-Vasf-ı Hâce-i Şehir

35 beyitten oluşan kasîde Gelibolulu Mustafâ Âlî'nin en hacimli kasîdesidir. Kasîdenin ilk 13 beyiti nesîb bölümünü oluşturmaktadır. 14. beyiti kasîdenin girizgâh, 15 ile 24. beyitleri arası medhiye, 25 ile 32. beyitleri arası fahriye ve 32 ile 35. beyitleri arası ise du'â bölümüdür.

Şitâiyyenin ilk beyitinden itibaren kış etkisini hemen göstermemiştir. Şâir, şitâiyyeye sert bir kış tasviri yaparak başlamayı tercih etmemiştir. Çoğu şâirin aksine bir gökkuşağı tasviri yaparak kasîdeye giriş yapmıştır.

Sabah vakti gökyüzünde bir cetvel gibi çizilmiş bir gökkuşağı belirmiştir. Sanki bunu yapan ezelin hattatıdır ve kış mevsiminde kendisinin merhametinin delilini gökyüzüne işlemek istemiştir:

Āyet-i rahmeti nakş itmege hattât-ı ezel

Şubh-dem kavv-i kuzah çekdi muraşsa' cedvel (Ş.6 / B.1)

Şâir, sonbahar mevsimiyle ilgili izlenimlerini anlatırken kışın gelişiyle ilgili ipuçlarını da tasvirlerle vermeye çalışmıştır. Önce topraktaki bitkileri misk kokularına katmak için sonbahar yağmurları yağmıştır. Ardından kible yeli eserek Ka'be yolundaki katarlar gibi bulutları getirmiştir:

Başladı yağdı hazân mevsiminüñ bârânı

Toprağı gâliye misk itmek için eyledi hal (Ş.6 / B.2)

Turmadı kible yeli esdi bulutlandı havâ

Şanasun Ka'be şarıkında kaşar oldu cemel (Ş.6 / B.3)

Önceden gelişinin işaretlerini veren kış artık dünyaya gelmiş, kendini yeryüzüne karla hissettirmiştir. Çemen diyarındaki servi ağaçları da karla dolmuş, diğer ağaçlar ise hazan mevsiminden kalan yapraklarını yeryüzüne dökmüştür:

Çılınup berf ile her serv çemen bezminde

Dikilüp çurdı olup sem'a-i kâfûr bedel (Ş.6 / B.4)

Şîm ü zer-çışta dönüp berf ile evrâk-ı hazân

Çaşr-ı Seddâd'a bırakdurdı şitâ yine nahef (Ş.6 / B.5)

Şâir, sonbaharın bitişi ve kışın gelişi ile ilgili bir memnuniyetsizlik içerisindedir. Bu memnuniyetsizlik özellikle tabiatta var olan görsel değişikliklerle kendisini hissettirmiştir. Aşağıdaki beyitlerde bu durum açıkça görülmektedir. Şâire göre sonbaharla birlikte sarı renge bürünen ağaçlar, adeta bir hasta gibidir. Kışın gelmesiyle birlikte hasta görüntü karın yağmasıyla beyaza dönmüştür. Bu da bir ölü görüntüsünü andırır. Tüm bunların yanında şâire göre yeryüzü karın yağmasıyla temizlenmek yerine kirlenmiştir:

Hâme-veş gördi ağaçlar qaralar kış faşlın
Geldi berf anı beyâz itdi kıomadı maħal (Ş.6 / B.6)

Dâmenin kıldı ser-i pâki ile âlûde
Görmedik kaħbe felek gibi hele simdi çepel (Ş.6 / B.7)

Şâir, kar yağışından o kadar hoşnutsuzdur ki karın üstüne yağmurun yağmasıyla, karın eriyecek olmasından dolayı mutlu olmuştur. Bu görüntü içinde yeryüzü ve gökyüzünü bal dolu kutuya benzetmiştir:

Berfüñ üstine yağarken kaşarât-ı bârân
Oldı arz ile semâ bir kıutı pür-şehd ü 'asel (Ş.6 / B.9)

Kar yağışının şâir için sağladığı tek olumlu durum ise onun hayal dünyasını zenginleştirmesi olmuştur. Karın şâirin hayal dünyasına kattığı etki çok güçlüdür. Tıpkı aşağıdaki beyitte olduğu gibi şâirin yağın karı gökyüzünün atlas kumaşı olarak düşünmesi gibi şâire orijinal hayaller kurmasını sağlamıştır:

Berf ile atlas-ı çarħ oldı fitîli câme
Dökdi ħayyât-ı şitâ rişte-i bârânı tükel (Ş.6 / B.11)

Şâire göre denizin dibindeki balıklar arûzun bahr-ı remel vezniyle yazılmış beyitleri gibi görünmektedir:

Ka'r-ı deryâdaki mâħîlere başsan meselâ
Şatr-ı ebyâta döner her birisi baħr-i remel (Ş.6 / B.13)

Sonbahar manzaralarıyla başladığı şitâiyyesinde birden soğukların memnuniyetsizliği içinde karla ilgili türlü hayallere gark olan şâir, nihayet girizgâh bölümüne geçmiştir.

Kasîdenin 14. beyiti girizgâhtır. Şâir, aşağıdaki beyitte nesimin esmesiyle denizlerin padişahının özelliklerini anlatmaya başladığını söylemiştir. Şâire göre o, özellikleri ile denizdir ve önceden onu denizin dalgası gibi görenler yanılmıştır:

Başladı vaşf-ı hüdâvendümi tahrîre nesîm

Bahr emvâcı şanur bilmeyen anı evvel (Ş.6 / B.14)

Kasîdenin 15 ve 24. beyitleri arası medhiye bölümüdür. Şâir, bu bölümün sadece 21. beyitinde kışla ilgili unsurlardan yararlanmışır. Bunun yanında şâir, medhiye bölümünde övgüden ziyade övdüğü kişiyi savunmak telaşı içindedir. Onun ilim, irfân ve cömertlikte yücelmesine rağmen, onu denizin sadece dalgası gibi görenlere karşı övdüğü kişiyi yüceltme çabası içerisindedir. Şâir, aşağıdaki beyitte övgüsünü yaptığı kişiyi uğurlu olması ve iyilikleri yönleriyle, Cem'le bir tutmuştur:

Kimdür ol râbîta-i şafha-i ' irfân-ı kemâl

Kimdür ol vâşita-i âfet-i şâh-ı a'dâl (Ş.6 / B.15)

Talî' i sa' d-ı zamân sa' di ' unvân

Hâce-i şâh-ı cihân ekmel-i Cem' mükemmel (Ş.6 / B.16)

O, devrindeki bütün ilim adamlarının özelliklerini kendisinde toplamıştır. Faziletleri ile şanı, faziletliiler içinde en üst noktaya çıkmıştır. Bunun yanında onun koruyuculuğu tüm özelliklerinin yanında en üst noktadır. Adeta bozkırların yanında dağın zirvesi gibidir. Ancak buna rağmen devlet nezdinde değeri bilinmez:

İlm ile zâtı cemî' -i ' ulemâdan a' lem

Fazl ile şânı gürûh-ı fuzalâdan efđal (Ş.6 / B.18)

Himmeti şöyle mu' allâdur ana nisbetle

Deşt-i hâmûna döner kulle-i ' ulyâ-yı cebel (Ş.6 / B.19)

Böyle ' âlî-nažaruñ devleti devrinde neden

Cây-ı ' âlî ola her yerde maķâm-ı esfel (Ş.6 / B.20)

Şâir, kar yağışının beyazlığını göze inen bulanıklıkla ilişkilendirmiştir. Yağan kar, sanki devrin ilim erbâblarının gözünü kör etmiş, böylece övgüsünü yaptığı kişinin değerini ilim adamları anlamamışlardır:

Hüner ehlin göricek gözleri yok devvâruñ
Berf ile zâl-i sipihruñ gözine indi sebel (Ş.6 / B.21)

Şâir, medhiye bölümünün bitimine kadar amacını açıklayamamaktan şikâyetçidir. Bir sandal gibi duran bedeninin batmadan önce amacını gerçekleştirmek istemektedir. Gönlü viran olmuştur ve kendisine gam köşesinde bir yer verilmeden söz hazinesine gitmek istemektedir:

Dürr-i maşûdı kenâr itmeğe imkân olsa
Virmeden garka beden fülkini girdâb-ı ecel (Ş.6 / B.22)

Mevc-i deryâ gibi nazm itsem olur bahr kaçır
Şu kadar tökdi yere yüz şuyını tûl-i emel (Ş.6 / B.23)

Çün suhân genci görindi dil-i vîrânumdan
Künc-i gam mesken olursa baña vallâhi maḥal (Ş.6 / B.24)

Kasîdenin 25 ile 32. beyitleri arası fahriye bölümüdür. Şâir, fahriye bölümünde kışla ilgili unsurlara hiç yer vermemiştir. Fahriye bölümünde şâirliğine övgülerini yaparken kendini diğer şâirlerle kıyaslamıştır.

Onun nazmı kevser suyu gibiye diğerlerinininki sıradan, eski, kullanılmaz sulardan bile değersizdir. Bahtı kötüdür; ancak şiiirlerinde söylediği sözlerle şöhreti herkes tarafından bilinir. Yetenekleri ile ayın devrine sahiptir. Kendisi de Zuhal yıldızıdır:

Göremez ‘ayn-ı ‘adû Kevseri nazımında keder
Ġayruñ eş‘ârı eger âb ise de müsta'mel (Ş.6 / B.25)

Sözlerimi şöhre-i şehre oldı velî ben kem-baht
Hünerüm devr-i kamer sâhibi ben devr-i Zuhal (Ş.6 / B.26)

Şâirin bunca üstün özelliğine rağmen irfânının sayfalarını felek çiğnetmiştir. Hiç kimse yardımcısı olmadığı için rezil gibi ayakta kalmıştır. Şâirin istekleri yerine gelip talihi gülse, övgüsünü yaptığı kişiye yardımcı olacaktır:

Serverâ nüsha-i 'irfânımı çiğnetdi felek
Destgîr olmaz isen aldum ayakda erzâl (Ş.6 / B.28)

Ber-murâd olsa uluñ kimse saña lâ diyemez
Belki sâyil diye lâ-yüs'el-'ammâ yef' al (Ş.6 / B.29)

Şâir, bu kötü durumu içinde kendisine yardım edilmesini istemektedir. Şâir, çok dert çekmiştir ve dertlerin artık kendisinden uzak olmasını, elini üzerinden çekmesini istemektedir. Bunun için kendisi için bir sahil yeri istemektedir:

Aç dehânın sedefin söz güherin bezl eyle
apudan eyle apuñdan beni bir şâhile şal (Ş.6 / B.30)

ılmasun derdüñ eli anımı seng ile revân
Mâcerâm eyleme her yerde benüm arb-ı mesel (Ş.6 / B.31)

Kasîdenin 32 ile 35. beyitleri arası du'â bölümüdür. Şâir, artık susma zamanının geldiğini, sözü fazla uzatmanın gereksiz olduğunu, söyleyeceği sözün özünü anlatması gerektiğini belirterek du'âya başlamıştır:

Hâli tafşîl iderek yaşı taqlil itdüñ
Epsem ey dîde sözüñ zübdesi nâıl-i dil (Ş.6 / B.32)

Şâir, bu bölümde kışla ilgili unsurlara yer vermiştir. Kış mevsiminde olduğu gibi karlarla toprakların işlenmemiş gümüşlerle dolması gibi tekrar yeryüzünün gümüşlerle dolmasını istiyor. Böylece gözlerinin parlaklığı artacak ve felek ona kötü bakmayacaktır:

Şîm-i ħam eyleye ħâki nitekim faşl-ı şitâ
 Kala bî-ragbet ola cevher-i iksîr-i ‘amel (Ş.6 / B.33)

Kurre ‘t-ül-‘ aynı olan ħazzret-i maĥdûmlara
 Eğri baĥmaya felek nitelî çeşm-i aĥvel (Ş.6 / B.34)

Şâir, du'ânın son beyitinde bir hurma ağacı tasviri yapmıştır. Böylece hurma ağacı ile övgüsünü yaptığı kişiyi kastederek, yaz ve kış Allah'ın onun meyvesini bollaştırmasını ve onu yüceltmesini istemiştir:

Yaz u kış rif‘ atı naĥline ħazân olmaya hîç
 Mîvesin câh ü celâl ide Ĥudâ ‘azze ve cel (Ş.6 / B.35)

3.1.4.3. Kasîde-i Nâdire-i Şitâyye

Şâirin yazdığı bir diğer şitâyye ise 16 beyitten oluşan bu şitâyyedir. Şitâyye, 16. yüzyılda yazılanlar içerisinde hacim olarak en küçük olanlardan biridir. Şitâyyenin başından sonuna kadar bütün beyitlerinde kış teması hâkimdir. Ayrıca şitâyye klasik kasîde anlayışıyla yazılan kasîdelerden farklı özellikler taşımaktadır. Çünkü kasîde bölümler hâlinde yazılmamıştır. Bu nedenle kasîdeyi bir bütün hâlinde değerlendireceğiz. Bunu yaparken de kasîdenin geneline bakıldığında beliren, şâirin yeryüzü ve gökyüzüyle ilgili olarak kış mevsiminde ortaya çıkan kış tablosunu nasıl resmettiğine bakacağız.

Aşağıdaki beyitle şâir, kasîdeye kar yağışının gökten inerken bıraktığı izlenime vurgu yaparak başlamıştır. Şâir, gökten inen karları kış mevsiminde eşyanın meselesinin yazıldığı bir kâğıt gibi düşünmüştür. Yağan kar, eşyanın durumunu gösterip, onun tabiattaki gerçek konumunu bizlere bildirecektir:

Yine berfûñ varaĥlarına şitâ
 Yazdı bir mesâyil-i eşyâ (Ş.7 / B.1)

Kar yağdıkça yeryüzünün şekli değişmeye başlamıştır. Sabah rüzgârları kar yağışının getirdiği misk kokusunu yeryüzüne katmıştır. Bu görüntü onu aynı zamanda bir ayna şekline sokmuştur. Ancak bu ayna, bilinen aynalardan farklıdır. O, feleğin devamlı okuduğu bir aynadır. O, okur yeryüzünde ise okunanlar gerçekleşir:

Saḥ-ı ğabrâya qarlar yağdı
Miski kâfûra atdı bād-ı şabâ (Ş.7 / B.2)

Sâ'at-i ebkîne (âb-gîne)-i felegüñ
Dîñidür muttaşıl okur gūyâ (Ş.7 / B.3)

Kış mevsiminin dünyada oluşturduğu görselliğin vazgeçilmez unsurlardan biri de bulutlardır. Şâir, gökyüzündeki bulutları güvercinlere benzetmiştir. Ancak bad-ı hevânın esintisiyle güvercinin kanatları dağılmıştır:

Her bulut şanki bir kebüter idi
Per ü bâlin ağıtdı bād-ı havâ (Ş.7 / B.4)

Kar yağışının ağaçlar üzerinde bıraktığı görüntü şitâiyede önemli bir yer tutmaktadır. Şâir, bu durumu çeşitli benzetmelerle süslemiştir. Serviye yağan karın görüntüsü şâire zahidin ak sakalını hatırlatır. Irmaklara düşen kar ise nakkaşın atölyesinde meydana getirdiği esere verdiği cila gibidir:

Serve a düşdi rîş-i zâhid-var
Şundı âyîne cūy-ı gülşen aña (Ş.7 / B.5)

Yine nakkâs-ı kârgâh-ı berîn
Virdi her cūybâra pâk-i cilâ (Ş.7 / B.6)

Kar, aynı zamanda tabiatın görüntüsünü oluşturan renkleri belirsizleştiren isfidâç gibidir. Kase içinde ezilen isfidâç sanki tabiata atılmış gibidir:

Ezdi bir kâse içre
Resm-i elvânı ıldı nâ-peydâ (Ş.7 / B.7)

Kış mevsiminin vazgeçilmezi olan soğuklar, bu şitâiyede de bütün gücüyle tabiatı etkilemiştir. Şâir de 8. beyitten 10. beyite kadar kar yağışının görsel özelliklerinden bahsetmekten vazgeçmiş, kış mevsiminde soğuğun tabiata verdiği etkiyi anlatmıştır. Şâire

göre soğuklarla beraber insanların elleri, ayakları tutmaz olmuştur. Bu durumda keyf ehli için yapılacak olan ise kahve içmektir:

El ayak tutmaz oldu sermâdan

Ƙahve-nüş oldu cumle ehl-i şafâ (§.7 / B.8)

Dökse semmürdan zamâna eger

Tende semmür olunca yok pervâ (§.7 / B.10)

Akçe her derde deva gibi görünse de soğuşun verdiği derde katlanmak için sadece o da yeterli değildir. Bunun için her şeyden önce sırtı saracak kürk bulup giymek gerekmektedir:

Zer devâdur egerçi her derde

Zer devâdur Velî bu derde devâ (§.7 / B.9)

Kasîdenin 11. beyiti taç beyitidir. Şâir, bu beyitte adeta kendisini teselli etmektedir. Mevsim kıştır, şâirin ise sırtında giyecek kürkü yoktur. Şâir, hâlinin böyle olmasına rağmen ortada dert edecek bir durumun olduğu düşüncesinde de değildir. Bu nedenle hâlimden şikâyet etmesinin yersiz olduğunu söylemektedir:

Ne şikâyet ne guşsa ey 'Âli

Postîn ise ger murâd n'ola (§.7 / B.11)

Kasîdenin 12 ile 14. beyitleri arası, sanki kasîdenin medhiye ve fahriye bölümlerinin iç içe geçmiş hâlidir. Şâir, burada bir yandan övgü yaparken diğer yandan ise kışın soğuk günlerde giymek için övdüğü kişiden kürk istemektedir. Aslında kürk bahanedir. Şâir, aslında cömertliği ile övdüğü kişiden kendisi için kol kanat germesini istemektedir. Gerçekte de o, şâiri bu dertten kurtaracak niteliklere sahiptir. Çünkü o, devletin şanına yakışan, devrinde yüce kişiliğiyle bilinen, Allah'a âşık ve ilim adamları içinde dürüstlüğü ile nam salmış bir kişidir. Ancak şâirin de kürkü hak edecek özellikleri bulunmaktadır. O da şâirliği ile üstün bir kişiliktir. Şiirleri denizler dolusu incidir. Nesri ise yıldızlar gibi nurlu ışıktır:

Fâyık-1 dehr u lâyıık-1 devlet

'Âsık-1 haqq u şâdıık-1 'ulemâ (§.7 / B.12)

Nazm ile baħr gibi pür-lülü
Neşr ile necm gibi nūr-ı Ziyâ (Ş.7 / B.13)

Postînin şakınmaz ol senden
Ger mükerrer ola eger her ülâ (Ş.7 / B.14)

Kasîdenin 15 ve 16. beyitleri du'â bölümünü oluşturmaktadır. Şâir, du'â bölümünde önce Bermekiler soyundan gelenlerden cömert birinin yapacağı gibi muradına erememiş birine yardım edilmesi dileğinde bulunuyor. Ardından du'â bölümüne mevsimsel unsurları katılarak övülen kişinin mevsim bahar da kış da olsa izzetinin ve yüceliğinin fazla olması dileğinde bulunarak şitâiyyeye son veriyor:

Bermekiler seħası ħust olup
Kılsa bir nâ-murâda cüd u seħâ (Ş.7 / B.15)

İzzet u rif'ati ziyâd olsun
Geh bahâr olduğınca gâh şitâ (Ş.7 / B.16)

Gelibolulu Mustafâ Âlî'nin şitâiyyeleri genel olarak değerlendirildiğinde, yazmış olduğu şitâiyyelerin nesîb bölümünde hâkim olan durum tabiatın kış mevsimine verdiği görsel etkidir. Ancak şâir, şitâiyyelerde birbirinin benzeri olan tasvirler yapmak yerine her şitâiyyede kışla ilgili farklı resimler çizmiştir. Bunda nesîb bölümlerinin hacim olarak küçük olmasının da etkisi bulunmaktadır.

Nesîb dışı bölümlere bakıldığı zaman ise medhiye bölümlerinde kışla ilgili unsurlara rastlanmamakla birlikte, kasîdelerin du'â bölümlerinde özellikle kışla ilgili unsurlara yer verildiği görülmektedir. Bu nedenle kasîdelerin son beyitlerine bakmak bile onların şitâiyye olduklarını anlamamıza yetmektedir.

3.1.5. HASAN ZİYÂ'Î

3.1.5.1. Kasîde-i Berf-i Şitâ Der Medh-i Fahrü'l-ümerâ Hasan Beg

Bu dönemde eser veren şâirler içinde Hasan Ziyâ'î'ye ait divânda biri Farsça olmak üzere on iki kasîde bulunmaktadır.⁷⁸ Bu kasîdelerden biri ise şitâiyyedir. İnceleyeceğimiz 32 beyitten oluşan Hasan Ziyâ'î'ye ait şitâiyyeyi, Müberra Gürgendereli'nin "Hasan Ziyâ'î Hayatı-Eserleri-Sanatı ve Divânı" adlı eserinde tespit ettik. Bu kasîdenin ilk on altı beyiti nesîb bölümüdür. Kasîdenin 17. beyiti girizgâh, 18 ile 28. beyitleri arası medhiye bölümüdür. Kasîdenin 29. beyiti taç beyit, 30 ile 32. beyitleri arası du'â bölümüdür.

Gürgendereli'ye göre Ziyâ'î'nin yazdığı kasîdeler, uzun değildir ve bazı kasîdelerinde kasîde nazım şeklinde bulunması gereken bölümler onlarda bulunmaz. Klasik kasîde anlayışının dışına çıkan şâir, sade dili ve konu bütünlüğü taşıyan kasîdeleriyle farklı bir üslûp meydana getirmiştir. Paşa ve beylere yazdığı kasîdelerinde de süslü ve mübalağalı övgülere pek rastlanmaz.⁷⁹ Şâir, bu kasîdesinin ise özellikle medhiye bölümünde övgüde süslü ve mübalağalı anlatımdan uzak olmasının yanında kendi hâlden dert yanmaktadır.

Şâir, şitâiyyenin nesîb bölümünde kışla ilgili izlenimlerini mevsimin genel özelliklerine uygun olarak çile, hüznün ve bahara özlem temaları üzerine kurmuştur. Bu nedenle nesîb bölümünün geneline bakıldığı zaman şâirde kış mevsiminin gelişini kabul etmeyişi ve hep ona yönelik bir isyan sezinlenilmektedir.

Şitâiyyelerde tabiatta beliren kar, kış mevsiminin simgesi niteliğindedir. Şâir de kış mevsiminin gelişini çoğu şâirde olduğu gibi bir kar tasviri yaparak anlatmıştır. Aşağıdaki beyitte yağın kar, dünyaya ulaştıktan sonra her yeri beyaza boyamıştır. Bu görüntüyle yeryüzü adeta kardan oluşmuş bir denize dönmüştür:

Rūzgâr ile cihâna tağılup berf-i şitâ

Gösterür şimdi cihân sahnını bir aq deryâ (Ş.8 / B.1)

Kış gelmeden insanlar özellikle yazın sıcak günlerinde dünyanın zevkini çıkarırlarken sefa içinde yaşamaktadırlar. Ancak kış mevsiminde dünyayı esareti altına

⁷⁸ Müberra Gürgendereli, Hasan Ziyâ'î Hayatı-Eserleri-Sanatı ve Divânı (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2002), s.21.

⁷⁹ Müberra Gürgendereli, age, s.22.

alan soğuk, zevk içinde yaşayan insanların huzurunu kaçırmıştır. Doğal olarak diğer mevsimlerde sefa içinde olanlar artık cefaya dalmıştır:

Yazda ısınmış idük zevkî ne bâğ-ı dehrûñ
Geldi kış mevsimi şovutdı bizi serd-i hevâ (§.8 / B.2)

Şâir, 3 ile 6. beyitler arasında kar ve soğukla ilgili orijinal benzetmeler yapmıştır. 3. beyitte kar, güneşin sopası olup Hût burcunu avlamış, 4. beyitte kar yağışıyla birlikte zamanın kadın pîrinin yüzü çirkinleşmiştir:

Hût burcını güneş var ise şayd itdi yine
Kazır anı dökülen pullarıdur berf-âsâ (§.8 / B.3)

Ağ iderken yüzini dökdi sefid içini bâd
Zişt görünse bu dem pire-zen-i dehr n'ola (§.8 / B.4)

Şâir, karla ilgili duyduğu nefreti ise özellikle 5. beyitte yaptığı benzetmeyle anlatmıştır. Aşağıdaki beyite bakıldığında görünen yeryüzüne yağan kar değil, eşekarıdır. Çünkü onlar, dünyaya bal getirmemiştir. Bu nedenle karlar tıpkı eşekarıları gibidir, dünyaya ancak bela getirir:

Kar yağar şanma cihâna nice zenbûr-ı sefid
Hâşılı bal yerine getirür oldı belâ (§.8 / B.5)

Aşağıdaki beyitlere bakıldığında şâirin karın yağdığına adeta kendini inanmak istemeyişinin izlerini görebiliriz. Bu nedenle şâir kar yağışı ile ilgili benzetmelere felekle ilgili unsurları katmıştır. Kar, şâire göre feleğin padişahının gökten yağdırdığı akçe, feleğin değirmeninde un diye öğüttüğü gam, bağında büyüttüğü Sidre ağacından baharda dökülen çiçektir. Bu beyitlerde yer alan "güyâ, sanurdum, bilmez, yohsa, âyâ" gibi sözcükleri kullanması da bu kabul edemeyişin göstergesidir:

Karlar yağdıracak şun'-ı Hudâ-yı Cebbâr
Akça pul saçdı şanurdum şeh-i gerdün güyâ (§.8 / B.6)

Bilmez, kar mı yağar yohsa felek bâğında
Şecer-i Sidre bahârın mı döküpdür âyâ (§.8 / B.8)

Aşağıdaki beyitte şâir, yağın karı feleğin değirmeninden düşen unlara benzeterek açık istiâre yapmıştır:

Kar yağdukça düşer hâtıra bu turfe hayâl
 Āsiyâb-ı felek un atdı ne gam yir fuqarâ (Ş.8 / B.7)

Aşağıdaki beyitlere bakıldığında şâirin kar yağışı ile ilgili benzetmelere yenilerini kattığı görülmektedir. Şâirin kasîdenin 15. beyitine kadar kar yağışı ile ilgili benzetmelere yer verdiği görülmektedir. 10. beyitte kar, feleğin yaz mevsiminin sayfalarını yeryüzüne attığı kâğıt parçası, 11. beyitte feleğin hallacının yay burcuyla yeryüzüne doğru savurduğu pamuk, 12. beyitte viran olmuş dünya evini yapmak için kullanılan kireç, 13. beyitte kışın padişahının ağzından dökülen köpük, 15. beyitte ise zamanın kadın pîrinin saçından dökülen ak saçtır:

Yırtup atdı var ise defter-i şayfi gerdün
 Hurde-i kâgıda beñzer dökilen berf-i şitâ (Ş.8 / B.10)

Kavs burcun ele mi aldı felek hallâcı
 Penbesi mi dökilür şahın-ı zemîne 'acebâ (Ş.8 / B.11)

Tut ki ta'mîr olıyor hâne-i vîrâne-i dehr
 Kireçin dökdi yaparken anı bennâ-yı kazâ (Ş.8 / B.12)

Ejder-i âhum ider tevsen-i gerdünü zebün
 Berf şanma deheninüñ kefi saçıldı şehâ (Ş.8 / B.13)

Derdi mi dökdi saçın pîre-zen-i dehr yolar
 Dökilen aq saçıdur berf degüldür haqqâ (Ş.8 / B.15)

Gökten sürekli kar yağmaktadır; ancak yağın karlar bahtı kara olan şâirin kaderini ak etmemektedir. Çünkü onda insanlara yarayacak ne ak ne de kara hiçbir nesne bulunmamaktadır:

Şimdi aq kara baqup baht-ı siyâhun añarın
 N'oldı kim nesneye mâlik degülem aq u kara (Ş.8 / B.14)

Kasîdenin 17. beyiti girizgâh bölümünü oluşturmaktadır. Girizgâh beyitinde de kış mevsiminin izlerini görebiliriz. Şâir, içinde bulunduğu kötü durumu anlatmak için çoğu şâirde olduğu gibi sembol olarak soğuğu seçmiştir. Girizgâh bölümü medhiye için ipucu olacağı için özellikle bu bölümde kışla başlayan kendisi için bir dert yanma hâlinin hâkim olması, kasîdenin diğer bölümlerinde de şâirin hâlinde şikayet etme özelliğinin devam edeceğini göstermektedir.

Aşağıdaki beyitte şâir, Hassan Bey'e seslenerek lutuf sahibi olan kişiliği ile kendisine yardım etmesini istemektedir. Çünkü kendisi soğuktan çok çekmiştir. Bu nedenle kendisi için onun dergahında sığınılacak bir yer olduğunu düşünmektedir:

Ben nice ıssı sovuğ çekmişem ey luğf ıssı
Dergehûn oldı sovuğdan baña âhir me'vâ (Ş.8 / B.17)

Kasîdenin 18 ile 28. beyitleri arası medhiye bölümüdür. Bu bölümde şâir, çoğu zaman övgüden ziyade kendisinin isteklerini söyleme çabası içerisinde. Bu da bu bölümün medhiye olma özelliğini gölgelemiştir.

Aşağıdaki beyitlerde şâir, övgüdüğü Hasan Bey'in eşiğinin ve dergahının yüce olduğundan bahsetmekle birlikte onun eşiğinden başka da sığınacak yeri olmadığını düşünmektedir. Onun derdi sadece sığınacağı yer bulmak da değildir. İhtiyaçlarını karşılayacak azığı da yoktur. Durum böyle olunca dertler onun bağırını delmiştir. Ondan kendisi için iyilik yapmasını, kendisine yardım etmesini istemektedir. Eğer o, şâire yardım ederse Allah onun verdiği bir iyiliği, bin iyilik olarak ona geri verecektir:

Mesnedüm yok bu cihânda işigüñden gayrı
Dergehûn de olur olursa baña zevk ü şafâ (Ş.8 / B.19)

Bağrumı deldi benüm tîşe-i derd-i tûşe
Ġam-zâd itdi ziyâde elem-i dil peydâ (Ş.8 / B.24)

Ger azıkdan azacığ baña iderseñ ihşân
Birine biñ vire gül-zâr-ı cinânda Mevlâ (Ş.8 / B.25)

Şâir, aslında soğuktan ve fakirlikten dolayı zor durumda olmaktan çok dünyada destekçisinin olmadığından, bu nedenle de kendisinin gamla dolduğundan şikayet etmektedir. Kendisine destek olunmamasını da "Başına kar yağsın!" demek olarak değerlendiriyor:

Gerçi sermendeyem ihsân-ı şafâ-bahşuñdan
Beni söyletdi zarūrī n'ideyin faqr u fenâ (Ş.8 / B.26)

Ārzū eyler iken tūşe-i ihşānuñdan
Kar yağsun başuña di isen ey vây baña (Ş.8 / B.27)

Şâir, medhiye bölümü içinde Hassan Bey için sadece birkaç beyitte yaptığı övgülerinde, diğer şâirlerin kasîdelerinde övdükleri kişiler için yaptıkları sıra dışı ve abartılı anlatımın dışında bir övgü anlayışı içerisindedir. O, kendisinin içinde bulunduğu durumdan kurtulmak için iyilikler istediği Hassan Bey'in cömertlik ve iyiliği ile ilgili özelliklerine daha çok yer vermiştir. Bunun sebebi de yukarıdaki beyitlerde anlattığı gibi Hassan Bey'in cömertliğinden ve iyiliklerinden yararlanma düşüncesidir:

Sensin ol muhsin-i bî-miśl Hasan Beg ki senüñ
Hüsñ ü ihşānuñı taħsīn ide Hāsān şehâ (Ş.8 / B.20)

Menba'-ı cūd u kerem melce-i erbâb-ı hüner
Ma'den-i luṭf u saħa mazħar-ı elṭâf-ı Hudâ (Ş.8 / B.21)

Aşağıdaki beyitte şâir, övgüsünde tarzının dışına çıkmış ve abartılı ifadelere yer vermiştir. Şâir, içinde bulunduğu gamlı durumdan kurtulmasının Hassan Bey sayesinde olduğunu düşünmektedir. Bu nedenle şâire göre güneşin doğuşunun kaynağı Hassan Bey'in nurlu ışığıdır. Eğer onun nurlu ışığı olmasa gamın karanlığından kurtulamayacaktır. Aylarca ve günlerce gamın karanlığında kalacaktır:

Zulmet-i ğamda ƣalurdum nice ay u niçe gün
İrmese maṭla'-ı mihrüñden eger nūr-ı ziyâ (Ş.8 / B.22)

Şâir, kasîdenin medhiye bölümünde kışla ilgili unsurlara da yer vermiştir. Aşağıdaki beyite bakıldığında şâirin oldukça zor durumda olduğunu görmekteyiz. Onun

kederleri kış mevsiminin girmesiyle çoğalmış, adeta arşa kadar yükselmiştir. Vücudu kıştan zayıf düşmüştür. Ziyâ'î, kendisine iyilikler ve güzelliklerin kaynağı olarak seslendiği Hassan Bey'den, düştüğü bu kötü durumdan Allah için kendisini kurtarması dileğinde bulunmuştur:

'Arşa-i ğuşşada kış başdı vücud ise za'if
Kurtar Allâh için ey menba'-ı ihsân u 'a'ât (Ş.8 / B.18)

Şâir sürekli hâlimden yakınmaktadır. Hassan Bey'den kış mevsiminin gelmesinden dolayı sığınacak yer istese de şâir için asıl sığınak kıştır. Bu nedenle hep kışa ve soğuklara sığınmaktadır. Aşağıdaki beyitte de şâir, söyledikleri nedeniyle feleğin kendisini ayıplanmamasını istemektedir. Çünkü kışın soğuğu kendisini çok ağır bir şekilde göstermiştir. Şâir de doğal olarak bundan kötü etkilenecektir:

Serdlik yüzini gösterdi felek ta'n itme
Vâki' olursa kelâmumda eger bâr dâdâ (Ş.8 / B.23)

Şâir, medhiye bölümünün sonunda gece soğuk yüzünden titrediğini belirterek bu zamana kadar anlattıkları ile hâlinin resmini çizdiğini belirtmiştir. Bunun yanında içinde bulunduğu durum nedeniyle gayptan kendisine bir haber gelmiştir:

Kūşe-i ğamda şovukdan gice ditrerdi yürek
Hâtif-i ğayb hemân eyledi bu resme nidâ (Ş.8 / B.28)

Kasîdenin 29. beyiti taç beyittir. Hasan Ziyâ'î, taç beyitinde özeleştirir yapar gibidir. Söylediği sözleri sanki kendisi de beğenmemiştir. Bu sözlerle bir şey ummaması gerektiğini düşünmektedir. Çünkü şeref ve olgunluğuyla sıcaklık veren Hassan Bey'e, hâlinin perişanlığını anlatmak yerine ona du'â etmek gerekmektedir:

Ey Ziyâ'î ne umarsın bu şovuk sözlerden
Ol kemâl ü kerem ıssı bege var eyle du'â (Ş.8 / B.29)

Kasîdenin 30, 31 ve 32. beyitleri du'â bölümünü oluşturmaktadır. Du'â bölümünde kış tekrar etkisini göstermeye başlamıştır. Şâir, du'ânın her beyitinde soğuk havaların tabiatta varlığını bizlere hissettirmek istemesine rağmen bu durum karşısında insanın ümitsizliğini ortadan kaldırmak çabası içerisindedir. Bu nedenle soğğun karşısına sığayı koymayı ihmal etmemiştir. Şâire göre kış mevsiminin getirmiş olduğu soğuklardan dolayı

kalplere gelen ümitsizliğe çare ise Hassan Bey gibi sıcak yüzlü insanlardır. Onun gibiler sayesinde ümitli olunur:

Beglerũ gerçi yüzi ıssıdur ammâ var ümîd
Seni şovutmaya nevmîd idüp ol kân-ı saĥâ (Ş.8 / B.30)

Hassan Bey temiz kişiliği ile şâirin gelecek günleriyle ilgili olarak ümitli olmasını sağlamıştır. Şâire göre dünyanın gül bahçesine yaz ve kış mutlaka gelecektir. Şâir, havalar nasıl olursa olsun; etraf ister sıcakın, ister soğğun esiri olsa bile Hassan Bey'in kişiliğine zeval gelmemesini istemektedir. Böylece şâir, kış geldiğinde kar ile yeryüzünün zemininin beyaza boyanması gibi, Hassan Bey'in de tıpkı kış mevsiminde yeryüzünün görüntüsü gibi yüz aklıyla durması dileklerinde bulunarak du'â bölümünü bitirmiştir:

Zât-ı pâkı ola ıssı vü şovukdan maĥfûz
Geldüince bu cihân gül-şenine şayf u şitâ (Ş.8 / B.31)

Aña Allâh naşîb ide yüz aklıklarını
Ola mâdâm ki aĥ berf ile rûy-ı dünyâ (Ş.8 / B.32)

Ziyâ'înin şitâiyyesi bir bütün olarak değerlendirildiği zaman nesîb bölümü dışındaki bölümler dahi incelense kasîdenin şitâiyye türünde yazıldığı rahatlıkla görülebilir. Bunun nedeni ise şâirin hep olumsuz ve karamsar bir üslûp içerisinde olmasıdır. Şâir, kış mevsimine yüklediği olumsuzlukları, içinde bulunduğu zorlukları anlatmak için bir araç olarak kullanmıştır. Nesîb bölümünde soğğu ve kar yağışını anlatırken kullandığı "zişt (çirkin, kötü), belâ" gibi kelimeler bile, onun kış mevsimine olan bakışını özetlememiz için yetmektedir.

3.1.6. MÂNÎ

3.1.6.1. Kasîde-i Sitâiyye-i Mânî Berây-ı Mevlânâ Ahmed Efendi

Yaptığımız çalışmada incelediğimiz Mânî'ye ait şitâiyyeyi, Semra Tunç'un "On Altıncı Yüzyıl Divân Şâiri Mânî ve Şiirleri" adlı çalışmasında tespit ettik. Mânî, 39 beyitten oluşan kasîdeyi hocası Mevlânâ Ahmed Efendi'ye sunmak için yazmıştır.

Şâir, Mevlânâ Ahmed Efendi'den ders alırken muhtemelen bazı zaafları dolayısıyla hocasına şikâyet edilmiş, bu sebeple Mevlânâ Ahmed'le arası açılmış,

Mâlûlzâde'ye intisap ederek eğitimini tamamlamıştır. İhtimal ki bu olay veya söylentiler, Mânî'nin ikbâl yollarında ilerlemesini de engellemiştir. Yoksa iyi bir aileye mensup olduğu ve iyi bir eğitim aldığı anlaşılan Mânî'nin bu derece sıkıntı çekmesi, mansıb dilenmesi pek mâkûl görünmüyor.⁸⁰ Şâirin bu kasîdeyi yazmasının sebebi de muhtemelen hocası Mevlânâ Ahmed Efendi'nin gönlünü almak istemesidir.

Mânî'nin kasîdesinin ilk 12 beyiti nesîb bölümüdür. Şâir, nesîb bölümüne kışın şahının çemen diyarına gelişini anlatarak başlamıştır. Kışın şahı, çemen diyarına gelişyle bütün ağaçlara beyaz giysiler giydirmiştir. Tabiat, bütün görselliği ile tıpkı ipek kumaşın üzere işlenmiş nakış gibi görünmektedir:

Vilâyet-i çemene hükm idince şâh-ı şitâ

Geyürdi cümle dirahana câme-i dîbâ (Ş.9 / B.1)

Döşendi şâh-ı şitânun ayağı altına

Harîm-i bâgda kar yağdı nakş-ber-kemhâ (Ş.9 / B.2)

Şâir, nesîb bölümünde özellikle karla ilgili izlenimlerini anlatmıştır. Bu izlenimlerden bazıları diğer şâirlerin şitâiyyelerdeki tasavvurlara yakındır. Bunda şâirlerin daha çok karın tabiata verdiği görsel özellikleri anlatma çabası içinde olması yatmaktadır. Kar yağışının şekil ve renk özelliklerine bakıldığı zaman benzetme yapılacak özellikleri de sınırlıdır. Bu nedenle şâirler çok fazla olmasa da bazen tekrara düşerler. Şâirlerin tekrara düştükleri benzetme öğelerinden bazıları ise "akçe, hallaç ve pamuk"tur.

Aşağıdaki beyitlerde şâir, kar yağışını önce pamuğa, sonra da akçeye benzetmiştir. Yağan kar hallacın dağıttığı pamuktur. Bu iş yapılırken pamuklar havada uçuşup etrafa yayılmaktadır. Kar da yağarken hallacın pamuğu dağıtırken ortaya çıkan görüntüye benzer şekilde etrafı beyaza boyamıştır. Ayrıca çoğu şitâiyyede yer alan bir benzetmeyle şâir, yağın karı âleme saçılan çil akçeye benzetmiştir. Böylece yağın karla dağlar, çemen diyarı ve yeryüzü çil akçelerle dolmuştur:

Dağıtdı var ise hallâc-ı dehr dükkânın

Ki penbesiyle pür oldı bu kubbe-i mînâ (Ş.9 / B.3)

⁸⁰ Semra Tunç, On Altıncı Yüzyıl Divân Şâiri Mânî ve Şiirleri (Konya: Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türkiyat Araştırmaları Dergisi, 2007), s.5.

Saçıldı âleme çil akçe erba'ın içre

Ki toldı ceyb-i cibâl-ile dâmen-i sahrâ (Ş.9 / B.5)

Şâir, aşağıdaki beyitlerde karla ilgili olarak kendine özgü benzetmelere yer vermiştir. 4. beyitte bâd-ı sabâ hırsızdır ve gece çemen halkı için düşen beyaz akçeleri dondurmuştur. 6. beyitte kar, Karûn'un hazinesinden arta kalanlardır. Ancak o da bir iki günde eriyerek yere geçmiştir. Böylece kısa zamanda belirsiz hâle gelmiştir. 7. beyitte ise şâir, darb-ı mesel sanatından yararlanarak önce “Ak akçe kara gün içindir.” atasözünü hatırlatmıştır. Ardından ise kar yağışı ile her yer beyaz olsa bile aydınlığa fayda etmediğini, hatta aydınlık olan günleri de kara ettiğini belirtmiştir. 7. beyitte kar, göze düşen aktır ve çemen diyarında duran nergisi kör etmiştir. 8. beyitte gül bahçesine düşen kar, güllerin şehla gözlülerine pamuk gibi yapışmıştır:

Ehâli-i çemene hayli akçe düşdi yine

Çoğın bir gice tondırdı düzd-i bâd-ı sabâ (Ş.9 / B.4)

Eğerçi artuğ-idi berf mâl-i Kârûn'dan

Bir iki günde yire geçdi oldı nâ-peydâ (Ş.9 / B.6)

Ak akça kara gün için olur meseldür bu

Yüzi karardı cihânun saçılrsa berf nola (Ş.9 / B.7)

Çemende berf degül nergis üzre zâhir olan

Meger ki gözine ak düşdi oldı nâ-bînâ (Ş.9 / B.8)

Şeh-i şitâyi ye hod cerre geldi gülzâra

Gözine penbe yapışdurdı nergis-i şehla (Ş.9 / B.9)

Şâir, kış mevsiminde soğukların etkisinden ancak 10. beyitte söz etmeye başlamıştır. Gül bahçesine ak çadırlar kuran kar, soğuğun askerlerini çemen diyarına

salmıştır. Kış, şiddetini artırınca da kar, gece merdiven kurup çemen diyarını yağmalamıştır. 12. beyitte kış bu yağmada bütün hiddetini göstermiş, yıkıcı etkisiyle ağaçları adeta kılıçtan geçirmiştir:

İrişdi cünd-i şitâ bir gice basak düşeni
Çemen diyarını kış basdı eyledi yağma (Ş.9 / B.11)

Gelince hışm-ile kırdı geçürdi eşcârı
Kılıç gibi kış irişdi cihâna virdi fenâ (Ş.9 / B.12)

Kasîdenin 13. beyiti girizgâh bölümüdür. Şâir, ağlayan gönlüne seslenerek kendisine uygun olanın faziletli Mevlânâ Ahmed Efendi'nin sarayında bir mesken olduğunu belirtiyor:

Revâ budur ki bunun gibi günde ey dil-i zâr
Der-i sarâyını ol fâzılun ider me'vâ (Ş.9 / B.13)

Kasîdenin 14. beyitiyle birlikte medhiye bölümü başlamıştır. Buradaki medhiye bölümü klasik edebiyatta yer alan medhiye bölümünden farklı özellikler gösterir. Şâir, bu bölümde hocası Mevlânâ Ahmed Efendi'yi övmenin yanında kendisine ait isteklerini de açıkça belirtmiştir. Bu nedenle kasîdenin medhiye bölümü oldukça uzundur.

Şâir, medhiye bölümüne adeta du'â bölümüne başlar gibi giriş yapmıştır. O, Mevlânâ Ahmed Efendi'nin önce büyük olaylar karşısında sağlam kalmasını, yaratılmışlar için gam her ne kadar normal olarak görülse de ona ulaşmamasını istemiştir. Sonra da bunun nedenini açıklamıştır. Çünkü Mevlânâ Ahmed Efendi, yetimlerin koruyucusudur. Dünya üzerinde yaşayan insanlar kendileri için sığınacak yer ararlar ve sonunda da en güvenilir yer olarak onun kapısını bulurlar. O, fakirlerin yardımcısı, ilimle uğraşanların yol göstericisidir. Onda bütün güzelliklerden eser vardır. Hz. Muhammed'in huyundandır. Hz. İsa'nın nefesine sahiptir. Tur'u Sinâ'da Allah'la konuşan Hz. Musa'ya benzer. Hz. Süleymân'ın izindedir ve Hızır'ın yüzü gibi güzel yüzlüdür:

Ki bend-i bâd-ı havâdisden olasın sâlim
İrişmeye sana gam âferîdeden kat'â (Ş.9 / B.14)

Penâh-ı hayl-i yetîmân milâd-ı halk-ı cihân

Mu'âvin-ı fukarâ vü mürebbi-i 'ulemâ (Ş.9 / B.15)

Halîl-hân u Muhammed-hısâl ü 'İsî-dem

Kelîm-dest ü Süleymân-şî'âr u Hızır-likâ (Ş.9 / B.16)

Şâir, 17 ve 20. beyitler arasında Mevlânâ Ahmed Efendi'yi ilim ve irfân yönleriyle övmüştür. O, bütün din ve devlet adamları içinde yer alanlar tarafından güvenilir bir kişi olarak tanınır. Amelleriyle Allah'ın katında güneş gibi yücelmiştir. İlimiyle gökyüzü gibidir ve her yeri kuşatmıştır. İlim bakımından mertebesi oldukça yüksektedir. Yaşadığı devirde faziletlilerin başı ve komutanı odur:

Semiyy-i Ahmed-i mürsel emîn-i dîn ü düvel

Sipîhr-i 'ilm ü 'amel âftâb-ı evc-i Hudâ (Ş.9 / B.17)

Bülend- mertebe Ahmed Efendî Hazret kim

Odur zamânede şimdi ser-âmed-i fuzalâ (Ş.9 / B.18)

Gönlü eşyanın hakikatinin hazinesini açmak için bir anahtardır. Çünkü onun içinde Allah'ın Hz. Adem'e öğrettiği bütün isimlerin sırrı saklıdır. Faziletler yolunda ona kimse ulaşamaz ve onu bu yoldan kimse döndüremez. Ona ilim yolunda Zemahşeri dahi yoldaş olamaz:

Dili kilîd-i künûz-ı hakâyık-ı eşyâ

Derûnı mahzen-i esrâr-ı 'alleme'l- esmâ (Ş.9 / B.19)

Ayağını alamaz kimse râh-ı fazl içre

Zemahşerî ana bu yolda olmaz hem-pâ (Ş.9 / B.20)

Şâir, 21. beyitten medhiyenin sonuna kadar olan kısımda, övgülerini değişik şekillede yapmaya devam etmiştir. 21. beyitte gül bahçesine gelen iyiliklerin nesimi, onu

kıpkırmızı bir laleye dönüştürerek diğer güller arasında onun kolayca görünmesini sağlamıştır. 22. beyitte ise şâir, onu yıldızlar içinde eksikliği hemen hissedilen bir yıldız olarak tasvir etmektedir:

Nesîm-i 'âtîfeti kılsa gülsitâna güzer
Şitâda lâle-i hamrâlar eyleye peydâ (Ş.9 / B.21)

Ve ger zamîr-i münîrince kılmazsa hareket
Nücûm içinde kırân eksik olmaya kat'â (Ş.9 / B.22)

Şâirin, kasîdenin 24 ile 26. beyitleri arasında yaptığı övgüye bakıldığı zaman sanki övgüsünün bir sevgiliye yapılmış olduğu hissi uyandırdığı görülür. Şâire göre hocası, fazilet ve olgunluklar bahçesi içinde öyle hoş bir güldür ki çemen mülkünde onun gibi gül açılmaz. Onun ay yüzündeki gözleri mahmurluk ettiğinden adaletinin hüküm sürdüğü devirde sarhoş bulunmaz. Anber kokulu saçları âşıkların gönlünde yer ettiğinden yaşadığı devirde kimse kimseye iffetsizlik etmez:

Bitürmedi gül-i ruhsarı gibi mülk-i çemen
Riyâz-ı fazl u kemâl içre bir gül-i ra'nâ (Ş.9 / B.24)

Kimesne mest bulunmaz zamân-ı 'adlînde
Meger ki nergis-i mahmûra çeşm-i mâh-likâ (Ş.9 / B.25)

Kimesne kimseyi devründe kılmaz âşüfte
Meger ki hâtır-ı 'uşşakı zülf-i 'anbersâ (Ş.9 / B.26)

O kadar nurlu bir güneştir ki gökyüzü kadar yücedir. İyiliklerinin ışığının parlaklığı ile dünya baştan başa aydınlanmıştır:

Sipîhr-i menziletâ sen o mihr-i enversin
Ki toldı pertev-i lutfunla ser-te-ser dünyâ (Ş.9 / B.27)

Şâir, övgüsünü yaparken kendisinden de bahsetmekten geri kalmamıştır. Bununla birlikte kendisini eski köleler zümresinden de görmektedir. Başkalarının iyiliğini istemenin tuhaf karşılanıp karşılanmayacağı konusunda da tedirginlik yaşamaktadır:

Kadîmî bendelerün zümresindeyüm ben de
'Aceb mi lutf-ı 'amîmün idersem istid'â (Ş.9 / B.28)

Şâir, aşağıdaki beyitte gece gündüz Mevlânâ Ahmed Efendi için du'â ettiğini söylemiştir. Bununla birlikte kasıdeyi yazmaktaki amacını da açıkça belirtmiştir. Şâirin amacı hocası tarafından isteğinin mumunun yaktrılmasıdır. İsteğinin mumu ise Çenârî Medresesi'ne tayin edilmektir:

Çerâgunam n'ola şem'i murâdumı yaksan
Çenârî medresesin bana eylesen i'tâ (Ş.9 / B.30)

Şâir, Çenârî Medrese'sine atanmak istemesine rağmen şerefle yaptığı işten de ayrılmak istemez. Ancak rahata kavuşmak istemektedir. Çünkü ömrü cefalarla doludur. Kötü kaderi onu her zaman cefanın içine atmıştır. Su, her zaman aşağıya doğru akarken, şefkatin berrak suyu hiçbir zaman onun toprağına akmamıştır. Şâir, bu duruma çok üzülmemektedir. Aşağıdaki beyitlere bakıldığında zaman şâirin hocasından şefkat ve iyilik beklediği görülür:

Sipih-r-i dîn u denî bana çok cefa kıldı
Ki zulm-ile şeref-i hıdmetünden itdi cüdâ (Ş.9 / B.31)

Zülâl-ı 'âtıfetün akmadı bu hâk üzre
Hemîşe akmak iñen alçağa tabî'at-mâ (Ş.9 / B.32)

Onun başına gelebilecek en büyük bela hizmetini yerine getirememektir. Akranlarının gayretiyle başına hep bela gelmesinden, düşmanlarının onu ayıplamasından ve hakkında dedikodu çıkarmalarından şikâyet etmektedir. Yine de her şeye rağmen bu durum onun için önemli değildir. Aşağıdaki beyite bakıldığında şâirin düşmanlarını umursamayışı ve onları bela olarak kabul etmeyişi açıkça görülmektedir:

Belâ yetürdi dil-i zâra gayret-i akrân

Belâ budur ki degül hâli ta'ne-i a'dâ (Ş.9 / B.33)

Kasîdenin 34 ile 36. beyitleri arası fahriye bölümüdür. Bu bölümde şâir kendisini şâirliği bakımında övmektedir. Bunu yaparken önce Mevlânâ Ahmed Efendi'nin faziletliğin gül bahçesinin gülü olduğunu söylemiştir. Böylece hem kendisine yapacağı övgüye zemin hazırlamış, hem de Ahmed Efendi'yi övmüştür. Ardından da bu kadar güzel gül için kendisini kastederek bülbül gerektiğini belirtmiştir. Şâir, bunlarla da yetinmemiş, kendisinin hoş nağmeler söyleyen şirin sözlü papağan olduğunu söylemiştir:

Senün gibi gül-i gülzâr-ı fazla lâzımdur

Yeter cihânda bencileyin 'andelîb-i nağme-serâ (Ş.9 / B.34)

Benem o tûtî-i şîrîn-mekâl-ı hoş-refîâr

Benem o bülbül-i gûyâ-yı gülşen-i ma'nâ (Ş.9 / B.35)

Kasîdenin 37. beyitinden itibaren du'â bölümü başlamıştır. Kimi şâirde olduğu gibi o da du'â bölümüne sözü kısa kesmek gerektiğini belirterek başlamıştır. Şâir, hocası Mevlânâ Ahmed Efendi'nin ne isteği varsa onun kabul olması ve gönlü neyi isterse onun olması dilekleri ile kasîdeyi bitirmiştir. Ayrıca şâir, bu bölümde kışla ilgili unsurlara yer vermemiştir:

Bu denlü lâf yeter kıssanı temâm eyle

Du'â-yı devletine başla ey dil-i şeydâ (Ş.9 / B.37)

Ola cihânda ne maksûdı var ise hâsıl

Müeyesser eyleye gönli murâdumı Mevlâ (Ş.9 / B.39)

3.1.7. NEV'Î

Nev'î'nin divânında 58 kasîde yer almaktadır. Bu kasîdelerin 3 tanesi şitâiyye türünde yazılmıştır. Yaptığımız çalışmada incelediğimiz Nev'î'ye ait şitâiyyeleri, Ali Tanyer ve Mertol Tulum'un "Nev'î Divânı" adlı eserinde tespit ettik.

Divânda yer alan Türkçe manzumelerde Nev'î'nin oldukça sade bir dil kullandığı söylenebilir. Özellikle gazellerinde bu sadelik daha çok göze çarpar. Kasîdelerinin dilindeki ağırlığı, kasîde türünün özelliğine ve şâirin tasavvuf ilmindeki derin bilgisine bağlanabilir.⁸¹ Şâir, bu şitâiyede yer alan kasîdelerinde ise tasavvufa ait unsurlara yer vermemiştir. Ancak buna rağmen şitâiyelerinin özellikle nesîb dışında kalan bölümlerinde dili sadelikten uzaktır.

3.1.7.1. Şitâiyeye Berây-ı Bostân-zâde Şeyh'ül-islâm Mehemed Efendi

Kasîdenin ilk 14 beyiti nesîb bölümüdür. Şâir, nesîb bölümünde kışı anlatırken özellikle dünyanın şekil özellikleri hakkında tasvirler yapmıştır. Şâir, dünyayı bazen bir saraya, bazen de bir şişeye benzetmiştir. Şitâiyede kış mevsiminin dünyanın görsel yönüne yaptığı etkinin yanında tabiatın insanlar üzerinde bıraktığı etkiyi de görebiliriz.

Çoğu şâirde olduğu gibi Nev'î de kasîdeye bir tasvirle başlamıştır. Bunu yaparken önce dünyayı yeşil bir saraya benzetmiştir. Kış mevsiminin gelmesiyle dünyanın yeşil sarayı soğuktan yıkılmış, parçaları ise yeryüzüne dağılmıştır. Yeryüzü bu sarayın parçalarıyla dolmuştur. İnsanların yıkılmış, perişan olmuş bu sarayı yeniden kurması ve kaderlerini yeniden yazması gerekmektedir. Ancak bunu yapmak mümkün değildir. Çünkü dünyanın kaderini yazmak için gerekli olan feleğin çinî mürekkebi donmuştur:

Şikest oldu meger mînâ-yı ahzâr
Zemîn pür hürde mînâ ser-â-ser (Ş.10 / B.1)

Yire haţţ-ı çemen yazılmaz oldu
Devât-ı carh-ı cînî tondı beñzer (Ş.10 / B.3)

Nasıl Hz. Yakup Peygamber'in gözlerine ağlamaktan beyaz perde inmişse, kış mevsimiyle birlikte yeryüzüne inen karla birlikte güneş de kör olmuştur. Hz. Yusuf'un güzel yüzü gibi güneşin de yüzü kaybolmuştur:

Sefîd oldu çemen çün çeşm-i Ya'kub
Güm oldu Yūsuf-ı hursîd-i hâver (Ş.10 / B.3)

⁸¹ M. Nejat Sefercioğlu, Nev'î Divânı'nın Tahlili (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1990), s.8.

Dünyayı asıl etkileyen soğuklardır. Kış mevsiminde insanlar nasıl soğuklardan hastalanıyorsa, dünya da onlar gibi hastalanmış nezle olmuştur. Nezle olanın burnunun akması gibi dünyanın da aklının suyu yeryüzüne doğru akmıştır. Bu nedenle yeryüzünde görünenler dünyanın aklının suyunun izleridir:

Bürüdet pîr-i carhı itdi mezkûm

Oluþ âb-ı dimâğından zemîn ter (Ş.10 / B.4)

Şâir, aşağıdaki şitâiyyesinde kış mevsiminde dünyanın almış olduğu şekiller üzerinde durmuştur. Şâire göre dünya, içine özenle konulmuş şekillerle dolu bir şişe gibidir. Bu görüntü içinde ağacın dalında bulunan kuşlar, şişte kebab olan kuşları kıskanır. Bu kıskançlık aslında yanlış bir durum da değildir. Çünkü güneş bile sert esen rüzgâr karşısında tir tir titremektedir:

Kebâb-ı sîh olan mürğa ider reşk

Ser-i şâh üzre her bir mürğ-ı bî-fer (Ş.10 / B.6)

Güneş lertzân iken 'uryânlığından

Şitâb u siddet eyler bâd-ı şarşar (Ş.10 / B.9)

Kış mevsiminde rüzgâr bir hallaç olmuştur. Yeryüzüne yağan karı pamuk gibi savurur:

Şabâ hallâc oldu berf penbe

Kemân şeklinde her şâh-ı şanevber (Ş.10 / B.7)

Aşağıdaki beyitte şâir, yine tabiatın görsel yönünü anlatmak amacıyla ağaçların yapraksız, çıplak hâline vurgu yapmıştır:

Şitâdan derdi yok goñlekçek olmuş

Meger nev-res cüvândur nañl-i 'ar'ar (Ş.10 / B.8)

Kış mevsiminde insanların durumu perişandır. Bu nedenle onlar artık mutsuzdur. Bunun yanında feleğin meclisinden insanları eğlendiren kopuz da gitmiştir. Zaten o kopuzun teli de kopmuştur. Güneşin ışığının sönmesiyle de felekler, dünya ile istedikleri gibi oynamaktadırlar. Tüm bu olanlar içinde felekler, kendi aralarında oldukça mutludur.

Kendi âlemlerinde hem kendileri çalgıcı olup çalmakta, hem de rakkâs olup oynamaktadırlar:

Götürdi kopuzı bezm-i felekden
 Kırup târ-ı su'â'nın mihr-i enver (Ş.10 / B.11)

Felekler kimi çengî kimi rakkâş
 Zamâne perde-sâz oldu ser-â-ser (Ş.10 / B.12)

Kar yağışı ile yeyüzünü kaplayan karlarla birlikte zamanında eli açık, cömert olan toprakların bereketi kaybolmuş, onun yerini cömertliğini yitirmiş kendini cimriliğe bırakmış topraklar almıştır:

Mişâl-i naqd-i mümsik berf mütlef
 Nazîr-i kalb-i bâzil dest ile der (Ş.10 / B.13)

Zemîn mümsik zamân bir gûne bâzil
 Ki yanında türâb u sîm yek-ser (Ş.10 / B.14)

Şâir, kasîdenin başında ortaya koyduğu soğuk kış tablosunu nesîb bölümünün diğer beyitlerinde de karla ilgili hayallerini içine katarak anlatmaya devam etmiştir. Şâir, böylece nesîb bölümünü karla beraber çizdiği olumsuz bir tabiat görüntüsü ile bitirmiş, ardından girizgâh bölümüne geçmiştir.

Kasîdenin 15. beyiti ise girizgâhtır. Şâir, girizgâhta devrin genel durumuna bakıp bütün olumsuzlukların ve olumlu hâllerin uç noktalarda olduğunu söyleyerek bu devirde bilgisizlik ve saldırganlıktan uzaklaşmanın en önemli meziyet olduğunu belirtmiştir:

Belî hâl-i zamân ifrât u tefrît
 ‘Înâda câhil ü sâ’il hüner-ver (Ş.10 / B.15)

Kasîdenin 16. beyitinden itibaren medhiye bölümü başlamış, kasîdenin 29. beyitiyle birlikte medhiye bölümü sona ermiştir. Şâir, bazen abartıya kaçan benzetmelerle yücelttiği Bostanzâde’yi, ilim ve irfândaki üstünlüklerinin yanında, adaleti yönünden de övmüştür.

Şâirin girizgâh beyitinde belirttiği gibi devir çok da iyi değildir. Durum böyle olunca adaletli birinin insanlar için bir düzen sağlaması gerekmektedir. Şâir, adalet denizinin bulutu gibi olan birinin, insanları doğruluğun ve adaletin bereketine erişirmesini istemektedir:

Meger kim ebr-i baħr-i ma' deletden
İrişe feyz-i ' adl-i dâd-güster (Ş.10 / B.16)

Şâire göre Bostanzâde Mehemed Efendi, adaleti ile üstündür. Onun fazileti adaleti ile tartılsa ona kimse eş olamaz. Ay dahi onun adaletinin nurlu ışığıyla arkadaş olmaz; çünkü ayın ışığı bazen sönük bazen de parlaktır:

Eger ' adl-ile tartılsa fazilet
Anuñla kimseler olmaz berâber (Ş.10 / B.21)

Karîn-i nûr-ı ' adlûñ olmayup mâh
Görünür gâh fâzıl gâh ebter (Ş.10 / B.22)
Aşağıdaki beyitte şâir, Bostanzâde'yi hüner bağının gülü olarak görmekte, ilim ve hikmet konusunda sahip olduğu hünerin onda ana sütü gibi olduğunu belirtmektedir:

Gül-i bâğ-ı hüner Bostân-zâde
Ki aña ' ilm ü hikmet şîr-i mâder (Ş.10 / B.17)

Ayrıca o, iyilik ve cömertliğin padişahı, büyüklerin ustası, fazilet sahiplerinin başına emredicidir. Güzel söz söyleme konusunda da ustadır. Hem hünerlidir hem de hüner sahiplerini görendir. İnce manalı söz söylemede usta olmasının yanında, bu alandaki insanları yetiştirme konusunda da yetenek sahibidir:

Hudâvend-i ' atâ vü cûd u iħsan
Emîr-i şadr-ı fazl üstâd-ı ekber (Ş.10 / B.18)

Suħan-dân u hüner-mend ü hüner-bîn
Hakîm-i nükte-sâz u nükte-perver (Ş.10 / B.19)

Onunla ne gündüz ne de gece kıyaslanır. Çünkü ne gündüz onun iyiliklerine, ne de gece onun kahrına eşitir. Bunun yanında onun özelliklerine denk başka bir insan da bulunmaz:

Olurdu rûz u şeb dâ'im müsâvî

Olaydı luğf-ile şahruña mazhar (Ş.10 / B.23)

Müşârik yok saña cins-i beşerde

Disem haşşuñda lâyık nev'-i diğer (Ş.10 / B.24)

Şâir, Bostanzâde Mehmed Efendi'ye hayranlık beslemektedir. Şâir, bu hayranlık ve sevgiyi o kadar abartılı bir dille anlatmıştır ki, sanki onun için ölecek kadar sevgisi büyüktür. Aşağıdaki beyitte şâir, bedeninin toprak olmasını, onun üzerinde çimenlerin büyüüp onun medhini yazmasını, ardından ona yazdığı medhiyenin su gibi ezberden okunmasını istemektedir. Çünkü şâirin canı onun zatına hizmet etmeye mecburdur:

Tenüm hâk olsa hâkümde çemenler

Oқыya medhüni şu gibi ezber (Ş.10 / B.26)

Cenânum hizmet-i zatuñda mecbûr

Lisânum midhat-i şânuñda muştar (Ş.10 / B.27)

Şâirin Bostanzâde Mehmed Efendi'ye duyduğu ne aşk ne de onun için övgüsü tükenir. Diliyle onun yüce şanını övmesi kendisinin en önemli görevidir:

Benüm ' işkum senüñ medhüñ dükenmez

Dükense hazz-ı mevhum u muşarrer (Ş.10 / B.28)

Şâir, maddi olarak varlıklı değildir. Bu nedenle ona armağan olarak verebileceği en değerli varlığı sözüdür. Şâire göre zaten canını da verse malını da verse hepsi sözüden aşağıda kalır:

Suhhandur saña lâyık bende tuhfe

Meta'-ı cân u dil naqd-i muşakkar (Ş.10 / B.29)

Kasîdenin 30 ile 32. beyitleri arası fahriye bölümüdür. Şâir, şiirini ve şâirliğini överken nazmının inci saçtığından, saçılan inci mücevherlerden de eserlerinin meydana geldiğinden bahsetmektedir:

Nisâr itdüm dür-i nazmum yoluñda

Eser eyler nisâr-ı sîm ü gevher (Ş.10 / B.30)

Şâire göre, kendisinin şâirlikteki sözü çok kuvvetlidir. Sanki ağızından çıkan sözler papağanın sözü gibidir. Nasıl papağan şekerle besleniyorsa onu da besleyen şekerdir. Bu nedenle nazmını daha güzel yazabilmek için şekere ihtiyaç duymaktadır. Ancak şeker sıkıntısı çekmektedir, şeker ihtiyacını karşılamayıp ona helva vaad etmek, tekrar tekrar kaynatılıp şekerleşmiş bal sunmak gereksizdir. Aslında şâir, şekerini kendisine yapılmasını istediği yardımlar için bir sembol olarak kullanmıştır. Bu nedenle şâir aşağıdaki beyitlerde kendisinin boş vaatlerle kandırıldığını ima etmektedir:

Beni hâlvâ-yı va^c düñ itdi gūyâ

Getürür tütîyi güftâra sükker (Ş.10 / B.31)

Dehânuñ teng-i şekkerdür şekerden

Şudûr itmez meger şehd-i mükerrer (Ş.10 / B.32)

Kasîdenin 33. beyiti taç beyitidir. Şâir, hayatında yaşadığı güzelliklerin tadının damağında kalmamasını istemektedir. Keder ve ümitsizlik onu mutsuz bir insan yapmıştır. Bu nedenle o, ümitsizlikten kurtulup hayattan zevk almak istemektedir:

Mezâk-ı Nev^c i'yi görme revâ kim

Cenâb-ı ye's ide telh u mükedder (Ş.10 / B.33)

Kasîdenin 34 ve 35. beyitleri du'â bölümünü oluşturmaktadır. Bu bölümde çoğu şitâiyyede yer alan kışla ilgili unsurlar, bu şitâiyyede bulunmamaktadır. Şâir, şitâiyyeyi Bostanzâde'nin yaşamı boyunca bütün isteklerine kavuşması dileği ile bitirmiştir:

Tenüñ cân olduğınca şadra olsun

Lisânuñ maqşad-ı eşrâfa maşdar (Ş.10 / B.35)

3.1.7.2. Şitâiyye Berây-ı Sultân Murâd Hân

Nev'î adeta Mehemmed Efendi'ye yazdığı kasîdeye nazire yapar gibi Sultân Murad'a yazdığı kasîdede de kışla ilgili benzer tasvirlerde bulunmuştur. Şitâiyyesine yine dünyayı saraya benzeterek başlamıştır. Havaların soğumasıyla etraf buzla çevrilmiştir. Buz şekil olarak cama benzediği için şâire göre dünya camdan yapılmış bir saraya dönmüştür. Bu saray içine dağılan camdan şekiller, şişeye benzeyen dünya sarayının içine özenle konulmuştur:

Meger şitâda sikest oldı şişe-i devrân
Pür oldı hurde-i mînâ harîm-i bâğ-ı cihân (Ş.11 / B.1)

Konuldı şan'at-ile şanki şişede eşkâl
Göründü hâr ile hasler derûn-ı yağda 'ıyân (Ş.11 / B.3)

Kış mevsiminde yağan kar ve yağmurlarla dünya nezle olmuş bir hasta gibidir. Bu nedenle gözünden ve burnundan sürekli su akıtmaktadır. Dünyanın bu hâline bakıldığında ayıplanmamalıdır. Çünkü nezle olanın gözünden yaş gelmesi, burnundan su akıtması normal bir durumdur:

Burüdet-ile felek mübtelâ-yı renc-i zükâm
Akıtsa dîde vü bînîsi tañ mı âb-ı revân (Ş.11 / B.2)

Kış mevsiminde gül bahçesinin kitabına yeşilliklerin yazısı yazılmaz olmuştur; çünkü her şey gibi zamanın diviti de donmuştur. Bu soğuklar içinde seher vakti ağacın dalında bulunan kuşlar, soğuktan o kadar etkilenmişlerdir ki sahrada avcının okunun ucunda av olan kuşları bile kıskanırlar:

Kitâb-ı gülşene yazılmaz oldı haţţ-ı çemen
Havâ-yı serd ile toñdı meger devât-ı zamân (Ş.11 / B.3)

Şikâr olanlara şahrâda tîr-i şayyâda
Dem-i seher ser-i şâh üzre reşk ider mürgân (Ş.11 / B.4)

Kış mevsiminde ağaçlar yeşil gömleğini çıkarmıştır. Taze fidanlar ise soğuğa oldukça dayanıklıdır. Bu nedenle gam ve hüzn onlarda kalmamıştır. Bu nedenle rakkâs

gibi oynarlar. Yeni yetişen fidanlar ise kışın gümüşünü yerden toplamışlardır. Çünkü bahar gelince yeşil giysilerini giyeceklerdir:

Şitâda mihr n'ola kılsa hânesine şitâb

Yolı kılâl-i cebel cismi cümleten 'uryân (Ş.11 / B.7)

Libâs-ı sebz idinüp geymege bahâr günü

Nihâl-i nev-res-i gül cem'-i sîm ider el'ân (Ş.11 / B.8)

Kasîdenin 9. beyiti girizgâh bölümüdür. Şâir, yağın karı Sultân Murâd'ın avucunun içinden çemen diyarının dilencilerine bahşış için attığı gümüş paralara benzetmiştir. Padişahın eli açık olmasından dolayı çemen diyarı karlarla dolmuştur:

Kef-i 'atıyye-i Sultân Murâd'dur gūyâ

Çemen gedâlarına bezl-i sîm ider devrân (Ş.11 / B.9)

Kasîdenin 10. beyitinden itibaren medhiye bölümü başlamıştır. Aşağıdaki beyitte şâir, yapacağı övgüyü özetleyerek Sultân Murad'ın özelliklerini sıralamıştır. Şâire göre Sultân Murad'ın iyiliği bahar, şiddeti kış, güzelliği güneş, itibarı gökyüzü, kudreti kader, fermanı ise kazadır:

Bahâr-luţf u şitâ-ķahr u âfitâb-cemâl

Sipih-r-ķadr u ķader-ķudret u kaķa-fermân (Ş.11 / B.10)

Şâir, kasîdenin genelinde özellikle Sultân Murad'ın bütün özelliklerinin yanında iyiliği ve cezalandırıcılığı yönüne vurgu yapmıştır. Şâire göre, onun cezalandırıcılığının işareti kaşının çatıklığında gizlidir. Şiddetinin gücüyle ne Hind, ne Çin hükümdarı ne de yeryüzündeki başka hükümdarlar boy ölçüşemez. Gül bahçesine onun iyiliğinin nesimi geldiğinde sonbahar mevsiminin meydana getireceği karmaşıklık ona etki etmez. Onun düzenini bozmaya gücü yetmez:

Eger işâret-i ķahr ide ķîn-i ebrûsı

Ne tây-ı Hind ü ne fağfūr ķala ne ķakân (Ş.11 / B.11)

Nesîm-i luţfi eger ire şahn-ı gūlzâra

Bahâr cem' ini bozmaya ihţilâf-ı ķazân (Ş.11 / B.12)

Şâir, Sultân Murâd'ın şefkatini güneşe benzetmiştir. Onun şefkatinin güneşinin parlaklığı o kadar güçlüdür ki onun ışıklarıyla dünya dolduğu zaman soğukluk asla dünyada varlığını sürdüremez:

Bürüdet olmaya hergiz harârete gâlib

Eger cihâna ola mihr-i şefkati tâbân (Ş.11 / B.13)

Dünyanın dört bir yanında var olan düzen onun adaletinin eseridir. Adalet dünyanın her yerine onunla yayılmıştır:

Ezelde kaç ide 'adlünüñ eserleridür

Nizâm-ı şeş cihet ü ittifâk-ı çâr erkân (Ş.11 / B.14)

Dünya var olduğundan beri onun yaradılışından ve huyundan dünyaya bir benzeri dahi gelmemiştir ve gelmeyecektir:

Vücûd-ı pâkine mânend kân- hulk u şiyem

Getürmedi vü getürmez meşîme-i imkân (Ş.11 / B.15)

Şâir, kasîdenin en büyük bölümünü medhiye için ayırmıştır. Övgüsünü yaparken bazen kışla ilgili unsurlardan da yararlanmışır. Aşağıdaki beyitte şâir, hüsn-i talil sanatına başvurmuştur. Şâir, çemen diyarına kış mevsiminin gelmesinin sebebi olarak kışın askerlerinin Sultân Murâd'ın kahrının rüzgârıyla arkadaş olmasına bağlamıştır:

İgende böyle yüz ağardımazdı cünd-i ş,tâ

Riyâh-ı kahrı çemen mülkin itmese tâlân (Ş.11 / B.17)

Sultân Murâd bereketiyle tahta geçince bahar mevsimi tahtını bırakmıştır. Artık bu devirde bolluk ve bereketi Sultân Murad sağlayacaktır:

Bitürdi feyz irişüp çüp-ı tahta tâze bahâr

Geçince cân gibi sen tahta iy şeh-i devrân (Ş.11 / B.21)

Şâir, Sultân Murâd'a övgüsünü yaparken ona duyulan sevgiyi anlatmaktan da geri kalmamıştır. Aşağıdaki beyitte onun ayrılığında hasret çekenlerin bir mecliste toplanıp

sinelerine davul gibi vurarak ağlayıp inlediklerini söylemektedir. Ancak Sultân Murâd için ağlamak insanı ferahlatmaktadır. Zaten zamanında gam ile ağlayan da kalmamıştır. Ancak ağlanacaksa sadece Sultân Murâd'ın hasretiyle ağlanır:

Urulsa nevbet-i şâhî senüñ firâkuñ-ile
Naķâre sîne dögerdi nefir olup nâlân (§.11 / B.24)

Meger feraħdan ola giryesi şürâhî-veş
Ėam-ile ķalmadı şimdi zamânede giryyân (§.11 / B.25)

Dilsiz ve ağızı kapalı olanlar onun nazmının incisiyle güzel söz söyleyenler kadar güzel şiirler söyleyebilirler:

Nüfûs-ı nâtiķa kim ider devâta suħan
Senüñ le 'âlî-i nazmuñla lâl ü beste-dehân (§.11 / B.31)

Kasîdenin 35. beyiti taç beyittir. Şâir, padişaha seslenerek kendisinin kıymetsiz bir kişilik olduğunu ve ancak ona yapacağı övgüyle nam kazanacağını söylüyor:

Şehâ ķapuñda senüñ Nev 'î-i ĥaķir-nihâd
Diler ki midħat-i şanuñla bula nâm u nişân (§.11 / B.35)

Kasîdenin 36 ile 38 beyitleri arası fahriye bölümüdür. Şâir, kendisini özellikle şâirliğı açısından övmektedir. Onun şiiri denizin dibinden çıkan saf inci gibi noksansızdır. Bu nedenle başkaları tarafından kıskanılması normaldir:

Çıķardı dür adefi ķünkü ķar' r-ı deryâdan
Ėomaz kemâl-i suħan şaħibinde ĥiķ noķşân (§.11 / B.36)

Şehâ bu Yûsuf-ı nazmuñda ĥüsn-i ta' bîrüm
Yiridür itse beni reşķ-i zümre-i iħvân (§.11 / B.37)

Şâire göre sözünün mücevheri onun medhiyle parlamaktadır. Şâirliğinin değeri padişahın parlak mumunun nurunu anlattıkça artacaktır. Böylece sözünün ışıltısı parlayacaktır:

Egerçi peyrev-i nūr-ı çerâğ-ı Enveriyem

Sözüm Güherleri medhûnle gün gibi tâbân (Ş.11 / B.38)

Kasîdenin son üç beyiti ise du'â bölümüdür. Şâir, bu bölümde diğer şitâiyyesinden farklı olarak bahar ve kışla ilgili unsurları kullanmıştır. Aşağıdaki beyitte bahar mevsiminin temsilcisi süsen çiçeğidir. Süsen çiçeğinin yaprakları bahar mevsiminde Sultân Murâd'ın kılıcı olup bahar mevsiminde onun askerlerinin silahı olacaktır. Kışın temsilcisi ise buzdur. Kış mevsiminde buzlar demir gibi sert hâle gelip ona mızrak olacaktır:

Nite ki cünd-i bahâr ide berg-i sūseni tig

Nite ki âhen-i yahdan ola şitâya sinân (Ş.11 / B.39)

Şâir, kılıcının ırmak gibi olup her zaman istediğine kavuşturmasını ve kudretli rütbesinin hep bâkî kalmasını dileyerek du'â bölümüne son vermiştir:

Hemîşe fa`iz olup cūybâr-ı şemşîrûñ

Anuñla hurrem ola şâh-devha-i îmân (Ş.11 / B.40)

Hemîşe nâme-i ‘ömründe naqş-ı mihr-i baqâ

Berât-ı kadrüne tevki‘ -ı “lem-yezel” ‘ünvân (Ş.11 / B.41)

3.1.7.3. Şitâiyye

Şâir, kasîdenin başında belirtmese de kasîdenin 7. beytinde yer alan "Hân Mehmed" ifadesinden yola çıkarak şitâiyyenin 16. yüzyılın son padişahı olan Sultân III. Mehmed'e yazıldığını bizlere düşündürmektedir. Şitâiyye, 11 beyitten oluşmaktadır ve 16. yüzyılda yazılan en küçük hacimli şitâiyye olma özelliğini taşımaktadır. Şitâiyye hacim olarak küçük olması nedeniyle bölümler hâlinde yazılmamıştır.

Nev'î diğer kasîdelerinin aksine bu kasîdeye kar yağışı tasviri ile başlamıştır. Gökyüzünden sayısız kar yağmaktadır. Şâirin aklında ise hep ilkbahar vardır. Bu nedenle şâir, kışın ortasında yağın karı nevrûza saçılan akçeler gibi görmektedir. Şâir, böylece karın yağmasını tabîî bir olay dışında kendine göre farklı bir sebebe bağlamış ve hüsn-i talîl sanatı yapmıştır:

Nevrûza karşı saçdı felek berf-î bî-şümâr
Lâyıkdur akça saçmağa hakkâ ki nevbahâr (Ş.12 / B.1)

Şâire göre kış mevsimi insanlara hep hürmetsiz davranır. Bunun nedeni ise onun yapısında ayrımcılığa yer olmamasıdır. O, tabiata geldiği zaman genç, yaşlı kimseye acımadığı gibi yılda bir gelen nevrûza bile acımaz. Çünkü kış mevsiminin içinde köhne esen rüzgârlar vardır:

Meşhûrdur ki kış kimseye hürmet eylemez
Kar oldı hep cüvân-ı çemen pîr-i zü'l- vakâr (Ş.12 / B.2)

Nevrûz kim bu bezm içinde yılda bir gelür
Hürmetsüz itdi anı da bu köhne rüzgâr (Ş.12 / B.3)

Bu devir öyle bir devir ki hiçbir ateş bu zamanda insanları ısıtamaz. Şâir, bu durumu Hz. İbrahim peygamberin ateşe atılıp yanmaması olayına benzetiyor:

Bir cemre düşmedük dahı 'unşur mu var dağı
Nâr-ı Halîl olursa ısıtmaz ten-i nigâr (Ş.12 / B.5)

Şâir, sertleşen kış şartlarından oldukça muzdariptir. Bu nedenle kışın sert havasının yumuşamasını isitiyor. Bunu yapacak da hükümdarın ve devletin ileri gelenlerinin sağlayacağı bolluktur:

Vire meger tabî'at-ı esyâya i'tidâl
Feyz-i dem-i güzîde-i erkân-ı şehriyâr (Ş.12 / B.6)

Kasîdenin 7. beyiti taç beyittir. Nev'î, kış mevsiminde vakitsiz esen rüzgârlardan şikâyetçidir. Şâir, adaletli padişah Sultân Mehmed Han'ın zamanında artık vakitsiz esen rüzgârların etkisinin kaybolmasını istemektedir:

Devr-i 'adâletinde yâhud Hân Mehemmed'ün
Min ba'd şiddet itmeye bî-vakt rüzgâr (Ş.12 / B.7)

Adaletli padişahın zamanında felek hep zirvededir ve herhangi bir karmaşıklığa yer vermez. Bu nedenle onun zamanında yaşayan genç-yaşlı kimseye kötülük gelmemektedir:

Maḥfûz olamaz evc-i felek iḥtilâlden
Pîr ü cüvâna gelmeye devrinde inkisâr (Ş.12 / B.8)

Şâire göre, artık çemen diyarına bahar mevsiminin gelmesi yakındır. Çünkü yıldızlar koç burcundadır. Sümbül de çemende bahar mevsiminin hükmüne nişan çekmiştir:

Sümbül çemende hükm-i bahâra nişân cekup
Bürc-i ḥamelde bağlana hep maḥmil-i bahâr (Ş.12 / B.9)

Şâir, kasîdesini yine du'â niteliğinde bir dilekle kışa vurgu yaparak bitirmiştir. O, kış mevsiminden sonra baharın geleceğinin umudu içinde, insanlar için zorlukların bitip iyiliklerin gelmesi dileğinde bulunmuştur:

Ḳahr ile lutfunuñ meseli rûzgârda
Bir kış ola ki âḫırî nevrûz u nev-bahâr (Ş.12 / B.11)

3.1.8. REVÂNÎ

Revânî'nin divânında yer alan 33 kasîdenin 2 tanesi şitâiyye türünde yazılmıştır. Şâir, her iki kasîdesinde kışı bütün yönleriyle anlatmaya çalışmıştır. Bunu yaparken bazen tekrara düşen benzetmelere yer vermiş olsa da çoğu zaman orijinal ve birbirinden farklı tasvirleri içinde barındıran bir anlatımla şitâiyyelerini yazmıştır. Revânî'ye ait incelediğimiz biri 42, diğeri 36 beyitten oluşan iki kasîde, Revânî hakkında çalışma yapan Ziya Avşar'ın "Revânî Divânı" adlı eserinde yer almaktadır.

3.1.8.1. Kasîde-i Der-Medh-i Sultân Bâyezîd

Revânî hakkında araştırma yapan Ziya Avşar, inceleyeceğimiz kasîde ile ilgili ilginç bir olaydan bahsetmektedir: "Yavuz'un Mısır seferi, Revânî'nin hayatının son 5-6 yılı için tayin edici bir yazgı niteliği taşır. Şâir bu sefere, 1517 yılında, padişah musahibi sıfatıyla katılmış ve bu seferle alakalı olarak fetih-nâme niteliğindeki "feth" redifli bir kasîde yazmıştır. Sefer sonrası, Mısır-Suriye arasındaki dönüş menzillerinden birinde, padişah otağında kurulan bir edebî mecliste, Revânî, padişaha "berf" redifli kasîdesini sunar. O gün eşref saatinde olmayan hükümdar, kasîde sunumunu dikkatle dinledikten sonra, kasîdenin 'Sincâb-ı çarhı bana bağışlardı gâlibâ/Cûdun gibi bulaydı eger iktidâr berf' beytindeki teşbihi mizacına uygun bulmayarak şâiri, hem musahiblik, hem de Ayasofya

mütevelliliği görevlerinden azleder. Padişahın bu muamelesi şâiri, diğer şâirler nezdinde oldukça küçük düşürür hatta kimi şâirler, bu fırsatı kaçırmayarak onunla eğlenirler. Bu azilden sonra 1517 yılında hacca giden Revânî, hac dönüşü, padişah çevresindeki dostları vasıtasıyla 1519 yılı ortalarında Bursa Kaplıcaları Mütevellisi olarak atanır."⁸² Bu olaydan da anlaşılacağı üzere şitâiyye yazmak şâirler için oldukça risklidir. Bu nedenle şitâiyye şâirleri yazdıkları şitâiyyelerde kullandıkları ifadelere dikkat etmesi gerekmektedir.

Şâirin inceleyeceğimiz 42 beyitlik kasîdenin ilk 17 beyiti nesîb bölümünü oluşturmaktadır. Revânî'nin yazmış olduğu bu kasîde ileride inceleyeceğimiz Üsküplü İshak Çelebi'nin kasîdesinde olduğu gibi "berf" redifi ile yazılmıştır. Ancak Revânî'nin kasîdesi hacim olarak İshak Çelebi'nin kasîdesinden büyüktür. Bu şitâiyyesinde şâir, kışın soğuğuyla perişan olmuş tabiatı ve onun içinde dertlerle gark olmuş insan görüntüsünü anlatmaktan çoğu zaman kaçınmıştır. Bu nedenle kasîdesini karla ilgili görsel unsurlarla şekillendirmiştir. Bu nedenle kasîdenin tamamına hâkim olan tema, kar yağışının tabiata ve insana etkisidir.

Şâir, kasîdeye kış mevsiminin yeryüzündeki durumunu gösteren bir tasvir yaparak başlamıştır. Yağan kar, kış memleketine gelince yeryüzünü kaplamış, bu görüntü ile kar, sanki kış memleketinin tahtına oturmuştur. Böylece kar adeta kış mevsiminin hükümdarı olduğunu ilan etmiştir:

Taht-ı zemîn üzre idelden karâr berf

Oldı şitâ memâlikine şehriyâr berf (Ş.13 / B.1)

Ancak mevsim kıştır. Kar, olsa olsa kışın hükümdarına saray yapmakla görevli bir işçi olabilir. Kar, vazifesinin gereği olarak kış memleketinin padişahına sırçadan saray yapmıştır. Sarayın duvarları ise billurdan yapılmış gibi görünmektedir:

Sırça sarây yapıdı şitâ pâdişâhına

Billûrdan 'aceb midür itse cidâr berf (Ş.13 / B.2)

Yeryüzünün bu sırça sarayı andıran görüntüsü içinde ırmaklar ise sanki gümüş kılıfından çıkan parlak bir kılıç gibidir. Bu görüntüsü ile adeta kışın hükümdarının kılıcı ırmaklar olmuştur:

⁸² Ziya Avşar, Revânî Divânı, (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı, e-Kitap), www.kulturturizm.gov.tr, s.4.

Sîmîn gılâfdan san akar tîğ-i âbdâr

'Âlem içinde kim akıdur cûybâr berf (Ş.13 / B.3)

Şâir, aşağıdaki beyitlerde karla ilgili farklı bir özelliğe değinmiştir. Eskiden insanların çoğu bilindiği üzere kalelerde yaşamakta, kaleleri ise onun içerisinde bulunan askerler korumaktaydı. Ancak kış mevsiminde bozkırı, dağı, taşı zapt eden kar, kaleleri de zapt etmiştir. Bu nedenle artık oralarda askere ihtiyaç kalmamıştır. Şâir, bu görüntü içinde devrin sakîsine seslenmiştir. Ondan kaleleri süslemesini her yeri sürahiye çevirmesini istemektedir. Bu devir şâire göre savaşma devri değildir; yiyip içme, eğlenme devridir. Bu nedenle kış mevsiminde artık kapalı mekânlara hapsolan insanlar, kendilerini şarapla ısıtmaktadırlar. Çünkü şarabın ateşi andıran kırmızılığı, eğlence meclislerinin ateşi olmuştur. Kar ise, rengi itibarıyla yasemin yanaklı sakî olmuştur:

Zeyn it surâhi kal'aların sen de sâkiyâ

Leşker çeküp cihânı çün itdi hisâr berf (Ş.13 / B.4)

Bu demde 'ıyş idün gice gündüz k'olup durur

Hûrşîd nâr u leyl duhân u nehâr berf (Ş.13 / B.5)

Germ itdi meclis ehlini nâr-ı şarâb ile

Gûyâ ki oldı sâki-i semen-'izâr berf (Ş.13 / B.6)

Kar yağışından sonra yeryüzü buzlarla dolmuştur. Bu görüntü bizlere aynayı hatırlatmaktadır. Böylece kar, yeryüzünün ayînedârı olmuştur. Yeryüzünde duran buzların yanında evlerin saçaklarına asılmış sarkıt şeklindeki buzlar da dükkanların önüne asılmış gümüş taraklar gibi görünmektedir:

Yahdan dükân yüzinde gümüş şâneler asar

'Âlem içinde olalı âyînedâr berf (Ş.13 / B.8)

Şâir, karla birlikte tabiatta oluşan görüntüyü hayallerinde yaşattığı yeni bir dünyaya dönüştürmüştür. Bu dönemde lale bahçelerine yağın karlar, laleleri beyaz renkli yaseminlere çevirmiştir. Böylece lale bahçeleri sanki yasemin bahçelerine dönmüştür. Esen

nesim de karları etrafa dağıtmıştır. Bu dağınıklık içinde gökte beliren karlar, badem ağacından yere dökülen çiçeklere benzemektedir:

Her lâlezârı şimdi semenzâr eyleyüp
Bâğ-ı cihânı itdi yine nev-bahâr berf (Ş.13 / B.9)

Gûyâ nesîm ile gül-i bâdem olur nisâr
Bu demde her yana kim olur târumâr berf (Ş.13 / B.10)

Yeşilliklere yağan ve etrafı kaplayan karlar papağanın önüne dökülen şeker parçalarını andırmaktadır. Şâirin hayalinde canlandırdığı dünya onun içinde var olan özlemlerini anlatır gibidir. Şâir, sanki kış mevsiminde baharı yaşamak istemektedir:

San tûtiler öninde şeker-pâreler yatur
Şimdi ki oldı her taraf-ı sebzêâr berf (Ş.13 / B.11)

Kar, yeryüzünü değerli mallarla ve incilerle doldurmuştur. Bu durum bize Kârûn'un hazinesini hatırlatmaktadır. Ancak nasıl Kârûn'un hazinesi bir gün yerle yeksan olduysa, karla gelen mal da bir gün yok olacaktır. Bu nedenle onunla gelen zenginlik geçicidir. Ona aldanmamak gerekmektedir:

Dünyâ evini mâl ile pür eyledi yine
Kârûn gibi geçerse yire vechi var berf (Ş.13 / B.14)

Yağan karlar dünyanın resmini nakşetmek için yapılmış gümüş varaklara dönüşmüştür. Varaklarda görünenler, dünyanın kış mevsiminde ortaya çıkan manzarasını belirginleştirmektedir:

Nakş-ı nigâr itmege 'âlem cerîdesin
Kıldı gümüş varaklarını âşikâr berf (Ş.13 / B.14)

Kar, rengi ve yapısı ile pamuğa benzemektedir. Kış mevsiminde yeryüzü de hastadır. Mutlaka bu hastalığın tedavi edilmesi gerekmektedir. Hastalıklı ve yaralı olan yer ise pamuk koyularak tedavi edilir. Kar, yeryüzünün ağzına pamuk gibi su tattırırsa onun

hiçbir hükmü olmaz. Çünkü kar, sadece şekil olarak pamuğa benzemektedir. Suya değdiği zaman erir ve kaybolur:

Su tamzursu penbeyile ağzına nola
Hasta görüp zemîni olur bî-karâr berf (Ş.13 / B.15)

Şâir, karla ilgili başka bir benzetmeyi diğer şâirlerden farklı olarak onu tuza benzeterek yapmıştır. Aşağıdaki beyitte yağın kar, kış mevsiminde zaten yara bere içinde hastalıklı olan toprağa tuz olmuştur. Böylece yeryüzüne ulaşan kar, toprakta oluşan yaraları tekrar depreşmiş, onun hastalıklarını artırmıştır:

Hâk hakîrûn ekdi yine yarasına tuz
Tâzeledi cerâhatını itdi kâr berf (Ş.13 / B.16)

Kar, özellikle havaya soğuk getirdiği için insanları ve tabiattaki canlıları zor duruma düşürmüştür. Bu nedenle içinde pişmanlık olmuştur. Durum böyle olunca tabiatta fazla kalamaz. Ele geçirdiği yerlerden bir yolunu bulup firar etmesi gerekir:

Halka bürûdet itdügine nâdim oldı çün
Mülk-i zamânenen ide gibi firâr berf (Ş.13 / B.17)

Kasîdenin 18. beyiti girizgâhtır. Şâir, Sultân Bâyezîd için yapacağı medhiyeye geçiş yapmak için onun makamının yüceliğini dile getirmiştir. Şâire göre yeryüzünde bu kadar çok akçenin olması için yüce bir makam sahibinin emri gerekmektedir. Kar, ancak onun emriyle yağacaktır:

Bu denlü akça yüzini görmezdi ğâlibâ
Şeh emriyle olmasa sâhib-'ayâr berf (Ş.13 / B.18)

Kasîdenin 19. beyitiyle birlikte medhiye bölümü başlamıştır. Şâir, girizgâh bölümünde belirttiği yüce makam sahibinin ve yeryüzünü bu kadar gümüş parayla dolduranın Sultân Bâyezîd olduğunu söyleyerek sanki padişahı ilahlaştırmıştır. Bu durum şâirin övgüde abartıya kaçacağını göstermektedir:

Ya'ni sipihr-mertebe Sultân Bâyezîd

Toldı 'atâ-yı sîmiyile her diyâr berf (Ş.13 / B.19)

Şâire göre yağan kar, padişahın avucunun içindeki gümüş gibidir. Nasıl padişahın avucundaki akçeler onun bağışlayıcılığı ile tükeniyorsa, deniz yüzeyine yağan kar da orada duramaz:

Nice karâr eyleye keffünde sîm kim

Deryâ yüzinde eyleyemez çün karâr berf (Ş.13 / B.20)

Şâir, karla ilgili özelliklerden bahsederken onu savaşlarda giyilen demirden yapılan eldivene, ayrıca padişahın mutfağında olması için meslek erbabı tarafından süzülerek saflaştırılmış şekere benzetmiştir:

Urındı destvâne k'ola bâzdâr-ı şeh

Sanman k'olup durur yine dest-i çenâr berf (Ş.13 / B.21)

San'atla yine sükkeri pâlûde 'arz ider

Şeh matbahında olmağ için pîşekâr berf (Ş.13 / B.22)

Kar yağışının bu kadar yeri tutup nam salmasının sebebi şahların şahı olan Sultân Bâyezîd'in kapısına gelip ondan şehrin beratını almasıdır. Böylece devlet kapısına gelip yüz aklığını kazanan kar, bütün dünyada meşhur olmuştur:

Kapunda almasaydı berât-ı şehneşehî

Tutmazdı 'âlemi oluban nâmdâr berf (Ş.13 / B.23)

Yüz aklığın kazandı irüp bâb-ı devlete

Buldı cihânda anun için iştiâr berf (Ş.13 / B.24)

Kar, tabiata soğukla geldiği için insanları ateşlere atıp yakmıştır. Ancak bu ateş, kış gününde insanları soğuktan koruyan ateş değil, soğuklar yüzünden insanların içine düşen dert ateşidir. Çünkü kar, soğuk nefesli zâhid gibidir. O, abasını giyip halkın içine

karışmıştır. Bu hâliyle halka mutluluk getirmeyecektir. İnsanlar üzerine soğuk nefesini üfleyerek onları dert ateşine atacaktır:

Girüp 'abâya zâhid-i bârid-nefes gibi

Odlara yakdı halkı virüp inkisâr berf (Ş.13 / B.25)

Kar, gümüş yanaklı sakî olup, altın renkli kadehe benzeyen güneşi eline almıştır. Bunun nedeni sohbet meclisinde sarhoş olmak ve kendisinden geçme dileğidir. Ancak bunu yapmasıyla ah çekerek yüzü yerlere düşmüştür. Kendisi artık ayaklar altında kalmıştır. Karın bu kadar perişan görüntüsü ile dünyadan artık firar etmesine şaşılmaz:

Altun piyâlesini alup nergisün diler

Bezminde ola sâki-i sîmîn-'izâr berf (Ş.13 / B.27)

'Ahdünde düşdi şimdi yüzi yirlere anun

'Âlemden eylese ne 'aceb ger firâr berf (Ş.13 / B.28)

Kış mevsiminde insanlar soğuktan korunmak için ateşler yakmışlardır. Yanan ateşlere bakıldığında görünen ateşin alevi değildir. Ortaya çıkan görüntü, yağan karın bu devirde halka verdiği zorluktan dolayı onlardan dilediği özrün görüntüsüdür:

Bu görinen zebâne-i âteş degül durur

Halka lisân-ı hâlle ider i'tizâr berf (Ş.13 / B.29)

Kar yağışı her ne kadar güçlü görünüp her yeri sarsa da aslında diğer tabiat olaylarında olduğu gibi en büyük eksikliği, iktidarının geçici olmasıdır. Tabiatta mevsimlerle ilgili iklim olayları birbirinin zıttıdır. Biri geldiğinde diğeri ortadan kaybolmaktadır. Kar da kış mevsiminde gökyüzünde az görünen güneşe bakınca bile hemen erimeye başlayıp bulunduğu yerden ayrılmıştır:

Devründe çarhdan şu kadar mihr gördi kim

Turduğu yirde eridi bî-ihiyâr berf (Ş.13 / B.30)

Mevsim kış olunca giden karın geri gelmesi de zor olmaz. Kar, dünyada güneşin altın takkesinin olmadığını gördüğü an, eskiden esirlerin başına taktıkları beyaz kalpağını

başına alıp yeniden yeryüzüne geri gelir. Çünkü kar, Sultân Bâyezîd'in kapısının kuludur. Onun yüce sarayının kapısında kapıcı olup beklemelidir. Eğer kar padişahın kapısına yüzünü sürmese, onun esiri olmasa namı bu kadar yayılmaz:

Hûrşîd altun üsküfi kapunda bulmağın
Ak börkiyile geldi yine bendevâr berf (Ş.13 / B.31)

Şimdi kulun gibi gice gündüz kapundadır
Kasr-ı reff'a oldu meger perdedâr berf (Ş.13 / B.32)

Benden gibi kapuna eger sürmese yüzün
Bu 'asr içinde olmaz idi nâmdâr berf (Ş.13 / B.35)

Yağan kar, padişahın cömertliğinin de göstergesidir. Sağa sola nereye baksan her yer padişahın gümüşleriyle dolmuştur:

Cûdun şu denlü yağdurur etrâfa sîmi kim
Gören sanur ki toldı yemîn ü yesâr berf (Ş.13 / B.33)

Beyaz doğan gibi yağan kar da kanatlarını büküp dünyanın keklüğünü avlamıştır. Bu yönüyle o, padişahın avcı kuşu olmuştur:

Bâz-ı sefid gibi kanat bükdi her yana
Kebk-i cihânı tâ ide şâha şikâr berf (Ş.13 / B.34)

Kasîdenin 36. beyitinden itibaren şâir, yaşadığı zorluklardan bahsetmiş, kendisine dönük herhangi bir övgüde bulunmamıştır. Çünkü şâirin kendisini övecek durumu yoktur. O, dertlerle doludur. Yaşadığı devirde herkes padişahın iyiliklerinden yararlanarak neşeli bir hayat sürerlerken o ağlamaktadır:

Lutfunla halk şâd iken ey husrev-i zamân
Bu bende-i hakîri niçün ide zâr berf (Ş.13 / B.36)

Kasîdenin 38. beyiti taç beyittir. Aşağıdaki beyitte tema zorluk ve çekilen çiledir. Şâir, hayatı boyunca zorlukların bucağında yaşamıştır. Orada çilenin ateşini yakmıştır. Bu

kötü durum içinde şâirin yapacağı bir şey kalmamıştır. Yapılacak tek şey ise ağlayıp inlemektedir:

Mihnet bucaklarında yakup nâr-ı zillete

Kıldı Revânî bendeni zâr ü nizâr berf (Ş.13 / B.38)

Şâirin şitâiyeyi yazmasının nedeni de bellidir. Devrinde herkes kendi işiyle uğraşıp kendi kararlarını kendisi verirken, şâirin eli kolu bağlanmıştır. Şâir yaşadığı bu kötü durumu, çektiği eziyeti ve zorluklar karşısında içinde büyüttüğü sitemlerini padişaha sunmak istemektedir. Ancak şâire göre onu da yapacak olan dertlerinin simgesi olan kardır. Kar, devrin sözcüsü ve en bahtiyaradır:

Kendi karârına kişi meşğûl iken bu dem

Lâyık mı devletünde ana ide kâr berf (Ş.13 / B.39)

Bana zamâne kıldığı cevri ü sitemleri

İster kapunda 'arz ide ey kâmkâr berf (Ş.13 / B.40)

Zaman kış olduğundan, doğal olarak dünyayı kar kaplamıştır. Sanki bakıldığında etrafa hâkim olan kar gibi görünür. Ancak şâire göre dünyaya hâkim olan kar değildir. Çünkü iktidâr ve güç padişahıdır. Kar yağdığına kürk istenecekse ondan istenir. Kış mevsiminde insana kürkü verecek tek kişi padişahıdır. Ancak şâir, padişahı cömertlik konusunda övmek yerine yağın karı övmüştür. Çünkü şâire göre padişah, ancak kar gibi cömert olursa ona kürk verecektir:

Sincâb-ı çarhı bana bağışlardı ğâlibâ

Cûdun gibi bulaydı eger iktidâr berf (Ş.13 / B.41)

Şâir, kasîdenin sonunda padişaha seslenmiştir. Bunu yaparken de eser şitâiyeye türünde yazıldığı için şâir kışı da hatırlatma gayesi içindedir. Bu nedenle du'â bölümünde kış ve yazdan bahsetmiştir. Du'âsını padişaha yaparken onun yaz ve kış sağlıklı yaşaması, kar yağdıkça sırtından kürklerin hiç eksik olmaması dileklerinde bulunarak du'âyaya ve şitâiyeye son vermiştir:

Şâhâ semûr u kâkumı sıhhatler ile gey

Nice ki yağa durmaya leyl ü nehâr berf (Ş.13 / B.43)

3.1.8.2. Kasîde-i Der-Medh-i Cafer Beg Tuğracı

Kasîdenin ilk 15 beyiti nesîb bölümü, 17. beyiti girizgâh, 18 ile 27. beyitleri arası medhiye, 29 ile 34. beyitleri arası fahriye bölümleridir. Kasîdenin 35. beyiti taç beyit, 36 ve 37. beyitleri ise du'â bölümüdür.

Kar, şâirin Sultân Bâyezîd için yazdığı şitâiyyesinde olduğu kadar olmasa bile bu şitâiyyesinin nesîb bölümünde de kendisini gösterir. Özellikle kasîdenin üçüncü beyitinden sonra karla ilgili tasvirler yoğun olarak kendini gösterir. Nesîb bölümünün diğer beyitlerinde ise kış farklı şekillerde kendini gösterir. Bununla birlikte kış mevsimi kendini tabiatta sadece karla hissettirmez. Kışla birlikte türlü tabiat olayları da ortaya çıkar. Bu nedenle kış deyince akla sadece kar gelmemelidir. Kışla birlikte tabiatın bedeninde asıl kendini hissettiren rûzgârlardır. Rûzgârların gelmesiyle soğukların şiddeti artar. Bu nedenle herkes üzerine bir kürk alır, kürk sayesinde insanlar kendini soğuktan korumaya çalışır:

Sanmanuz 'âlem içinde berf oldu âşikâr

İncinüp halka yine kürkini dürdi rûzgâr (Ş.14 / B.1)

Baharda bulutlar tabiata atlas kumaşını giydirirken kış mevsiminde ise yağan karla birlikte tabiat kakum kürkünü üzerine alıp onunla bedenini örtmüştür:

Şimdi kâkum-pûş olmuşdur zamânun hâkimi

Kanı ol dem ki ana atlas idi ebr-i bahâr (Ş.14 / B.2)

Yağan karla birlikte her taraf beyaz renkli yasemin bahçelerine dönmüştür. Bu mevsimde lale ise ancak evlerde görülür. Evlerde ocaklar içinde yanan ateşler kış gününün lale bahçesi olmuştur:

Berf çünkim 'âlemün bâğın semenzâr eyledi

Yaraşur âteşden olursa ocaklar lâlezâr (Ş.14 / B.3)

Karın bir başka özelliği de kış mevsiminin süsleyicisi olmasıdır. Tabiat da zamanının gelini olmuştur. Rüzgâr eserek yağan karı sefidaç hâline getirmiş, onunla yanan ateşi boyamış ve beyaz güle çevirmiştir. Bu görüntü ile dünya zamanın yeni gelini gibi süslenmiştir:

Nârı gülgûna kılup berfi sefidâc itdi bād

Nev-'arûs-ı dehri tezyîn itmege meşşâtavâr (Ş.14 / B.4)

İnsanların bu devirde en çok istedikleri şey ateştir. Ateş yanarken insanlara yalın yüzlü, siyah perçemli bir güzel gibi görünür:

Şimdi âteş 'âlemi yaksa 'aceb mi hüsn ile

Bir yalun yüzlü siyeh perçemlüdür par par yanar (Ş.14 / B.5)

Kar, şâirin diğer şitâiyyesindeki benzetmeye yakın bir anlatımla beyaz doğan gibi dünyanın avcı kuşu olmuştur. Zamanın hâkimi kış, dünya kekliğini avlamıştır:

Saydgâh-ı 'âlemi alup kanadı altına

Bu cihân kebkini ol bâz-ı sefid itdi şikâr (Ş.14 / B.6)

Kış mevsimi insanların sosyal hayatını da değiştirmiştir. İnsanlar için önceleri sohbet yerleri olarak sahra ve bozkırlarken, artık onlar için mesken olarak sadece evleri kalmıştır:

Kanı şol demler ki sohbetgâh idi sahrâ vü deşt

Şimdi devlet-hâneler olmuş durur dârü'l-karâr (Ş.14 / B.8)

Şâir için kışta bağı bahçeyi seyretmek için yapılacak tek şey eline gül gibi görünen, içinde hazmı kolay şarap bulunan kadehi almaktır. Şâir, tabiatın görüntüsünü de içki meclisine benzetmiştir. Tabiatıta sürahi servi ağacı, ateş gibi kırmızı şarapla dolu kadeh de lale olmuştur:

Hâtirun isterse 'ârif seyr-i bâğ u bostân

Al elüne gül gibi câm-ı şarâb-ı hoş-güvâr (Ş.14 / B.9)

Serv-i ra'nâdur surâhi lâle-i ahmer kadeh
Zâhirâ 'ûdun olupdur pençesi dest-i çenâr (Ş.14 / B.10)

Şitâiyyelerinde Revânî'nin eğlence hayatını iyi bildiğine dair ifadeler sıkça rastlanmaktadır. Şâir, aşağıdaki beyitte sâkiye seslenip meydanın ona kaldığını söylemektedir. Çünkü o, gümüşten yapılmış at nalını gül renkli şarap kadehine vurmuştur. Böylece dönemin en hızlı at binicisi o olmuştur:

Çün kadeh urdı gümüştend na'li gülgûn meye
Sâkiyâ meydân senün sensin bugün çâbük-süvâr (Ş.14 / B.11)

Kış mevsimi ne kadar zorluklarla karşımıza çıksa da devir zevk ehlinindir. Sarraf, nasıl mücevherden anlıyorsa, zevk ehli de iyi şaraptan anlamaktadır. Bu nedenle zevk ehli yakut renkli şarabı görünce onu büyük bir arzuyla ister. Ancak akıllı olan bu zamanda içkiden kaçınır. Arif olanın tıpkı servi gibi bir kenara çekilmesi daha hoş olacaktır:

Şol mey-i yâkût-rengemüşterîdür ehl-i zevk
Cevhere sarrâf olan elbette eyler i'tibâr (Ş.14 / B.12)

'Âkıl oldur k'itmeye meyden bu demde ictinâb
'Ârif oldur kim ide bir serv kaddi hoş kenâr (Ş.14 / B.13)

Feleğin devesi bu devirde kendinden geçmiştir. Bu hâliyle ağızından köpükler çıkarmaktadır:

Mest olupdur ğâlibâ bu üstür-i gerdûn yine
Kim dehânından köpükler oldı yine âşikâr (Ş.14 / B.14)

Şâir, yeryüzünün karlarla kaplanmasının sebebi olarak feleği görmektedir. Çünkü yaz mevsiminden sonra yağın yağmurlar, her yanı çamura katmıştır. Felek bu durumdan yeryüzünü kurtarmak için kasesinde bulunan gümüş külçelerini yeryüzüne atmıştır. Şâir de böylece yeryüzünün çamurunun ortadan kalkacağını her tarafın temiz olacağını düşünmektedir:

Hâk-i pâ-yi mîre yahod bu felek ta'zîm için

Kîsesinden eylemişdür nukra-i sîmîn nisâr (Ş.14 / B.15)

Kasîdenin 16. beyiti girizgâhtır. Şâir, aşağıdaki beyitte Cafer Bey'in devlet adamlığı ve kişiliğinden söz ederek onun hakkında yapacağı övgünün ipuçlarını vermiştir. Şâire göre Cafer Bey anlatışının düzgünlüğü ve kanunlara tuğrayı vurması ile adeta divânın başı gibidir. O, aynı zamanda yumuşak huylu ve ağırbaşlı kişiliği ile de yücelmiş bir kişiliktir:

Sadr-ı divân-ı fesâhat ya'ni tuğrâyî k'anun

Yok durur bir habbece hilmi yanında kûhsâr (Ş.14 / B.16)

Kasîdenin 17. beyitinden 28. beyite kadar medhiye bölümüdür. Şâir, bu bölümde kışla ilgili unsurlara hiç yer vermemiştir. Şâir, medhiye bölümünün genelinde Cafer Bey'in devlet yönetimindeki hünerinden bahsetmenin yanında, ilim ve erdemdeki yüceliğinden de söz etmiştir.

Şâirin övgüsünü yaptığı Cafer Bey, akli ve bilgisi ile yıldızlar içinde ay gibi parlamaktadır. Ağırbaşlılığı ile herkesten öndedir. Koruyuculuğu güneş, ilim ve irfânıyla gökyüzüdür:

Âfitâb-ı evc-i himmet âsümân-ı fazl u 'ilm

Mâh-ı burc-ı 'akl u dâniş server-i gerdûn-vekâr (Ş.14 / B.17)

Özellikle şâir, Cafer Bey'in düşüncesinin gücü üzerinde de durmuştur. Onun düşüncelerinin incisiyle yaptığı düzenlemeleri bir küpeye benzetmiştir. Devlet bu düzenlemeleri inci bir küpe gibi kulağına takmıştır. Ayrıca onun yeni fikirleri "nazım" kelimesindeki "mim" harfinin halkası gibi devletin bileğine takılan bilezik olmuştur. Çıkardığı emirlerle de herkesin iftihar ettiği bir kişi hâline gelmiştir.

Dürr-i efkârunla nazmundan takınmışdur yine

Şâhid-i devlet kulağına mücevher gûşvâr (Ş.14 / B.18)

Bikr-i fikre 'anberîne hatt-ı eş'arun olup

Sâ'idine mîm-i nazmun halkası oldı sivâr (Ş.14 / B.19)

Sensin ol kim 'âleme râyün virüpdür intizâm
Dîn ü devlet nâme-i nâmunla eyler iftihâr (Ş.14 / B.20)

Onun fikri o kadar güçlüdür ki onu dünyayı bayındır hâle getiren bir mimar hâline getirmiştir. O da dünyayı bahtiyarlık esasına dayanan bir temelle inşa etmiştir:

Fikrünün mi'mâridur dünyâyı ma'mûr eyleyen
K'oldı zâtunla esâs-ı kâmrânî üstüvâr (Ş.14 / B.23)

Şâir, Cafer Bey'in cömertlik ve yardımseverlik özelliklerine de değinmiştir. O, cömertliği ile ay, büyüklüğü ve izzetiyle de güneş gibidir. Ancak o, iyilikleri ile dünya âleme yardım ettiyse de bunun karşılığında onun koruyuculuğu dünyada hiçbir zaman layık olduğu güce kavuşamamıştır:

Sensin ol mihr-i kerem mâh-ı sehâ burc-ı 'atâ
Kim seni itdi felek 'âlem içinde ihtiyâr (Ş.14 / B.22)

'Âlem-i 'ukbâyı da tahsîl itdün lutf ile
Himmetün dünyâda ancak bulmamışdur iktidâr (Ş.14 / B.24)

Onun iyiliklerinin yanında şiddeti de büyüktür. Bu nedenle iyiliklerini ve eziyetini anmak bile yanlıştır. Çünkü ıstırapları denize düşerken birden göklere yükselebilir. Buna rağmen onun iyilikleri her zaman kahrının önündedir. İlminde olgun mertebeye yükselmiş bir akıl sahibi, onun iyiliklerinin sayısını hesap edemez. Güneş bile onun lutfu yanında zerre kalır:

'Âlem içre lutfun ile kahrını yâd itmegin
Bahra düşdi ıztırâb ü çarha geldi ıztırâr (Ş.14 / B.27)

'Akl-ı kâmil lutfunun hergiz hisâbın idemez
'Âlem içre zerre-i hûrşîde olmaz çün şümâr (Ş.14 / B.28)

Onun iyilikleri ve cömertlikleri yanında bir diğer özelliği ise ata iyi binmesidir. O kadar iyi ata biner ki atının nalından kıvılcım çıkar. Ancak şâire göre çıkan sadece kıvılcım da değildir. Cihanın atının ayağına atılan altınlardır. Atın önünden çıkan tozlar, rüzgârla dağılınca önünde giden düşmanı içene alır ve onu içinde kaybeder. Görünen ise sadece toz olur:

Zer nisâr eyler atı ayağına her dem cihân

Na'l-i esbünden degüldür zâhir olanlar şîrâr (Ş.14 / B.25)

Tağılursa atun önünden 'aceb midür 'adû

Bâd ile olur perâkende belî ekser ğubâr (Ş.14 / B.26)

Kasîdenin 29 ile 34. beyitleri arası fahriye bölümüdür. Şâir kasîdenin bu bölümünde kıştan hiçbir şekilde bahsetmemiştir. Ayrıca kendi övgüsünü yapmanın yanı sıra daha çok bulunduğu durumun zorluğundan bahsetmiştir. Çünkü yaşanan devirde herkes bahtiyarken şâir zayıf ve güçsüz düşmüştür. Bu nedenle şâir ağlamaktadır:

Sâhibâ devründe 'âlem halkı cümle şâdmân

Gam elinden ben niçün böyle olam zâr u nizâr (Ş.14 / B.29)

Şâirin hayatında düzlüklerden çok engebeler vardır. Hayatı boyunca yokuşları çıkmakla uğraşmıştır. Bulutlardan dökülen yağmurlar gibi gözlerinden yaşlar dökülmektedir. Felekler döndükçe bahtı kararsız hâle gelmiştir:

Baht-ı nâ-hemvâr elinden ebrveş giryân olup

Gerdiş-i gerdûndan oldum zerre gibi bî-karâr (Ş.14 / B.30)

Şâir, fahriyenin sonunda ise şâirliği konusunda kendisini övmüştür. Ona göre yazdığı bu kasîde sayesinde Cafer Bey'in yücelmiş kudretinin namının suretini, yaşadığı devirin görüntüsü içine nakşedilmiştir:

Ben senün nâm-ı şerîf-i 'izzet-efzânı bugün

Rûzgârun safhasında eyledüm nakş-ı nigâr (Ş.14 / B.33)

Onun, şiirlerini insanlar için yadigar olarak bırakmasını kimse ayıplanmamalıdır. Çünkü onun şiirleri mücevher gibidir ve bir mücevherden daha iyi dünya halkına yadigar bırakılmaz:

Yâdigâr-ı halk-ı 'âlem olsa nazmum tan degül
Olmaya gevher gibi 'âlemde hergiz yâdigâr (Ş.14 / B.34)

Kasîdenin 35. beyiti taç beyittir. Şâire göre eğer devir kendisine izin vermiş olsa o, şiir denizinden saçtığı incilerle dünyayı doldurabilir:

Bahr-ı nazmumdan cihân pür-gevher olurdu eger
Bu Revânî bendene olsa müsâ'id rûzgâr (Ş.14 / B.35)

Kasîdenin 36 ve 37. beyitleri du'â bölümüdür. Şâir, aşağıdaki beyitte sözü kısa kesmesinin gerektiğini belirtmiştir. Bazı şitâiyye şâirlerinde olduğu gibi çok söz söylemektense, az ve öz söylemek gerektiğini belirterek du'âya başlayacağını bildirmiştir:

Muhtasar eyle sözi başla du'â-yı devlete
Sözde çün mergûb olur ey dil bilürsin ihtisâr (Ş.14 / B.36)

Şâir, nesîb bölümünden sonra ilk kez du'â bölümünde kıştan bahsetmiştir. Kış, yine nesîb bölümünde olduğu gibi bu bölümde de olumsuzluğu simgeler. Bu nedenle şâir tabiattan kışın gidip bir an önce baharın gelmesini dilemiş ve böylece şitâiyyeyi bitirmiştir:

Nev-bahâr-ı 'ömrüne irişmesün hergiz hazân
Nice kim fasl-ı şitâ irüp gide vakt-i bahâr (Ş.14 / B.37)

3.1.9. TAŞLICALI YAHYÂ BEY

Taşlıcalı Yahyâ Bey yazdığı eserlerle önce sadrazam Rüstem Paşa'nın sonra Kanûnî'nin teveccühünü kazanmış, Sultân Süleymân'ın savaşlarında bulunmuş, daha sonra evkaf mütevellisi olarak İstanbul'da ikbâle nail olmuştur.⁸³ Yahyâ Bey, Şehzade Mustafa'nın idamından sonra yazmış olduğu mersiyeden sonra gözden düşmüştür. Rüstem Paşa'nın ölümünden sonra sadrazamlığa geçen Ali Semiz Paşa'ya aşağıdaki kasîdeyi yazarak eski güzel günlerine dönmek istemiştir.

⁸³ Nihad Sâmî Banarlı, age, s.598.

Kısa süren sadrazamlığı boyunca devlet yönetiminde kayda değer bir başarısı olmayan Semiz Ali Paşa'yı tarihi kaynaklar hoş sohbet, binecek at bulamayacak kadar heybetli bir görünüşe sahip olduğunu belirtir.

Ali Semiz Paşa bunun yanında devlet yönetiminde pek bir varlık göstermese de halk arasında yüzyıllar boyu kullanılacak bir deyimın kahramanı olmuştur. Bu deyim "Ali Paşa vergisi" dir. Semiz Ali Paşa bol bol va'at eder, lâkin çoğunu yapmaz ya da yapamazmış. Halk onun bu yerine getiremediği vaatleri için bu deyimi kullanmıştır."⁸⁴ Semiz Ali Paşa'nın anlatılan özelliklerine bakıldığında doğaldır ki Taşlıcalı Yahyâ yazmış olduğu bu kasîdeden dolayı herhangi bir hediye alamamıştır.

3.1.9.1. Semiz Ali Paşa'ya Sunduğu Kasîde

Kasîde sırasıyla teşbîb, girizgâh, medhiye, fahriye, tegazzül ve du'â bölümlerinden oluşmaktadır. Taşlıcalı Yahyâ Bey'in yazmış olduğu kasîdede en hacimli bölüm nesîb bölümüdür. Bu bölüm toplam elli beyitten oluşan kasîdenin ilk 26 beyitini kapsamaktadır ve 16. yüzyılda yazılan şitâiyeler içerisinde en hacimli olanlarındandır.

Nesîb bölümde kış manzaraları canlı bir üslûpla anlatılmıştır. Beyitlerdeki sözcükler kışın verdiği soğuk etkisini oldukça kuvvetli bir biçimde yansıtmıştır. Zaten Yahya Bey'in şitâiyesinde kış mevsiminde tabiatın hâkimi soğuktur. Toprakta buluta, denizlerden gökyüzünün maviliğine kadar her tarafı soğuk kaplamıştır. Şâir, bu durumu kinâyeli bir anlatımla süslemiştir.

Aşağıdaki beyitte tıpkı her yönüyle kışın etkisi altındadır. Yer ve göğün arasına soğukluk girmiştir. Bu tabî bir durumdur. Çünkü gökyüzünün güneşinin sönmesiyle yeryüzündeki hareket azalmış, canlılık kaybolmuştur. Aralarında soğukluğun olması bu nedenle normaldir:

Cihân içinde bürûdet bıraktı fasl-ı şitâ

Biri birine soğuk deprenür zemîn ü semâ (Ş.15 / B.1)

Artık kış mevsimiyle tabiatı güzelleştiren bütün unsurlar ortadan kalkmıştır. Esen sert rüzgârlarla bitkiler perişan olmuştur. Tabîi olarak üzerinde bulunan çiçekler ortadan kalkmış, ağaçlar yapraklarını bırakarak adeta kara çullara bürünmüştür. Gülün de bülbülün

⁸⁴ İsmet Zeki Pakalın, Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü I-III (Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1983), s.52.

de mevsimi son bulmuştur. Böylece gül de bülbül de gül bahçesini terk etmiştir. Artık, gül bahçesinden her makamdan şarkılar söyleyen bülbüller gitmiştir. Onların yerini kargalar almıştır:

Çıkardı hulle-i istebrakın nebâtâtun

Şecerleri kara çullarda kodı bâd-ı şitâ (§.15 / B.2)

Sadâlar eyler iken her makâmdan bülbül

Makâm-ı gülşeni kıldı gurâblar me'vâ (§.15 / B.9)

Dünyayı bir insan olarak düşünürsek, yeryüzü bahar mevsiminin bolluğu ve rahatlığı ile adeta tüyü yeni çıkan genç gibidir. Neşelidir, canlıdır ve tazedir. Yağan yağmurlar etrafı canlılık verir; esen rüzgârlar ferahlık, doğan güneş ise neşe getirir. Ancak kış mevsimi ile her şey tersine dönmüştür. Kışın yağan karın verdiği sıkıntı ve çile ile yeryüzü saç sakalı ağarmış ihtiyara dönmüştür. Dünya bir kadın gibi düşünüldüğünde ise yağan karla birlikte yeryüzü yüzünü pudralamış bir kadın gibidir. Adeta kusurlarını gizlemiştir:

Bürüdi yer yüzini seyr idün yağan karı

Süründi aklığını yüzine zen-i dünyâ (§.15 / B.6)

Dem-i baharda gûyâ ki nev-hat idi zemîn

Ağardı mihnet ü cevri-i şitâ ile hayfâ (§.15 / B.7)

Soğğun etkisini aşağıdaki beyitte şâir, insanın tükürüğü havada donmaktadır, diyerek mübalağalı bir anlatımla ifade etmiştir. Bu olumsuzluğun yanında etrafta yıkıntıdan eser de yoktur. Yıkıntı adına her ne varsa buza dönüşmüştür. Buz görüntüsüyle etraf camdan saray gibi olmuştur.

Cihân harâbesi sırça sarâyâ döndi hemân

Tü dir isen yire düşmez tonar kalur meselâ (§.15 / B.13)

Kış mevsiminden insanlar oldukça olumsuz yönde etkilenir. Olumsuzluktan kurtulmak için de evlerine çekilir. Ancak sokakta yaşayan canlılar için ise durum çok daha

kötüdür. Özellikle sokakta yaşayan köpekler oldukça zor durumdadır. Böylece tabiatın sırça sarayı andıran görüntüsünü şehrin köpeklerinin bağırmaları ve inlemeleri tamamlamıştır. Şehir bela meclisine dönüşmüş, köpekler ise bu meclisin saz heyeti olmuştur:

Enîn ü nâle vü efgân ile sabâha deĝin

Kılâbı şehrûn olur mutribân-ı bezm-i belâ (Ş.15 / B.16)

Bu mevsimde gülün ve kırmızının sadece adı kalmıştır. Ancak insan gülü her mevsimde arayacaktır. Kış mevsiminin beyazları içinde gülü arayan ise onu ateşte bulacaktır. Ocaktaki ateş insana bir gül bahçesi gibi görünür; içindeki her kor ise gül gibidir. Alevlerin sanki bir dili olmuş, Nur ve Duhân sûrelerini ezberden okuyor gibidir:

Ocakda âteşe ben nice gülsitân diyemem

Her ahker oldu sanasın ki bir gül-i hamrâ (Ş.15 / B.10)

Okursa Sûre-i Nûr u Duhânı ezberden

Aceblenmen ki zeban oldu her alevler ana (Ş.15 / B.11)

Kış mevsimiyle tabiattaki bütün kusurlar kar ve buzla örtülse bile, evlerdeki yoksulluğu örtecek bir şey bulunmamaktadır. Yoksulluk ve kıtlık, garip ve kimsesizleri kederlere düşürmüştür. Garip ve çaresizlerin bir kenara çekilip inleme dönemi başlamıştır:

Garîb olanlar olur fakr u killet ile bu dert

Gam-ı şitâ ile her gûşede terâne-serâ (Ş.15 / B.12)

Kış karşısında herkes çaresizdir. Ne genç ne de yaşlı onun karşısında dik duramaz. Sanki arkalarından değnekle vuruluyor gibi başlarını eğmişlerdir. Bu durumdan güzeller de fazlasıyla nasibini almıştır. Servi boyuyla salınma dönemi bitmiştir artık. Güzellerin kolları çınar dalı gibidir. Sanki ellerini koyunlarına sokmuşlardır. Bu hâlleri ile âşıklara kötülük yapamazlar:

Eĝer başını sokar kollarını pîr ü cuvân

Ururlar arkasına şiddet ile sanki asâ (Ş.15 / B.15)

Yenine çekdi elini misâl-i şâh-ı çınâr
Cefâya elleri değmez güzellerün aslâ (Ş.15 / B.14)

Kış mevsimi herkesi eşit hâle getirmiştir. İnsanlar arasında ayırım yapmamıştır. Kışa karşı duracak dünyada hiçbir güç yoktur. Onun olumsuzluklarından herkes bir şekilde etkilenecektir. Bu nedenle kışın buz tutan yollarda ne padişah, ne sarhoş, ne dilenci ayakta durabilmektedir.

Memerr-i nâs buz olmuş misâl-i mestâne
Turamaz ayağı üstinde pâdişâh u gedâ (Ş.15 / B.18)

Yahya Bey nesîb bölümünün 19. beyitinden sonra özellikle kışın vermiş olduğu sert etkiyi yumuşatmak amacıyla bir ihtiyarla karşılaşmasını anlatmıştır.

Şâir, kış karşısında bulunduğu çaresizliğin vermiş olduğu şaşkınlıkla ne yapacağını bilemeyecek durumda beklemektedir. Bu esnada gözüne akli başında görünen bir ihtiyar görünür. Şâirin ihtiyarı Hızır olduğunu düşünmesi normaldir. Çünkü ihtiyarla Hızır arasında benzerlikler bulunmaktadır. Benzerliklerden birincisi Hızır'ın zor durumda olanlara gelip yardım etmesidir. Şâir de zaten zor durumdadır ve birden karşısında Hızır'a benzer bir ihtiyar belirmiştir. İslâmiyetin etkisiyle ortaya çıkmış inanışa göre Hızır zor durumda olanlara yardım eder. Günümüzde de bu inanışın etkileriyle halk arasında “Kul bunalmayınca Hızır yetişmez”, “Hızır gibi yetişmek.” gibi deyimler kullanılmaktadır:

Bu hâletine cihânun ta'accüb eyler iken
Göründi gözüme bir pîr-i âkil ü dânâ (Ş.15 / B.19)

İhtiyarla, Hızır arasındaki benzerliklerden ikinci ise, ihtiyarın giysisidir. Çünkü ihtiyarın yeşil bir giysisi vardır. Zaten Hızır isminin kelime anlamıyla "yeşillik, yeşerme, canlılık" anlamları vardır. İnanışa göre de Hızır'ın geçtiği yerler yeşermiş. Onun boz bir ata binerek, baştan başa yeşil elbiselerle dolaştığı, asıl adının Bilya veya İlya olduğu rivayet edilir. Bilya, Hz. Nuh peygamberin torunlarından birinin adıdır.⁸⁵

⁸⁵ İskender Pala, age, s.141.

Görince anı Hızır sandum ol nefesde hemân
Bahâr gibi sebiz-pûş olup irişdi bana (§.15 / B.20)

Şâir karşısındaki Hızır olmadığını bilmesine rağmen karşısında sanki Hızır varmış gibi ihtiyarın sözlerine kulak vermiştir. Bunun nedeni geleneklerimizde yaşlılara hürmet ve tecrübelerinden, bilgilerinden yararlanma düşüncesidir. Ayrıca Yahya Bey'in hayatının belli döneminde tasavvufa girmesinin de bu durum üzerinde etkisi olabilir. Çünkü tasavvufta tarikat şeyhine aynı zamanda ihtiyar denilir. Aşağıdaki beyitlerde belirtildiği üzere ihtiyarın yüzünde ağırbaşlılık, edep nuru olması; bülbül gibi tatlı sözlü oluşu, sözünün güzelliğinin ruhuna yansımaları, şâirin karşılaştığı ihtiyara tarikat şeyhi özelliği yüklediğinin göstergesi olabilir:

Kılıç gibi yüzi ıssı ve meşrebi şâfi
Yüzinde berk urur âsâr-ı nûr-ı hilm u hayâ (§.15 / B.21)

Gıdâ-yı rûh idi lutf-ı kelâm-ı zîbâsı
Zebânı bülbülü şîrîn-makâl idi gûyâ (§.15 / B.22)

İhtiyarda canlı bir duruş söz konusudur; ancak şâir ise soğuk namelerle çeng çalmaktadır. Yapı itibarıyla çeng, kanuna benzer ve dik tutularak çalınır. Bir nev'i saz; harpın küçüğüdür.⁸⁶ Ancak gerek çalınmasının, gerek taşınmasının zorluğundan dolayı günümüze kadar varlığını devam ettirememiştir. Şehname'de adı geçen tunç, borular, çingiraklar, davullar, rûd, rey gibi eğlence aletlerinden biri⁸⁷ olmasına rağmen aşağıdaki beyitte soğuktan belin bükülmesini ve dişlerden çıkan takırdamadan dolayı çıkan soğuk nameler anlamında kullanılmıştır. Bu nedenle şâirin çeng çalması, şâirin içinde bulunduğu durumun ne kadar kötü olduğunu bize göstermektedir:

Sürûd-ı serd ile görince çeng çalduğumu
Didi bana gel e ey bî-nevâ vü ey şeydâ (§.15 / B.23)

⁸⁶ Ahmet Talat Onay, Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar (İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1996), s.168.

⁸⁷ Bekir Şişman ve Muhammet Kuzubaş, Şehname'nin Türk Kültür ve Edebiyatına Etkileri (İstanbul: Ötüken Neşriyat A.Ş., 2012), s.120.

İhtiyar bu soğuk nameler çalan kişiyi görünce kürkünü zamanenin gününe göre giymesini tembih ediyor. Çünkü kışın soğuğu insana gam oku gibi saplanır. Aşağıdaki beyitte yer alan "kürkünü zamanenin gününe göre giy" ifadesinden kendini zamana uydur, anlamını da düşünebiliriz. Çünkü şâirin yaşadığı dönemde dert olduğu zaman çare aramak için öncelikle padişaha ve diğer devletin önde gelenlerine başvurulmuş:

Zemânenün gününe göre kürkünü gey kim

Gam okı gibi geçer şimdi câna berd-i şitâ (Ş.15 / B.24)

Aşağıdaki beyit “Kürkünü zamanenin gününe göre giy!” ifadesinin açıklaması gibidir. Çünkü ihtiyar, şâire gönülden yalvararak bir eşiğe yüzünü tutmasını; ancak yalvardığı eşiğin "ab-rûya" yani yüz suyu dökmeye değmesi gerektiğini tavsiye ediyor. Bilindiği üzere yüz suyu dökmek, onurunu sarsacak kadar çok yalvarmak anlamına gelir. Böylece her ne kadar kasîdenin nesîb bölümü olsa bile şâir, Ali Paşa'ya dolaylı da olsa övgü yapmaya başlamıştır:

Bir âsitâna yüzün tut niyâz idüp dilden

Ki ola cümle-i mahlûka âb-ı rûya sezâ (Ş.15 / B.25)

Artık şâirin asıl konuya yani girizgâh bölümüne geçmesi, nazikçe ihtiyarın yanından ayrılması gerekmektedir. Geleneklerimizde olduğu gibi şâir, ihtiyarın elini öpmüştür. Bu davranış hem ihtiyara saygısını göstermesinin, hem de artık yanından ayrılacağına belirtisidir. Bu ayrılık aynı zamanda girizgâh bölümüne geçişin de bir işaretidir:

Sözi güherlerini çünkü gûşvâr itdüm

Öpüp mübarek elin meskenetle didüm ana (Ş.15 / B.26)

Kasîdenin 27. beyiti girizgâh bölümüdür. Şâirin, ihtiyarla karşılaşmasından sonra dermanı başka bir yerde araması gerektiğini öğrenmiştir. Aşağıdaki beyitte derdine dermanı da bulabileceği tek kişinin padişahın başveziri olduğunu söylüyor. Böylece artık asıl konuya yani padişahın başvezirine övgü bölümünün geldiğini haber veriyor:

Didüm ki hâlüme rahm eylemez benüm kimse

Meğerki âsaf-ı şehden irişe derde devâ (Ş.15 / B.27)

İncelediğimiz Kasîdenin 28 ile 38. beyitlerinin arası medhiye bölümüdür. Bu bölümde de şâir, artık kış manzaralarını ve onun getirdiği olumsuzlukları geride bırakması gerektiğini bilmektedir. Yahya Bey de buna uygun olarak medhiye bölümünde Semiz Ali Paşayı bazen abartıya kaçsa da onu cömertlik, bilgelik, adalet ve tarihsel kişilerden üstünlük yönleriyle övmüştür.

Yahya Bey; Sadrazam Ali Paşayı, İskender-i Sani, Cem, Dârâ ve Husrev'le karşılaştırmıştır. Kuran'da adı geçen İskender-i Zülkarneyn ile Yunan kaynaklarına dayalı batılı eserlerden öğrendiğimiz Büyük İskender (İskender-i sani)'in birbirleri ile hiç alakaları yoktur. Büyük İskender M.Ö. III. asırda yaşamıştır.⁸⁸ Bunun yanında Cem, başlangıçta halkı için iyi bir kral iken zamanla doğruluktan ayrılarak tanrılık iddiasında bulununca halkı kendisinden yüz çevirmiş ve tanrının gazabına uğrayarak eski dirayetini kaybetmiş, sonunda da Dahhâk tarafından testere ile kesilerek öldürülmüştür. Cem, şarabın mucidi olarak bilinir. Dârâ, İran padişahlarından Dârâb'ın oğludur. İskenderle savaşmış ve bu savaşta mağlup olduktan sonra tahtını ve tacını kaybetmiştir.⁸⁹ Hüsrev ise İran padişahlarından, Hüsrev ve Şirin hikâyesinin kahramanlarından. Sadrazam Semiz Ali Paşa'nın karşılaştırıldığı kişilerin ortak özeliği hepsinin padişah olmasıdır. Şâirin buradaki amacı sadrazamı, padişah gibi gördüğünü göstermek olabilir. Şâir aşağıdaki beyitte bununla da yetinmemiş ve onların hepsini onun kapısına köle yapmıştır:

Muhît-ı bahr-i ma'ânî Sikender-i sâni

Kapısı kullarıdır Husrev ü Cem ü Dârâ (Ş.15 / B.28)

Semiz Ali Paşanın cömertliği yüreğinden ve merhametinden gelir. Halk bir şeye ihtiyaç duyduğu zaman onun okyanus kadar büyük cömertliğine sığınır:

Şecî'-i devr-i zamân u şefî'-i halk-ı cihân

Muhît-i bahr-i kerem Hazret-i Alî Paşa (Ş.15 / B.29)

Şâire göre cömertlik ve el açıklığı insanın aynasıdır. İnsanların cömert olup olmadıkları bakılınca hemen anlaşılır. Yani cömertliğin işaretleri açıkça bellidir ve dışarıdan bakınca kolayca anlaşılır. Ancak onun cömertliği insana hayret verecek derecede

⁸⁸ İskender Pala, age, s.287.

⁸⁹ Bekir Şişman ve Muhammet Kuzubaş, age, s.137-143.

farklıdır ki kimseye benzemez. Çünkü o cömertliğini insanlara belli etmeden yapar. Herkes, cömertliğini göstermek isterken bu durum hayret vericidir. Bu nedenle onun adını karalar cömertlikle anar; denizler ise temiz yüreklilikle onu dinlemek için kulak vermektedir:

Bu halk-ı âleme âyînedür sehâ vü kerem

Görinmez anda acebdür ki bir ana hem-tâ (Ş.15 / B.36)

Ya höd sehâ ile nâm-ı şerifin anar iken

Safâ-yı kalb ile şimdi kulağ urupdur ana (Ş.15 / B.38)

O kadar yüce bir kişiliğe sahiptir ki makamı dokuz felek üstüne bir basamak olmuştur. Dokuzuncu felek olan arş bile onun kudretinin Hüma'sının kanadı altında yer almaktadır. Rivayete göre Hüma Çin'de yaşadığına inanılan efsanevî bir kuşmuş. Serçeden biraz büyük, yeşil kanatlı, sarı gagalı, boz saksığanı andırır. Önceden bir meydanda Hüma uçurulur ve kimin başına konarsa o kişi padişah olurmuş. Yine Hümâ göklerde uçunca gölgesi kimin başına düşerse o kişi ilerde padişah olurmuş.⁹⁰ Hüma kuşunun bu özelliklerinden yola çıkarak. Şâir imâlî olarak Semiz Ali Paşayı devrin padişahından bile üstün bir makama getirmiştir. Çünkü devlet kademesini feleğe benzetirsek, arşta padişah bulunur. Çünkü en yüksek makam odur. Aşağıdaki beyitte Yahya Bey, Ali Paşa'yı arşın bir basamak üstüne koymuş ve onu devlet kuşu olan Hüma kuşuna benzetmiştir:

Ulüvv-i rifatine nüh sipihr bir pâye

Hümâ-yı himmetiriün zîr-i bâli arş-ı âlâ (Ş.15 / B.30)

Tûbâ ağacı, kökü yukarıda olan ve bütün cenneti gölgeleyen bir ağaçtır ve Sidre'de yani altıncı gökte bulunur. Şâir, Tuba ağacının yüce bir yerde olmasının sebebi olarak Semiz Ali Paşa'nın endamının fidanına baş eğmesi olarak görmüştür:

Bu denlü rifate irmezdi evc-i izzetde

Nihâl-i kaddine baş eğmese eğer Tûbâ (Ş.15 / B.34)

⁹⁰ İskender Pala, age, s.262.

Sadrazam Ali Paşa o kadar bilge bir kişiliktir ki, eşiği devlet büyüklerinin hepsine dayanak ve sığınak olmuştur. Onun ilimde bulunduğu yer bilginlerin varmak istediği yerdir. İnsan aklı onun düşüncesinin bulunduğu yere varamaz. Aklının ihtişamını hayal dahi edemez.

İşigi cümle-i erkâna mesned ü me'vâ

Tapusu zümre-i irfâna maksad-ı aksâ (Ş.15 / B.31)

Fezâ-yı fikretine varamaz tefekkür-i zât

Celâl-i şevketine iremez hayâl aslâ (Ş.15 / B.32)

Adaletinin nurunun parlaklığı etrafı o kadar aydınlatmıştır ki zulmün karanlığından zerre kalmamıştır. İnsanların birbirine işkencesi ve incitmesi onun adaleti ile sevgilinin dudağı gibi azalmış ve kaybolmuştur:

Adâletiyle zamân içre zulm ü cevr ü ta'ab

Dehân-ı yâr gibi oldu şimdi nâ-peydâ (Ş.15 / B.35)

39 ve 45. beyitler kasîdenin tegazzül bölümünü oluşturmaktadır. Şâir bu bölümde sesini biraz daha gürleştirmiş. Nidalarıyla kasîdeye coşkun bir hava katmıştır.

Deniz, onun bahçesindeki bir serviyi kucaklayabilmek için gönlünü ona akıtmıştır. Şâir bunu yine Ali Paşa'nın cömertliğine vurgu yapmak için söylemiştir. Çünkü büyüklük, genişlik, sonsuzluk, derinlik, bolluk gibi mânâları olan deniz, insanlara sonsuz yararlar sağlamıştır.⁹¹ Bu nedenle deniz geniş bir hazine gibidir. Aynı zamanda divân edebiyatında cömertliğin sembolüdür:

Kinâr idem diyü bir servi böstânında

Akıtdı gönlünü mânend-i âşık-ı şeydâ (Ş.15 / B.39)

O lutuf ve bağışlayıcılığı ile Hatem gibi ün yapmıştır. Hatem, başlangıçta Müslüman olmamasına rağmen cömertliği ile meşhurdur. Müslümanların eline düşen

⁹¹ İskender Pala, age, s.137.

kızının, babasının bu özelliğinin bilinmesi sayesinde serbest bırakılması üzere o da Müslüman olmuştur:

Sehâ vücûd ile Hâtem gibi be-nâm oldı

Olalı lutf u atâsiyle muğtenem dünyâ (Ş.15 / B.40)

Şâir aşağıdaki beyitlerde Ali Paşaya seslenmektedir. Kendi hâline bakınca gökyüzünün göğüs geçirdiğini ve denizin ona acıdığını belirtmiştir. Deniz kadar cömert olan Ali Paşa'nın kendisine yardımcı olmasını istemektedir. Aksi takdirde bu kış gökten Yecüc yağıp perişan olan vücudunu yağma edecektir:

Görüp bu hâlümü ey bahr-i cûd u kân-ı kerem

Geçürdi göğsini ra'd acıdı bana deryâ (Ş.15 / B.41)

Eyâ zahîr-i zamân olmaz ise merhametün

Vücûd ilini bu ye'cûc-ı dey kılur yağmâ (Ş.15 / B.42)

Şâir bu düşüncelerini temiz duyguların hayaliyle yazmıştır. Bu satırlara imzayı Ali Paşanın kaşının sıfatları imza atacaktır:

Hayâl-i bikr-i ma'ânî ile olup mestûr

Bu nağmeye kaşun evsâfidur çeken tuğrâ (Ş.15 / B.43)

Kasîdenin 44 ve 46. beyitlerinin arası fahriye bölümüdür. Fahriye bölümü Kasîdelerde şâirin kendisini övdüğü bölümdür. Şâir, bu bölümde ölçülü olmak zorundadır. Çünkü abartıya kaçan övgüler hem kendisini küçük düşürecek hem de; medhiyede övdüğü kişinin belki de önüne geçmesine sebep olacaktır. Bu, kasîdenin sunulduğu kişi için hoş karşılanacak bir durum değildir. Taşlıcalı Yahyâ Bey bu bölümde gayet hassas davranarak, olumsuz yönlerini de söyleyerek, kendisine övgüsünü yapmıştır.

Yahya Beye göre şâiri güçlü yapan şiiirleridir. Kendine övgüsünü de şâirliği ve şiiirleri üzerinden yapmıştır. Ancak ona göre sadece kendi kendine övgüsü yeterli değildir. Yazmış olduğu satırların değerini yükselten Ali Paşanın hoşnut eden kişiliğiyle yapmış

olduğu övgüdür. Bu nedenle Ali Paşa'dan kendisine ve şiirlerine gelecek ilgi ve övgü onu dünyada benzersiz bir yere getirecektir:

Makâm-ı rifatün evcine nerdibân oldu

Sutûr-ı midhat-i zât-ı müheyminün gûyâ (Ş.15 / B.44)

Olaydı zerre kadar iltifât ile nazarun

Cihânda olmaz idi gün gibi bana hem-tâ (Ş.15 / B.45)

Yahya Beye göre yaradılışının görünüşü övgüye değmeyecek kadar aşağı gibi görülebilir. Başta da söylediğimiz gibi şâir için yapılacak en büyük övgü şiirlerine yapılan övgüdür. Bu nedenle şâirliği onun için her şeyin üzerindedir. Övgüye her zaman layıktır:

Hemîşe nazm ile fahr eylesem sezâdur kim

Vücûd-ı hilkatüm ednâ ise sözüm a'lâ (Ş.15 / B.46)

Şâirin mahlasının geçtiği beyite taç beyit denir. Şâir bu beyitle kasîdeye imzasını atmış olur. Atılan imzanın şık ve göz alıcı olması ne kadar önemli ise taç beyitte o kadar iyi olmalıdır ki şiir güzel görünsün.

Şâir taç beyitinde soğuktan fazlasıyla etkilendiğini dile getirmektedir. Bu nedenle bu durumdan fazlasıyla şikâyet etmektedir. Soğğun kendisinde oluşturduğu etkiden ise ancak giyeceği bir kürkle kurtulacaktır. Aslında soğuk da kürk de bahanedir. Soğuk, şâirin içinde bulunduğu durumdur, yani şâirin ruhu üşümektedir. Her anlamda desteğe, birinin kürküne girmeye ihtiyacı vardır:

Bu mâcerâ ile bir kürkine girem umarın

Sovukdan ağladuğum şimdi budur ey Yahyâ (Ş.15 / B.47)

Kasîdenin artık son bölümüne gelinmiştir. Kasîdenin 48 ve 50. beyitleri arası du'âdır. Bu bölümde şâir hâlinin perişan olmasına rağmen du'â bölümünde du'âsını sadece Semiz Ali Paşa'ya yapmıştır.

Aşağıdaki beyitte şâir du'â bölümünün geldiğini doğrudan belirterek. Ali Paşa'nın övgülerinin güneş gibi apaçık olduğunu, sadece geriye onun için du'â etmek kaldığını belirtiyor:

Güneş gibi çü ayândur beyân-ı evsâfi

Sözün uzatma elün aç irişdi vakt-i du'â (Ş.15 / B.48)

Şâir, nesîbde her ne kadar kışı anlatsa da kapanışı baharla yapmıştır. Aşağıdaki beyitlerde Yahya Bey, zamanlar geçtikçe yine kış mevsimi gelse bile Ali Paşa'nın bahtının hep taze ve yeşil kalması, Allah'ın dünyada bulunan meyvelerle onun vücudunu beslemesini ve her zaman onun mutluluk içinde yaşamasını diledikten sonra du'âya son vererek kasîdeyi tamamlamıştır:

Bahâr-ı devleti olsun hemîşe tâze vü ter

Mürûr-ı devr-i zamân ile irdüğince şitâ (Ş.15 / B.49)

İdüp vücûdını bâg-ı cihânda berhürdâr

Devâm-ı devletini eylesün ziyâde Hudâ (Ş.15 / B.50)

3.1.10. ÜSKÜPLÜ İSHÂK ÇELEBİ

İncelediğimiz şitâiyye, Mehmet Çavuşoğlu ve Ali Tanyeri'nin "Üsküplü İshak Çelebi Divânı" adlı çalışmalarında yer almaktadır. Şâirin 27 beyitte oluşan şitâiyyesi, Revânî'nin Sultân Beyâzıd için yazdığı şitâiyyede olduğu gibi "berf" redifiyle yazılmıştır.

3.1.10.1. Şitâiyye

Kış mevsiminde temel unsur kardır. O, adeta kış mevsiminin hammaddesidir. Üsküplü de yazdığı şitâiyyede "berf" redifini kullanmasıyla kasîdesinin temelini kar üzerine kurmuştur. Kışla ilgili hayallerini, karın beyaz rengine katarak renklendirmiştir. Bu nedenle şâirin "berf" redifi ile yazdığı bu kasîdenin bütün beyitlerinde kışla ve karla ilgili hayallere rastlamamız mümkündür. Ancak şâir, karla ilgili hayallerini anlatırken sık sık onun geçiciliğine vurgu yapmıştır. Üsküplü İshak Çelebi, çoğu şâirde olduğu gibi tabiatta bulunan karı, onun mutlak hâkimi olarak görmez.

Şâirin kimin için yazdığı belli olmayan kasîdesi, klasik kasîde anlayışı ile yazılan ve bölümler hâlinde oluşturulan kasîdelerden farklıdır. Biz de Üsküplü İshak Çelebi'nin yazmış olduğu bu kasîdeyi bir bütün hâlinde inceleyeceğiz.

Kasîde kar yağışının dünyada belirmesiyle başlıyor. Gökyüzünde beliren kar, güneşin ışığını kesmiş, onun dünyayla olan irtibatını engellemiştir. Güneşin nurlu ışığının kesilmesinin nedeni ise şâire göre yağın karın güneşe bekçi olmasıdır. Şâir, böylece tabii bir olayı farklı bir sebebe bağlayarak hüsn-i talîl sanatı yapmıştır:

Mihr-i münîre olmağ işün perde-dâr berf
Oldı havâ yüzinde yine âşikâr berf (Ş.16 / B.1)

Güneşin etkisinin kaybolmasıyla artık kış mevsiminin dünyaya hükmedebilmesi için önünde duracak hiçbir engel kalmamıştır. Kışın habercisi olan nesim, gökten inen karları etrafa saçarak kış mevsiminin geldiğinin haberini her yere ulaştırmıştır. Dolayısıyla yeryüzünü saçtığı gümüşlerle doldurmuştur. Karın yağmasıyla yeryüzünde toz toprak ne varsa temizlenmiştir. Böylece kar, yeryüzünü tertemiz bir aynaya çevirmiştir:

Faşl-ı şitâ peyâmın irürdi yine nesîm
Pâyına nakd-i sîmîni itdi nişâr berf (Ş.16 / B.2)

Âyîne gibi oldı muşaffâ kamu zemîn
Dünyâ yüzinde komadı aşla gubâr berf (Ş.16 / B.3)

Güneşin gitmesiyle örümcekler de dünyadan kaybolmuştur. Gökyüzünden sivrisinek gibi sayısız kar düşmektedir:

Gitdi görünmez oldu yine 'ankebût-ı mihr
Çün zâhir oldı peşşe gibi bî-şümâr berf (Ş.16 / B.4)

Kış mevsiminde güneş artık etkisini kaybetmiştir. Karın gelmesiyle güneşin kaybolması normal bir durumdur. Dünya üzerinde artık güneşin yeri yoktur. Tabiata karın hâkim olması yüzünden güneşin dünyaya gelecek yüzü kalmamıştır. Ancak olan dünyadaki varlıklara olmuştur. Dünya kıtlık ve karanlık bir yere dönmüştür. Bütün varlıklar bundan etkilenecektir:

Halka görünmege güneşüñ kalmadı yüzi
Dünyâyı eyledi gözine teng u târ berf (§.16 / B.5)

Kar yağınca münafıka kıyâmetin korkusunu hatırlatır. Her taraf gökten atılan pamuk gibi karlardan oluşan dağlarla kaplanmış. Ancak yağın karlar gümüş akçe gibidir. Onun yağmasıyla yeryüzü gümüş akçelerle dolmuştur:

Göstermege munâfıka hevli-i kıyâmeti
Beñ zer ki kühdur atılan penbe-vâr berf (§.16 / B.6)

Aşağıdaki beyitte şâir çoğu şâirde olduğu gibi yeryüzünde bulunan karın geçiciliğinden bahsetmiştir. Gökyüzünden düşen akçe gibi karın gücü, gümüşten bir hisar yapmaya, dünya üzerinde saltanat kurmaya yetmez. Yağın kar toprağa karışmıştır. Bu nedenle yüz aklığını tam olarak sağlayamaz. Çünkü kar yağışı devamlı değildir, her zaman bir durma noktası vardır. Çünkü bu yaratıcının tabiat için koyduğu kanundur. Önceden de böyle olmuş, karın saltanatı gün gelmiş son bulmuştur:

Bu deñlü nakd-i sîme ki çün iktidârı var
Olmaz 'aceb yaparsa gümüşden hişâr berf (§.16 / B.7)

Kesb ide bile miydi cihânda yüz aklığın
Yolunda olmasaydı eger hâksâr berf (§.16 / B.8)

Bir lahza tırmağ olmadı aşlâ elüñde sîm
Deryâ yüzinde ide mi hergiz karâr berf (§.16 / B.10)

Diğer şâirlerde olduğu gibi İshak Çelebi'nin de tek umudu baharın gelmesidir. Ancak bahardan önce kar yağışının gelmesi gerekir; bu durumda karın yağması tabiat için normaldir. Kışın pîri olan karın cemali, baharın pîrini gördüğü zaman eriyecek ve her zaman olduğu gibi kış gidecek ve ardından bahar gelecektir. Çünkü kıştan önce baharın gelmesi görülmemiş bir durumdur. Tabiatın düzeni vardır ve bu düzen asla bozulmaz. Her şey tabiatla belli bir sırayla gerçekleşir:

Şad-sâle pîr görse cemâlün erir geçer
Olmaz bahâra karşı inen pâydâr berf (§.16 / B.13)

Ey tâze gül bu deñlü bürüdet revâ mıdur
Hergiz münâsib ola mı evvel bahâr berf (§.16 / B.14)

Kar, gül bahçesinin sayfalarına yazısını beyaz mürekkeple yazar. Bu sayfalarda da parlaklığı ile durur. Ancak ne kadar parlak olursa olsun, kar orada da duramaz. Çünkü yaratılışı gereği tabiatta durmak için sebatı yoktur, o hep tabiattan gitmeye meyillidir. Bir yere geldiği zaman iki günden fazla kalamaz:

Gülşen sahfesinde sefidâç ile yine
Etrâf-ı bâğa yazdı haç-ı âbdâr berf (§.16 / B.15)

Hey niçe bî-şebâ t ü hevâyî-mîzâc imiş
Bir yere gelse iki gün itmez karâr berf (§.16 / B.16)

Kar, her zaman hükmünü soğuklarla sürdürür. Onun itibarı soğuk varsa olur. Çünkü o, soğuk zamanlarda şehre iner; orada itibar görür. Havalar ısınıp soğuklar gitmeye başlayınca tazeliği kaybolur, ihtiyarlamaya başlar:

Her sîm-ten ki bârid ola bî-revâc olur
Faşl-ı şitâda bulmaz inen i'tibâr berf (§.16 / B.18)

Karın hükmü geçip kimse ona itibar etmediği zaman, o da şehri terk eder ve dağların, taşların başında kendine yer arar ve oralarda yer bulur:

Fi'l cümle şehri içinde eger olsa rağbeti
Tağlar başına itmez idi ihtiyâr berf (§.16 / B.19)

Kasîdenin 20. beyitinden itibaren şâir, kendi durumundan hâl yanmaktadır. Kar, onun derdini anlatması için adeta bir sözcü vazifesindedir. Aşağıdaki beyitte şâir, onu öldürecek kadar dertli olduğunu söylemektedir. Bunun nedeni teninde pamuk gibi kabuk bağlamış yaralar olmasıdır. Kötü hâliinden dolayı kendisi için tek bir şey istemektedir, o da kefendir:

İshâk-ı derd-mende ölicecek kefen yeter
Dâğ-ı teninde şol görinen penbe-vâr berf (§.16 / B.20)

Ancak onun asıl şikâyet ettiği şey ise hâlinin o kadar kötü olmasına rağmen, yağın karın onun ağlayan gönlünü görmemesidir. Çünkü kar, onun bu hasta hâlini görse ağlayacaktır:

Āgâh olaydı sūz-ı dilinden bu haştanuñ
Yaşlar dökerdi ağlar idi zâr zâr berf (Ş.16 / B.21)

Şâirin, karlar yağarken dertleri artmış gamdan saçları ağarmıştır. Genç yaşta olmasına rağmen içinde bulunduğu kötü durumu, bahardan önce kar yağmasına benzetmektedir. Ancak şâir için bu durum kötü olmasına rağmen bundan ders çıkarılması gerekir. Çünkü kar yağdığında nasıl insan ateşin değerini anlayıp onu arıyorsa; insan yaşlanınca da gençlik günlerinin kıymetini görür ve o günleri arar. Bu kötü durum da şâirin gençliğinin değerini bilmesini sağlamaktadır:

Hayfâ n'idem ki gamdan ağardum cüvân iken
Kim gördi bunu kim yağa evvel bahâr berf (Ş.16 / B.22)

Ķadr-i şebâbı bildürür insana pîrlük
Olur çü âteşe sebab-i itibâr berf (Ş.16 / B.23)

Şâir için dertlerini unutmasının çok sebebi vardır. Çünkü kar her ne kadar kış mevsiminde saltanatını sürdürmüşse de her hükümdarın gücünün bir sınırı olduğu gibi onun da saltanatının sonu olacaktır. Bahar gelip her yer bayram yerine dönünce, kar cürümünü görecektir, utancından artık yerin üstünde kalamayacak, böylece su olup yerin dibine girecektir:

Hengâm-ı 'îde gelduginuñ bild cürmini
Şu oldu geçdi yire olup şermsâr berf (Ş.16 / B.24)

Kasîdenin 25. beyitiyle beraber du'â bölümü başlamıştır. Şâire göre, insan için izzet ve şeref gibi değerler ne kadar önemliyse, soğuklarda kürk sahibi olmak da o kadar önemlidir. Şâir de bu nedenle üşüyen için kış mevsiminde gece ve gündüz üstünde kapkara kürklerin olmasını, kalbini kıran düşmanların ve baştan başa karla dolu çıplak yerlerin ortadan kalkmasını istemektedir:

'İzz ü şerefle niteki semmūr u kākūmı
Sen kâmgâra geydüre leyl u nehâr berf (§.16 / B.25)

A'dâ-yı dil-sikest ü ser-â-pâ bürehnenüñ
Vire hemîşe hâtırına inkisâr berf (§.16 / B.26)

Şâir, tüm bunların yanında evlerde ateşlerin yandığı, her yerin yeşilliklerle doluğu, yeşillikler içinde de lale bahçelerinin olduğu bir dünya olmasını dileyerek şitâiyyeyi bitirmiştir:

Haneñ fūrüg-ı âteş ile lâlezâr ola
Niçe ki ola her taraf-ı sebze-zâr berf (§.16 / B.27)

4. BÖLÜM

4.1. ŞİTÂİYYELERİN NESİB BÖLÜMLERİNİN KAVRAMSAL OLARAK DEĞERLENDİRİLMESİ

Şitâiyyelerin nesib bölümlerine bakıldığı zaman en önemli unsur olarak kar görülmektedir. Şâir, boş bir kâğıt sayfası olarak gördüğü yeryüzünü karla şekillendirmiştir. Çoğu şâir de kasîdesine kar yağışının tabiata bıraktığı görüntüyü anlatan bir tasvir yaparak başlamıştır. Şâir onu türlü hayallerini katarak anlatmıştır.

Kar, incelediğimiz şitâiyyelerde türlü türlü hayallerle karşımıza çıkmaktadır. Bu hayallerden bazıları dervişin sinesindeki yaraya bastığı pamuk, çemen diyarını kaplayan akçe, marangozun ağacı tıraş ederken döktüğü odun parçaları, badem ağacından düşen çiçekler, falcının fala bakmak için kullandığı kum, kışın padişahının en gözde askeri, yeryüzüne kurulan beyaz çadır, devrin süslü gelini, gökten düşen kâğıt parçaları, kase içinde ezilen isfidaç, zahidin ak sakalı, dervişin abası, zamanın kadın pîrinin başından dökülen saç, dünyanın evini yapmak için kullanılan kireç, dilencinin eline atılan akçe, kışın hükümdarının sarayını yapmakla görevli işçi, güneşin bekçisi, yasemin yanaklı saki, yeryüzünün ayinedarı, Karûn'un hazinesi, papağanın ağzına aldığı şeker, yaraya basılan tuz vb. olarak çıkmaktadır.

Görüldüğü gibi kar şâirlerin hayal dünyasını süsleyen önemli bir etkidir. Ancak onun dışında tabiatta çeşitli varlıkların olduğunu görmeliyiz. Biz de bu bölümde kış

mevsiminde kar dışındaki unsurların durumunu ve şâirlerin hayal dünyasına kattığı zenginlikleri inceleyeceğiz:

4.1.1. Ağaçlar, Bitkiler, Çiçekler

Divân şiirinde servi, ar'ar, şimşad gibi ağaçlar ve nihâl (fidan) yanında mücerret olarak ağaçtan da bahsedilir.⁹² Ayrıca şitâiyelerde ağaçlar çeşitli yönleriyle kendini gösterir. Çünkü ağaçlar tabiat olaylarından en çok etkilenen varlıkların başında yer almaktadır. Bizler belki sadece ağaçlara bakıp da hangi mevsimde olduğumuzu anlayabiliriz.

Kış mevsiminde tabiattaki bütün canlılar soğuktan korunmak için bedenlerini örterken ağaçlar ise aksine çıplaktır. Onlar, önce baharda bedenini saran yapraklarla yeşil gömleğini giyinir. Sonbaharda ise yazın güneşiyle solan gömleği sararır, solar ve yıpranır. Üstünde artık gömlek duramaz hâle gelir; böylece esen hafif rüzgârlarla dahi gömleği sırtından uçar ve yerlere savrulur. Artık çıplak bir insan gibi tabiatın ortasında kalır. Ancak tabiatta sürekli meydana gelen değişim nedeniyle çıplaklık da geçici bir durumdur. Kış mevsiminde yağın karlarla birlikte ağaçlar beyaz gömleğini giyinir. Ancak onun da hükmü geçicidir. Esen rüzgârlarla beraber yine çıplak kalır. Aşağıdaki beyitte Cinânî, ağaçların bu durumunun nedenini ağaçların şahının rüzgârla savaşmak için üzerindeki gömleğini çıkarmasına bağlamaktadır:

Meger tütüşmağa kasd itdi rüzgârla kim

Şoyındı bâğda gönlek-çek oldı sâh-ı şecer (Cinânî; Ş.2/ B.13)

Mânî ise ağaçların beyaz görüntüsüne vurgu yaparak bu görüntüyü kışın padişahının yeşillikler diyarını hüküm altına alınca giydiği elbiseye benzetmektedir:

Vilâyet-i çemene hükm idince şâh-ı şitâ

Geyürdi cümle dirahana câme-i dîbâ (Mânî: Ş.9 / B.1)

Gelibolulu Mustafâ Âlî, kış mevsiminde ağaçların beyaz görüntüsünü onların hasta olmalarına bağlıyor. Çünkü kış mevsiminde çıplak kalanın hasta olması normaldir. Doğal

⁹² İskender Pala, age, s.21.

olarak gömleğini çıkaran ağaçların üzerine bir de kar yağmıştır. Bu durum onun hasta olmasına neden olmuştur. Ayrıca hastalığın belirtilerinden biri de yüzün beyazlamasıdır. Kış mevsiminde yağın kar, ağaçların görüntüsünü beyaza boyayarak hasta olduklarını hatta ölüme yaklaştıklarını göstermiştir:

Ĥâme-veş gördi ağaçlar qaralar kış faşlın

Geldi berf anı beyâz itdi kıomadı maħal (Gelibolulu Âlî; Ş.6 / B.6)

Divân şiirinde adından en çok söz edilen ağaç servidir. Servinin boyu hem benzeyen hem de benzetilendir. Hatta mecaz-ı örfî yoluyla artık boy kelimesine dahi ihtiyaç kalmamıştır. Bu benzetmede mübalağa ve hüsn-i talîl esastır. Selvinin su kenarında düşünülmesi hâlinde ırmak, çemen, bezm vs. unsurlar kendini gösterir. O, bir süs ağacıdır. Yaz kış her mevsim yeşil kalır. Sonbahar rüzgârları dahi ona etki edemez. Hafif rüzgârla salınışı sevgilinin yürüyüşünü andırır.⁹³ Şitâiyelerde ise servi ne sevgilinin boyudur ne de sevgilinin yürüyüşüdür. Ona duyulan hayranlığın sebebi kış mevsiminde her şey kışa yenilirken onun yeşilliğini koruması ve dimdik ayakta kalmasıdır:

Şitâdan derdi yok goñlekçek olmış

Meger nev-res cüvândur naħl-i 'ar'ar (Nev'î; Ş.10 / B.8)

Kılınup berf ile her serv çemen bezminde

Dikilüp şurdı olup sem'a-i kâfûr bedel (Gelibolulu Âlî; Ş.6 / B.4)

Kış mevsiminden taze fidanlar da etkilenir. Mevsim kış olduğu için doğal olarak onlar da diğer ağaçlar gibi yapraklarını dökerler. Ancak her şeye rağmen gamsız ve hâllerinden memnun gibilerdir. Bu nedenle rakkaslar gibi oynarlar:

Cüvân olana şitâdan ne guşsa diyü nihâl

Fezâ-yı sebze de goñlekçek oldı rakş-künân (Nev'î; Ş.11 / B.6)

Şitâiyelerde ağaçlar genel durumlarının yanında çeşitli türlerle de karşımıza çıkmaktadır. Şitâiyelerde yer alan ağaçlardan biri bademdir. Badem, divân edebiyatında özellikle meze olarak kullanılan, başka yiyeceklere katılan bir meyve olması, tadı, şekli,

⁹³ İskender Pala, age, s.477-478.

çiçeğinin rengi ve çekirdeğinden çıkarılan yağı ve ağacının yakacak olarak kullanılan odunu yönünden konu edilmiş; sevgilinin gözü, gamzesi, ağzı, dudağı bademe; badem çiçeğinin rengi şarap, erguvan veya kan rengine benzetilmiştir.⁹⁴ Bâkî, aşağıdaki beyitte ilkbaharın gelmesine dair özlemini belirtmek için badem ağacından bahsetmiştir. Kuzey rüzgârları gelip badem ağaçlarının yapraklarını dökmüştür. Ancak badem bahar mevsiminde çiçek açar. Kuzey rüzgârları da kış mevsiminde esen soğuk rüzgârlardır. Kış mevsiminde yeryüzüne düşen ise badem ağacının çiçekleri değil kar taneleridir. Böylece şâir, karın yağmasını badem ağaçlarının çiçeklerini dökmesine benzeterek bahara olan özlemini anlatmıştır:

Meger ki 'âlem-i 'ulvîde nev-bahâr oldı

Döker şükûfe-i bâdâmı sahn-ı bâğa şimâl (Bâkî; Ş.1 / B.8)

Şitâiyelerde yer alan ağaçlardan biri de çınardır. Çınar, özellikle yaprağı ile divân şairleri tarafından sıkça kullanılmaktadır. Aşağıdaki beyitte de çınarın yaprağı insan eline benzetilmiştir. Bu durum bize tasavvufî anlamda "el almak ve el vermek" tabirlerini çağrıştırmaktadır. Beyitte yer alan "mürşid" sözü de bu durumu desteklemektedir. El almak, tasavvufî anlamda bir tarikata girmeye, belli bir şeyhe intisâb edip ondan evrad almaya verilen addır. El vermek ise bir şeyhin bir kişiyi tarikatına kabul edip ona evrad veya ders vermesine denir.⁹⁵ Aşağıdaki beyitte Gelibolulu Mustafâ Âlî toprakta görünenin ele benzese bile aslında çınar yaprağı olduğunu belirtmektedir. Onu da rüzgârlar alıp götürmüştür. Çünkü kış gelmiştir ve çınarın hükmü bitmiştir:

El şanur berk-i çenârı götürür toprağdan

Mürşid-i hâkde ammâ ki nesîm elimde el (Gelibolulu Âlî; Ş.7 / B.8)

Şitâiyelerde yer alan bir diğer ağaç çeşidi ise söğüttür. Söğüt, genellikle bahar mevsiminde salkım şeklinde dökülen dalları ve dallarındaki yaprakların oluşturduğu görsellikle ağaçlar içinde güzellik timsali olarak karşımıza çıkar. Dallarından dökülen yapraklara şekil yönünden bakıldığında divân edebiyatında genellikle sevgilinin saçını temsil eder. Kış mevsiminde ise söğüt ağacının yaprakları dökülmüştür. Artık onun eski

⁹⁴ Abdulkerim Gülhan, Divân Şiirinde Meyveler ve Meyvelerden Hareketle Yapılan Teşbih ve Mecazlar (International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish Volume 3/5 Fall 2008), s.352.

⁹⁵ Kaplan Üstüner, Divân Siirinde Tasavvuf (Birleşik Yayınları, Ankara, 2007), s.342-343.

güzelliğinden eser kalmamıştır. Seher yelinin esmesi sonucunda dalları titremeye başlamıştır. Aşağıdaki beyitte şâir, soğuktan titreyen söğüt ağacına bakıp hem soğuğun şiddetini anlatmak, hem de soğuklarda onun gibi titrememek istediğini belirtmiştir:

Kanı sermâye ki bir hâlet idüp sermâya

Bîd-veş olmayavuz biz de şovukdan lertzân (Cinânî; Ş.3 / B.17)

Görüldüğü gibi kış mevsiminde ağaçlar "ar'ar, serv, secer, badem, dırahtân, bîd (söğüt)" gibi adlarla karşımıza çıkmaktadır. O artık baharda açan türlü renkte çiçekleri ile tabiatın güzellik unsuru olmamakla birlikte, yaz mevsiminde verdiği meyvelerle canlılar için bir bereket kaynağı değildir. Bunun yanında şitâiyyelerde yer alan "badem, söğüt, çınar" gibi bahar mevsiminin hayalini kurduran ağaçlar, kış mevsiminin tabiata getirmiş olduğu değişimi yansıtmadıkları için hakikatten uzaktır. Servi dışında hepsi kışa yenilmiştir. Artık o, kışın ortasında bahara kavuşmanın hasretiyle duran, çıplak, hasta ve çaresiz bir varlıktır. Kışın şahı ona iyilik olsun diye beyaz elbiseler giydirmiştir. Ancak onu da çemen diyarında esen rüzgârlar ve güneş almıştır. Ağaçların yanında kış mevsiminden en çok etkilenenler ise bitkilerdir. Ağaçlar kış mevsiminde bir nevi yaşam mücadelesi verirken, bitkiler ise tamamen ortadan kalkmıştır:

Terahhum itdi meger mürde-i nebâtâta

Bişât-ı bezmi götürdi kefen getürdi şabâ (Gelibolulu Âlî; Ş.5 / B.7)

Kış mevsiminde mevcut bitkilerin yanında çiçeklerin durumu da onlardan farksızdır. Kışa onlar da yenilmişlerdir. Bunun yanında çiçek, şitâiyyelerde "şukûfe" kelimesi ile karşımıza çıkmaktadır. Ancak kış mevsiminde türlü renkli çiçeklerden eser kalmamıştır. Varlıkları belirsiz bir hâl almıştır:

Gelince düzd-i sitâ naqd-i bâğı toñdurdı

Süküfeden n'ola nâ-yâb olursa andan eşer (Cinânî; Ş.2 / B.15)

Genel anlamda var olan çiçeklerin yanında "gül, lale, yasemin, nergis" gibi türler de şitâiyyelerde yer almıştır. Özellikle divân edebiyatında akla ilk gelen çiçek türü olan gül de şitâiyyelerde karşımıza çıkmaktadır. Klasik Türk şiirinde en çok sözü edilen çiçek güldür. Sevgilinin sembolü olarak kullanılan gül, sevgilinin bütün özelliklerini taşır. Renk, tazelik,

incelik, narinlik, naziklik ve nazlılık hem gülün hem de sevgilinin özelliklerindedir.⁹⁶ Ancak şitâiyelerde ise durum farklıdır. Kış gülün kulağına soğuk sözler söyleyip onu kaçırmıştır. Artık ortada ne gül, ne onun dikenini; ne maşûk, ne de âşık kalmıştır. Çünkü gülün olmadığı yerde aşk da olmaz. Kış yeryüzünü dondurduğu gibi aşkı da dondurmuştur. Bu nedenle insanlar evdeki ocakta yanan ateşin küllerinin içindeki kora bakıp onu gül yerine koyarlar:

Ocakda âteşe ben nice gülsitân dimeyem

Her ahker oldı şanasın ki bir gül-i hamrâ (Taşlıcalı Yahyâ; Ş.15 / B.10)

Bilmezem ki ne şovuk söz didiler gûs-ı güle

Götürüp ayağı erbâb-ı çemen gitdi hemân (Cinânî; Ş.3 / B.6)

Şitâiyelerde gülden sonra klasik Türk şiirinde en sık rastlanan çiçek türleri olan lâle ve yasemine de rastlanır. Divân şâirleri, lâleyi genellikle gövdesi, dalları, çanak ve taç yapraklarıyla bir bütün olarak kullanmışlardır. Lâlenin klasik Türk şiirindeki temel işlevi; sevgili, memdûh, güzel, gelin, sâkî, hizmetçi, asker gibi şahıslar; sevgilinin yanağı, dudağı; âşığın yüzü, vücûdu, kanı, gözyaşı ve yaraları gibi uzuvlar; kadeh, şarap, tabak, tâç gibi eşya; güneş, ay, yıldız gibi kozmik unsurlar ve cennet, gönül, ümit, dert, şiir gibi soyut kavramlar ile değişik vesilelerle ilişkilendirilmesine dayanır.⁹⁷ Yasemin (Semen) ise şitâiyelerde yer alan diğer bir çiçek türüdür. Yasemin, klasik Türk şiirinde yumuşak dokulu, beyaz ve sarı çiçekli, güzel kokulu ve tırmanıcı özellikleriyle dikkat çekmiştir. Bu bitkisel özellikleriyle bağlantılı olarak yaseminin klasik Türk şiirindeki temel işlevi, sevgili ve sevgilinin saç, zülfü, yüzü, yanağı, sînesi, teni gibi uzuvlarıyla benzerlik ilişkisine dayanır.⁹⁸ Şitâiyelerde lale bahçesine yağın karlar laleleri adeta beyaz renkli yaseminlere çevirmiştir. Bu görüntü ile lale bahçeleri yasemin bahçelerine dönmüştür:

Berf çünkim 'âlemün bâğın semenzâr eyledi

Yaraşur âteşden olursa ocaklar lâlezâr (Revânî; Ş.14 / B.3)

⁹⁶ Cemal Kurnaz, Gül (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C.14, 1996), s.220.

⁹⁷ Yavuz Bayram, Klasik Türk Şiirinde Duyguların Dili: Çiçekler (Electronic Turkish Studies., Vol. 2 Issue 4, p209-219. 11p. 2007), s. 212-213.

⁹⁸ Yavuz Bayram, agm, s.214.

Germ itdi meclis ehlini nâr-ı şarâb ile
Gûyâ ki oldı sâki-i semen-'izâr berf (Revânî; Ş.13 / B.6)

Her lâlezârı şimdi semenzâr eyleyüp
Bâğ-ı cihânı itdi yine nev-bahâr berf (Revânî; Ş.13 / B.9)

Şitâyyelerde yer alan bir diğér çiçek türü ise nergistir. Nergis, divân edebiyatında daha çok baygın, uykulu gözler için kullanılmaktadır. Şitâyyelerde ise nergis sevgilinin gözünün yerine tabiatın gözü olmuştur. Tabiata yağın karlar, adeta onun gözünü kapatan pamuk olmuş ve onu görmez etmiştir:

Çemende berf degül nergis üzre zâhir olan
Meger ki gözine ak düşdi oldı nâ-bînâ (Mânî; Ş.9 / B.8)

Şeh-i şitâyi ye hod cerre geldi gülzâra
Gözine penbe yapışdurdı nergis-i şehlâ (Mânî; Ş.9 / B.9)

4.1.2. Ateş

Ateş, Türk ve dünya edebiyatında önemli bir yere sahiptir. Dünya edebiyatında özellikle mitolojik öğelerde karşımıza çıkmaktadır. Batı mitolojisinde ateşle ilgili olarak akla ilk gelen Promethee'nin tanrı Zeus'un kaldığı Olimpus dağından ateşi çalarak insanlara hediye etmesidir. Batı mitolojisinde ilk kadının yaratılışında toprak ve suyun yanında ateş de vardır. İlk erkeğin yaratılışında ise yine bir ateş tanrısı olan Promethee ön plandadır. Promethee, ilk erkeği topraktan yaratmış, ona güneşten çalınan bir ateşle can vermiş ve toprak da su yerine gözyaşı ile ıslatılmıştır.⁹⁹

Doğu mitolojisinde de üzerinde en çok durulan unsurlardan biridir. Ateş, hemen hemen bütün mitlerde varlığı insan üstü bir durumla ortaya konulmuştur. Ateşin kıvılcımı, közü, dumanı, rengi, yanarken çıkardığı sesler, türlü efsanevî anlatımlara yol açmış; ateş bu nitelikleri ile de falcılık ve büyücülük için bir araç olarak kullanılmıştır.¹⁰⁰

⁹⁹ Macit Gökberk, İslâm Felsefesi Tarihi, (İstanbul: Ayışığı Kitapları, 1998), s.25.

¹⁰⁰ Hikmet Tanyu, İslâm Ansiklopesi, C.4 (İstanbul: TDV, 1991), s.52.

Türk mitolojisinde, birçok mitolojide olduğu gibi, ateşin bulunması daha çok soğuktan korunma çabasının bir sonucu olarak gerçekleşmiştir. Örneğin; bir efsanede dağlar arasında yaşayan bir oymağın soğuktan ıstırap çekmesinden dolayı, kardeşlerden biri tarafından ateşin bulunduğu anlatılır.¹⁰¹

Divân edebiyatında ise ateş âşığının içinde bulunduğu aşkın ıstırabıdır. Ayrıca sevgilisine duyduğu özlem ateş şeklinde kendini gösterir ve daimâ âşığı yakar. Ateş, gözde tutuşur ve gönülde alevlenir. Âşık, gönlündeki ateşi söndürebilmek için daimâ gözünden yaşlar akıtır.¹⁰² Kış mevsiminde ise ateş ıstırapların son bulması için gerekli olan temel maddedir. O, gönüldeki yangınları dindirmek için adeta su olmuştur. Bu nedenle kış mevsiminde aşk ateşe olur. Soğuktan usanmış ruhların hayallerinde hep bir sevgili gibi ateş vardır. Bu nedenle evlerde yanan ateş o evi gül bahçesine çevirmiştir:

Haneñ fūrūğ-ı âteş ile lâlezâr ola

Niçe ki ola her taraf-ı sebze-zâr berf (Üsküplü İshak Çelebi; Ş.16 / B.27)

İnsanlar bu kadar ateşe özlem duyarken o çıkıp da kendini gösteremez. Adeta suskunluğa bürünmüş, kendini naza çekmiştir. Canlıların zaten soğuktan çaresiz, bitkin düşmüş bedeni, bu naza katlanacak gibi değildir. Soğuktan etkilenen bütün canlılar ondan yanıp da hâlini kendisine anlatmasını bekler. Ancak kış mevsiminde ateş hâlden anlamaz, yanıp da hâlini anlatmaz:

Şiddet-i deyd e kılalup görmezüz âteş yüzini

Meger aḥvâli yanup eyleyevüz şerḥ ü beyân (Cinânî; Ş.3/ B.22)

Kış mevsiminde soğuğun şiddeti o kadar fazladır ki ateş bile kendini ısıtamaz. Bu nedenle kendisi de kürk giyme ihtiyacı duyar. Şâir mangalın renginin kahverengi olmasına bakıp onu kürk giymiş gibi görür. Ocakta bulunan altın gibi sarı renkli mangal, kül rengi kürk giymiştir. Böylece içindeki korlar görülür:

Manḳal-ı zerde nümâyân olımazdı aḥker

Geymese engine sincâb-ı remâdî bir ân(Cinânî; Ş.3/ B.8)

¹⁰¹ Bahaeddin Ögel, Türk Mitolojisi, C.1 (Ankara: TTK Yayınları, 1971), s.28.

¹⁰² İskender Pala, age, s.56.

Divân edebiyatında ateş deyince akla gelen varlıklardan biri de Semender'dir. Semender, su kertenkelesi denilen bir nevi hayvandır. Bedenin iki tarafında su ifraz eden kesesi bulunan bu hayvan kıvılcımlı kül üstünde yürüyeceği tarafları sulayarak geçtiğinden yanmamış.¹⁰³ Ayrıca denizaltına benzeyen kuyruklu bir hayvanmış. Kelime "santender"den muhaffettir. Bu hayvanın ateşe girdiği zaman bir çeşit yağlı madde ifraz ederek kendini koruduğu rivayet edilir. Başka bir rivayete göre Semender yalnızca ateşte yaşar ve ateşten çıkınca ölmüş. Bunun bir kuş olduğunu söyleyenler de vardır. Hindistan'daki Mecusilerin devamlı yaktıkları ateşte ısının artmasıyla Semender denilen kanatlı bir böcek hasıl olurmuş. Ancak efsanevî Semender'i gördüğünü söyleyen kimse yoktur.¹⁰⁴ Kışın şiddeti ile Semender'in varlık kaynağı olan ateş ortadan kalkmıştır. Artık o da donarak buz parçaları gibi dağılmıştır:

Şiddet-i berd ile yıhpâre olup toñmışdur

Āşiyânında semender nice olsun şeverân (Cinânî; Ş.3/ B.7)

İnanışa göre baharın gelmesi ve havaların ısınması için havaya, suya ve toprağa cemre düşmesi gerekmektedir. Zaten cemre "kor" anlamına gelmektedir. Divân edebiyatında ateşle anılan bir başka husus da Hz. İbrâhîm Peygamber'dir. Hz. İbrâhîm Türk edebiyatında, Nemrûd'un zulmü dolayısıyla mağarada büyütülüğü, aklıyla Allâh'ı buluşu, Kâbe'deki putları kırması, Nemrûd tarafından ateşe atılışı ve ateşin ona gülistan hâline getirilişi, cömertliği, sofrasının bereketi, oğlu Hz. İsmâîl'i kurban etmeye niyetlenmesi, onunla birlikte Kâbe'yi onarması, kıtlık esnasında kum dolu çuvalların buğday veya un oluşu mucizesi gibi çeşitli hususlara telmih ve teşbihlerle geçer.¹⁰⁵ Aşağıdaki beyitte Nev'î, cemre düşmesiyle, İbrahim Peygamber'in ateşe atılması olayına gönderme yapmaktadır:

Bir cemre düşmedük dahı 'unşur mu var dağı

Nâr-ı Halîl olursa ısıtmaz ten-i nigâr (Nev'î; Ş.12 / B.5)

¹⁰³ Ahmet Talat Onay, age, s.433.

¹⁰⁴ İskender Pala, age, s.476.

¹⁰⁵ Ayhan Gültaş, Abdülvâsi Çelebi Halilnâme (Ankara: KB. Yayınları, 1996), s.72.

Ateş, şitâiyelerde şâirlerin hayallarında farklı şekillerde karşımıza çıkar. Aşağıdaki beyitte Revânî, ateşi yalın yüzlü ve siyah perçemli bir güzele benzetmiştir:

Şimdi âteş 'âlemi yaksa 'aceb mi hüsn ile

Bir yalun yüzlü siyeh perçemlüdür par par yanar (Revânî; Ş.14 / B.5)

Soğuklar bastırınca insanlar sıcak günlerin hasretiyle avunmakta, hava ne kadar soğuk olsa da kalbini sıcak tutmak istemektedir. Zaten etrafta ateş olmayınca gönlün ateşi yanmaktadır. Bu nedenle sıcak günlerin geleceğine dair umut içindedirler:

Şitâ iken 'acebdür kalb-i âteş

Yine kalbi ider germ ü müsahhar (Nev'î; Ş.10 / B.10)

Şitâiyelere bakıldığında ateş, başta Bakî, Cinânî, Nev'î, Gelibolulu Mustafâ Âlî gibi şâirlerin kasîdelerinde özellikle yokluğuyla kendisini göstermektedir. Bu şitâiyelerde ateş "germ, remadî, ahker, cemre" gibi ifadelerle karşımıza çıkmaktadır. Ateşin yokluğunu ise, onun yakamadığı İbrahim Peygamber ve Semender simgelemektedir.

4.1.3. Canlılar

16. yüzyılda yazılan şitâiyelerde sadece canlı olarak insan yer almaz, onun yanında tabiatta başka canlılar da yer alır. Çünkü kışın gelmesiyle tabiattaki değişikliklerden yeryüzünde yaşayan bütün canlılar etkilenmektedir. Şâirler, bu nedenle kasîdelerine kışın soğuşunu daha etkili bir şekilde anlatmak için çeşitli canlıları eserlerine katmışlardır. Özellikle insanları soğuktan korumak için kürklerinden yararlanan canlılar başta olmak üzere, içine hayal unsurlarını kattıkları başka canlılara da şitâiyelerinde yer vermişlerdir.

Şitâiyelere bakıldığında 16. yüzyıl Anadolu coğrafyasında yaşayan insanların vaşak ve geyik kürkü giydikleri görülmektedir. Özellikle vaşak divân şiirinde fazla yer almayan bir canlı türüdür. Kedigillerden olan vaşak, kediye benzemekle birlikte normal kedi ağırlığından 5 kat daha ağırdır. Kulakları normal kediye kıyasla daha uzun ve uçları tüylüdür. Kış bastırıldığında ise sadece kulaklarının üzerindeki tüyler değil tüm vücudu kalın bir tüy tabakası ile kaplanır. Adeta kışın gelmesi ile mantolarını giyerler.¹⁰⁶ Bu

¹⁰⁶ vaşak. <http://tr.wikipedia.org/wiki/va%c5%9fak:08/05/2014>

nedenle değerli kürkleri nedeniyle insanlar için kış mevsiminde cazip bir hayvandır. Geyik de yine kürkünden yararlanan bir hayvan türüdür. Aşağıdaki beyitten anlaşıldığı üzere şâir mevsim kış olmasına rağmen ne vaşak ne de geyik kürkü bulamaktan şikâyet etmektedir:

Olsa biz de günine göre geyerdük kürkin

Nice semmür-ı vaşak o marala yok dermân (Cinânî; Ş.3/ B.19)

Şitâiyelerde yer alan canlılardan biri de ceylandır. Ceylan divân şiiirinde bazı yerlerde gazal, bazı yerlerde ahu olarak yer almaktadır.¹⁰⁷ Kış, bütün canlıları etkilediği gibi hem dağda bulunan ceylanı hem de ceylan gözlü güzelleri etkilemiştir. Kış, sanki tabiattaki bütün canlılara hayatın gerçek yüzünü göstermeye çalışmaktadır. Kış, bütün güzelliklerin ve saltanat sahiplerinin ömrünün bir sonu olduğunu bildirmek istercesine türlü şekillerle tabiatta kendini göstermektedir. Güzelliklerine doyamayan, ellerinden aynaları düşürmeyen ahu gözlü güzellerin camdan aynaları, kışın gelmesiyle birlikte ortadan kaybolmuştur. Yerini kış mevsiminin aynası olan buzlara bırakmıştır. Elbette ki buzdaki aynalara bakanların onda kendilerini garip surette görmeleri kaçınılmazdır:

Pür oldı şâhları üzre yahdan âyineler

Garîb sûrete girdi bu fasl içinde gazâl (Bâkî; Ş.1 / B.7)

Kuşlar da şitâiyelerde yer alan bir başka canlı türüdür. Divân edebiyatında genellikle efsanevî özelliklere sahip olan, devlet kuşu ve saadet anlamlarına gelen Hüma kuşu ile daha çok uzun boylu ve iri olmaları yönleriyle Anka ve Simurg kuşları yer almasına rağmen, şitâiyelerde bu kuşlardan hiçbir şekilde bahsedilmemiştir. Genel olarak şitâiyelerde kuşlar, kış gününde sıcağa olan hasretleriyle karşımıza çıkmaktadır. Onlar bedenlerini saran tüylerine rağmen soğuğu vücûtlarında oldukça fazla hissedeler. Gökyüzünde eskisi gibi özgürce dolaşamazlar. Bedenlerindeki soğukluk ruhlarının sıcaklığını almış gibidir. Onlar için hiçbir şey ateş ve sıcaklık kadar değerli değildir. Bu yüzden ağacın dalında dolanan kuşlar, şişe takılıp kebab olan kuşları kıskanır. Seher vakti şahın başında duran kuşlar da çölde avcının okunun ucunda av olan kuşları kıskanmaktadır:

¹⁰⁷ İskender Pala, age, s.27.

Kebâb-ı sîh olan mürğa ider reşk
Ser-i şâh üzre her bir mürğ-ı bî-fer (Nev'î; Ş.10 / B.6)

Şikâr olanlara şahrâda tîr-i şayyâda
Dem-i seher ser-i şâh üzre reşk ider mürgân (Nev'î; Ş.11 / B.4)

Papağan da şitâiyelerde şeker yemesi özelliği ile karşımıza çıkmaktadır. Çünkü şeker, renk itibarıyla kara benzemektedir.

San tûtiler öninde şeker-pâreler yatur
Şimdi ki oldı her taraf-ı sebzezâr berf (Revânî; Ş.13 / B.11)

Şitâiyelerde yer alan canlı türleri arasında örümcek (ankebût) ve sivrisinek (pesse) de bulunur. Ancak onlar sıcak günlerin canlılarıdır. Soğuk zamanlarda ortalarda pek görünmezler. Çoğu canlı gibi onlar da şitâiyelerde, tabiatta bulunmamalarıyla yer alır. Bu nedenle şâirin sıcak günlere dair hayallerini süsler. Bununla birlikte şâirlerin kara duydukları nefreti anlatmak için bu canlıları kullandıkları da düşünülebilir. Aşağıdaki beyitte şâir düşen karları, havada uçuşan sivrisineklere benzetmektedir. Güneşin örümceği dünyadan ayrılınca, yeryüzü artık kışın sivrisineği olan karlara kalmıştır:

Gitdi görünmez oldu yine 'ankebût-ı mihr
Cün zâhir oldı peşşe gibi bî-şümâr berf (Üsküplü İshak Çelebi; Ş.16 / B.4)

Şitâiyelerde balıklar tür olarak olmasa bile genel özellikleri ile karşımıza çıkmaktadır. Su canlısı olan balıkların kıştan etkilenmesi normaldir. Çünkü soğuklar nedeniyle göller, ırmaklar, buzla kaplanmış; denizler ise en soğuk hâlini almıştır. Aşağıdaki beyitte şâir, denizin dibindeki balıklara bakıldığında sanki bahr-ı remel vezniyle yazılmış beyitler gibi göründüklerini söylemektedir:

Ka'r-ı deryâdaki mâhîlere bakşan meselâ
Şatr-ı ebyâta döner her birisi baħr-i remel (Gelibolu; Ş.6 / B.13)

Divân edebiyatında yer alan kuş türlerinden biri de bülbüldür. Arapçası andelîb, Farsçası hezâr; çoğulu anâdil ve hezârândır.¹⁰⁸ O, şarkılarıyla ağlayıp inleyen, durmadan sevgilisinin güzelliklerini anlatan ve ona aşk sözleri arz eden bir âşığın timsalidir.¹⁰⁹ Ancak bülbülün ötmesi için baharın gelmesi gerekir. Çünkü sevgilisi baharda açar.¹¹⁰ Kış mevsiminde soğuklar başlayıp yeryüzü karla kaplanınca bu mevsimde bülbülün o bilinen ötüşken hâlimden söz etmek mümkün değildir. Ona güzel nağmeler söyleten gül olmayınca doğal olarak bülbülün de artık mevsimi geçmiştir. Bu nedenle bülbülün gül bahçesinden ayrılması, kendisi için yeni bir mesken bulması gerekmektedir. Bülbül gidince de onun yerini kargalar alacaktır. Mevlana'nın dediği gibi, “Kargalar ötmeye başlayınca bülbüller susmuştur.”

Sadâlar eyler iken her makâmdan bülbül

Makâm-ı gülşeni kıldı gurâblar me'vâ (Taşlıcalı Yahyâ; Ş.15 / B.9)

Şitâiyelerde adı geçen canlılar arasında yine kürkü ile ön plana çıkan kakum ve sincap da yer alır. Kakum; Avrupa, Asya ve Kuzey Amerika'nın ormanlık, çalılık ve açık taşlık arazilerinde yaşar. Gelinciğe benzer, etçil, çevik bir hayvandır. Boyu 30, kuyruğu 10 santimetredir. Postu yazın esmer kırmızı, kışın beyaz tüylüdür. Kuyruğunun ucu her mevsimde siyahtır.¹¹¹ Halk arasında sansar olarak da bilinen kakumun kürkünün değerli olmasının yanında, renginin kar gibi beyaz olması nedeniyle kış mevsiminin tabiata verdiği görüntüyü hatırlatmasıyla kakum şitâiyelerde yer alır. Genellikle de kürk kelimesinin yerine kullanılır.

Sincap da yine hem rengi hem de kürkü nedeniyle karşımıza çıkar. Bazen de sincap aşağıdaki beyitte olduğu gibi üzerine kar yağın bülbüldür ve kış mevsiminde kakumun kürkünü giymiş gibi beyazdır. Hz. Süleymân'ın ateşi nasıl söndüyse bülbülün rengi de beyaza dönerek sönmüştür:

Hezâr geymese engine kâkum-ı sincâb

Hoş aındururdu şitâ-i ateş-i Halîli aña (Gelibolu; Ş.5 / B.9)

¹⁰⁸ Ahmet Talat Onay, age, s.146.

¹⁰⁹ İskender Pala, age, s.97.

¹¹⁰ Sami Akalın, Türk Folklorunda Kuşlar (Ankara: Kültür Bakanlığı Halk Kültürünü Arastırma ve Gelistirme Müdürlüğü Yayınları, 1993), s.563.

¹¹¹ kakum. <http://www.yenibilgiler.com/kakum-nedir/:09/05/2014>

Şitâiyelerde adı geçen bir diğer canlı da zembûr (eşekarısı) dur. Kış mevsiminin gelişi ve yağan karlar şâirler için büyük bir felaketin başlangıcı gibidir. Onun gelmesiyle tabiata ait güzellikler tamamen ortadan kalmıştır. Her şey onlara bela gibi gelir. Hasan Ziyâ'î'ye ait aşağıdaki beyitte gökten yağın karlar, beyaz renkli eşek arılarına benzetilmiştir. Doğal olarak eşekarılarının dünyaya bal getirmesi beklenemez. Onlar dünyaya getirirse getirirse ancak bela getirir:

Kar yağar şanma cihâna nice zembûr-ı sefid
Hâşılı bal yirine götürür oldu belâ (Hasan Ziyâ'î; Ş.8 / B.5)

Kış, belki de en çok sokak köpekleri için zordur. Barınacak yerleri olmayan köpekler için sokaklar yaşanmaz yerlerdir. Bu nedenle sokakta kalan köpekler sabaha kadar inler:

Enîn ü nâle vü efgân ile sabâha değîn
Kilâbı şehrûn olur mutribân-ı bezm-i belâ (Taşlıcalı Yahyâ; Ş.15 / B.16)

Divân edebiyatında daha çok avcı ve avlanan olmaları yönleriyle karşımıza çıkan bâz (doğan) ve ebk (keklik)e de şitâiyelerde de rastlayabiliriz. Bâz, çok zaman şeh-bâz veya şah-bâz şekliyle de karşımıza çıkan doğan veya şahin gibi elden salınır. Yükseklerle uçar. Bazı zamanlarda gözü bağlanır. Benzetme yönü ise avcılıktır. Bâz, sevgilinin gönül avlayan saçlarından kinayedir. Sevgilinin saçları âşığın gönül kuşunu avlar. Böylece âşık, bakışlarıyla saç doğanın pençeleri arasına düşer.¹¹² Edebiyatımızda keklik ise sesinin ve gövdesinin güzelliği ile konu edilir. Bu tür kekliklere de “kebk-i derî” tabir olunur. Divân şiirinde sevgili bir keklige benzetilir.¹¹³ Şitâiyelerde ise bâz yine avcıdır, kebk ise yine avlanandır. Mevsim kış olunca avcının kar; yeryüzünün ise keklik olabileceği düşünülebilir. Aşağıdaki beyitte kar yağarak dünyayı keklik gibi avlamaya çalışır:

Saydgâh-ı 'âlemi alup kanadı altına
Bu cihân kebkini ol bâz-ı sefid itdi şikâr (Revânî; Ş.14 / B.6)

¹¹² İskender Pala, age, s.431.

¹¹³ İskender Pala, age, s.276.

Bâz-ı sefid gibi kanat bükdi her yana

Kebk-i cihâmî tâ ide şâha şikâr berf (Revânî; Ş.13 / B.34)

Görüldüğü gibi şitâiyelerde kuşlar, balıklar, karıncalar, sivrisinekler, örümcekler, vaşak, sincap, eşekarısı, köpek gibi canlılar yer almıştır. Doğal olarak mevsim kıştır, tabiat kışın şiddetiyle adeta canlılar için soğuk bir cehennem gibidir. Ancak tabiatı canlılara sunan yaratıcı, onlar için zorluklar verse bile bütün olanakları da onlara sunmuştur. İnsan dışındaki varlıklar da kendilerine verilen savunma özellikleriyle kışa karşı direnişe geçmiştir. Şâirler de canlıları sadece onların yaşadıkları zorluklarla değil, daha çok yoklukları nedeniyle bahara ve yazaya karşı özlemlerini anlatmak için şitâiyelerin içinde yer vermişlerdir.

4.1.4. Rüzgâr

Kış, tabiatla ilgili bir unsur olduğu için rüzgârla ilgili özelliklere şitâiyelerde oldukça fazla yer verilmiştir. Divân şiirinde rüzgâr karşımıza yel, esinti, nesim, bâd, rîh, riyâh, rüzgâr "yel" anlamıyla dîvan şiirinde oldukça geniş bir kullanım bulmuştur. Öncelikle âşıkın âhı ile sıkı bir münasebeti vardır. Sevgilinin saçlarındaki koku rüzgârda daimâ mevcuttur. Sabah ve seher vakitlerinde esen rüzgârda bu özellik daha belirgindir. "Yele vermek" deyimini ile âşık, ömrünün ve emeklerinin boşa gittiğini anlatmaktadır. Rüzgâr sevgilinin saçını çözer. Bazen bunu sevgiliye ve onu saçındaki kokuya karşı duyduğu aşktan dolayı yapar. Rüzgârdaki misk (müşt) kokusu yine sevgilinin saçından alınmadır.

Bazen rüzgârı bir postacı, bir ulak olarak görürüz. Bu durumda sevgiliden âşıkın kokusu; âşıktan sevgiliye özleyiş, niyâz, âh u feryâd getirip götürür. Rüzgâr devamlı esişiyile toz oluşturur. Âşık bu esinti ile sevgilinin ayağının tozuna kavuşur. Rüzgârın devamlı dolaşıp durması âşıkın hâline pek uygundur.¹¹⁴ Kış mevsiminin gelişiyile bâd-ı sabâ sevgilinin saçından yayılan kokuyu âşiğe ulaştırmak yerine, misk kokusunu yeryüzüne yağın kara katmıştır. Bu durumda âşıkla maşûk arasında iletişim ortadan kalkmıştır:

¹¹⁴ İskender Pala, age, s.454.

Saḥ-ı gâbrâya qarlar yağdı

Miski kâfûra katdı bâd-ı şabâ (Gelibolulu Âlî; Ş.7 / B.2)

Edebiyatımızda sabâ, hafif ve latif esen rüzgâr demektir.¹¹⁵ Aşağıdaki beyitte kar akçe; bâd-ı sabâ da bir hırsız gibi düşünülmüştür. Gece yeryüzüne düşen karı donduran bâd-ı sabâ, çemen halkının sahip olduğu akçeleri çalmış gibidir:

Ehâli-i çemene hayli akçe düşdi yine

Çoğını bir gice tondırdı düzd-i bâd-ı sabâ (Mânî; Ş.9 / B.4)

Nesim de bâd-ı sabâ ile aynı anlama gelmektedir.¹¹⁶ Aşağıdaki beyitte nesim, bâd-ı sabâ gibi habercilik görevini yürütmektedir. Ancak bu habercilik âşıkla maşûk arasında değil kış ile yeryüzü arasındadır. Bu nedenle nesim yeryüzüne uyarıda bulunmaktadır. Kışın gümüş para niyetine etrafa gökten kar dağıttığını bildirmektedir:

Faşl-ı şitâ peyâmın irürdi yine nesim

Pâyına nakd-i sîmîni itdi nişâr berf (Üsküplü İshak Çelebi; Ş.16 / B.2)

Bâd-ı sabânın hükmü hafif esmesi nedeniyle geçicidir. Kışın şiddeti arttıkça yeryüzünde sert rüzgârlar esmeye başlamış, hafif esintili rüzgâr olan bâd-ı sabâ ortadan kalkmıştır. "Yerinde yeller esmek" deyimini doğrularcasına bâd-ı sabâ ortadan kalkıp onun yerini kasırgalar, yıkıcı rüzgârlar almıştır. Ayrıca şâir, "yerinde yeller esmek" deyimini hem mecaz anlamına gelen "yok olmak", hem de gerçek anlamı olan "rüzgâr" anlamına gelecek şekilde kullanarak kinaye edebî sanatını yapmıştır:

Hemîşe şimdi esen tünd-bâd-ı şarşardur

Çemende bâd-ı şabânuñ yerinde yeller eser(Cinânî; Ş.2 / B. 18)

Rüzgârlar, Cinânî'nin kasîdelerinde etkisini oldukça fazla gösterir. Aşağıdaki beyitte sert rüzgârlar kimi görse ona yetişip zarar vermektedir:

Kime gerekse irişdürdi bâd-ı serd zarâr

Velî görince beni tıtdı dâmen-i şahrâ (Gelibolu; Ş.5 / B.11)

¹¹⁵ İskender Pala, age, s.417.

¹¹⁶ Ahmet Talat Onay, age, s.417.

Rüzgârların şiddetini artırdığı bu devirde Gelibolulu Âlî için sıcak rüzgârların hayali canlanmaktadır. Şâir, havadaki bulutlara bakıp onu deve kervanı gibi düşünmektedir. Gökyüzünü bulutlandırıan ise sıcak bir rüzgâr olan kible, diğer adıyla lodostur:

Turmadı kible yeli esdi bulutlandı havâ

Şanasun Ka'be şarıkında kaşar oldı cemel (Gelibolulu Âlî; Ş.6 / B.3)

Kış diğer mevsimlere özellikle de bahara karşı hiç hürmet göstermez. Çünkü çemen diyarına kar hükmetmektedir. O kimseye acımaz. Nevrûzda bile rüzgârını estirir, yılda bir gelen nevrûza hürmetsizlik etmiş olur:

Meşhûrdur ki kış kimseye hürmet eylemez

Kar oldı hep cüvân-ı çemen pîr-i zü'l- vakâr (Nev'î; Ş.12 / B.2)

Nevrûz kim bu bezm içinde yılda bir gelür

Hürmetsüz itdi anı da bu köhne rüzgâr (Nev'î; Ş.12 / B.3)

4.1.5. Güneş

Divân edebiyatında âfitâb, hurşîd, mihr ve şems güneş olarak kullanılır. Divân şiirinde daha çok ışığı, parlaklığı, ısısı ve ısıtması ile ele alınır.¹¹⁷ Şitâiyyelerde de güneş kendini çeşitli şekillere bürünerek gösterir. Artık o eski gücünü yitirmiştir. Sahip olduğu bütün özelliklere rağmen o, kışa karşı koyamaz. Dünyaya ısı ve ışık kaynağı olarak verdiği canlılık artık bitmiştir. Bolluk ve bereket kaynağı olan güneşin kendini eskisi gibi gösterememesi nedeniyle dünya artık karanlık ve kıtlık yerine dönmüştür. Bu nedenle kış mevsiminde güneşin dünya yüzüne çıkıp kendini göstermesi beklenemez. Varlığıyla insanlara bir yararı kalmadığı için onun halka yüzünü gösterecek hâli kalmamıştır:

Halka görünmege güneşüñ kalmadı yüzi

Dünyâyı eyledi gözine teng u târ berf (Üsküplü İshak Çelebi; Ş.16 / B.5)

Güneşin saltanatının bitmesiyle artık onun yerini yeryüzünde kar almıştır. Gökyüzü karı perdedar yapmıştır. Böylece kar yeryüzünde varlığını oldukça fazla hissettirmiştir. Artık, güneşin dünya üzerinde görünmesi karın iznine bağlıdır. Güneşin nurlu, parlak

¹¹⁷ İskender Pala, age, s.213.

ışığı yayması için kardan izin alması gerekmektedir. Ancak kar güneşe her zaman izin vermez. Gökyüzünü kaplayarak güneşin yüzünü dünyaya göstermesine engel olur:

Mihr-i münîre olmağ işün perde-dâr berf

Oldı havâ yüzinde yine âşikâr berf (Üsküplü İshak Çelebi; Ş.16 / B.1)

Kış mevsiminde her yer soğğun esiri olmuşken canlılar kendilerini soğuktan korumak için bedenlerini giysilerle örtüp kendilerine korunaklı yerler bularak orada yaşarlar. Güneş de bu soğuklarda çıplaktır. Onu ısıtacak yer yoktur. Soğuk rüzgârlar bütün şiddetiyle esince güneş, soğuktan titremeye başlamıştır. Bu nedenle dünyadan uzaklaşıp evine koşmasına kimse şaşmamalıdır:

Şitâda mihr n'ola kılsa hânesine şitâb

Yolı kılâl-i cebel cismi cümleten 'uryân (Nev'î; Ş.11 / B.7)

Güneş lertzân iken 'uryânlığından

Şitâb u siddet eyler bâd-ı şarşar (Nev'î; Ş.10 / B.9)

Güneşin bu kadar çaresiz, kendinden geçmiş hâlinin sebeplerinden biri de feleğin onun şekline bakıp onu yumurta gibi görmesidir. Güneş, kış mevsiminde dünya halkına besin sağlamak şöyle dursun kendisi feleğin sofrasında yiyecek olmuştur. Bu hâliyle güneşten kış günü hiçbir yarar beklenemez:

Beyza-i mihr ü mehi var ise ekl itdi felek

Hürde yumurda kabıdur dökülüşler meşelâ (Hasan Ziyâ'î; Ş.8 / B.9)

Güneşin bu kadar âciz durumda olması ona hiç yakışmamıştır. Soğuğa karşı en büyük güç ondayken o soğuğa hiçbir şekilde tesir edememiştir. O, adeta insanların gözünden düşmüştür. Bu nedenle güneş kendi hâlinden utanmaktadır:

Gördi te'sîr idemez def'ine sermâ nuñ hîç

Kızanup mihr-i felek oldı hicâb ile nihân (Cinânî; Ş.3 / B.15)

Sonuç olarak güneş şitâiyyelerde belirtildiği gibi ateş gibi dünya diyarında yok kabul edilmiştir. Güneşin dünyaya hiçbir etkisi kalmamıştır. Isı ve ışık kaynağı olan güneş

bütün bu özelliklerini kaybetmiştir. Halinden utanacak kadar kötü durumdadır. Artık bolluk ve bereket kaynağı değildir. Sadece felek için bir besin kaynağı olmuştur.

4.1.6. Mevsimler

Tabiata her mevsimin ayrı bir güzelliği yansır. Bu güzellik her ruha ve bedene ayrı akisler bırakır. Şiirlere konu olabilecek her şey mevsimlerde gizlidir. İlkbaharda tabiat insanlara canlılık ve mutluluk verir. İnsanlar, yazın bolluğu ve bereketi yaşar, sonbaharda ise sarı renge boyanan dünyada ağaçlardan düşen yapraklarla hüznü ve ayrılığı yaşar. Kış gelince soğukla verilen mücadeleyle hayata sarılır. Bu nedenle mevsimler şâirler için vazgeçilmezdir.

Şitâiyelerde çok fazla olmasa bile sonbahardan söz edilmektedir. Aslında sonbahar, mevsimlerin hasta hâli gibi düşünülürse kış mevsimlerin ölü hâlidir. Kış, gelmeden sonbahar yağmurları yeryüzünü misk kokusuna katmak için yağmaya başlar. Aşağıdaki beyitte bu durum söz konusudur. Şâir yağmurların yağmasını bilinen bir sebepten başka bir sebebe bağlayarak hüsn-i talîl sanatı yapmıştır. Ancak bu ne kadar güzel bir durum gibi görünse de hakikatte yağmurların yağması kış mevsiminin geldiğinin habercisidir:

Başladı yağdı hazân mevsiminüñ bârânı

Toprağı galiye misk itmek için eyledi hal (Gelibolulu Âlî; Ş.6 / B.2)

Aşağıdaki beyitte şâir artık kışın gelmesini istemektedir. Rüzgârlar esmeye başlayıp kışı getirmelidir. Şâirdeki kışın gelmesine dair isteğin nedeni kışı sevmesinden kaynaklanmamaktadır. Çünkü baharın gelmesi için kahr mevsimi kışın geçmesi gerekmektedir. Böylece iyiliklerin mevsimi ilkbahar gelecektir:

Qahr ile lutfunuñ meseli rüzgârda

Bir kış ola ki âhırî nevrüz u nev-bahâr (Nev'î; Ş.12 / B.11)

Yaz mevsiminde zevk ile yaşayan insanlar için kışın sert havası eser. Böylece insanlar üşümeye başlar. Bu durumda insanların mutlu olması düşünülemez:

Yazda ısınmış idük zevkî ne bâğ-ı dehrün

Geldi kış mevsimi şovutdı bizi serd-i hevâ (Hasan Ziyâ'î; Ş.8 / B.2)

Kış mevsiminde servi sonbahar ve ilkbaharın temsilcisi gibidir. Kış, ilkbahar ve sonbaharı ortadan kaldırmıştır. Ancak soğuklar serviye hiçbir şey yapamamıştır:

Çıkarmadığı icun kâkumın bahâr u hâzân

Çemende serve eşer idemez bu dem sermâ (Gelibolu; Ş.5 / B.6)

Şitâiyelerde bahar bayramı olarak kabul edilen nevrûza da rastlanmaktadır. Nevrûz, yeni gün demektir. Güneşin hamel burcuna girdiği gün olup eski martın dokuzu (şimdiki 21 Mart) olarak bilinir. Efsaneye göre Allah, kâinatı ve insanları bugünde yaratmış ve bütün yıldızlar bugün dönmeye başlayıp koç burcundan geçmişlerdir.¹¹⁸ Bugün geceyle gündüz beraber olduğundan öteden beri baharın başlangıcı olarak sayılmakta, her milletçe birtakım merasimler yapılmaktadır.¹¹⁹ Nevrûz her ne kadar baharın başlangıcı sayılsa da mart deyince aklımıza "Mart kapıdan baktırır; kazma kürek yaktırır." atasözü gelmektedir. Çünkü mart kışın etkisini en çok gösterdiği zamandır. Aşağıdaki beyitte Nev'î, nevrûzda yağın karı gümüş paraya benzeterek ilkbaharın bu paraları hak ettiğini söylemektedir:

Nevrûza karşı saçdı felek berf-î bî-şümâr

Lâyıkdur akça saçmağa hakkâ ki nevbahâr (Nev'î; Ş.12 / B.1)

Şad-sâle pîr görse cemâlûñ erir geçer

Olmaz bahâra karşı inen pâydar berf (Üsküplü İshak Çelebi; Ş.16 / B.13)

Yazın gelmesini isteyen Üsküplü İshak Çelebi artık sadece dağların başında kar kalmasını istiyor. Çünkü çok yüksek dağların tepeleri yaz olduğunda dahi başındaki karı atmaz:

Şüretde şanki sünnî-i şâhib-imâmedür

Başına geyse yaz olıcak kühsâr berf (Üsküplü İshak Çelebi; Ş.16 / B.17)

Sonuç olarak 16. yüzyıl şâirleri şitâiyelerinde mevsimlerle ilgili unsurlara yer vermiştir. Ancak mevsimler içinde kış sanki üvey evlat gibidir. Şâirler mevsimlerden bahar

¹¹⁸ İskender Pala, age, s.428.

¹¹⁹ Ahmet Talat Onay, age, s.381.

ve yaza dair özlemlerini, sonbaharın bitmesine dair üzüntülerini dile getirmek için kıştan bahsetmişlerdir.

4.1.7. Tarihî Olay, Kişi ve Kavramlar

Tarihsel olaylar ve kişiler şitâiyelerde oldukça fazla yer almaktadır. Bunlardan biri de Hüsrev'dir. Hüsrev, "Hüsrev ü Şîrîn" adlı mesnevîdeki erkek kahramanlardan biridir. İran şahlarından birkaçı aynı adla anılırsa da içlerinden en meşhuru odur. Ayrıca kelime olarak "pâdişâh" anlamında da kullanılmıştır. Böylece Hüsrevânî, Hüsrevî, Hüsrevâne gibi kelimeler oluşturulmuştur. Bunun yanında o, Nuşîrevân'ın torunudur. Sasaniyân sülalesinden bir padişah olup "Pervîz" lakabıyla bilinir. Pervîz, balık demektir. Bu padişah balığı çok severmiş. 589 yılında tahta geçmiş olup Ermen prensesi Şîrîn'e olan aşkı dillere destan olmuş ve artık gerçek kişiliği etrafında birçok rivâyetler uydurularak efsanevî bir kişiliğe bürünmüştür. Sevgilisi için Kasr-ı Şîrîn'i yaptırmıştır. Hüsrev-i Pervîz'in, Gene-i Şâyegân, Genc-i Bâdâver gibi adlarla anılan 7 hazînesi vardır.¹²⁰ Aşağıdaki beyitte Bâkî, kış mevsiminde yağın karlarla çemen diyarının Hüsrev'in hazinesine döneceğini, böylece devlet ve geleceğin daha da güzel olacağını anlatmaktadır:

Sevâhil-i çemene çıkdı genc-i bâd-âverd

Yöneldi husrev-i nev-rûza devlet ü ikbâl (Bâkî; Ş.1 / B.9)

Kış mevsiminde her şey adeta ölüdür. Şâir bu durumdan şikâyetçidir. Hz. İsa nasıl ölüleri diriltiyorsa, şâir de ölmüş olan tabiatın canlanmasını istemektedir:

Bir fırsat ola kim kef-i pâyine yüz sürem

İhyâ-yı mürde göstere halka Mesîh-vâr (Nev'î; Ş.12 / B.10)

Şitâiyelerde yer alan tarihi kişilikler arasında Kaydefâ ve İskender de yer alır. Kaydefâ, Magrib ülkesinin kadın padişahıdır. İskender zamanında yaşamıştır. Kaydefâ kimseyle savaşmayan, etrafında binlerce güzel kızın bulunduğu bir padişaktır. Kaydefâ'nın kendisi hakkında kötülük düşündüğünü duyan İskender, askerlerine emir vererek denizden akıttığı sularla Kaydefâ'nın ülkesini harap ettirmiştir.¹²¹ Aşağıdaki beyitte şâir Kaydefâ'ya

¹²⁰ İskender Pala, age, s.266-267.

¹²¹ Bekir Şişman ve Muhammet Kuzubaş, age, s.159.

telmih yaparak onun sular altında kalan ülkesi olan Bahr-ı Sefid gibi dünyanın da karlar altında kaldığını söylemiştir:

Cihânı berf degül gârka virdi Baħr-i Sefid

Nite ki memleket-i Ķaydefâyi İskender (Cinânî; Ş.2/ B.8)

Rüstem, Sâm'ın torunu, Zal'ın oğludur. Uzun boylu, iri yapılı ve güçlü anlamlarına gelen Tehemten ismiyle de anılmıştır. Şehname'de en fazla yer verilen şahsiyetlerin başında gelir. İran hükümdarlarının devamlı yardımına koşan Rüstem, İran halkını da tehlikelerden ve sıkıntılardan kurtarmıştır. Onun adı her zaman kahramanlık, cesaret, pehlivanlık ve yardımseverlik sözcükleriyle birlikte anılmıştır.¹²² Aşağıdaki beyitte ırmaklar, Rüstem'in yayından atılan okların korkusundan değil kıştan korunmak için zırhı andıran buzdan aynalar giymiştir. Böylece buzları yağmurlar için kendisine kalkan yapmıştır:

Kemân-ı Rüstem ile ħavf-ı tîr-i bârândan

Degül cemed cebe âyîne geydiler cûlar (Cinânî; Ş.2/ B.11)

Şitâiyelerde yer alan bir başka tarihî kişilik ise Şeddâd'dır. Şeddâd, Hûd peygamber zamanında yaşamış olup Yemen'deki Âd kavminin hükümdarı idi. Zamanında birçok yapılar ve bentler inşa ettirmiş, kendisine kibir gelip tanrılık iddiasında bulunmuştur. Bunu ispat için de denilen bir bahçe ve içine saray yaptırmıştır. Bu bahçe ve saray o derece güzel ve kıymetli taşlarla yapılmıştır ki Şeddâd halkına, buranın Cennet'ten daha güzel bir yer olduğunu söylemiştir. Çünkü Şeddâd Cennet'in vasıflarını Hûd peygamberden dinlemiştir. Bâğ-ı İrem, Sûriye'de yapılmıştır. Bahçenin yapımı bitince Şeddâd ordusuyla birlikte oraya giderken yolda helâk olmuştur. Rivâyete göre önce Şeddâd ölmüş, sonra ordusu ve yaptırdığı Bâğ-ı İrem yok olmuştur. Bugün büyük yapılara Şeddâdî bina denilir.¹²³ Gelibolulu Mustafâ Âlî, aşağıdaki beyitte Kasr-ı Şeddâd'ın sarayına telmihte bulunmuştur. Kasr-ı Şeddâd'ın ihtişamıyla nam salmış sarayı, kış mevsiminde sonbaharda dökülen yapraklara dahi muhtaçtır. Kar yağdığında kalan yapraklar dahi Kasr-ı Şeddâd'ı ısıtmaya yetecektir:

¹²² Nimet Yıldırım, Fars Mitolojisi Sözlüğü (İstanbul: Kabalıcı Yayınevi, 2008), s.592-594.

¹²³ İskender Pala, age, s.504.

Numūnedur diyü germ oldı Kaşr-ı Şeddâd'a

Hazân varağlarını berf-rîz idince semâ (Gelibolu; Ş.5 / B.4)

Sîm ü zer-hıştâ dönüp berf ile evrâk-ı hazân

Kaşr-ı Seddâd'a bırakdurdı şitâ yine naḥel (Gelibolulu Âlî; Ş.7 / B.5)

Şitâiyyelerde geçen bir diğeri tarihî olgu ise Buhur-ı Meryem çiçeğidir. Çiçek aynı zamanda tütsü olarak da kullanılmıştır. Hz. Meryem, İsa peygamber'i doğururken zorlanmış ve bir çiçeği tutmuştur. Çiçek sonradan el şeklinde belirmiştir.¹²⁴ Kış mevsiminde bütün bitkiler ortadan kalkmıştır. Canlılar, o kadar zor durumda kalmıştır ki Hz. İsa'nın eşeği gıda olsun diye Buhur-ı Meryem gibi kutsal bitkiyi bile yiyebilir:

Bu faşl içinde eger yerde olsa va'llâhi

Buhûr-ı Meryem olurdu ḥar-ı Mesîh'e gîdâ (Gelibolu; Ş.5 / B.5)

Bermekiler, İran'da uzun yıllar vezirlik yaptıktan sonra helâk olmuş nüfûzlu bir sülaledir. Şâir, aşağıdaki beyitte Bermekiler sülalesini hatırlatarak kış mevsiminde kötü talihli insanlara cömertlik yapılmasını istemektedir:

Bermekîler seḥası ḥust olup

Kılsa bir nâ-murâda cûd u seḥâ (Gelibolu; Ş.7 / B.15)

Kârûn, Hz. Musa'nın akrabası olup delaletiyle toprağı altın yapma sanatı olan kimyayı öğrenmiş ve bu sayede çok zengin olmuştur. Şarka ait hikâye mevize kitapları bu servetin tafsilatıyla doludur.¹²⁵ Tefsirlerde israiliyattan olmak üzere onun hakkında uydurulmuş birçok rivâyetler vardır. Meselâ bunlardan biri hâzinelerinin yalnızca anahtarlarını kırk iki kişinin taşıdığıdır. Bir ara Musâ peygamber yere emretmiş ve yer onu beline kadar yutmuştur. Sonra zekât vereceğini söylemiş ve kurtulmuştur. Ancak malından vermeye yine kıyamamış, sonunda yer, onu ve hazinesinin tamamını yutmuştur.¹²⁶ Kış mevsiminde kar da Kârûn'un hazinesindeki mücevherler gibidir. Nasıl Kârûn'un hazinesi

¹²⁴ İskender Pala, age, s.95.

¹²⁵ Ahmet Talat Onay, age, s.308.

¹²⁶ İskender Pala, age, s.313.

ortadan kaybolmuştur, kar da geçicidir. O da yağmur yağdıktan ve güneş açtıktan sonra bir iki güne kadar eriyip kaybolacaktır:

Eğerçi artuğ-idi berf mâl-i Kârûn'dan

Bir iki günde yire geçdi oldu nâ-peydâ (Mânî; Ş.9 / B.6)

Şitâiyelerde Hz. Yakup ile Hz. Yusuf kıssasından da izlere rastlamaktadır. Kıssada Hz. Yusuf'un gördüğü bir rüyayı babası Yakup peygambere anlatması, Yakup peygamberin rüyayı kardeşlerine anlatmamasını söylemesine rağmen, Hz. Yusuf'un rüyayı kardeşlerine anlatması sonucunda, kardeşleri tarafından kuyuya atılması, ardından esir olarak verilmesi ve sonunda ise esirlikten hükümdarlığa kadar yükselmesi anlatılır.

Divân edebiyatında ayrıca güzelliği ile karşımıza çıkan Hz. Yusuf ile ilgili olarak şitâiyelerde babası Yakup'un, Hz. Yusuf'un gitmesinin acısı geçmeden ardından Bünyamin'in de Mısır'da hırsızlık iftirasıyla alıkonulması sonucunda ağlamaktan gözlerinin kör olması olayına da değinilmiştir. Aşağıdaki beyitte yağın kar, güneşin gözünü Yakup peygamberin gözü gibi kör etmiştir:

Sefîd oldu çemen çün çeşm-i Ya'kub

Güm oldu Yûsuf-ı hürsîd-i hâver (Nev'î; Ş.10 / B.3)

Şitâiyelerde görülen bir diğer tarihî kişilik ise Behmen'dir. Behmen, İsfandiyar'ın oğludur. Asıl adı Erdeşir'dir. O, İran'ın en ünlü kahramanlarından biridir. Şehname'den sonra pek çok İran şâiri Behmen-nâme adıyla bilinen eserler aracılığıyla onun kahramanlıklarından söz eder. O, Gûstasb'ın ölümü üzerine dedesinin tahtına oturur. Yıllarca memleketi adalet içinde yönetir.¹²⁷ Aşağıdaki beyitte yağın kar Behmen'in çadırı gibi gökyüzünü kaplamış ve güneşi belirsiz hâle getirmiştir:

Kurınca Hûsrev-i Behmen hıyâm-ı sîm-ten

Sipihruñ olmuş idi zer-livâsı nâ-peydâ (Gelibolulu Âlî; Ş.5 / B.2)

Görüldüğü üzere kasîdelerde tarihî olaylara ve kişiliklere çok fazla telmih yapılmıştır. Fuzûlî dışındaki bütün şâirler şitâiyelerin nesîb bölümünde tarihî olaylara

¹²⁷ Bekir Şişman ve Muhammet Kuzubaş, age, s.132.

değınmişlerdir. Anlatılanlar daha çok İran mitolojisinde yer alan kişiler ve olayların yanında, Kuran'da yer alan kişi ve olaylardır.

4.1.8. Sosyal Hayat

Sosyal hayat, belli bir topluluk içinde yaşayan insanların birbirlerinden etkileşimleri sonucunda ortaya çıkan faaliyet alanları olarak düşünülür. Sosyal hayatı oluşturan birçok unsur vardır. Bunlar insanların yaşayış ve inanışlarına dair özellikleri içinde barındırır.

Şitâiyyelerde 16. yüzyılın sosyal hayatına ait izlere rastlayabilmektedir. Çünkü şitâiyye şâirleri içinde buldukları toplumun birer üyesidir. Doğal olarak onlar parçası olduğu toplumun beklentilerini, isteklerini, yani hayata dair her şeyi bizlere aktarırlar.

Şitâiyyelerde yer alan sosyal hayat kış mevsiminin sınırlandırıcı etkisiyle şekillenmiştir. Bu nedenle şitâiyyelerin geneline hâkim olan sosyal hayat, içine hayal unsurunu katmış ve daha çok benzetmeler için kullanılmıştır.

Mevsimler dikkate alındığında kış mevsimi şâirler için insanların sosyal yaşamını anlatmak için sönük bir mevsimdir. Ancak kış mevsimi diğer mevsimlere göre oldukça farklı özelliklere sahip olduğundan şâirler için ayrı bir anlam oluşturmaktadır. Çünkü diğer mevsimlerde kendini bozkırlara, çayırlara atan insanlar için kış mevsimi evlere geri dönüş demektir. İnsanlar artık sohbetlerini sadece evlerde yapacaktır. Bu nedenle evler insanlar için sohbetgâh olmuştur:

Kanı şol demler ki sohbetgâh idi sahrâ vü deşt

Şimdi devlet-hâneler olmuş durur dârü'l-karâr (Revânî; Ş.14 / B.8)

Ancak çoğu insan evlerinde, ocak başlarına oturup sohbet ederlerken evsizler ve dilencilerin hâli ise oldukça kötüdür. Aşağıdaki beyitte şâir, içki içen bir dilenciyle ilgili gözlemini aktarır. Dilencinin eli soğuktan titremektedir; ancak kadehi elinden bırakmak istemez:

Şovukda lerze ider desti pîr-i mey-gedânuñ

Hemîşe düşmez elinden 'aceb budur sâğar (Cinânî; Ş.2/ B.17)

Şitâiyyelere bakıldığında dönemin insanların inanışlarına ait izlere de rastlanmaktadır. İslâm dininin falcılığı reddetmesine rağmen yaşanan dönemde insanların falcılıkla ilgili bilgi sahibi oldukları aşağıdaki beyitte görülebilmektedir. Şâir, çemen

diyarına yağın karın görüntüsünü remmâl tahtasına benzetmiştir. Remmâl, kelime olarak falcı demektir. Eskiden falcıların kuma bakarak insanların kaderleriyle ilgili yazgılarını görebildiklerini iddia ettikleri bilinmektedir. Aslında bu günümüzdeki kâğıt falının atasıdır. Şâire göre yeryüzü baştan başa karla değil, kumla kaplanmıştır. Şâire göre ise bu görüntüye bakıldığında insanların geleceği görülebilecektir:

Döşendi berf ser-â-pây sahn-ı sahrâya

Agardı rûy-ı zemîn sanki tahta-i remmâl (Bâkî; Ş.1 / B.10)

Sosyal hayat içerisinde sanatsal faaliyetlerin de büyük bir önemi vardır. Kış mevsiminde özellikle insanlar evlerine kapanmaları nedeniyle kendilerine uğraşlar arar. Şitâiyelerde dönemin insanların sanatsal zevklerine ilişkin olarak geleneksel Türk İslâm sanatları içinde yer alan ebru sanatından izlere rastlanmaktadır. Ebru, kitreli su üzerine serpiyen boylarla bezenmiş kâğıt ve bunu hazırlama sanatıdır. Bu sanat içerisinde beyaz renk için isfidâç yani bazik kurşun karbonat kullanılır. Şâirlerin şitâiyelerde buna yer vermeleri ebru sanatının 16. yüzyılda yaygın olarak yapıldığını göstermektedir. Aşağıdaki beyitlerde şâirler kışın yağın kar sonucunda tabiatla oluşan beyaz rengi isfidâca benzetmiştir:

Ezdi bir kâse içre isfidâç

Resm-i elvânı kıldı nâ-peydâ (Gelibolulu Âlî; Ş.7 / B.7)

Sürüp ruḥına 'arûs-ı zemâne isfidâç

Beyâz câme geyüp oldu mâil-i zîver (Cinânî; Ş.2/ B.20)

Şitâiyelerde ayrıca 16. yüzyılda yaşayan insanların eğlenmek için günümüzdeki spor faaliyetlerine benzer faaliyetler yaptıkları görülmektedir. Aşağıdaki beyitte çevgân oyunundan bahsedilmektedir. Çevgân, başı eğri cirit sopası demektir. Eski şark milletlerinde özellikle Türklerin oynamış oldukları bir çeşit oyunda kullanılan sopadır. Karşılıklı 4 ile 10 kişilik takım hâlinde oynanan çevgân oyununda, taraflar at sırtında bulunur ve ellerinde değnekler ile topu hedefe sürerlermiş. Belli bir zaman diliminde topu hedefe ulaştıran takım, oyunun galibi sayılırmış. Avrupa'da "Polo" adıyla bilinen ve halen

oyunan oyun da budur. Oyunda bir çevgân, bir de top (gûy) bulunur.¹²⁸ Her ne kadar şitâiyyelerde çevgân oyununa rastlansa bile bu oyun insanların kışın oynayabilecekleri bir oyun değildir. Aşağıdaki beyite bakıldığında durum böyledir. Şâire göre çevgân oyununu kış mevsiminde rüzgârlar oynar. İnsan ancak bu oyundaki gûydur. Esen rüzgârların çevgân oyununu oynamasının sebebi ise kışın sultânını eğlendirmek düşüncesidir:

Rūzigâr ile gider her tarafa top tekerek
Gūyiyâ şâh-ı şitâ gūy ile oynar çevgân (Cinânî; Ş.3 / B.12)

Şitâiyyeler incelendiğinde dönemin eğlence hayatına dair ipuçları da görülebilir. Şitâiyyelerde "kopuz, rakkas, perde-sâz, çengi" gibi eğlence hayatına ait kavramlara rastlanmaktadır. Ancak kış mevsiminde insanlar eğlenemezler. Onlar için eğlence hayatı bitmiştir. Bu devirde eğlenenler sadece feleklerdir:

Götürdi kopuzı bezm-i felekden
Kırup târ-ı su'â'ın mihr-i Enver (Nev'î; Ş.10 / B.11)

Felekler kimi çengî kimi rakkâş
Zamâne perde-sâz oldu ser-â-ser (Nev'î; Ş.10 / B.12)

Kış mevsiminde insanlar evlerine hapsedikleri için çalışma hayatları hemen hemen bitmiştir. Ancak şitâiyyelerde dönemin mesleklerine ait izlere de rastlanmaktadır. Şitâiyyelerde özellikle hallaçlık mesleğine dair özellikler görülebilir. Hallaç, birbirine geçmiş pamuğu elindeki yaya benzer aletle havaya atarak birbirinden ayırır ve daha sonra ondan döşek yapar. Ancak kış mevsiminde ne pamuktan ne de hallaçtan söz edilebilir. Çünkü kış mevsiminin hallacı sabâ rüzgârı, pamuğu ise kardır. Esen sabâ rüzgârı yağan karı bir hallacın pamuğu savurduğu gibi savurur:

Şabâ hallâc oldu berf penbe
Kemân şeklinde her şâh-ı şanevber (Nev'î; Ş.10 / B.7)

Kış mevsiminde insanların giyimlerine dair işaretler bulunmaktadır. İnsanlar doğal olarak bu mevsimde soğuktan korunmak için kürk gibi kalın derili ve üzeri yünlü giysiler giyecektir. Ancak kış mevsiminde insan her ne kadar kendini soğuktan korumak zorunda

¹²⁸ İskender Pala, age, s.125.

hissetse bile, akli yazın giydiği hoş giysilerde kalmıştır. Bu giysilerin kumaşı genellikle atlasdır. Atlas, ince ipekten ya da yüzü ipek, alt kısmı pamuktan dokunan desensiz düz renk bir kumaştır. Gösterişli parlak rengi, ince ve hafif oluşu dolayısıyla bilhassa kadınlar tarafından tercih edilir. Zarif Osmanlı hanımlarının elbise, şalvar ve bohçalarının kumaşıdır. Pamuk karışımlı kalınca olanlardan erkeklere şalvar dikimi de âdettir. Kuran, bayrak, evrak gibi kıymetli eşyaların korunması için yapılan kılıf, örtü ya da keseler onlara verilen önemin bir göstergesi olarak bu değerli kumaştan yapılırdı. Mavi, yeşil, sarı vb. değerli renkleri olmakla beraber tercih edileni kırmızıydı.¹²⁹ Aşağıdaki beyitte bahar mevsiminde gökteki bulutlar, atlas örtüyle tabiatı örterken; kış mevsimi geldiğinde ise kar, kakum kürkü gibi tabiatı örtmüştür. Böylece kış mevsiminin örtüsü kâkum, yaz mevsiminin ki ise atlas olmuştur:

şimdi kâkum-puş olmuşdur zamânun hâkimi

Kanı ol dem ki ana atlas idi ebr-i bahâr (Revânî; ř.14 / B.2)

şitâiyelerde yer alan giyimle ilgili kavramlardan biri de abâdır. Abâ, diğer kumaşlara göre işlemesi ve süsü olmayan kumaşlardan yapıldığı için daha çok dervişlere has bir kıyafet olarak düşünölmüştür. Aşağıdaki beyitte kış soğuk nefesli zâhidin giydiği abâyı giymiştir:

Girüp 'abâyâ zâhid-i bârid-nefes gibi

Odlara yakdı halkı virüp inkisâr berf (Revânî; ř.13 / B.25)

Giyimle ilgili diğer bir kavram ise o dönemde insanların başlarına giydikleri üsküf ve börktür. Üsküf, tepesi arkaya devrik külâh biçiminde olup ucu püsküllü bir başlığın adıdır. Beyaz renkli olup genellikle keçeden yapılır, başa giyilen kısmı sıрма işlemelidir. Sultân I. Murad (1360-1389) zamanında kullanılmaya başlanan üsküf, Sultân II. Mehmet (1451-1481) devrinde daha süslü bir hâl alarak kapı kulu piyadeleri ve onların zâbitleri tarafından giyilmeye başlanmıştır. Ön tarafında giyenin rütbesine göre, turna teli, balıkçıl teli veya süpürge sorguç takmaya yarayan tüylük ya da kaşıklık adı verilen metalden bir yuva bulunurdu. Ayrıca üsküf, kıyıları işlemeli başörtüsü, avcı kuşların gözlerini kapatmak

¹²⁹ Nihat Öztoprak, Divân şiirinde Giyim Kuşam Üzerine Bir Deneme (İstanbul: Divân Edebiyatı Araştırmaları Dergisi, 2010), s.108.

için başlarına geçirilen başlık vb. başka anlamlara da gelmektedir.¹³⁰ Börk ise Osmanlı ordusunda yeniçerilerin giydiği beyaz çuhadan yahut keçeden yapılmış başlıktır.¹³¹ Ancak şitâiyelerde yer alan üsküf ve börk kış mevsiminde giyilmesi yönüyle karşımıza çıkmaz. Şâir için daha çok sembolik anlam taşır. Aşağıdaki beyitte Revânî'ye göre güneş başına altın üsküf, kar ise beyaz börk takmıştır:

Hûrşîd altın üsküfi kapunda bulmağın

Ak börkiyle geldi yine bendevâr berf (Revânî; Ş.13 / B.31)

Şitâiyelerde yer alan giyimle ilgili diğer kavramlar arasında "dâmen, libâs, dibâ" gibi her mevsimde karşımıza çıkabilecek giysiler yanında, "postîn, câme, nâfe, semmûr" gibi sadece kışın soğuktan korunmak için kullanılan kürk ve deri türü giysiler de yer almaktadır.

4.1.9. Felekler

Dünyayı dokuz felek çevreler. Bunlar iç içe geçmiş soğan zarı gibi dünyayı çevrelemiştir ve dünya göğünden başlamak üzere yedi tanesi yedi gezegenin feleğidir. Feleklerin iki türlü hareketi vardır. Biri Atlas feleğiyle birlikte doğudan batıya, diğeri de bunun aksi olarak batıdan doğuyadır. Atlas feleği dönerken diğerlerini de kendi istikametinde dönmeye zorlar. Bu dönüş büyük bir özellik taşır. Kendi istikameti dışında dönüşe zorlanan sekiz felek, insanların talihleri, refah ve mutlulukları üzerinde değişken ve aksi durumlar ortaya koyar. İşte felekler üzerine şikâyet etmenin nedeni budur. “Kahpe felek, döneke felek” gibi şikâyetlerin aslı da dokuzuncu felek olan Atlas feleğinin ters dönüşü nedeniyledir. “Kanbur felek” tabiri feleğin sırtının değirmeni oluşundandır. Dokuzuncu felekten sonra Allah’ın ilminin başlaması, insanların kaderlerinden dolayı ettikleri şikâyetleri bu feleğe yüklemelerine neden olmuştur.¹³²

Kış gelmesi ile birlikte dertleri artan insan için şikâyetler de çoğalmıştır. Herkes her zaman olduğundan daha fazla felekten dert yanmaya başlamıştır. Bu nedenle şâirlerin doğal olarak felekle ilgili unsurlara şitâiyelerde oldukça fazla yer verdikleri

¹³⁰ Ömer Zülfê, Nâşid Divânı, (İstanbul: Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 1998), s.167-169.

¹³¹ Celal Esad Arseven, Sanat Ansiklopedisi, C.1, (İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1983), s.296.

¹³² İskender Pala, age, s.182-183.

görülmektedir. Çünkü onlara göre felek dertlerin kaynağıdır. İnsanlar, onun karşısında çaresizdir, onların yapacakları bir şeyleri kalmamıştır. Aşağıdaki beyitte Gelibolulu Mustafâ Âlî, kış mevsiminde insanların feleğe sözünün geçmemesi ile ilgili olarak bu mevsimde feleğin aynasının bildiğini okuduğunu söylemektedir:

Sâ'at-i ebkîne (âb-gîne)-i felegün
Dînidür muttaşıl okur güyâ (Gelibolulu Âlî; Ş.7 / B.3)

Hasan Ziyâ'î de feleği değirmene benzetmiştir. Ancak o değirmen un değil fakir için gam üretmektedir. Onun değirmeninden dökülen karlar yeryüzüne dert getirir:

Kar yağdukça düşer hâtıra bu turfe hayâl
Âsiyâb-ı felek un atdı ne gam yir fuçarâ (Hasan Ziyâ'î; Ş.8 / B.7)

Yine Hasan Ziyâ'î felekler âlemini bağa benzetmiştir. Kar, o bağda bulunan Sidre'den dökülen çiçekler gibidir. Şâirin baharın hayalini kurmasını sağlar:

Bilmezin qar mı yağar yoḥsa felek bâğında
Şecer-i Sidre bahârın mı döküpdür âyâ (Hasan Ziyâ'î; Ş.8 / B.8)

Nev'î'ye göre ise çemen diyarındaki renksiz görüntünün sebebi, feleğin mürekkebinin donmasıdır. Feleğin mürekkebi donunca yeryüzüne kış gelmiştir:

Yire ḥatt-ı çemen yazılmaz oldu
Devât-ı carḥ-ı cînî tondı beñzer (Nev'î; Ş.10 / B.3)

Bâkî'nin aşağıdaki beyitinde yağın kar, feleğin hokkasının tıraş edilirken odunundan dökülen tozlarına benzetilmiştir:

Meger ki hokka-i çarhuñ zamâne harrâtı
Döker tırâşesini kûh u deste berf-misâl (Bâkî; Ş.1 / b.3)

Yine Nev'î'ye göre felekler çengi ve rakkas gibi oynarlar. Canlılar sıkıntı çekerken aksine onlar kendileri çalar kendileri oynar:

Felekler kimi çengî kimi rakkâş
Zamâne perde-sâz oldu ser-â-ser (Nev'î; Ş.10 / B.12)

Gelibolulu Mustafâ Âlî'nin aşağıdaki beyitinde felek, dünyayı örten atlas kumaş olmuştur:

Berf ile atlas-ı çarh oldu fitli câme

Dökdi hayyât-ı şitâ rişte-i bârânı tükel (Gelibolulu Âlî; Ş.6 / B.11)

Cinânî aşağıdaki beyitte feleğin kış mevsiminde hiç kimsede sıcak yüz bırakmadığından bahsetmektedir:

Isıcağ yüz göremez şimdi felekde herkes

Kendüden halkı şogutdı yine bu devr-i zemân (Cinânî; Ş.3 / B.3)

Şitâiyelerde feleğe karşı en ağır sitem ise Gelibolulu Mustafâ Âlî'nin aşağıdaki beyitinde yer almıştır. Şâir, yeryüzünün kar yağışından sonra çamurlaşmış, kirli hâlini feleğe benzetmiştir:

Dâmenin kıldı ser-i pâki ile âlûde

Görmedik kaħbe felek gibi hele şimdi çepel (Gelibolulu Âlî; Ş.6 / B.7)

Felekler içinde sekizinci sırada yer alan felek Falaku'ul-Burûc'dur. Burada yer alan yıldızlar Hamel (Koç), Sevr (Boğa), Cevza (İkizler), Seretan (Yengeç), Esed (Arslan), Mizân (Terazi), Akrep, Kavs (Yay), Cedî (Oğlak), Sünbüle (Başak), Delvi (Kova) ve Hut (Balık) olmak üzere on iki burcu meydana getirir. Gezegenlerin ve burçların insanların hayatlarında ve talihlerinde etkili olduklarına inanılır.¹³³ Şitâiyelerde sekizinci felekteki yıldızlar ve onların temsil ettiği burçlar da görülebilmektedir. Bunlardan biri kış günleri içinde yer alan 19 şubat ile 20 mart günlerini kapsayan Hut (Balık) burcudur. Hasan Ziyâ'î'ye ait aşağıdaki beyitte Hut (Balık) burcu güneş karşısında av olmuştur:

Hüt burcını güneş var ise şayd itdi yine

Kazır anı dökülen pullarıdur berf-âsâ (Ziyâ'î; Ş.8 / B.3)

¹³³ Haluk İpekten, Fuzûlî; Hayatı, Edebi Kişiliği, Eserleri ve Şiirlerinin Açıklamaları (Ankara: Atatürk Üniversitesi Yayınları, 1973), s.159.

Şitâiyelerde ayrıca 19 mart ile 20 nisan günleri içerisinde yer alan Hamel (Koç) burcu da yer alır. Şâir, Mânî'ye ait aşağıdaki beyitte koç burcundan bahsederek kışın bitip bahar mevsiminin yaklaştığını sezdirmek istemiştir:

Sünbül çemende hüküm-i bahâra nişân cekup

Bürç-i hamelde bağlana hep maħmil-i bahâr (Nev'î; Ş.12 /B.9)

Şitâiyelerde yer alan burçlardan biri de Kavs (Yay) burcudur. Kavs burcu 22 kasım ve 21 aralık günleri arasında kapsamaktadır. Bu günler belki de kışın en şiddetli olduğu günlerdir. Kar, genellikle bugünlerde yeryüzüne iner ve yeryüzünü esir alır. Aşağıdaki beyitte şâir yağan karı, feleğin hallacının eline yay burcunu almasıyla savurduğu karlara benzetmiştir:

Ƙavs burcun ele mi aldı felek hallâcı

Penbesi mi dökilür şahñ-ı zemîne 'acebâ (Ziyâ'î; Ş.8 / B.11)

Yukarıdaki açıklamalardan anlaşılacağı üzere şitâiyelerdeki felek ve yıldızlara şâirler tarafından şitâiyelerin nesf bölümlerinde yer verilmiştir. Felek, şâirlerin gözünde olumsuzlukların kaynağıdır. O kendi bildiğini okur, değirmeninde gam üretir, kendi çalar, kendi oynar; çünkü devir onun devridir. Dünyaya güzel yüzünü hiç göstermez, hep kirli yüzünü gösterir. Kısaca şâirler, kış mevsimini tabii bir olay olarak görmez. Kış mevsimini kendilerine düşman olan feleğin onlara verdiği bir ceza olarak görür.

Şitâiyelerde yer alan yıldızlar ise burçları temsil eden yıldızlardır. Bunlar, mevsimin kış olması nedeniyle, kış mevsimini içine alan günleri kapsayan Kavs, Hamel ve Hut adlı yıldızlardır. Yıldızlar kış mevsiminin özelliklerine göre konumlarını alırlar, tabiatın ve tüm canlıların kaderini çizerler.

SONUÇ

16. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin toprakları o dönem için dünya üzerindeki en müreffeh insanların yaşadığı topraklardır. Bu yüzyılda Osmanlı Devleti; adaletli padişahları, zengin hazinesi ve güçlü ordusuyla sanki bir masal ülkesini andırır. Bu nedenle 16. yüzyıl Osmanlı Devleti'nin tarihi içinde özel bir yere sahiptir. Ancak 16. yüzyılda yaşayan Bâkî, Cinânî, Fuzûlî, Hasan Ziyâ'î, Gelibolulu Mustafâ Âlî, Üsküplü İshak Çelebi, Taşlıcalı Yahyâ, Nev'î, Revânî, Mânî gibi şâirler yazdıkları şitâiyyelerle 16. yüzyıl Osmanlı Devleti'nin baharının yanında bir de kışı olduğunu bizlere hatırlatmışlardır.

Şâirler şitâiyyelerinde genellikle kışın olumsuzluklarını ifade etmişlerdir. Şitâiyyeler, kasîdelerin nesîb bölümlerinde kışı anlatan kasîde türü olduğu için şâirler de özellikle nesîb bölümünde kışı türlü yönleriyle anlatmışlardır.

Şitâiyyelere bakıldığında görünen ise mevsimler dönüp, dünyaya kış gelmiş, bahar ve yazda sefasını süren insan artık tabiata söz geçiremez olmuştur. Boynu bükülmüş, vücudu titremeye başlamıştır. Gözleri çemen diyarındaki beyazlara baktıkça kör olmuştur. Onun için güzellik adına ne varsa kaybolmuş, etrafta ne bülbül ne de gül kalmıştır. Tabiatta gülün yerini ateş, bülbülün yerini ise kargalar almıştır. Nağmelerdeki yegâne ritim ise inlemeler olmuştur. Bu görüntü içinde yoksulların sıkıntısı artmıştır. Çaresizlik içindekiler ise yardım beklemektedirler. Bunun yanında kış herkesi eşit hâle getirmiş; genç-yaşlı, köle-padişah ayrımı yapmamış her yere ulaşmıştır.

Kıştan sadece insanlar etkilenmemiştir. Çemen diyarında bulunan ağaçların yaprakları gitmiş, soğuk havada çıplak kalmıştır. Dünyanın ise soğuktan şekli değişmiş, bazen içinde buzdan şekillerin olduğu bir şişeye, bazen de buzdan yapılmış sırça saraylara dönmüştür. Yağan karlarla birlikte yerler bereketini yitirmiş, cimri bir hâl almıştır. Kış yüzünden gökyüzü ve yeryüzü arasına soğukluk girmiştir. Tabiatdaki canlılık kaybolmuştur. Diğer canlılar ise ateşin hayalini kurarken baharın özlemini çekmiştir.

Şâirler, anlatım olarak kasîdelerde kış hakkında olumsuz ve sert ifadelere yer verseler de bunu yaparken hünerlerini de göstermekten geri kalmamışlardır. Özellikle şâirler için kar en önemli malzemedir. Bâkî başta olmak üzere çoğu şâir şitâiyyelerine bir edebî sanatı kullanarak oluşturdukları karla ilgili hayallerine yer vererek başlamışlardır. Bunun yanında şâirler karla ilgili hayallerini onun beyaz renginden yararlanarak meydana getirmişlerdir. Bu nedenle incelediğimiz şitâiyyelerde karla ilgili "akçe, pamuk" gibi ortak

benzetmeler de sıkça görülür. Aynı zamanda şâirler, karla ilgili orijinal benzetmeler de yapmaktan geri kalmamışlardır. Bunlardan bazıları "marangozun ağacı tıraş ederken döktüğü odun parçaları, badem ağacından düşen çiçekler, falcının fala bakmak için kullandığı kum, devrin süslü gelini, gökten düşen kâğıt parçaları, zahidin ak sakalı, dervişin abası, zamanın kadın pîrinin başından dökülen saç, dünyanın evini yapmak için kullanılan kireç vb."dir.

Nesîb bölümü dışındaki bölümlerde de şâirler kışla ilgili izlenimlerini anlatmışlardır. Özellikle şâirler kasîdelere kışla başladıkları gibi kasîdelerin sonundaki du'â bölümlerinde de kışla ilgili unsurları kullanarak kasîdelerini bitirmişlerdir. Şitâiyyelerde kış olumsuzlukların, bahar da güzelliklerin simgesi olarak yer aldığı için du'â bölümünde şâirler, övdükleri kişi ve devlet için kışın gitmesini ve ardından baharın gelmesini dilemişlerdir.

Hasan Ziyâ'î, Cinânî gibi şâirler medhiye bölümünde övgüyü bırakıp kış mevsiminin arkasına sığınarak dertlerini anlatma yoluna gitmişlerdir. Özellikle bunu yaparlarken kışı çaresizlikleri ve içlerinde buldukları kötü durumu anlatmak için bir sembol olarak kullanmışlardır.

Cinânî kışın askerlerinin, baharın şahını savaş meydanından kaçırmasını, Taşlıcalı Yahyâ Bey çemen diyarında bir ihtiyarla karşılaşmasını, Fuzûlî de gördüğü bir içki meclisindeki kişileri anlatırken şitâiyyelerine bir "olay yazısı" kıvamı vermişlerdir. Bunu yaparken günümüz olay yazılarında kullanılan hikâye etme anlatım tekniğine benzer bir üslûp kullanmışlardır.

Şitâiyyelerin nesîb bölümlerinde yer yer Farşça ve Arapça terkipler görülse de şâirler süslü bir dil kullanmamışlardır. Ancak Nev'î başta olmak üzere çoğu şâir, özellikle kasîdelerin medhiye bölümlerinde yer yer abartıya kaçan övgülerinde süslü bir dil kullanmışlardır. Şâirler medhiye bölümlerinde övdükleri kişilerin ilim, irfân, adalet gibi özelliklerinden bahsetseler de çoğu şâir, övgülerini mevsimin kış olması nedeniyle iyilik ve cömertlik üzerine kurmuşlardır.

Şitâiyyeler, hacim olarak değerlendirildiği zaman en uzun şitâiyye Cinânî'nin Defterdâr Emin Efendi'ye yazdığı 56 beyitlik şitâiyyesidir. Nesîb bölümü en uzun şitâiyye ise Taşlıcalı Yahyâ Bey'in Semiz Ali Paşa'ya yazdığı kasîdenin 26 beyitlik nesîb bölümüdür. Şitâiyyeler genel olarak değerlendirildiğinde ise hacim olarak birbirine

yakındır. Bunun yanında bazı şâirler, kasîdelerinde sadece nesîb ve du'â bölümlerine yer vermişlerdir.

Dönem içinde padişâhlardan sadrazamlara, din ve devlet adamlarına kadar birçok kişiye şitâiyye yazılıp sunulmuştur. Ancak dönemin en güçlü padişahı olan Kanûnî Sultân Süleymân'a ve onun sadramlarından birine sunulmak için yazılan hiçbir şitâiyyeye rastlanılmamıştır.

Şitâiyyeler, şâirlerin tek renkle birçok hayali canlandırdığı, her ne kadar kasvetli bir havada yazılsalar dahi 16. yüzyıla farklı açıdan bakmamızı sağladıkları için önemli eserlerdir.

EKLER:**Ş.1**

**Şitâiyye Be-Nâm-ı Müftü'z-zamân Ebu's-su'ûd
Mefâ'ilün Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün**

- 1 Agardı berf ile yir yir çemende cism-i nihâl
Niteki penbe-i dâg ile sîne-i abdâl
- 2 Zemîne bâd-ı hevâdan çok akçe düşdi yine
Pür itdi dâmen-i sahrâyı toldı ceyb-i cibâl
- 3 Meger ki hokka-i çarhuñ zamâne harrâtı
Döker tırâşesini kûh u deste berf-misâl
- 4 Zemîne dâmen-i ebr ile saçdı sîmi felek
Bu hâleti göricek mâ'il oldı tâze nihâl
- 5 Bu fasl içinde şu kim sabrı kaldı ser-mâye
Olur nihâl-i çemen gibi gark-ı mâl u menâl
- 6 Cihânı berf ile yah tutdı kış kıyâmetdür
'Aceb mi yir yüzine çıksa hep defâ'in-i mâl
- 7 Pür oldı şâhları üzre yahdan âyineler
Garîb sûrete girdi bu fasl içinde gazâl
- 8 Meger ki 'âlem-i 'ulvîde nev-bahâr oldı
Döker şükûfe-i bâdâmı sahn-ı bâga şimâl
- 9 Sevâhil-i çemene çıkdı genc-i bâd-âverd
Yöneldi husrev-i nev-rûza devlet ü ikbâl

- 10 Döşendi berf ser-â-pây sahn-ı sahrâya
Agardı rûy-ı zemîn sanki tahta-i remmâl
- 11 Nişân-ı pây-ı vuhûş u tuyûr sahrâda
Çizildi rîk-i sefid üzre gûyiyâ eşkâl
- 12 Beyâz düşdi hele şekl-i tâli'-i eyyâm
Misâl-i çihre-i baht-ı edîb-i ferruh-fâl
- 13 Ser-i efâzıl-ı âfâk müftî-i 'âlem
Sipîhr-i fazl u kemâl âfitâb-ı câh u celâl
- 14 İmâm-ı saff-ı efâzıl emîr-i hayl-i kirâm
Emîn-i dîn ü düvel hvâce-i huçeste-hısâl
- 15 Ebû Hanîfe-i sâni Ebu's-su'ûd ol kim
Fezâ'il içre efâzıl olupdur aña 'ıyâl
- 16 O kim yazılmış ezel tâk-ı bârgâhında
Melâz u melce'-i erbâb-ı fazl u ehl-i kemâl
- 17 Şu deñlü şân-ı şerîfinde var anuñ 'azamet
Ki kendüsin yitürür meclisine gelse celâl
- 18 Durûb-ı tîg-i havâdisden özge bulmadılar
Şolar ki kendülerin aña tutdılar emsâl
- 19 Nücûm içinde Süreyyâ terâzû ile yürür
Ki sâdır olmaya eyyâm-ı devletinde vebâl
- 20 Kemîne-bende-i dîrînenem hudâvendâ
Bu bende cânibini lutfuñ itmesün ihmâl

- 21 Ma'ârif ehline kapundañ irişür ma'rûf
Fezâ'il ehline tapuñdan irişür efzâl
- 22 Kerîm özüñle mükerrem cihânda lutf u kerem
Şerîf aduñla müşerref kabâle-i ikbâl
- 23 'Arûs-ı dehre senâñı benem kılâde kılan
Güher edâ-yı girân-mâye rişte ince hayâl
- 24 Selâset-i kelimâtum safâ-yı eş'ârum
Akarsu gibi kılupdur kulûbı hep meyyâl
- 25 Terâne eylese bülbül çemende güftârum
Gelüp öñinde zemîn-bûs iderdi âb-ı zülâl ,
- 26 Velîkin âyine-i tab'-ı safvet-âyînüñ
Bu rûzgârda var sûretinde gerd-i melâl
- 27 Fezâ-yı fakr u felâketde savlecân-ı kazâ
Getürdi gûy-sıfat döne döne başuma hâl
- 28 Hemîşe nergis-i ikbâl u baht hâb-âlûd
Hemîşe turra-i tâli' müşevveşü'l-ahvâl
- 29 Nigîn-i baht u sivâr-ı sa'âdet elde degül
Ayakda kodı zamâne niteki zer halhâl
- 30 Hezâr-bâr belâ pûtesinde kâl oldum
Henûz âteş-i mihnetde yok halâsa mecâl
- 31 Du'â-yı devletine kıl 'azîmet ey Bâkî
Murâd neydügi ma'lûm zâhir oldu me'âl

- 32 Hemîşe tâ kıla keff-i direm-feşân-ı sabâ
Şitâda dâmen-i kühsâr u deşti mâl-â-mâl
- 33 Eyâdi-i keremüñ berr ü bahre şâmil ola
Niteki eyleye her cânibe şümûl-i şimâl
- 34 Cihân musahhar-ı fermân ola murâdâtüñ
Müyesser eyleye dâ'im Müyessirü'l-a'mâl

Bâkî

Ş. 2

Kaşide-i Der-Medh-i Mehemmed Efendi Dâmâd-ı Râziye Kadın

Ķâdî-i Burusati'l-Mahrûsa

Mefâ'i lün Fe'ilâtün Mefâ'i lün Fe'ilün

1. Sipihre şâh-ı şitâ 'arz idüp leşker
Görinmez oldu bu havf ile hüsrev-i hâver
2. Çekildi geldi konup bâğ u râğa asker-i berf
Degül dıraht pur itdi zemîn-i aq çâder
3. Kaçurdu sâh-ı bahârı hucûm-ı 'asker-i dey
Yüz aqlığın aña şâyeste gördi hükm-i kader
4. Gogardi siddet-i berd ile pîre-zâl-i sipih
Tõnardı geymese semmûr-ı ebri şâm u seher
5. Elinde nîze-i ylh gördi şâh-ı sermânuñ
Ağardı berf degül beñzi gülşenuñ yekser
6. İrişdi dey diüu havf-ı hücm-ı sermâdan
Beyâz nâfe geyer serv-i bâğ ile 'ar'ar
7. Halîl-veş n'ola 'âlem düşerse âteşe kim
Zamân-ı dey irişüp oldu gülistân âzer
8. Cihânı berf degül garğa virdi Baır-i Sefid
Nite ki memleket-i Kaydefâyı İskender
9. Müfid olmadı tîgi elinde küh-sârũ
Alup yakasını cun başdı berf-i zür-âver

10. Işındı sūziş-i nâr-ı cehenneme şimdi
Caħim-i serdi görüp cümle mih-ter u kih-ter
11. Kemân-ı Rüstem ile ħavf-ı tîr-i bârândan
Degül cemed cebe âyîne geydiler cûlar
12. Nühüfte berf-i sepîd icre cirm-i ħâk-i siyeh
Derûn-ı penbede mânend-i ħurşa-i ‘anber
13. Meger tıtuşmağa kasd itdi rûzgârla kim
Şoyındı bâğda gönlek-çek oldı sâh-ı şecer
14. Yine yetîm-i sitâ şimdi geldi dünyâya
Sepîd kılmış anuñ mûy-ı rûyını dâver
15. Gelince düzd-i sitâ naqd-i bâğı tıñdurdı
Süküfeden n’ola nâ-yâb olursa andan eşer
16. Bu faşl icinde dıraht-ı enârdur ħayme
Enârı nâr olur anuñ dâneler aña aħker
17. Şovukda lerze ider desti pîr-i mey-gedânuñ
Hemîşe düşmez elinden ‘aceb budur sâgar
18. Hemîşe şimdi esen tünd-bâd-ı şarşardur
Çemende bâd-ı şabânuñ yerinde yeller eser
19. ‘Aceb mi ħar dise berfe cümle-i ‘âlem
Ķarar idüp der ile deşti itdi cây u maħar

20. Sürüp ruḥına ‘arūs-ı zemâne isfidâc
Beyâz câme geyüp oldı mâil-i zîver
21. Dimez mi kim ٲoқınup aña çeşm-i nâ-maḥrem
Ola ‘itâbına ḥükm-i şeri‘atun mazḥar
22. Emîn-i beyzâ-i millet mu‘î̄n-i şer‘-i nebî
Sütûde-ḥaşlet ü ferruḥ-liḳâ vü ḥüb-siyer
23. Daḳîḳa-dân-ı nikât-ı ma‘âni-i Furḳân
Girih-güşâ-yı tefâşîl-i müşkilât-ı hüner
24. Şerîḥ-i sâni-i ‘âlem mu‘allim-i evvel
Ḥuceste-ṭâlî‘ ü ferḥunde-rây ü nîk-aḥter
25. Ferîd-i ‘aşr Mehemmed Efendi kim oldur
Güzîde-i ‘ulemâ âb-ı rûy-ı nev‘-i beşer
26. Mezîd-i ‘adl ile erbâb-ı ‘akd ü ḥalle re‘îs
Vaḳâr u ḥilm ile aşḥâb-ı ḥükme ser-defter
27. Ḥükümetiyle ğunûde tavâ‘if-i eşbâh
‘Adâletiyle müreffeh ahâli-i kişver
28. Ruḳûm-ı ḥâmesi müşkil-güşâ-yı fazl u kemâl
Sütür-ı nâmesi ‘ibret-fezâ-yı ‘ıḳd-ı Güher
29. Kemâli ḥâric-i ser-ḥadd-i ḥayṭa-i idrâk
Ki derk-i ‘öşrine ḳâdir degül ‘uḳûl-ı beşer

30. Zāmīr -i enveri âyine-i muşaffâdur
Hemîşe mürtesem anda °uküs-ı cümle şuver
31. Cebîni mâh-şıfat mülk-i dehre nûr-efşân
Cemâli mihr-i münevver gibi ziyâ-güster
32. Yem-i fazîleti şadrında dem-be-dem mevvâc
°Aceb degül mi ki cem° olmuş anda baır ile ber
33. °Uşûli ile ser-â-ser fûrûğı zabt itmiş
Bilür cemî° funûnuñ mesâilin ezber
34. °Ulûma kuvvet ü kudret virüp kemâli ile
Mükemmel itmiş anı Hâlık-ı kavıyy ü kader
35. Nesîm-i luţfı tenessüm kırup ider dâim
Şükûfe-zâr-ı kulüb-ı enâmı tâze vü ter
36. °Uyün-ı fitne açılmaz hemîşe nâ'imdür
Cihâna ideli °ayn-ı °adâlet ile nazar
37. Olurdı da°vü-i hilm-i vaqârdan fâriğ
Vüfûr-ı hilm ü vaqarın göreydi Aınef eger
38. Cihânda kalmadı dil-teşne oldu hep sır-âb
Aıup zülâl-i °aţası mişâl-i çeşme-i hür
39. Döküp saçar yine dînâr u dirhemi her-dem
Yanında hâk ile yeksân hemîşe sîm ile zer

40. Cinānī midḥatinüñ ḥadd ü ğayeti yoḡdur
Sözi uzatma virüp ṭab^c-ı nâzükine keder
41. Hücūm-ı berd ile tab^cuii ziyâde toñkundur
^cArz-ı maḥabbetüñi ^carz ise kifâyet ider
42. Hülüş-ı ḳalb ile tâvüs-veş ḳılup cevelân
Riyâz-ı ed^cıye-i devletinde aç şehper
43. Hemîşe nâgeh idüp emr-i şer^c i ḥaḳ icrâ
İṭâ^c at eyleye aḥkâm dehre mâde vü ner
44. Hemîşe ḥâkim-i seccâde-i şer^c at ile
Nite ki mümkin ola celb-i nel^c ü del^c-i zârâr
45. Huda müyesser ide her murâd u maksūdın
Esâs-ı ^cömrini pâyende eylye dâver
46. Ḳılup sa^câdet ile şadr-ı ^cizzet üzre cülūs
Hükümet eyleye âlâḳa tâ dem-i maḥşer

Cinânî

Ş.3

Kaşide Der-Medh-i Defterdâr Emîn Efendi**Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘lâtün Fe‘ilün**

1. Geldi hengâm-ı şitâ ıoldı bürüdetle cihân
Şuret-i serdi sipihr eyledi âfâka ‘ayân
2. Nîze-i yih ile bezr eyledi leşker-keş-i berd
Kaçurup sâh-ı bahârı anuñ oldı meydân
3. Isıcağ yüz göremez şimdi felekde herkes
Kendüden halkı şogutdı yine bu devr-i zemân
4. Dâver-i berd ile gelup şâh-ı şitâ itdi hücüm
Aldı mulk-i çemeni virmedi bir lahza emân
5. Şöyle benzer ki şovuklatdı ayağın deyde
Bâğdan taşra anuñçün olımaz serv revân
6. Bilmezem ki ne şovuk söz didiler gūs-ı güle
Götürüp ayağı erbâb-ı çemen gitdi hemân
7. Şiddet-i berd ile yihpâre olup toñmışdur
Âşiyânında semender nice olsun şeverân
8. Manğal-ı zerde nümâyân olımazdı aħker
Geymese engine sincâb-ı remâdî bir ân
9. Havf-ı sermâ ile tâ eyle düşer âteşe kim
Kâdir olmaz ki koyup ayrıla bir lahza duħân

10. Mūr-veş rāh-ı belāda n'ola pā-māl olsa
Başdı rūz u mehe eşhâsı olup pīl-i demân
11. Berf u bârân u tegerg ile cihân toptoludur
Halk pā-der-gil olup kalsa 'aceb mi hayrân
12. Rūzigâr ile gider her tarafa top tekerek
Gūyiyâ şâh-ı şitâ gūy ile oynar çevgân
13. Ol kadar ra'se ider her kişi sermâdan kim
Çâre yokdur bilinup fark olına pīr u civân
14. Berfdür şanma ağardan anı her bir kara tağ
Dağdur penbesini tâzelemiş bād-ı vezân
15. Gördi te'sîr idemez def'ine sermâ nuñ hîç
Kızanup mihr-i felek oldu hicâb ile nihân
16. Şiddet-i dey yine ol deñlü hücüm eyledi kim
Hoş gelür halka cehennem nitekim bâğ-ı cihân
17. Kanı sermâye ki bir hâlet idüp sermâya
Bîd-veş olmayavuz biz de şovukdan lertzân
18. Turmuşuz ditremege diyü turup şabr iderüz
Kalmadı zerre kadar şabra velî tab u tuvân
19. Olsa bizde günine göre geyerdük kürkin
Nice semmūr-ı vaşak ço marala yok dermân
20. Oldı çün fâkihe-i faşl-ı şitâ kalb-i şitâ
Aranursa n'ola hîzemdür olan râhat-ı cân

21. Ot behâsına çıkup tütüdi diyâr-ı ‘ademe
Bulmağa ol ocağa yana sîbi yok imkân
22. Şiddet-i deyde kalup görmezüz âteş yüzini
Meger aḥvâli yanup eyleyevüz şerḥ ü beyân
23. Aña kim şimdi olur mihr-i sipihr-i ‘azamet
Ziver-i mesned-i dîvân-ı ‘adâlet-bünyân
24. Kıdve-i cümle-i erbâb-ı kemâlât u hüner
‘Umde-i zümre-i eṣrâf u gürûh-ı erkân
25. Gül-i gülzâr-ı Benî Fâṭıma kim olmışdur
Şeref-i zât ile ser-defter-i defterdârân
26. Hüsn-i tedbiri ile mâl-i ḥazâyin mevfür
Muntazam himmet ü sa‘iyile umûr-ı divân
27. Nâmesi nâm ü nişân ehline ‘unvân u şeref
Ḥâmesi mürsele peyvend-i zülâl-i iḥhsân
28. Müttefik medḥ ü ṣenâsında ‘avâm ile ḥâs
Meḥmedet-güy-ı kemâl-i keremi ins ile cân
29. Mürtefi‘ pâye-i ḳadrinde ser-i ehl-i niyâz
Münşeriḥ sāye-i luṭfında dil-i muḥtâcân
30. Mütereşşih kerem ü luṭf u ‘atâ tab‘ında
Keffine öykünemez lücce-i Baḥr-i ‘Ummân

31. Rūḥ-perver lebi dil-mürdeye m̄anend-i Mesīḥ
Rāḥat-efzā sözi derd ehline çün rūḥ-ı revān
32. Mülk-i ʿirfānı Huda aña kalem-rev kılmış
Bārekallāh zihī mālīk-i mülk-i ʿirfān
33. Çıkarur göklere bir demde nesīm-i keremi
Anı kim bād-ı belā ḥāk ile eyler yeksān
34. Eger aḥbāb u eger şirzime-i aʿdādur
Minnet Allaha açar zıkr-i cemīlünle dehān
35. İzdihām itse kapuñda n'ola ʿālem ḥalkı
ʿĀleme meşreb-i ʿazbuñdur olan feyz-resān
36. Feth olur mülk-i maʿānī ne kadar muḡlaḡ ise
Ḥāme alduḡça kaçan destüñe m̄anend-i sinān
37. Naḥl-i ser-sebz-i gülistān-ı Benī-Hāşimsin
İntisāb-ı neseb-i pāküñe yoḡ reyb ü gümān
38. Ḥüsn-i ḥulḡ u keremüñ şāhid-i ʿādil mi degül
Şeref-i zātuñ işbāta ne ḥācet bürhān
39. Serverā gerçi saña baʿiṣ-i taşdıʿ oluyor
Bir nefes diñle beni tabʿuña gelmezse girāñ
40. Benem ol bende-i efgende vü muḥtāc u faḡīr
Pāyimāl-i reh-i ḡam zerre-i bī-nām u nişān

41. Zemherî oldu daḥi âteşe dermānum yoḡ
Yanaram âteş-i faḡr ile ḡalup ser-gerdān
42. Ten-i efsürde ŧitādur diyü dirdir ditrer
Sīne nār-ı ḡam ile olmiş iken âteş-dān
43. Vechi var rüy-ı niyāzı saña tevcīh itsem
Bulmadum sencileyin ŧāḥib-i feh̄m ü iz̄c̄ ān
44. Ḳatı tōḡunlġı var ŧiddet-i deyden tab̄c̄uñ
Sözlerüm bārid olup olsa n'ola nā-ḡesbān
45. Nazm-ı eŧ̄āruma baḡ ŧānumı idrāk eyle
Ki benem ŧā̄ir-i mümtāz u c̄adim'ül-aḡrān
46. Per ü bālını döker zāḡ-ı c̄adū ḡavfından
Her ḡaçan kim ide ḡāvüs-ı ḡabī̄c̄at cevelān
47. Gerḡi kim rüy-ı c̄ubūdiyyeti fersūde ḡılup
c̄Arz-ı ḡāl idi baña vācib olan nāle-künān
48. Līk ḡaḡat ḡomadı derd-i semīn ref̄tāra
Laḡm u ŧahm ile beni eyledi pā-beste cihān
49. c̄Özr-i lengüm ḡademi ḡıldı mübeddel ḡaleme
Olsa luḡfuñ n'ola müstevcib-i c̄avf ü ḡufrān
50. N'eydüḡin ḡāl-i periŧānı bilüp ḡālümden
Demidür c̄aynı-ı c̄ināyetle olursañ nigerān

51. Gel Cinānī ğarazuñ ¸arż ise aḥvāli yeter
Şimdiden şoñra du¸ā semtine ¼ıl ¸aţf-ı ¸inān
52. Nitekim ḥil¸at-i ser-sebzi şoyup egninden
Müflis u¸ūr ide eşcārı şitā ile ḥazān
53. Nitekim faşl-ı şitāda gögerüp geçdükçe
Geye sincāb-ı seḥābī bu sipihr-i gerdān
54. Olasın mesned-i ¸izzetde melāz-ı eşrāf
Rūy-māl ola işigüñde vücūde-i a¸yān
55. Geyeler ḥil¸at-i iḥsānuñı her gün fuķara
İdeler ed¸ıye-i devletliñi vird-i zebān
56. Gelmesün devlet ü ikbālütie idbār u halel
Görmesün zerre kadar mihr-i kemālūñ noksān

Cinānî

Ş.4

Kasîde-i Sitâiyye

1. Bir gün ki dey âlametin etmişti âskâr
Tutmustu yüz füsürdeliğe tab'-ı rüzgâr
2. Bâd-ı hazan yetip harekât-ı şenî' ile
Her yan dıraht-ı rahtını etmisti târ-mâr
3. Sarsar hücum-ı gâret-i bu-stâna azm edip
Asliye koymamısdı ağaçlarda berg u bâr
4. Bergini şah-ı gul yele vermisti ser-te-ser
Ya'ni tecemmülüne cihânın ne i'tibâr
5. Tayy kılmıs idi sebze bisatını bû-sitan
Ya'ni ki mu'teber değil esbâb-ı müste'ar
6. El böyle fasıllarda temennâ-yı künc eder
Ben eyledim sabâ kimi gül-şen yana güzâr
7. Bir bağa düştü reh-güzerim gördüm anda cem
Tertîb-i 'ayş kılmağa esbâb her ne var
8. Dolmuş kadeh sarab ile gelmiş ayağa kim
Ger lâle bitti ise benim şem'-i lâle-zâr
9. Minâ-yı sebz lutf ile durmus ayağa kim
Ger gonce fânî oldu benim ömr-i pây-dâr

10. Gelmiş kebâb devre vü söyler ki ey kadeh
Hergîz tutar mı hizmet-i yârân eden karar
11. Her turfa nahl berg-i hazân ile bağlamış
Meyl-i imâret eyleyuben tâk-i zer-nigâr
12. Yığmış fezâ-yi bağa hazân bergi hıştler
Güyâ hevâ hücûmuna tutmak diler hisâr
13. El-kıssa ol bisâtta ben germ-i şevk olup
Aldım metâ-i zevk verip nakd-ı ihtiyâr
14. Oldum tamâm garka-i deryâ-yi şevk u zevk
Tuttum tarîk-i râbîta-i aklden kenâr
15. Her dem bir iltifâta fedâ eyledim hîred
Her lahza bir hevesde nisâr eyledim vekâr
16. Her kim ayağ sundu bana ben ayağına
Cins-i havâs u nakd-i hîred eyledim nisâr
17. Ervâh-i kuds bezmi imis anı bilmedim
Ben mest-i bî-hod oldum olar kaldı hûş-yâr
18. Bî-huş düşmüşüm mutegayyir mizâc ile
Gâfil ki leyldir mi geçen devr yâ nehâr
19. Olmuş hücûm-i hâdiseden hûş münzehim
Kılmış safâ-yi akl dil-i tîreden firâr

20. Bir lâhzâî ki saykal-i idrâk-i müstakîm
Nâ-geh götürdü âyîne-i tab'dan gubâr
21. Açtım gözümü görmedim ol bezmden eser
Hakka budur tabî'at-i dünyâ-yi bî-medâr
22. Kılmaz kamu kaziyede emrini mustedâm
Olmaz cemî'i emrde bünyâdı üstüvâr
23. Gördüm yerim fezâ-yi bisât-i sürûr iken
Olmuş mazîk-i mezbele-i acz u inkisâr
24. Hem sohbetim cemâ'at-i ehl-i kabûl iken
Olmuş nedim u hem nefesim nice mûr u mâr
25. Cismim cefâ-yi siddet-i berd ile nâ-tüvân
Başım belâ-yi hâdise taşıyle seng-sâr
26. Ehl-i cefâ tenimde olan kisvetim alıp
Koymuş beni bürehne vü lertzân u hâr ü zâr
27. Ne bir refik kim ola ol demde dest-gîr
Ne bir şefik kim ola ol gamda gam-güsâr
28. İzid yüzüme bağlamış ebvâb-i rahmetin
Ya'ni budur nihâyet-i isyân-i bâde-hâr
29. Çok bâde bezm-i devrde nuş etmişim velî
Ben hiç meyde görmemişim bu sıfat humâr

30. Hem zillet ile der-geh-i Halik'de münfâ'il
Hem hayret ile halk arasında şerm-sâr
31. Devrâna eyledim bu musibette i'tirâz
K'ey çerh-i bî-mürüvvet ü bed-ahd-i nâ-be-kâr
32. Bir ömrdür ki mecma'-i ehl-i kemâlde
Ayş ü nesât ile içerim câm-i hoş- güvâr
33. Hergiz özümü görmemişim böyle bî-şu'ûr
Hergiz özümü görmemişim böyle hâk-sâr
34. Mey-hâreler mücâlesetinden alıp sürür
Mey tab'ıma olurdu ferâh-bahs ü sâz-kâr
35. Hâlâ ne vâkı oldu ki ettin bugün beni
Böyle zebûn ü zâr ü şikeste-ten ü figâr
36. Devrân cevâb verdi bu nâ-tüvâna kim
Ey haste bu musîbete sabr eylegil şi'âr
37. İza-yi cism ü cân nasîhat durur sana
İdrâk ehlinin bu nasihattan etme âr
38. Aldanma mey neşâtına vü deme dem-be-dem
Kim anı böyle ile harâm etti Kirdigâr
39. Her emr u nehye ibret ilen i'tibâr kıl
Her işte i'tibârı şi'âr eyle zinhâr

40. Ref' oldu bu musîbet u andan ayân olan
Tahkîk-i sırr-i hikmet-i Hak kaldı âşkâr
41. V'er gitti hem gam ilen kılma ıztırâb
Sabr et kim ol kûdürete hem yoktur i'tibâr
42. Bu resmdir bürehne olup kışda her dıraht
Tecdîd-i kisvet eylemek eyyâm-ı nev-bahâr
43. Sen hem nihâl-i nev-res-i gül-zâr-ı aşksın
Ger gitti berg hâtırına yetmesin gubar
44. Kesme bahâr-i lutf u keremden ümîdini
Tecdîd-i raht-i tâzeye olgıl ümîd-vâr
45. Cüz'i hâsaret ile melûl olma şükr kıl
Yeğ hâk-i der-gehine fidâ böyle sad hezâr

Fuzûlî

Ş. 5

1. Güm eyledükde güneş Yüşufını ebr-i şitâ
Sebel-pezîr idi berf ile dîde-i mînâ
2. Kırınca Hüsrev-i Behmen hıyâm-ı sîm-ten
Sipihruñ olmuş idi zer-livâsı nâ-peydâ
3. Güneşle zerre ne hoş hem-dem idi berf ile ger
Aralarına bürüdet bırakmayaydı hevâ
4. Numûnedur diyü germ oldu Kaşr-ı Şeddâd'a
Hazân varaqlarını berf-rîz idince semâ
5. Bu faşl içinde eger yerde olsa va'llâhi
Buğûr-ı Meryem olurdu har-ı Mesîh'e gîdâ
6. Çıkarmaduğı icun kâkumın bahâr u hazân
Çemende serve eşer idemez bu dem sermâ
7. Terahhum itdi meger mürde-i nebâtâta
Bisât-ı bezmi götürdi kefen getürdi şabâ
8. Yine bahâr yükün bağlamazsa hâdisedür
Bu denlü sîmi ki berf itdi gülsitîna 'atâ
9. Hezâr geymese engine kâkum-ı sincâb
Hoş aındururdu şitâ-i ateş-i Halîli aña
10. Mücâvir-i harem-i Ka'be-i çemen göricek
Geyürdi pîr-i felek serv-i berf-rîzi 'abâ

11. Kime gerekse irişdüirdi bâd-ı serd zarâr
Velî görince beni tıtdı dâmen-i şahrâ
12. Meğerki mesned idi binâ-ı mîr-i   âlem-gîr
Ne mîr-i Hüsrev-i kisver-güşâ vü Dârâ-râ
13. Ki ya  ni nûr-ı Sikender der ü áazanfer-nâm
Çeker Mağabbeti tûğın hezâr mîr-livâ
14. Hayât Âbı durur tîgi zulmet-i şebde
Gürûh-ı ğasma sebîhûn idince rûz-ı vegâ
15. Kimesne kimsenüñ ayağın almaya   ahdinde
Meger bahârda ğâr u şitâda yağ meşelâ
16. Ruğâma   adli kıılır bâd-bâzı hem-pervâz
Hümâyâ eylese şahini tev  emân sezâ
17. Binâ-yı devletinüñ oldu çâr-dîvârı
  Adâlet ile şeca  at belâgat ile seğa
18.  Ulüvv-i şânına olur mı bundan özge delîl
Kemîne-bende durur aña   Âli-i şeydâ
19. İşigi kaç besinüñ ben olunca Ğassânı
Çerâğ-ı medği virür câmi  -i sipihre ziyâ
20. Şükür Ğudâyâ şehen-şâh-ı milket-i nazmımı
Benüm bu devrde var ise melce-i şu  arâ

21. Sezâ mıdur gel e insâf eyle sulţânım
Bu fazlum ile çekem yine niçe dürlü cefâ
22. Gül ile bülbülüñ arasına girer mi ğurâb
Alur mı aĝzına şekkerden özge hiç bebgâ
23. Şu kimse kim ola mîr ü vezire hem zânû
Tahammül ide bilür mi cafâya şubh u mesâ
24. apunda benden isem n'ola ihtirâm it kim
İdem seni at-ı nazmumla şöhre-i dünyâ
25. Yeter seyâat-i etrâf-ı ğussa vü endûh
Zamanıdur olalum gel ğarî-i bar-i du'â
26. Nite ki 'âlemi pür-nûr ide meşâ' il-i berf
Niteki âyine-i ya bula çemende cilâ
27. Fezâ-yı 'âleme irsün otaĝun ile şeref
Niteki berf ile zeyn ide kûhsârı şitâ
28. Gürûh-ı düşmene tîĝün bürûdet itdükçe
Bıra derûn-ı eibba tâbiş-i germâ

Gelibolulu Mustafâ Âfî

Ş. 6

Kaşide-i Nâdire-i Şitâiyye
Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün

1. Yine berfün varaqlarına şitâ
Yazdı bir mesâyil-i eşyâ
2. Saḥ-ı ğabrâya qarlar yağdı
Miski kâfûra katdı bâd-ı şabâ
3. Sâ'at-i ebkîne (âb-gîne)-i felegün
Dînidür muttaşıl okur güyâ
4. Her bulut şanki bir kebüter idi
Per ü bâlin tağıtdı bâd-ı havâ
5. Serve aḳ düşdi rîş-i zâhid-var
Şundı âyîne cüy-ı gülşen aña
6. Yine nakkâs-ı kârgâh-ı berîn
Virdi her cüybâra pâk-i cilâ
7. Ezdi bir kâse içre isfidâc
Resm-i elvânı kıldı nâ-peydâ
8. El ayak tutmaz oldı sermâdan
Ḳahve-nüş oldı cumle ehl-i şafâ
9. Zer devâdur egerçi her derde
Zer devâdur Velî bu derde devâ

- 10 Dökse semmürdan zamâna eger
Tende semmür olunca yok pervâ
11. Ne şikâyet ne guşsa ey ‘Âli
Postîn ise ger murâd n’ola
12. Fâyık-ı dehr u lâyıık-ı devlet
‘Âsık-ı haqq u şâdıık-ı ‘ulemâ
13. Nazm ile baır gibi pür-lülû
Neşr ile necm gibi nûr-ı Ziyâ
14. Postînin şakınmaz ol senden
Ger mükerrer ola eger her ũlâ
15. Bermekîler sehası ĥust olup
Kılsa bir nâ-murâda cūd u sehâ
16. ‘İzzet u rif’ati ziyâd olsun
Geh bahâr olduınca gâh şitâ

Gelibolulu Mustafâ Âfî

Ş.7

**Şitâiyye Bî-Nazîr Der-Vaşf-ı Hâce-i Şehir
Fe‘ilâtün Fe‘ilatün Fe‘ilâtün Fe‘ilün**

1. Āyet-i rahmeti naqş itmege hattât-ı ezel
Şubh-dem kavs-i kuzah çekdi muraşsa' cedvel
2. Başladı yağdı hazân mevsiminüñ bârânı
Toprağı galiye misk itmek için eyledi hal
3. Turmadı kıble yeli esdi bulutlandı havâ
Şanasun Ka'be şarıkında kaşar oldu cemel
4. Kılınup berf ile her serv çemen bezminde
Dikilüp tırdı olup sem'a-i kâfûr bedel
5. Sîm ü zer-hıştâ dönüp berf ile evrâk-ı hazân
Kaşr-ı Seddâd'a bırağdurdı şitâ yine naşel
6. Hâme-veş gördi ağaçlar qaralar kış faşlın
Geldi berf anı beyâz itdi komadı maşal
7. Dâmenin kıldı ser-i pâki ile âlûde
Görmedik kaşbe felek gibi hele şimdi çepel
8. El şanur berk-i çenârı götürür toprağdan
Mürşîd-i hâkde ammâ ki nesîm elimde el
9. Berfüñ üstine yağarken kaşarât-ı bârân
Oldı arz ile semâ bir kutı pür-şehd ü 'asel

10. Karlar yağdı şanur halk velî berd-i ‘acüz
Sakalın yolmadadur zâl-i sipihrüñ tel tel
11. Berf ile atlas-ı çarh oldu fitîli câme
Dökdi hayyât-ı şitâ rişte-i bârânı tükel
12. Ğarka-i baħr-ı hayâlâta bu mevsimde olur
Zevrağ-ı bâde-nemüdâr sarâb-ı şandal
13. Ka’r-ı deryâdaki mâhîlere bağsan meselâ
Şatr-ı ebyâta döner her birisi baħr-i remel
14. Başladı vaşf-ı hüdâvendümi tahrîre nesîm
Bahr emvâc-ı şanur bilmeyen anı evvel
15. Kimdür ol râbîta-i şafha-i ‘irfân-ı kemâl
Kimdür ol vâşita-i âfet-i şâh-ı a’dâl
16. Tali‘i sa‘d-ı zamân sa‘di ‘unvân
Hâce-i şâh-ı cihân ekmele-i Cem‘ mükemmel
17. Yem-i luğfi düreri dökdi revân murğına yem
Baħr-i cûd-ı keremi didi ağâsına sel
18. İlm ile zâtı cemî‘-i ‘ulemâdan a‘lem
Fazl ile şânı gürûh-ı fuzalâdan efđal
19. Himmeti şöyle mu‘allâdur ana nisbetle
Değ-i hâmûna döner kulle-i ‘ulyâ-yı cebel

20. Böyle ‘âlî-naẓaruñ devleti devrinde neden
Cây-ı ‘âlî ola her yerde maķâm-ı esfel
21. Hüner ehlin göricek gözleri yok devvâruñ
Berf ile zâl-i sipihruñ gözine indi sebel
22. Dürr-i maķsûdı kenâr itmeĝe imkân olsa
Virmeden ĝarka beden fülkini girdâb-ı ecel
23. Mevc-i deryâ gibi nazm itsem olur bahr kaçır
Şu kadar tökdi yere yüz şuyını tûl-i emel
24. Çün suhân genci görindi dil-i vîrânumdan
Künc-i ĝam mesken olursa baña vallâhi maħal
25. Göremez ‘ayn-ı ‘adû Kevseri nazımında keder
ĝayruñ eş‘ârı eger âb ise de müsta‘mel
26. Sözlerimi şöhre-i şehri oldı velî ben kem-baht
Hünerüm devr-i kamer sâhibi ben devr-i Zuhâl
27. Bezl iderdi dehenüm micmeri ‘itr-ı suhânı
Rûzgârun eger olmasa dimâĝı muhtel
28. Serverâ nüsha-i ‘irfânımı çiĝnetdi felek
Destĝir olmaz isen kaldum ayakda erzâl
29. Ber-murâd olsa kuluñ kimse saña lâ diyemez
Belki sâyil diye lâ-yüs‘el-‘ammâ yef‘al

30. Aç dehâmın sadefin söz güherin bezl eyle
 Kapudan eyle kapuñdan beni bir şâhile şal
31. Kılmasun derdüñ eli kıanımı seng ile revân
 Mâcerâm eyleme her yerde benüm darb-ı meşel
32. Hâli tafşıl iderek yaşı taqlil itdüñ
 Epsem ey dıde sözüñ zübdesi nâkı1-i dil
33. Sîm-i ħam eyleye ħâki nitekim faşl-ı şitâ
 Kala bî-rağbet ola cevher-i iksîr-i ‘amel
34. Kurre ‘t-ül-‘ aynı olan ħazzret-i maĥdûmlara
 Eğri baqmaya felek niteki çeşm-i aĥvel
35. Yaz u kış rif atı naĥline ħazân olmaya ĥiç
 Mîvesin câh ü celâl ide Ĥudâ ‘azze ve cel

Gelibolulu Mustafâ Âlî

Ş.8

**Kaşide-i Berf-i Sitâ Der-Meth-i Fahru'l-ümerâ Hasan Beg
Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün**

1. Rūzgâr ile cihâna tağılup berf-i şitâ
Gösterür şimdi cihân sahnını bir aq deryâ
2. Yazda ısınmış iduk zevkî ne bâğ-ı dehrün
Geldi kış mevsimi şovutdı bizi serd-i hevâ
3. Hût burcını güneş var ise şayd itdi yine
Kazır anı dokulen pullarıdur berf-âsâ
4. Ağ iderken yüzini dökdi sefid içini bâd
Zişt görünse bu dem pire-zen-i dehr n'ola
5. Kar yağar şanma cihâna nice zenbūr-ı sefid
Hâşılı bal yirine geturur oldı belâ
6. Karlar yağdıracak şun'-ı Hudâ-yı Cebbâr
Aqça pul saçdı şanurdum şeh-i gerdün gūyâ
7. Kar yağdukca düşer hâtıra bu turfe hayâl
Âsiyâb-ı felek un atdı ne gam yir fuqarâ
8. Bilmezin qar mı yağar yoğsa felek bâğında
Şecer-i Sidre bahârın mı döküpdür âyâ
9. Beyza-i mihr ü mehi var ise ekl itdi felek
Hurde yumurda kabıdur dökülüşler meşelâ

10. Yırtup atdı var ise defter-i şayfi gerdün
Hürde-i kâgıda beñzer dökilen berf-i şitâ
11. Kavs burcun ele mi aldı felek hallâcı
Penbesi mi dökilür şahñ-ı zemîne ‘acebâ
12. Tut ki ta’mîr oluyor hâne-i vîrâne-i dehr
Kireçin dökdi yaparken anı bennâ-yı kazâ
13. Ejder-i âhum ider tevsen-i gerdünü zebün
Berf şanma deheninüñ kefi saçıldı şehâ
14. Şimdi aq kara baqup baht-ı siyâhun añarın
N’oldı kim nesneye mâlik degülem aq u kara
15. Derdi mi dökdi saçın pîre-zen-i dehr yolar
Dökilen aq saçıdur berf degüldür haqqâ
16. Gördi dil-ber leb-i esrârına hayrânem ben
Berf yağdursa felek hey’et-i sükkerde n’ola
17. Ben nice ıssı sovuq çekmişem ey luft ıssı
Dergehüñ oldı sovuqdan baña âhîr me’vâ
18. ‘Arşa-i guşşada kış başdı vücud ise za‘if
Kurtar Allâh için ey menba‘-ı ihsân u ‘atâ
19. Mesnedüm yok bu cihânda işigüñden gayrı
Dergehüñ de olur olursa baña zevk ü şafâ
20. Sensin ol muhsin-i bî-mişl Hasan Beg ki sentüñ
Hüsñ u ihsânuñı tahtîn ide Hassân şehâ

21. Menba‘-ı cūd u kerem melce-i erbâb-ı hüner
Ma‘den-i luṭf u saḫa mazḫar-ı eltâf-ı Hudâ
22. Z̤ulmet-i ğamda alurdum nice ay u nie ğün
İrmese maṭla‘-ı mihrũnden eger nũr-ı ziyâ
23. Serdlik yũzini ğösterdi felek ta‘n itme
Vâkı‘ olursa kelâmumda eger bâr dâdâ
24. Baĝrumı deldi benüm tũşe-i derd-i tũşe
Ğam-zâd itdi ziyâde elem-i dil peydâ
25. Ger azıdan azacı baña iderseñ ihşân
Birine biñ vire ğül-zâr-ı cinânda Mevlâ
26. Geri sermendeyem ihşân-ı şafâ-baḫşuñdan
Beni soyletdi zarũrĩ n’ideyin faqr u fenâ
27. Ārzũ eyler iken tũşe-i ihşânuñdan
ar yaĝsun başuña di isen ey vây baña
28. Kũşe-i ğamda şovukdan ğice ditrerdi yũrek
Hâtif-i ğayb hemân eyledi bu resme nidâ
29. Ey Z̤iyâ‘ĩ ne umarsın bu şovuk sözlerden
Ol kemâl ü kerem ıssı beĝe var eyle du‘â
30. Beglerũñ geri yũzi ıssıdur ammâ var ümĩd
Seni şovutmaya nevmĩd idüp ol kân-ı saḫâ
31. Z̤ât-ı pâkı ola ıssı vũ şovukdan maḫfũz
Geldüĝince bu cihân ğül-şenine şayf u şitâ

32. Aña Allâh naşîb ide yüz aqlıklarını
Ola mâdâm ki aq berf ile rûy-ı dünyâ

Hasan Ziyâ'î

Ş.9

Kasîde-i Şitâiyye-i Mânî Berây-ı Mollâ Ahmed Efendî**Mefâ'ilün / Fe'ilâtün / Mefâ'ilün / Fe'ilün**

- 1 Vilâyet-i çemene hükm idince şâh-ı şitâ
Geyürdi cümle dirahmana câme-i dîbâ
- 2 Döşendi şâh-ı şitânun ayagı altına
Harîm-i bâgda kar yagdı nakş-ber-kemhâ
- 3 Dagıtdı var ise hallâc-ı dehr dükkânın
Ki penbesiyle pür oldı bu kubbe-i mînâ
- 4 Ehâli-i çemene hayli akçe düşdi yine
Çoğın bir gice tondırdı düzd-i bâd-ı sabâ
- 5 Saçıldı âleme çil akçe erba'ın içre
Ki toldı ceyb-i cibâl-ile dâmen-i sahrâ
- 6 Eğerçi artuğ-idi berf mâl-i Kârûn'dan
Bir iki günde yire geçdi oldı nâ-peydâ
- 7 Ak akça kara gün için olur meseldür bu
Yüzi karardı cihânun saçılrsa berf nola
- 8 Çemende berf degül nergis üzre zâhir olan
Meger ki gözine ak düşdi oldı nâ-bînâ
- 9 Şeh-i şitâyî ye hod cerre geldi gülzâra
Gözine penbe yapışdurdı nergis-i şehlâ

- 10 Kuruldı berfden ak hayme sahn-ı gülzâra
Diyâr-ı bâga akın saldı leşker-i sermâ
- 11 İrişdi cünd-i şitâ bir gice basak düşeni
Çemen diyârını kış basdı eyledi yağma
- 12 Gelince hışm-ile kırdı geçürdi eşcârı
Kılıç gibi kış irişdi cihâna virdi fenâ
- 13 Revâ budur ki bunun gibi günde ey dil-i zâr
Der-i sarâyını ol fâzılun ider me'vâ
- 14 Ki bend-i bâd-ı havâdisden olasın sâlim
İrişmeye sana gam âferîdeden kat'â
- 15 Penâh-ı hayl-i yetîmân milâd-ı halk-ı cihân
Mu'âvin-ı fukarâ vü mürebbi-i 'ulemâ
- 16 Halîl-hân u Muhammed-hısâl ü 'İsî-dem
Kelîm-dest ü Süleymân-şi'âr u Hızr-likâ
- 17 Semiyî-i Ahmed-i mürsel emîn-i dîn ü düvel
Sipihî-i 'ilm ü 'amel âftâb-ı evc-i Hudâ
- 18 Bülend- mertebe Ahmed Efendî Hazret kim
Odur zamânede şimdi ser-âmed-i fuzalâ
- 19 Dili kilîd-i künûz-ı hakâyık-ı eşyâ
Derûnı mahzen-i esrâr-ı 'alleme'l- esmâ
- 20 Ayagını alamaz kimse râh-ı fazl içre
Zemahşerî ana bu yolda olmaz hem-pâ

- 21 Nesîm-i ‘âtıfeti kılsa gülsitâna güzer
Şitâda lâle-i hamrâlar eyleye peydâ
- 22 Ve ger zamîr-i münîrince kılmazsa hareket
Nücûm içinde kırân eksik olmaya kat‘â
- 23 Nesîm-i hulkına fi’l-cümle olmayaydı şebeh
Cihânı reşk-i cinân itmez-idi bâd-ı sabâ
- 24 Bitürmedi gül-i ruhsarı gibi mülk-i çemen
Riyâz-ı fazl u kemâl içre bir gül-i ra’nâ
- 25 Kimesne mest bulunmaz zamân-ı ‘adlinde
Meger ki nergis-i mahmûra çeşm-i mâh-likâ
- 26 Kimesne kimseyi devründe kılmaz âşüfte
Meger ki hâtır-ı ‘uşşakı zülf-i ‘anbersâ
- 27 Sipihr-i menziletâ sen o mihr-i enversin
Ki toldı pertev-i lutfunla ser-te-ser dünyâ
- 28 Kadîmî bendelerün zümresindeyüm ben de
‘Aceb mi lutf-ı ‘amîmün idersem istid‘â
- 29 Sana du‘âlar itsem bi’l-gudüvi’l-asâl
Sözüm du‘â-yı cemîlünde der-i subh u mesâ
- 30 Çerâgunam n’ola şem‘i murâdumı yaksan
Çenârî medresesin bana eylesen i’tâ

- 31 Sipih-r-i d n u den  bana çok cefa kıldı
Ki zulm-ile Şeref-i hıdmet nden itdi c d 
- 32 Z l l-1  t f t n akmadı bu h k üzre
Hem Őe akmak i nen alçağa tabi at-im 
- 33 Bel  yet rdi dil-i z ra gayret-i akr n
Bel  budur ki degül h li ta ne-i a d 
- 34 Senün gibi g l-i g lz r-1 fazla l zımdur
Yeter cih nda bencileyin  andelib-i nagme-ser 
- 35 Benem o t t -i Őir n-mek l-1 hoş-reft r
Benem o bülbül-i g y -y1 gülşen-i nu am 
- 36 Benem cih nda bu gün M n -i sühan-perd z
 Ar s-1 nazma benüm h mem olsa çihre-g Ő 
- 37 Bu denl  l f yeter kıssanı tem m eyle
Du  y-1 devletine başla ey dil-i Őeyd 
- 38 Be-hakk-1 c r a-keŐ n-1 mey-i mahabbet-i Hak
Be-hakk-1 g Őe-ne-Ő n n-1 b rg h-1 saf 
- 39 Ola cih nda ne maks dı var ise h sıl
Müyesser eyleye gönli mur dumı Mevl 

M n 

Ş. 10

Sîtâiyye Berây-ı Bostân-zâde Seyh'ül-islâm Mehemmed Efendi

1. Şikest oldı meger mînâ-yı aḥzar
Zemîn pür ḥurde mînâ ser-â-ser
2. Yire ḥaṭṭ-ı çemen yazılmaz oldı
Devât-ı carḥ-ı cînî tondı beñzer
3. Sefîd oldı çemen çün ceşm-i Ya'kub
Güm oldu Yūsuf-ı ḥursîd-i ḥâver
4. Bürüdet pîr-i carḥı itdi mezkûm
Olup âb-ı dimâğından zemîn ter
5. Konulmuş sîsede şan'atle eşkâl
Degül yaḥ-pârelerde ḥâr ü ḥasler
6. Kebâb-ı sîḥ olan mürğa ider reşk
Ser-i şâḥ üzre her bir mürğ-ı bî-fer
7. Şabâ ḥallâc oldı berf penbe
Kemân şeklinde her şâḥ-ı şanevber
8. Şitâdan derdi yok goñlekçek olmuş
Meger nev-res cüvândur naḥl-i 'ar'ar
9. Güneş lertzân iken 'uryânlığından
Şitâb u siddet eyler bâd-ı şarşar
10. Şitâ iken 'acebdür kalb-i âteş
Yine kalbi ider germ ü müsahḥar

11. Götürdi kopuzı bezm-i felekden
Kırup târ-ı su'â'ın mihr-i enver
12. Felekler kimi çengî kimi rakkâş
Zamâne perde-sâz oldu ser-â-ser
13. Mişâl-i naqd-i mümsik berf mütlef
Nazîr-i kalb-i bâzil dest ile der
14. Zemîn mümsik zamân bir gûne bâzil
Ki yanında türâb u sîm yek-ser
15. Belî hâl-i zamân ifrât u tefrît
‘Înâda câhil ü sâeîl hüner-ver
16. Meger kim ebr-i baħr-i ma‘deletden
İrişe feyz-i ‘adl-i dâd-güster
17. Gül-i bâğ-ı hüner Bostân-zâde
Ki aña ‘ilm ü hikmet şâr-i mâder
18. Hudâvend-i ‘atâ vü cûd u iħsan
Emîr-i şadr-ı fażl üstâd-ı ekber
19. Suħan-dân u hüner-mend ü hüner-bîn
Hakîm-i nükte-sâz u nükte-perver
20. Kerem zâtına ‘arız lîk lâzım
Müfâriķ şân-ı zâtı lîk cevher

- 21 Eger ‘adl-ile tartılsa fâzilet
Anuñla kimseler olmaz berāber
- 22 arīn-i nūr-ı ‘adlūñ olmayup māh
Görünür gāh fâzıl gāh ebter
- 23 Oludı rūz u Őeb dāéim müsāvī
Olaydı luf-ile ahruña mazhar
- 24 MüŐārik yok saña cins-i beşerde
Disem hauñda lâyıık nevé-i dıger
- 25 Dehānuñ nota-i alb-i rebīéi
Kelāmuñdur nesīm-i rūh-perver
- 26 Tenüm ha olsa hakümde çemenler
Oıyla medhūni Őu gibi ezber
- 27 Cenānum hızmét-i zātuñda mecbūr
Lisānum midhat-i Őānuñda mutar
- 28 Benüm ‘ıŐkum senūñ medhūñ dükenmez
Dükense haz-ı mevhūm u muarrer
- 29 Suhhandur saña lâyıık bende tuhfé
Meta‘-ı cān u dil nad-i muakkār
- 30 NiŐār itdüm dūr-i nazmum yoluñda
EŞer eyler niŐār-ı sīm ü gevher

- 31 Beni alvā-yı va‘ dūñ itdi gūyā
Getürür tūtŷyi güftāra sükker
- 32 Dehānuñ teng-i ŷekkerdür ŷekerden
äudŷr itmez meger ŷehd-i mükerrer
- 33 Mezāk-ı Nev‘ i’yi görme revā kim
Cenāb-ı yeés ide telŷ u mükedder
- 34 Nite kim ola cārŷ hükm-i aŷdem
Olasın ādŷ-i acāt-ı ‘ asker
- 35 Tenüñ cān olduğınca ŷadra olsun
Lisānuñ maŷŷad-ı eŷrāfa maŷdar

Nev’i

Ş.11

Sitâiyye Berây-ı Sultân Murâd Hân

1. Meger şitâda sikest oldı şişe-i devrân
Pür oldı hürde-i mînâ harîm-i bâg-ı cihân
2. Burûdet-ile felek mübtelâ-yı renc-i zükâm
Akıtsa dîde vü bînîsi tañ mı âb-ı revân
3. Kitâb-ı gülşene yazılmaz oldı haţt-ı çemen
Havâ-yı serd ile toñdı meger devât-ı zamân
4. Şikâr olanlara şahrâda tîr-i şayyâda
Dem-i seher ser-i şâh üzre reşk ider mürgân
5. Konuldu şan'at-ile şanki şişede eşkâl
Göründü hâr ile hasler derûn-ı yahda 'ıyân
6. Cüvân olana şitâdan ne guşsa diyü nihâl
Fezâ-yı sebzele goñlekçek oldı rakş-künân
7. Şitâda mihr n'ola kılsa hânesine şitâb
Yolı kıılâl-i cebel cismi cümleten 'uryân
8. Libâs-ı sebz idinüp geymege bahâr günü
Nihâl-i nev-res-i gül cem'-i sîm ider el'ân
9. Kef-i 'atıyye-i Sultân Murâd'dur gūyâ
Çemen gedâlarına bezl-i sîm ider devrân

10. Bahâr-luţf u űitâ-ķahr u âfitâb-cemâl
Sipih-r-ķadr u ķader-ķudret u kaŗa-fermân
- 11 Eger iűâret-i ķahr ide ķm-i ebrûsı
Ne tâ-y-ı Hind ü ne faĝfür ķala ne ĥakân
- 12 Nesm-i luţfi eger ire űahn-ı gûlzâra
Bahâr cem' ini bozmaya iĥtilâf-ı ĥazân
- 13 Bûrûdet olmaya hergiz ĥarârete ĝâlib
Eger cihâna ola mihr-i űefķati tâbân
- 14 Ezelde ķa' ide ' adlünüñ eserleridür
Niżâm-ı űeű cihet ü ittifâķ-ı ķâr erkân
- 15 Vücûd-ı pâkine mânend kân- ĥulk u űiyem
Getürmedi vü getürmez meűme-i imkân
- 16 Anuñ yem-i kef-icâduñdan aldı neűv ü nemâ
Zemîne olsa ' aceb mi zamân ĥazinw-feűân
- 17 İgende böyle yüz aĝardımaŗdı cünd-i űitâ
Riyâĥ-ı ķahrı ķemen mülkin itmese tâlân
- 18 Sevâd-ı midĥat-ı zâtında ĥâme-veű üstâd
Bu iki mıra' ile ķıldı feth-i bâb-ı beyân
- 19 Ki ey cenâb-ı derüñ cây-i cebhe-i Keyvân
Zemîne pâ-y-i següñ nakűı daĝ-ı reűķ-i Keyân

- 20 Esîr-i hâr işigüñde ekâbir-i Hârzem
‘Ubeyd-i hâk-i derüñdür ekârim-i Kirmân
- 21 Bitürdi feyz irişüp çüp-ı tahta tâze bahâr
Geçince cân gibi sen tahta iy şeh-i devrân
- 22 Nite ki mürde idi cismine revân geldi
Çün oldı sînesi sen cân-ı pâke taht-ı revân
- 23 áubâr-ı eşhebüñi küñi idindi ‘ayn-i ‘âlem
Yoluñda perçemini aldı tûğ-ı müşg-efşân
- 24 Urulsa nevbet-i şâhî senüñ firâkuñ-ile
Naķare sîne dögerdi nefir olup nâlân
- 25 Meger feraħdan ola giryesi şürâhî-veş
áam-ile ķalmadı şimdi zamânedede giryyân
- 26 Velî bu guşsa hilâl itdi hañçerüñ çün kim
Ķuçup miyânını şemşîr elüñi öpdî kemân
- 27 Vücüd-ı ħasmuñı ‘âlemde mün‘adim ķıldıñ
Mişâl-i müy-i miyân-ı mehrüyân
- 28 Geyerse şûret-i âyîne gibi ger pülâd
Muârizuñ yüzüñi göricek olur bî-cân

- 29 ‘ Adūya karşu turup ‘ arşa-gâh-ı rezmünde
Lisân-ı tîguñ oğur “küllü men ‘ aleyhâ fân”
- 30 Kifâyet itmeye hergîz nevâl-i maṭbaḥuña
Boşansa kîse-i kân-ile kâse-i ‘ ummân
- 31 Nüfûs-ı nâṭıka kim ider devâta suḥan
Senüñ leéalî-i nazmuñla lâl ü beste-dehân
- 32 Cihân bedeb gibidür cismüñe vü cismüñ rûḥ
Sözüñ olursa cihânuñ ‘ aceb mi cânına cân
- 33 Revâ budur uyuya ḥâk arkası üzre
Zemîne ma‘ diletüñ virdi çünki emn ü emân
- 34 Koyup ḥuşümetini kan yalaşdı kebk-ile bâz
Henüz kebk-i derîñüñ elinde barmağı kan
- 35 Şehâ kapuñda senüñ Nevêî-i ḥaḳîr-nihâd
Diler ki midḥat-i şanuñla bula nâm u nişân
- 36 Çıkardı dür adefi çünki qar‘ r-ı deryâdan
Komaz kemâl-i suḥan şahibinde hiç noḳşân
- 37 Şehâ bu Yûsuf-ı nazmuñda ḥüsn-i ta‘ bîrüm
Yiridür itse beni reşk-i zümre-i iḥvân
- 38 Egerçi peyrev-i nûr-ı çerâğ-ı Enveriyem
Sözüm Güherleri medḥüñle gün gibi tâbân

- 39 Nite ki cünd-i bahār ide berg-i sūseni tiĝ
Nite kiāhen-i yaĥdan ola ŧitāya sinān
- 40 Hemîŧe faéiz olup cūybār-ı ŧemŧîrûñ
Anuñla ĥurrem ola ŧāh-devĥa-i îmān
- 41 Hemîŧe nāme-i ‘ ömründe naĥŧ-ı mihr-i baĥā
Berāt-ı ĥadrüñe tevĥi‘-ı “lem-yezel” ‘ ünvan

Nev’î

Ş.12
Sitâiyye

1. Nevrûza karşı saçdı felek berf-î bî-şümâr
Lâyıkdur akca şacmağa hakkâ ki nevbahâr
2. Meşhûrdur ki kıs kimseye hürmet eylemez
Kar oldı hep cüvân-ı çemen pîr-i zü'l- vakâr
3. Nevrüz kim bu bezm içinde yılda bir gelür
Hürmetsüz itdi anı da bu köhne rüzgâr
4. Düşdi nazîre berd-i 'acûza şitâ-i ner
Ne tûrfa nazm ider dahı gör dehr-i nâ-bekâr
5. Bir cemre düşmedük dahı 'unşur mu var dağı
Nâr-ı Halîl olursa ısıtmaz ten-i nigâr
6. Vire meger tabî'at-ı esyâya i'tidâl
Feyz-i dem-i güzîde-i erkân-ı şehriyâr
7. Devr-i 'adâletinde yâhud Hân Mehemmed'üñ
Min ba'd şiddet itmeye bî-vakt rüzgâr
8. Maḥfûz olamaz evc-i felek iḥtilâlden
Pîr ü cüvâna gelmeye devrinde inkisâr
9. Sünbül çemende hük-m-i bahâra nişân cekup
Bürc-i ḥamelde bağlana hep maḥmil-i bahâr

10. Bir fırsat ola kim kef-i pâyine yüz sürem
İhyâ-yı mürde göstere halka Mesîh-vâr
11. Kahr ile lutfunuñ meseli rûzgârda
Bir kış ola ki âhırî nevrûz u nev-bahâr
Nev'î

Ş.13

Kasîde Der-Medh-i Ca'fer Beg Tuğrâcı

1. Sanmanuz 'âlem içinde berf oldu âşikâr
İncinüp halka yine kürkini dürdi rûzgâr
2. Şimdi kâkum-pûş olmuşdur zamânun hâkimi
Kanı ol dem ki ana atlas idi ebr-i bahâr
3. Berf çünkim 'âlemün bâğın semenzâr eyledi
Yaraşur âteşden olursa ocaklar lâlezâr
4. Nârı gülgûna kılup berfi sefidâc itdi bād
Nev-'arûs-ı dehri tezyîn itmege meşşâtavâr
5. Şimdi âteş 'âlemi yaksa 'aceb mi hüsn ile
Bir yalun yüzlü siyeh perçemlüdür par par yanar
6. Saydgâh-ı 'âlemi alup kanadı altına
Bu cihân kebkini ol bâz-ı sefid itdi şikâr
7. Şol hevâyî tûp gibi görinen şekl-i habâb
Şimdi su üstinde olmuşdur demürden bir hisâr
8. Kanı şol demler ki sohbetgâh idi sahrâ vü deşt
Şimdi devlet-hâneler olmuş durur dârü'l-karâr
9. Hâtırun isterse 'ârif seyr-i bâğ u bostân
Al elüne gül gibi câm-ı şarâb-ı hoş-güvâr
10. Serv-i ra'nâdur surâhi lâle-i ahmer kadeh
Zâhirâ 'ûdun olupdur pençesi dest-i çenâr

11. Çün kadeh urdı gümüſden na'li gülgün meye
Sâkiyâ meydân senün sensin bugün çâbük-süvâr
12. Şol mey-i yâkût-reng'e müſterîdür ehl-i zevk
Cevhere sarrâf olan elbette eyler i'tibâr
13. 'Âkıl oldur k'itmeye meyden bu demde ictinâb
'Ârif oldur kim ide bir serv kaddi hoş kenâr
14. Mest olupdur ğâlibâ bu üſtür-i gerdûn yine
Kim dehânından köpükler oldı yine âſikâr
15. Hâk-i pâ-yi mîre yahod bu felek ta'zîm için
Kîsesinden eylemiſdür nukra-i sîmîn nisâr
16. Sadr-ı divân-ı fesâhat ya'ni tuĝrâyî k'anun
Yok durur bir habbece hilmi yanında kûhsâr
17. Âfitâb-ı evc-i himmet âsümân-ı fazl u 'ilm
Mâh-ı burc-ı 'akl u dâniſ server-i gerdûn-vekâr
18. Dürr-i efkârunla nazmundan takınmıſdur yine
Şâhid-i devlet kulaĝına mücevher ğuşvâr
19. Bîkr-i fikre 'anberîne hatt-ı eſ'arun olup
Sâ'idine mîm-i nazmun halkası oldı sivâr
20. Sensin ol kim 'âleme râyün virüpdür intizâm
Dîn ü devlet nâme-i nâmunla eyler iftihâr
21. Sensin ol kim ſemme-i hulkundan irmezse meded
Tüyüni düzmezdi hergiz nâfe-i misk-i Tatâr

22. Sensin ol mihr-i kerem mâh-ı sehâ burc-ı ‘atâ
Kim seni itdi felek ‘âlem içinde ihtiyâr
23. Fikrünün mi’ mârıdur dünyâyı ma’ mûr eyleyen
K’oldı zâtunla esâs-ı kâmrânî üstüvâr
24. ‘Âlem-i ‘ukbâyı da tahsîl itdün lutf ile
Himmetün dünyâda ancak bulmamışdur iktidâr
25. Zer nisâr eyler atı ayağına her dem cihân
Na’l-i esbünden degüldür zâhir olanlar şîrâr
26. Tağılursa atun öninden ‘aceb midür ‘adû
Bâd ile olur perâkende belî ekser ğubâr
27. ‘Âlem içre lutfun ile kahrını yâd itmegin
Bahra düşdi ıztırâb ü çarha geldi ıztırâr
28. ‘Akl-ı kâmil lutfunun hergiz hisâbın idemez
‘Âlem içre zerre-i hûrşîde olmaz çün şümâr
29. Sâhibâ devründe ‘âlem halkı cümle şâdmân
Gam elinden ben niçün böyle olam zâr u nizâr
30. Baht-ı nâ-hemvâr elinden ebrveş giryân olup
Gerdiş-i gerdûndan oldum zerre gibi bî-karâr
31. ‘Âlem içre gün gibi tûpum ağardı göklere
Zerrece kılssa nazar şol mîr-i gerdûn-iktidâr

32. Merhamet kıl lutf idüp bu bende-i dîrînüne
Tâ ki sâyirler gibi benden de olam nâmdâr
33. Ben senün nâm-ı şerîf-i 'izzet-efzânı bugün
Rûzgârın safhasında eyledüm nakş-ı nigâr
34. Yâdigâr-ı halk-ı 'âlem olsa nazmum tan degül
Olmaya gevher gibi 'âlemde hergiz yâdigâr
35. Bahr-ı nazmumdan cihân pür-gevher olurdı eger
Bu Revânî bendene olsa müsâ'id rûzgâr
36. Muhtasar eyle sözi başla du'â-yı devlete
Sözde çün mergûb olur ey dil bilürsin ihtisâr
37. Nev-bahâr-ı 'ömrüne irişmesün hergiz hazân
Nice kim fasl-ı şitâ irüp gide vakt-i bahâr

Revânî

Ş.14

Kasîde Der-Medh-i Sultân Bâyezîd

1. Taht-ı zemîn üzre idelden karâr berf
Oldı şitâ memâlikine şehriyâr berf
2. Sırça sarây yaptı şitâ pâdişâhına
Billûrdan ‘aceb midür itse cidâr berf
3. Sîmîn gılâfdan san akar tîğ-i âbdâr
‘Âlem içinde kim akıdur cûybâr berf
4. Zeyn it surâhi kal’aların sen de sâkiyâ
Leşker çeküp cihânı çün itdi hisâr berf
5. Bu demde ‘ıyş idün gice gündüz k’olup durur
Hûrşîd nâr u leyl duhân u nehâr berf
6. Germ itdi meclis ehlini nâr-ı şarâb ile
Gûyâ ki oldı sâki-i semen-’izâr berf
7. Öninde nice sîmini hâke yek eyledi
Tan mı zamâne şâhidin itse kenâr berf
8. Yahdan dükân yüzinde gümüş şâneler asar
‘Âlem içinde olalı âyînedâr berf
9. Her lâlezârı şimdi semenzâr eyleyüp
Bâğ-ı cihânı itdi yine nev-bahâr berf

10. Gûyâ nesîm ile gül-i bâdem olur nisâr
Bu demde her yana kim olur târumâr berf
11. San tûtiler öninde şeker-pâreler yatur
Şimdi ki oldı her taraf-ı sebzâr berf
12. Yollarda mest olup düşüben pâyına dahı
İderse câm-ı mihr ile def'-i humâr berf
13. Dünyâ evini mâl ile pür eyledi yine
Kârûn gibi geçerse yire vechi var berf
14. Nakş-ı nigâr itmege 'âlem cerîdesin
Kıldı gümüşt varaklarını âşikâr berf
15. Su tamzurursa penbeyile ağzına nola
Hasta görüp zemîni olur bî-karâr berf
16. Hâk hakîrûn ekdi yine yarasına tuz
Tâzeledi cerâhatını itdi kâr berf
17. Halka bürûdet itdügine nâdim oldı çün
Mülk-i zamâneden ide gibi firâr berf
18. Bu denlü akça yüzini görmezdi ğâlibâ
Şeh emriyle olmasa sâhib-'ayâr berf
19. Ya'ni sipihr-mertebe Sultân Bâyezîd
Toldı 'atâ-yı sîmiyile her diyâr berf

20. Nice karâr eyleye keffünde sîm kim
Deryâ yüzinde eyleyimez çün karâr berf
21. Urındı destvâne k'ola bâzdâr-ı şeh
Sanman k'olup durur yine dest-i çenâr berf
22. San'atla yine sükkeri pâlûde 'arz ider
Şeh matbahında olmağ için pîşekâr berf
23. Kapunda almasıydı berât-ı şehenşehî
Tutmazdı 'âlemi oluban nâmdâr berf
24. Yüz aklığın kazandı irüp bâb-ı devlete
Buldı cihânda anun için iştiâr berf
25. Girüp 'abâya zâhid-i bârid-nefes gibi
Odlara yakdı halkı virüp inkisâr berf
26. Tuğrâ-yı zer-feşânına olmuş kamer mutî'
Bilür güneşle olmaduğın pâyidâr berf
27. Altun piyâlesini alup nergisün diler
Bezminde ola sâki-i sîmîn-'izâr berf
28. 'Ahdünde düşdi şimdi yüzi yirlere anun
'Âlemden eylese ne 'aceb ger firâr berf
29. Bu görinen zebâne-i âteş degül durur
Halka lisân-ı hâlle ider i'tizâr berf
30. Devründe çarhdan şu kadar mihr gördi kim
Turduğı yirde eridi bî-ihdiyâr berf

31. Hûrşîd altun üsküfi kapunda bulmağın
Ak börkiyile geldi yine bendevâr berf
32. Şimdi kulun gibi gice gündüz kapundadır
Kasr-ı refî'a oldu meger perdedâr berf
33. Cûdun şu denlü yağdurur etrâfa sîmi kim
Gören sanur ki toldı yemîn ü yesâr berf
34. Bâz-ı sefid gibi kanat bükdi her yana
Kebk-i cihânı tâ ide şâha şikâr berf
35. Benden gibi kapuna eger sürmese yüzün
Bu 'asr içinde olmaz idi nâmdâr berf
36. Lutfunla halk şâd iken ey husrev-i zamân
Bu bende-i hakîri niçün ide zâr berf
37. Bir kuru i'tibâr degülmişse bu cihân
Kürki olana itmez idi i'tibâr berf
38. Mihnet bucaklarında yakup nâr-ı zillete
Kıldı Revânî bendeni zâr ü nizâr berf
39. Kendi karârına kişi meşğûl iken bu dem
Lâyık mı devletünde ana ide kâr berf
40. Bana zamâne kıldığı cevri ü sitemleri
İster kapunda 'arz ide ey kâmkâr berf
41. Sincâb-ı çarhı bana bağışlardı ğâlibâ
Cûdun gibi bulaydı eger iktidâr berf

42. Tâ pûstîn 'atâsına bâ'is olup müdâm
İn'âm-ı şâh ile idine iftihâr berf
43. Şâhâ semûr u kâkumı sıhhatler ile gey
Nice ki yağa durmaya leyl ü nehâr berf

Revânî

Ş.15

Semiz Ali Paşa'ya Sitâiyye

1. Cihân içinde bürûdet bıraktı fasl-ı şitâ
Biri birine sovk deprenür zemîn ü semâ
2. Çıkardı hulle-i istebrakın nebâtâtun
Şecerleri kara çullarda kodı bâd-ı şitâ
3. Kenâr-ı nârı duhân gibi terk idem dimenüz
Ki gömgök oldu sovkdan bu demde rûy-ı semâ
4. Kurudı kanı zemînün ziyâde saht oldu
Sular bürûdet-i deyden füsürde sanma dilâ
5. Bakup cihâna bu esnâda kar yağar sanman
Zemânenün tükürür yüzine sipihri-i dü-tâ
6. Bürüdi yer yüzini seyr idün yağan karı
Süründi aklığını yüzine zen-i dünyâ
7. Dem-i baharda gûyâ ki nev-hat idi zemîn
Ağardı mihnet ü cevr-i şitâ ile hayfâ
8. Semâda gerd-i sehâbun içine girdi hemân
Görüp çınârun eli düşdüğini şems-i duhâ
9. Sadâlar eyler iken her makâmdan bülbül
Makâm-ı gülşeni kıldı gurâblar me'vâ
10. Ocakda âteşe ben nice gülsitân diyemem
Her ahker oldu sanasın ki bir gül-i hamrâ

11. Okursa Sûre-i Nûr u Duhânı ezberden
Aceblenmen ki zeban oldu her alevler ana
12. Garîb olanlar olur fakr u kılllet ile bu dert
Gam-ı şitâ ile her gûşede terâne-serâ
13. Cihân harâbesi sırça sarâyâ döndi hemân
Tü dir isen yire düşmez tonar kalur meselâ
14. Yenine çekdi elini misâl-i şâh-ı çınâr
Cefâyâ elleri değmez güzellerün aslâ
15. Eğer başını sokar kollarını pî ü cuvân
Ururlar arkasına şiddet ile sanki asâ
16. Enîn ü nâle vü efgân ile sabâha değin
Kilâbı şehrün olur mutribân-ı bezm-i belâ
17. Akar su âyineye döndi fânî dünyânun
Görürler anda sovk sûretini ehl-i fenâ
18. Memerr-i nâs buz olmuş misâl-i mestâne
Turamaz ayağı üstinde pâdişâh u gedâ
19. Bu hâletine cihânun ta'accüb eyler iken
Göründi gözüme bir pîr-i âkil ü dânâ
20. Görince anı Hızr sandum ol nefesde hemân
Bahâr gibi sebiz-pûş olup irişdi bana
21. .Kılıç gibi yüzi ıssı ve meşrebi şâfi
Yüzinde berk urur âsâr-ı nûr-ı hilm u hayâ

22. Gıdâ-yı rûh idi lutf-ı kelâm-ı zîbâsı
Zebânı bülbülü şîrîn-makâl idi gûyâ
23. Sürûd-ı serd ile görünce çeng çalduğumu
Didi bana gel e ey bî-nevâ vü ey şeydâ
24. Zemânenün günine göre kürkünü gey kim
Gam okı gibi geçer şimdi câna berd-i şitâ
25. Bir âsitâna yüzün tut niyâz idüp dilden
Ki ola cümle-i mahlûka âb-ı rüya sezâ
26. Sözi güherlerini çünkü gûşvâr itdüm
Öpüp mübarek elin meskenetle didüm ana
27. Didüm ki hâlüme rahm eylemez benüm kimse
Meğerki âsaf-ı şehden irişe derde devâ
28. Muhît-ı bahr-i ma'ânî Sikender-i sâni
Kapusı kullarıdur Husrev ü Cem ü Dârâ
29. Şec'î-i devr-i zamân u şefî'-i halk-ı cihân
Muhît-i bahr-i kerem Hazret-i Alî Paşa
30. Ulüvv-i rif'atine nüh sipihr bir pâyê
Hümâ-yı himmetiriün zîr-i bâli arş-ı âlâ
31. İşigi cümle-i erkâna mesned ü me'vâ
Tapusı zümre-i irfâna maksad-ı aksâ
32. Fezâ-yı fikretine varamaz tefekkür-i zât
Celâl-i şevketine iremez hayâl aslâ

33. Zalâm-ı zulmü komadı cihânda zerre kadar
Vireli rây-ı münîriyle adli nûrî ziyâ
34. Bu denlû rif'ate irmezdi evc-i izzetde
Nihâl-i kaddine baş eĝmese eĝer Tûbâ
35. Adâletiyile zamân içre zulm ü cevr ü ta'ab
Dehân-ı yâr gibi oldu şimdi nâ-peydâ
36. Bu halk-ı âleme âyînedür sehâ vü kerem
Görinmez anda acebdür ki bir ana hem-tâ
37. Boğazın aldı ele dest-i cür'et ile zemîn
Dil uzadalı anun gülsitânına deryâ
38. Ya höd sehâ ile nâm-ı şerifin anar iken
Safâ-yı kalb ile şimdi kulaĝ urupdur ana
39. Kinâr idem diyü bir servi böstânında
Akıtdı gönlini mânend-i âşık-ı şeydâ
40. Sehâ vü cûd ile Hâtem gibi be-nâm oldu
Olalı lutf u atâsiyle muĝtenem dünyâ
41. Görüp bu hâlümü ey bahr-i cûd u kân-ı kerem
Geçürdi göĝsini ra'd acıdı bana deryâ
42. Eyâ zahîr-i zamân olmaz ise merhametün
Vücûd ilini bu ye'cûc-ı dey kılur yağmâ
43. Hayâl-i bîkr-i ma'ânî ile olup mestûr
Bu naĝmeye kaşun evsâfidur çeken tuĝrâ

44. Makâm-ı rifatün evcine nerdibân oldı
Sutûr-ı midhat-i zât-ı müheyminün gûyâ
45. Olaydı zerre kadar iltifât ile nazarun
Cihânda olmaz idi gün gibi bana hem-tâ
46. Hemîşe nazm ile fahr eylesem sezâdur kim
Vücûd-ı hilkatüm ednâ ise sözüm a'lâ
47. Bu mâcerâ ile bir kûrkine girem umarın
Sovukdan ağladuğum şimdi budur ey Yahyâ
48. Güneş gibi çü ayândur beyân-ı evsâfi
Sözün uzatma elün aç irişdi vakt-i du'â
49. Bahâr-ı devleti olsun hemîşe tâze vü ter
Mürûr-ı devr-i zamân ile irdüğince şitâ
50. İdüp vücûdını bâg-ı cihânda berhördâr
Devâm-ı devletini eylesün ziyâde Hudâ

Ş. 16

1. Mihr-i münîre olmağ işün perde-dâr berf
Oldı havâ yuzinde yine âsikâr berf
2. Faşl-ı şitâ peyâmın irürdi yine nesîm
Pâyına nakd-i sîmîni itdi nişâr berf
3. Âyîne gibi oldı muşaffâ kamu zemîn
Dünyâ yüzinde komadı aşla gubâr berf
4. Gitdi görünmez oldu yine ‘ankebût-ı mihr
Çün zâhir oldı peşşe gibi bî-şümâr berf
5. Halka görünmege güneşüñ kalmadı yüzi
Dünyâyı eyledi gözine teng u târ berf
6. Göstermege munâfika hevl-i kıyâmeti
Beñ zer ki kühdur atılan penbe-vâr berf
7. Bu deñlü nakd-i sîme ki çün iktidârı var
Olmaz ‘aceb yaparsa gümüşden hişâr berf
8. Kesb ide bile miydi cihânda yüz aklığın
Yolunda olmasaydı eger hâksâr berf
9. İrişdi sa’y ile şeref-i pâ-y-busuna
Yüzin yere sürerse n’ola vechi var berf
10. Bir lahza turmağ olmadı aşlâ elüñde sîm
Deryâ yüzinde ide mi hergiz karâr berf

11. Hülkuñ nesîmi ger ire nâgeh meşâmına
Yağdurmaya kıyâmete dek rûzgâr berf
12. Gördükçe âfitâb-ı cihân-tâbı germ olur
Eşk-i revânla geh akıdur cüybâr berf
13. Şad-sâle pîr görse cemâlûñ erir geçer
Olmaz bahâra karşu inen pâydâr berf
14. Ey tâze gül bu deñlü bürüdet revâ mıdur
Hergiz münâsib ola mı evvel bahâr berf
15. Gülşen saħîfesinde sefidâç ile yine
Etrâf-ı bâğa yazdı haç-ı âbdâr berf
16. Hey niçe bî-sebâ t ü hevâyî-mîzâc imiş
Bir yere gelse iki gün itmez karâr berf
17. Şüretde şanki sünnî-i şâhib-imâmedür
Başına geyse yaz olıcak kühsâr berf
18. Her sîm-ten ki bârid ola bî-revâc olur
Faşl-ı şitâda bulmaz inen i'tibâr berf
19. Fi'l cümle şehri içinde eger olsa ragbeti
Tağlar başına itmez idi ihtiyâr berf
20. İshâk-ı derd-mende ölicecek kefen yeter
Dâğ-ı teninde şol görinen penbe-vâr berf
21. Âgâh olaydı süz-ı dilinden bu haştanuñ
Yaşlar dökerdi ağlar idi zâr zâr berf

22. Hayfâ n'idem ki ğamdan ağardum cüvân iken
Kim gördi bunu kim yağa evvel bahâr berf
23. Kıadr-i ŧebâbı bildürür insana pîrlük
Olur çü âteŧe sebep-i itibâr berf
24. Hengâm-ı 'ıde gelduginuñ bild cürmini
ŧu oldu geçdi yire olup ŧermsâr berf
25. 'İzz ü ŧerefle niteki semmür u kâkümü
Sen kâmgâra geydüre leyl u nehâr berf
26. A'dâ-yı dil-sikest ü ser-â-pâ bürehnenüñ
Vire hemîŧe hâtırına inkisâr berf
27. Haneñ fürüg-ı âteŧ ile lâlezâr ola
Niçe ki ola her taraf-ı sebze-zâr berf

Üsküplü İŧhak Çelebi Çelebi

KAYNAKÇA

- AÇA, Mehmet, GÖKALP, Haluk ve İsa KOCAKAPLAN. **Başlangıçtan Günümüze Türk ve Şekil Bilgisi**. Kriter Yayınları, İstanbul 2009.
- AKAGÜNDÜZ, Meryem Yıldız. **Klasik Türk Edebiyatında Şitâiyeler**. Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale 2009.
- AKALIN, Sami. **Türk Folklorunda Kuşlar**. Kültür Bakanlığı Halk Kültürünü Araştırma ve Geliştirme Müdürlüğü Yayınları, Ankara 1993.
- AKARCA, Döndü. **Şitâiyelerde Sosyal Yaşantı**. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, C.14, S.1, Adana 2005.
- AKSUN, Ziya Nur. **Osmanlı Tarihi C.1**. Ötüken Neşriyat, İstanbul 1994.
- ALTUN, Kudret. **Gelibolulu Mustafa Âlî ve Divânı (Varidâtü'l-Enîkâ)**. Özlem Kitabevi, Niğde 1999.
- ARSEVEN, Celal Esad. **Sanat Ansiklopedisi C.1**. Millî Eğitim Bakanlığı Yay., İstanbul 1983.
- AVŞAR, Ziya. **Revânî Divânı**. Kültür ve Turizm Bakanlığı (e-kitap), Ankara 2011.
- AYVAZOĞLU, Beşir. **Güller Kitabı**. Ötüken Neşriyat, İstanbul 1996.
- BÂKÎLER, Yavuz Bülent. **Harman**. Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, İstanbul 2010.
- BANARLI, Nihad Sami. **Resimli Türk Edebiyatı Tarihi C.1**. MEB Yayınları, İstanbul 1971.
- BANARLI, Nihad Sâmi. **Kar Şiirleri**. Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul 2005.
- BAYRAM, Yavuz. **Klasik Türk Şiirinde Duyguların Dili Çiçekler**. Electronic Turkish Studies., Vol. 2, 2007.
- CANIM, Rıdvan. **Eski Türk Edebiyatında Türler**. Grafiker Yayınları, Ankara 2012.
- CENGİZ, Halil Erdoğan. **Divân Siiri Antolojisi**. Bilgi Yayınevi, İstanbul 1983.
- ÇAVUŞOĞLU, Mehmet. **Türk Şiiri Özel Sayısı II**. Türk Dili, Ankara 1986.
- ÇAVUŞOĞLU, Mehmet ve Ali TANYER. **Üsküplü İshak Çelebi Çelebi Divânı**. Mimar Sinan Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1990.
- DEVELLİOĞLU, Ferit. **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat**. Doğu Yayınları, Ankara 1970.
- DOĞAN, Muhammed Nur. **Bâkî**. Metropol Yayınları, İstanbul 2002.

- EĞRİ, Sadettin. **Lami Çelebi Münâzara-ı Sultân-ı Bahâr Bâ-Şehriyâr-ı Şitâ**. Kitabevi Yayınları, İstanbul 2001.
- ERKUL, Rasih. **Eski Türk Edebiyatı**. Pegem A Yayıncılık, Ankara 2007.
- GÖKBERK, Macit. **İslâm Felsefesi Tarihi**. Ayışığı Kitapları, İstanbul 1998.
- GÖLPINARLI, Abdalbaki. **Fuzûlî Divânı**. İnkılap Kitabevi, İstanbul 1985.
- GÜLDAŞ, Ayhan. **Abdülvâsi Çelebi, Halilnâme**. Kb. Yay., Ankara 1996.
- GÜLHAN, Abdulkerim. **Divân Şiirinde Meyveler ve Meyvelerden Hareketle Yapılan Teşbih ve Mecazlar**. International Periodical For The Languages, Literature And History Of Turkish Volume 3/5, Fall 2008.
- GÜRGENDERELİ, Müberra. **Hasan Ziyâ'î Hayatı-Eserleri-Sanatı ve Divânı (İnceleme-Metin)**. T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2002.
- İPEKTEN, Haluk. **Bâkî Hayatı Sanatı Eserleri**. Akçağ Yayınları, Ankara 2011.
- İPEKTEN, Haluk. **Eski Türk Edebiyatı Azım Şekilleri ve Aruz**. Birlik Yayınları, Ankara 1985.
- İPEKTEN, Haluk. **Fuzûlî Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Şiirlerinin Açıklamaları**. Atatürk Üniversitesi Yayınları, Ankara 1973.
- İSEN, Mustafa, HORATA, Osman, MACİT, Muhsin, KILIÇ, Filiz ve İ. Hakkı Aksolak. **Eski Türk Edebiyatı El Kitabı**. Grafiker Yayınları, Ankara 2012
- KABAKLI, Ahmet. **Divân Edebiyatı**. Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, İstanbul 2008.
- KÖPRÜLÜ, Fuad. **Türk Saz Şâirleri I**. Güven Yayınları, Ankara 1962.
- KURNAZ, Cemal. **Gül**. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C.14, Ankara 1996.
- KÜÇÜK, Sabahattin. **Bâkî Divânı**. Kültür ve Turizm Bakanlığı (e-kitap), Ankara 2012.
- MENGİ, Mine. **Eski Türk Edebiyatı Tarihi**. Akçay Yayınları, Ankara 2003.
- ONAY, Ahmet Talat. **Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar**. Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1996.
- OCAK, Tolga. **Ölümünün 350. Yılında Nefî**. Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi C.3, S.2, Ankara 1985.
- OKUYUCU, Cihan. **Cinânî Hayatı Eserleri ve Divânı'ndan Seçmeler**. Kültür Bakanlığı, Ankara 1996.
- ÖGEL, Bahaeddin. **Türk Mitolojisi C.1**. TTK Yayınları, Ankara 1971.
- ÖZDEK, Refik. **Türklerin Altın Kitabı C.3**. Tercüman Yayınları, İstanbul 1990.

- ÖZTOPRAK, Nihat. **Divân Şiirinde Giyim Kuşam Üzerine Bir Deneme.** Divân Edebiyatı Araştırmaları Dergisi, İstanbul 2010.
- ÖZTUNA, Yılmaz. **Osmanlı Devleti Tarihi C.1.** Ötüken Neşriyat, İstanbul 1986.
- PAKALIN, İsmet Zeki. **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü.** Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara 1998.
- PALA, İskender. **Divân Edebiyatı.** Ötüken, İstanbul 1998.
- PALA, İskender. **Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü.** Akçağ Yayınları, İstanbul 2000.
- SEFERCİOĞLU, M. Nejat. **Nev'î Divânı'nın Tahfili.** Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1990.
- ŞENTÜRK, Ahmet Atilla. **XVI. Asra Kadar Anadolu Sahası Mesnevîlerinde Edebî Tasvirler.** Kitabevi Yayınları, İstanbul 2002.
- TANYU, Hikmet. **İslâm Ansiklopedisi C.4.** TDV, İstanbul 1991.
- TANYER, Ali ve Mertol TULUM. **Nev'î Divânı.** İÜEF Yay, İstanbul 1977.
- TUNÇ, Semra. **On Altıncı Yüzyıl Divân Şâiri Mânî ve Şiirleri.** Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türkiyat Araştırmaları Dergisi, Konya 2007.
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı. **Osmanlı Tarihi C.2.** Türk Tarih Kurumu, Ankara 1951.
- ÜSTÜNER, Kaplan. **Divân Şiirinde Tasavvuf.** Birleşik Yayınları, Ankara 2007.
- YILDIRIM, Nimet. **Fars Mitolojisi Sözlüğü.** Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2008.
- ZÜLFE, Ömer. **Nâşid Divânı.** Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1998.
- kakum. <http://www.yenibilgiler.com/kakum-nedir/:09/05/2014>
- vaşak. <http://tr.wikipedia.org/wiki/va%c5%9fak:08/05/2014>